00057507

BOMBAY BRANCH
OF THE
ROYAL ASIATIC SOCIETY.
Town Hall, Bombay.

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 17 February, 2016

Pamphlets in this book

I Lettres et pièces diplomatiques malayes. 499.25

II Relation de l'Ambassade de Mohammed Seid Wahid Effendi (Text Turk). 327.9561

III Extraits de l'histoire des mongols de Raschid Eldin (Persian) (Part I) 1847 951.7
(For ~~2nd~~ II Part see No V)

IV Same as No II

V ~~2nd~~ II part of No III.

VI Le livre des Temps d'Ibn-Massawaih 926.1

VII Le Formulaire des Hopitaux d'Ibn Abil Bayan 616

Px-m. 20

SECRETARIAT LIBRARY
U-9
1
BOMBAY.

2n 1
1936
57507
ac.

LETTRES

ET

PIÈCES DIPLOMATIQUES

ÉCRITES EN MALAY

RECUEILLIES ET PUBLIÉES POUR SERVIR D'EXERCICES

DE LECTURE ET DE TRADUCTION

AUX ÉLÈVES DE L'ÉCOLE ROYALE ET SPÉCIALE

DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES.

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

1er FASCICULE.

PARIS,

TYPOGRAPHIE DE FIRMIN DIDOT FRÈRES,

IMPRIMEURS DE L'INSTITUT DE FRANCE,

RUE JACOB, 56.

1845.

٥٧٥٠٧

ORF
Fo 499.204
Lei Ler
57507

00057507

A SON EXCELLENCE

MONSIEUR LE BARON

VAN DER CAPELLEN VAN BERKENVOUDE

ANCIEN GOUVERNEUR GÉNÉRAL DES INDES NÉERLANDAISES, MINISTRE D'ÉTAT,
GRAND CHAMBELLAN DE SA MAJESTÉ LE ROI DES PAYS-BAS,
PRÉSIDENT-CURATEUR DE L'UNIVERSITÉ D'UTRECHT,
GRAND-CROIX DE L'ORDRE DU LION NÉERLANDAIS,
ETC., ETC., ETC.

CET OPUSCULE EST DÉDIÉ

Comme un témoignage de haute estime pour la noblesse et la libéralité de son caractère, et de reconnaissance pour la protection éclairée qu'il a toujours accordée aux études malayes et javanaises,

PAR L'ÉDITEUR

ED. DULAURIER.

PRÉFACE.

Dans l'étude d'une langue qui se recommande surtout par un caractère d'utilité pratique, la connaissance des textes relatifs aux faits et aux besoins de la vie usuelle ne saurait être négligée. Ces textes se composent principalement de documents du genre de ceux qui forment le présent recueil, des lettres d'affaires et des pièces diplomatiques. Les personnes qui se destinent à visiter, dans un but scientifique ou commercial, les vastes pays où le malay est répandu et celles qu'une mission politique ou religieuse ou bien des intérêts quelconques appellent à y résider, doivent apprendre avant tout à se servir d'un instrument de communication dont elles auront à chaque instant à faire usage, l'idiome courant et vulgaire. La connaissance de la langue orale ou de la conversation et celle de la langue usuelle écrite leur sont à la fois nécessaires. C'est pour satisfaire à ce besoin et pour contribuer aux progrès d'une littérature encore très-peu cultivée parmi nous, que ce recueil a été conçu et exécuté. Une partie des pièces qu'il renferme est écrite dans le style que l'on appelle بهاس دالم *bhasa dalam*, c'est-à-dire, *langue de cour*, dénomination attribuée sans doute à ce style, parce qu'il est employé principalement dans les lettres émanées des souverains et des chefs indigènes. Ceux-ci, presque tous en possession du commerce local, ou placés dans le voisinage des établissements qu'occupent les Européens, se trouvent sans cesse en contact et en correspondance avec eux. Lorsque ces rapports ont un caractère privé, et que les indigènes avec lesquels ils ont lieu appartiennent aux classes ordinaires de la société, le style qui sert à ces communications se rapproche du بهاس داݢڠ *bhasa dagang*, ou *langue commerciale*, c'est-à-dire de la forme de langage pratiquée dans les ports de mer et les bazars entre les marchands et les gens d'affaires. Plusieurs de nos pièces rappellent ce style. Par suite des relations qui

existent depuis près de quatre siècles entre les peuples de l'Archipel d'Asie et les Européens, le malay épistolaire et diplomatique a pris plusieurs mots des idiomes de ces derniers. Ce sont, pour la plupart, des dénominations ou des titres pour lesquels les Malays n'ont pas de termes correspondants, et qu'ils transcrivent aussi exactement que le permet leur système d'écriture. Malgré ces emprunts, la langue conserve, surtout dans le *bhasa dalam*, sa pureté native et une parfaite homogénéité. Si l'on compare les diverses pièces qui se trouvent ici réunies et qui ont été écrites dans des contrées éloignées les unes des autres, l'on verra, en tenant compte des incorrections de style qui sont le fait personnel de chaque rédacteur, que la langue est dans toutes foncièrement la même. Il n'y a d'exception que pour la pièce n° 15, qui vient de Menangkabaw, dans l'intérieur de Sumatra, et où l'on trouve quelques expressions particulières au dialecte parlé dans cet antique royaume, ou désignant des objets en dehors de la vie commune.

Deux orientalistes distingués, W. Marsden, en Angleterre, et M. Roorda van Eysinga, en Hollande, ont donné avant moi quelques spécimens du malay épistolaire. Le premier a publié dans la *Praxis* ou chrestomathie, qui accompagne sa grammaire malaye, des extraits de lettres tirées de ses riches portefeuilles. Le second a inséré dans l'ouvrage intitulé ***Beknopte Maleische spraakkunst en chrestomathie***, plusieurs lettres en entier; mais le plan suivi par ces savants philologues, dans ces deux publications, n'est pas celui que je me suis proposé. Ils se sont bornés à donner la transcription d'un très-petit nombre de lettres très-faciles à entendre, et sans les soumettre à aucune classification méthodique. J'ai procédé différemment. Convaincu de l'importance de l'étude du malay épistolaire et diplomatique, j'en ai fait l'objet d'une publication spéciale (1).

La forme matérielle des pièces qui constituent cette branche de litté-

(1) Ces feuilles étaient composées, et au moment d'être tirées, lorsque j'ai reçu de Hollande la deuxième partie du *Maleische Leesboek* ou Chrestomathie malaye de M. Meursinge, comprenant une collection de lettres; mais le plan de cette publication est entièrement différent de celui que j'ai adopté pour la mienne

rature, le déchiffrement des diverses écritures qu'elles présentent, peuvent donner lieu à des exercices non moins utiles que l'étude du style dans lequel elles sont conçues, des formules qu'elles affectent, du mode d'exposition qui les caractérise. La pensée qui a présidé au choix de celles que j'ai rassemblées a été de donner une suite de pièces intéressantes pour la forme de l'écriture et sous le rapport du style ou du sujet, et rangées dans un ordre de difficultés progressives. Les modèles d'écriture sont variés, et ne sont aucun de la même main. Les uns, comme les nos 1 et 15, se recommandent par un grand mérite calligraphique; les autres, comme les nos 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 16, tracés d'une manière irrégulière et mauvaise, sont précieux pour servir de textes à des exercices de déchiffrement. Je ne crains pas d'affirmer que celui qui sera parvenu à les lire facilement ne sera arrêté par la lecture d'aucune écriture malaye. Retracés en fac-simile par un artiste versé dans la connaissance des langues orientales, et transportés sur pierre dans les ateliers de M. Kaeppelin, dont le nom est une garantie du soin avec lequel ce travail a été exécuté, ces modèles offrent une rigoureuse reproduction de l'original. Je les ai accompagnés d'une transcription en caractères typographiques, dans laquelle j'ai rétabli la forme normale des mots malays et arabes dont l'orthographe était altérée ou écrite d'une façon particulière et inusitée.

Des notes jointes au texte servent à éclaircir tout ce qui pourrait embarrasser les personnes qui ne sont pas familiarisées avec le style épistolaire et diplomatique. Les mots malays qui manquent dans nos dictionnaires, malheureusement si incomplets; les mots et les noms propres européens, les phrases arabes, ainsi que tous les noms géo-
…s, ont été l'objet d'explications ou de remarques. Je me
… de faciliter l'intelligence des textes que je publie, par
…idations possibles dans l'état actuel des études malayes.
…tes qui ont vécu de longues années dans les pays où la
…st en usage, rencontrent dans mes notes une interpré-
…aisante d'un mot obscur ou insolite, qu'ils veuillent
…npte de l'impossibilité où l'on est en Europe de faire

mieux avec les secours insuffisants que l'on possède aujourd'hui, et qu'ils aient la bonté de me donner l'interprétation qui m'a fait défaut; je la recevrai avec une vive reconnaissance.

Les pièces qui composent le présent recueil sont au nombre de seize.

Le n° 1 est une lettre adressée par le sultan actuel de Ternate à M. le baron van der Capellen van Berkenvoude, ancien gouverneur général des Indes néerlandaises. C'est à cet homme d'état, aussi recommandable par son caractère généreux et bienveillant que par son zèle pour le progrès des littératures malaye et javanaise, que j'en dois la communication.

Les lettres n°s 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14 et 16 ont été écrites dans l'intervalle de 1776 à 1800. Elles sont tirées des portefeuilles de M. Marsden, conservés dans la bibliothèque de King's College, à Londres. Les administrateurs de ce bel établissement d'instruction publique ont bien voulu me confier ces portefeuilles avec une libéralité dont je suis heureux de pouvoir les remercier ici publiquement. Voici le détail de ces lettres.

Le n° 2 est adressé par le roi de Kédah, dans la péninsule de Malaca, au gouverneur de l'île Poulo-Pinang ou Prince of Wales' island.

Le n° 3 est du Pangéran, ou chef feudataire de Kwala-Londou, dans la Péninsule malaye; elle est adressée à un capitaine de navire.

Le n° 4 est d'un indigène de Padang, sur la côte occidentale de Sumatra, à M. John Marsden, en Angleterre.

Le n° 5 est d'un particulier nommé Pandita-Radja, de Bencoulen, sur la côte occidentale de Sumatra, lequel avait été dans le temps l'agent de M. John Marsden. Sa lettre est adressée à ce dernier, en Angleterre.

Le n° 6 est du roi de Tarousan, sur la côte sud-ouest de Sumatra, à M. John Griffiths, gouverneur des districts ... côte occidentale de Sumatra, à l'ouest de Padang ...

Le n° 7 est du secrétaire جورتولس ... e chargé d'une mission dans le pays de ... peu ... tis bien me ... ir co ... de Sumatra.

(Lettres.)

Le n° 8 est du souverain de Moko-Moko, sur la côte occidentale de Sumatra, à M. Charles Miller, préposé comme facteur aux établissements de la Compagnie anglaise à Fort-Marlborough, près de Bencoulen.

Le n° 9 est d'une nommé *Si-Bawn* سباون, de Aïr-Adji, sur la côte sud-ouest de Sumatra, au même.

Le n° 10 est d'un personnage qui s'intitule سجيعلم de Ipou, localité de la côte sud-ouest de Sumatra, au même, à Moko-Moko.

Le n° 11 est d'un contremaître de navire ou timonnier جورمودى, se trouvant momentanément dans l'île Poulo-Tikous, près de Pinang, au même.

Le n° 12 est d'un Pangéran appelé لڠكڤ عالم à M. *William Braaf* ou *Brave*, *esquire*, agent de la Compagnie anglaise.

Le n° 14 est d'un indigène appelé انچي دانا *Intchê-Odanno*, de Moko-Moko, à M. Charles Miller.

Le n° 16 est de *Ma'lim* (1) *Schah* معلم شاه, sultan de Moko-Moko, au même.

Le n° 14 est un traité d'alliance offensive et défensive, et de commerce entre les chefs de Padang et la Compagnie anglaise des Indes-Orientales, représentée par M. John Crisp, résident à Laye, sur la côte sud-ouest de Sumatra.

Le n° 15 appartient à la Société asiatique de Paris, qui l'a reçu de M. Newbold, auteur de l'*Histoire des établissements anglais dans le détroit de Malaca* (2), et actuellement agent politique de l'Angleterre à Kurnool, dans la présidence de Madras. C'est la copie d'une pièce bien célèbre sous le nom de *Tromba-Pousaka* des princes de Menangkabaw ; elle contient l'énumération des objets précieux renfermés dans leur trésor héréditaire, objets d'une valeur symbolique et religieuse,

---

(1) *Ma'lim* est la prononciation malaye du participe arabe معلم *mo'allim*, *celui qui enseigne*, *maître*.

(2) *Political and statistical account of the British settlements in the straits of Malacca*. 2 vol. in-8°, London, 1839.

et qui se rattachent aux plus antiques traditions malayes. Cette pièce est une lettre de créance dont on sera peut-être curieux de savoir l'origine. Au septième siècle de l'hégire, des colonies de Ménangkabaw vinrent s'établir dans la péninsule malaye, où elles fondèrent neuf petits états appelés سمبيلن نكري, qui reconnaissaient pour leur chef féodal le souverain de Malaca. Plus tard, dans le siècle qui a précédé le nôtre, quatre de ces états, savoir : Soungei-Oudjong, Roumbaw, Johole et Srimenanti, se séparèrent des cinq autres, et voulurent avoir pour chef suprême un membre de la famille royale de Menangkabaw. Ils s'adressèrent au souverain de ce royaume, qui leur envoya un prince appelé Malaywar. Depuis cette époque, les Panghoulous ڤڠهولو (chefs politiques) des quatre états séparés, lorsque leur roi vient à mourir, notifient cet événement au souverain de Menangkabaw, qui envoie à Roumbaw un prince de sa famille, muni d'une lettre de créance, pour succéder au roi qui vient de mourir. Le n° 15 est la lettre dont le dernier chef envoyé de Menangkabaw, Radja-Labou, fut chargé.

On peut voir ce que j'ai dit de la haute antiquité attribuée par les Malays à l'empire de Menangkabaw, dans la note 3 de la page 31.

Sur la copie de ce document envoyée par M. Newbold se trouvent çà et là des gloses écrites au crayon, et que j'ai recueillies soigneusement dans mes notes. Il est de toute justice que je dise ici que l'interprétation de plusieurs termes insolites ou noms propres qui se trouvent dans cette pièce a été prise par moi dans la traduction que M. Newbold en a donnée (1), et pour laquelle il a dû recueillir dans le pays de précieuses indications orales. La *Tromba-Pousaka* de Menangkabaw est du reste un monument si curieux, qu'elle mériterait d'être l'objet d'un commentaire spécial et détaillé.

W. Marsden a donné, dans son *Histoire de Sumatra*, la traduction d'une pièce analogue provenant aussi de Menangkabaw (2). Ces deux

---

(1) *British settlements in the straits of Malacca,* tom. II, p. 21.

(2) *History of Sumatra,* 3e édition, p. 338.

documents appartiennent au même ordre de traditions et d'idées que deux lettres adressées l'une par le souverain de Menangkabaw au sultan de Moko-Moko, et traduite par Marsden dans l'ouvrage précité (1), et l'autre par le roi d'Atcheh à Jacques Ier, roi d'Angleterre, en date de l'an 1023 de l'hégire (1614 de J. C.) (2).

Quelques détails sur les règles et la forme qui président à la rédac tion et à la forme matérielle des lettres malayes trouvent ici place naturellement. Ces règles ont une très-haute importance aux yeux d'un peuple qui regarde l'étiquette comme une des lois sociales les plus inviolables, et qui, à cet égard, est de la plus ombrageuse susceptibilité. Le style et la disposition intérieure d'une lettre, la manière de la plier, la place du sceau, la matière et la couleur de l'enveloppe, tout est réglé avec une minutieuse précision, suivant le rang de la personne qui écrit la lettre et de celle à qui elle est adressée. Un homme habile dans le style épistolaire, et qui observe tous ces détails avec soin, est considéré comme un littérateur distingué.

Une lettre malaye doit se composer de six parties distinctes :

1° *La tête de lettre* كفال سورة, qui consiste en une courte phrase arabe placée au dessus du corps de la lettre, au sommet de la page. Parmi les formules qui servent de كفال سورة, j'ai remarqué les suivantes :

قوله الحق *la parole de la vérité* (de Dieu). Les Malays l'employent en écrivant à un musulman ou en écrivant à un Européen auquel ils veulent témoigner la plus haute considération. (Voir n° 1.) Quelquefois cette phrase est complétée ainsi : قوله الحق ولو كان مرًا *la parole de la vérité, lors même qu'elle serait amère* (nos 6 et 8).

نور الشمس والقمر *la lumière du soleil et de la lune*, ou bien

---

(1) *Hist. of Sumatra*, p. 339.

(2) Cette lettre se trouve dans un recueil manuscrit de pièces relatives à l'Orient, appartenant à la Bibliothèque royale, et ayant pour titre : *Ambassade de Turquie*. Ms. français, fonds Saint-Germain, n° 778.

الشمس والقمر *le soleil et la lune.* Ils emploient de préférence cette formule en écrivant à un homme qui n'est pas musulman.

المستحق *celui qui est digne*, ou bien

على المحترم *à celui qui est honorable, qui est éminent en dignité*, en désignant par là la personne à qui l'on écrit (nº 7).

يا قاضي الحاجات *ô juge des nécessités!* ou bien

يا غفور رحيم *ô clément, ô miséricordieux!* Ces deux invocations s'adressent à Dieu.

Quelquefois la tête de lettre manque (nos 2, 3, 4, 5, 9, 10, 11, 12, 14, 16).

2° Le sceau چف. Il est placé à la droite du papier, et reculé vers le centre ou vers la gauche, suivant le degré d'infériorité de la personne à laquelle la lettre est destinée, la droite étant considérée comme la place d'honneur. Lorsque deux ou plusieurs chefs doivent apposer leurs sceaux sur une lettre ou pièce diplomatique, celui dont le rang est le plus considérable met le sien tout à fait à droite, et les autres à gauche successivement, suivant les règles de préséance. Le droit de sceau est un privilége qui ne peut être accordé que par le souverain, mais que s'arrogent souvent les chefs secondaires. Le sceau s'applique ordinairement en fumée, les lettres gravées en creux produisant une empreinte blanche sur un fond noir qui forme le champ du sceau.

3° L'exorde ou فوج فجين, littéralement *louanges*. Cette partie de la lettre se compose de compliments arrangés avec toutes les fleurs de la rhétorique orientale, et adaptés non seulement aux grades différents de la hiérarchie sociale, mais encore aux différents degrés de parenté. Ces sortes d'exordes consistent en une suite de formules, dont la réunion constitue ce que les Malays appellent un *terasoul* ترسول, mot formé, à ce qu'il paraît, de l'arabe رسول, *envoyé, porteur d'une lettre, lettre*, et de la préfixe qui indique en malay les participes passifs تر, comme qui dirait : *formulaire de lettres à envoyer.* Ces ترسول peuvent être comparés aux انشاء des Persans.

M. Newbold a donné, dans le second volume de son *Histoire des établissements anglais dans le détroit de Malaca*,[1] le ترسول des sultans

de Djohor (1). Quelques ترسول contiennent des instructions sur la manière de plier les lettres et de placer le sceau ; j'en possède un de ce genre. L'exorde d'une lettre se termine par la formule arabe وبعده *après cela*, à laquelle on ajoute les mots malays كمدين درقد ايت, qui ont la même signification.

4° Le corps de la lettre, appelé قركتان ou *discours*. Il contient l'exposé, fait dans un style très-simple, du sujet dont on a à s'occuper.

5° La conclusion ou ترمكتوب, qui clôt la lettre et qui contient la date, et quelquefois la mention du lieu où la lettre a été écrite.

La manière de dater les lettres chez les Malays demande quelques explications. Ils énoncent ordinairement l'année, le mois, le jour, et quelquefois même l'instant de la journée (2) ou l'heure. Ils se servent des années de l'hégire, des noms arabes des mois et des jours, en comptant d'après la méthode musulmane. Quelquefois ils font suivre l'indication de l'année d'une lettre qui en marque le rang dans un cycle octaétéride qu'ils tiennent des Arabes et qu'ils appellent دور كچيل *petit cycle*, pour le distinguer du cycle de cent vingt années دور بسر ou *grand cycle*, qu'ils ont empruntés de la même source. Les années du petit cycle sont désignées par les lettres suivantes, dont les noms s'écrivent tout au long, اليف, ها, جيم, زى, دال, با, واو et اخر دال. On peut voir une application de cette méthode dans notre n° 13, où l'année 1197 de l'hégire est marquée de la lettre جيم.

Les Malays se servent fréquemment aussi dans leurs lettres de l'ère européenne ou chrétienne, comme le montrent les n°s 4, 5, 7, 10, 14 et 16.

6° L'adresse de la lettre علامة سورة. Elle contient le nom de la personne à qui elle doit être envoyée et du lieu où cette personne réside.

---

(1) Pag. 340 et suiv.

(2) Pour indiquer le moment du jour, ils se servent des quatre mots suivants : قاكي٢ *le matin*, ضحى (arabe) *la matinée*, عصر (arabe) *l'après-midi*, et مالم *le soir, la nuit*.

L'adresse est ordinairement accompagnée d'une courte prière à Dieu, pour qu'il fasse parvenir la lettre en sûreté à sa destination.

Les lettres sont pliées en deux doubles habituellement. Lorsqu'elles sont d'un chef à un autre chef, elles sont cousues dans une bourse appelée باسوت, faite en étoffe de coton blanche ou jaune, et quelquefois de soie. Lorsque c'est un inférieur qui écrit à son supérieur, la couleur de la bourse doit toujours être jaune. Entre personnes d'un rang ordinaire, les lettres ont une enveloppe de papier. Si la lettre est d'un inférieur à son supérieur, ou d'un enfant à ses parents, cette enveloppe est fermée de trois cachets de امبالو ou *gomme laque;* de deux, si l'auteur de la lettre et celui à qui elle est adressée sont d'un rang égal, et d'un seul si le rang de celui qui écrit est supérieur.

Si l'enveloppe est en papier, elle porte l'adresse; si elle est en étoffe, on l'entoure d'une bande de papier sur laquelle l'adresse est tracée. Quelquefois la lettre est pliée, cachetée, et reçoit l'adresse à l'européenne.

Les Malays se servent, pour plume ou kalam, de l'épine noire et dure que fournit le انجو ou palmier *gomuto*. Sans avoir cette flexibilité dont est doué à un degré si éminent le roseau dont la plupart des peuples orientaux font usage pour écrire, cet instrument permet cependant d'exécuter de beaux modèles de calligraphie.

Le recueil que je publie ici étant destiné à servir de texte à un enseignement oral, n'a pas dû être accompagné d'une traduction. Les notes que j'y ai jointes suffiront aux personnes qui auraient à s'initier toutes seules à la connaissance du malay épistolaire et diplomatique pour parvenir à une intelligence aussi complète que possible des morceaux qui composent ce livre. Heureux s'il leur est de quelque secours, et s'il contribue à répandre la connaissance et le goût d'un des idiomes qui est la clef des mers orientales, et qui est l'un des plus curieux et des plus utiles que l'on puisse étudier !

LETTRES

ET

PIÈCES DIPLOMATIQUES MALAYES.

I.

قوله الحق

SCEAU.

دلالة المكرام صاحب السلاطين يوارث على التبديل التدبير في بلدان
الملوك ترناتي (1)

بهو تاج الملك امير الدين اسكندر قولين (2) شاه ڤترا محمد زين (3) انقد
ڤدوك سري سلطان يڠ ممرنته اتس تخت كرجأن ترناتي سرت توان

---

(1) Cette légende, qui est en arabe, peut se traduire ainsi : *démonstration de respect, le chef des Sultans, qui possède par droit d'hérédité, et en vertu d'un changement, l'administration, dans le pays des rois, à Ternate.*

J'ai rendu le verbe arabe ورث à la troisième forme, avec le sens qu'il a habituellement à la sixième, où il signifie *posséder par héritage.* Il aurait fallu يتوارث. Peut-être le ت a-t-il été omis par inadvertance, ou bien par une irrégularité grammaticale bien concevable de la part d'un habitant de Ternate. Les mots *qui possède par droit d'hérédité et en vertu d'un changement*, présentent, au premier aspect, une contradiction; mais elle s'explique en admettant que le Sultan actuel de Ternate possède la couronne à titre d'héré-

ڤتري بركيريم ورقة الاخلاص يڠ تربت دالمن تابق دان بـبراڤ باڽق
حرمة مليا تياد بـزكسداهن ڤد تيڤ٢ سيڠ دان مالم تياد ترهڠك سرت
تربت هتين سوچ لاݢي جرنه مك بارڠ دسمڤيكن الله اڤالـه كيـران
دائڠ ترخطاب كمجلس حضرة اوله (4) ايهند (5) ڤدوك توان ݢبرنـور (6)

---

dité dans sa famille, mais par exclusion de l'un de ses frères ou parents, auquel il aurait été préféré.

L'île de Ternate, qui est l'une des Moluques, est de forme circulaire, et a six milles hollandais (de quinze au degré) de tour. Au milieu s'élève un volcan dont l'île tout entière paraît être une production. Ternate est située par 129° 32′ de long. orientale, et 0° 50′ de lat. nord.

L'origine des rois de Ternate, telle que nous la connaissons aujourd'hui, ne remonte pas au delà du treizième siècle de notre ère.

L'histoire des deux premiers chefs, Gouna et Molematitti, qui date de 1250, est obscure et pleine de fables. Le premier d'entre les Ternatai, qui reçut le titre de roi (colano) se nommait Tchitcho. Il monta sur le trône en 1257. A partir de ce prince, les souverains de Ternate se succèdent sans interruption jusqu'à nos jours.

Le premier de ces souverains qui embrassa l'islamisme prit le nom, ou plutôt le surnom de *Marhoum*, مرحوم *celui qui a été l'objet de la miséricorde de Dieu;* il régna de 1466 à 1486. Valentyn a donné dans sa *Beschryving van oud en nieuwe Oost indiën*, 1er vol., *Molukse Zaaken*, p. 362, la liste chronologique des rois de Ternate. Voir Roorda van Eysinga, *Handboek der Land-en Volkenkunde van nederlandsch Indië*, 1er vol., p. 321 et suiv.

(2) Je suppose que ce titre est une reproduction très-altérée, du surnom ذو القرنين *qui a deux cornes*, donné à Alexandre le Grand.

(3) Ce titre زين que les souverains malays prennent souvent, pourrait être une abréviation de زين الدين *l'ornement de la religion.*

(4) Le mot اوله n'existe pas dans les dictionnaires malays avec le sens qu'il a ici. Je pense que le verbe *hŏléh, pouvoir*, qui appartient au javanais-ngoko, et qui, en malay, se retrouve accru de la préfixe des verbes intransitifs sous la forme براوله, a été pris ici dans un sens adjectif, avec la signification de *puissant.*

Cette faculté de faire passer un mot d'une partie du discours dans l'autre, sans aucune modification de forme, est un des caractères propres au malay

جندرال يغترحرمة هوديراسكند جيرار فليف بارون فنديركفيلين (7) مماكى بنتغ بسريغ ڤرنام درۏردى نيديرلنسى ليوۏ (8) منيستير درستت نيديرلند يغ دهولو كمساريس دان ڬبرنور جندرال در نيديرلند انديا (9) بسرت توان مفروۏ (10) كدوا لاكى استرى اتس كمليأن دغن استراحة الخير دالم نكرى ولندوى (11) دان برسمايم دغن كبسارنن يغ كتغكين دأتس سغكهسان سرت عارف بجقسنان لاكى اد حياة دلنجنكن الله تعالى اسيا عمرزمانن دان براوله دولة سلماان دالم دنيا اين دغن سكل سلامة اداڽ وبعده كمدين درڤد ايت مك انقد ڤدوك

---

et à la plupart des langues congénères de l'archipel d'Asie, et offre un trait de ressemblance entre ces langues et le chinois, ainsi que la plupart des idiomes de l'Indo-Chine.

(5) Le Sultan de Ternate donne, dans cette lettre, par respect, le titre de *père* à M. le baron van der Capellen, et se nomme son *fils*. Ces dénominations sont d'étiquette dans les rapports des princes indigènes avec les gouverneurs généraux, et font partie du protocole officiel. C'est ainsi que ces derniers, à Java, donnent aux Sousouhounans (empereurs) de Sourakarta et de Djokjokarta le titre de *petit-fils*, et reçoivent en retour celui de *grand-père*.

(6) ڬوبرنر hollandais, *gouverneur*.

(7) Ce sont les nom et prénoms de M. le baron van der Capellen, à qui cette lettre est adressée; savoir : Godard, Alexandre, Girard, Philippe, baron van der Capellen.

(8) C'est la transcription des mots hollandais *der orde van den Nederlanschen leeuw*, l'ordre du Lion néerlandais. L'auteur de la lettre vent dire ici que M. le baron van der Capellen est grand'croix de cet ordre.

(9) C'est la transcription des mots *commissaris en gouverneur generaal van nederlandsch Indië*.

(10) مفروۏ hollandais, *mevrouw*, madame. Il s'agit de madame la baronne van der Capellen.

(11) نكرى ولندوى *la Hollande*.

سري سلطان دان توان ڤتري مڠڠكت ورقة اين برمعلومكن كڤد اوله ايهند ڤدوك توان ڬبرنور جندرال يڠ ترحرمة سرت توان مفرووْ تتكال سمڤي دترناتي مك انقد ڤدوك سري سلطان دان توان ڤتري براوله انق لاكي٢ سات سرت برموهن نهان كڤد اوله ايهند ڤدوك توان ڬبرنور جندرال يڠ ترحرمة سبكيت جوا ايهند ڤدوك توان ڬبرنور جندرال يڠ ترحرمة كاسه نهان، ڤرنس (١٢) فنديركڤيلين مك ديان ڤد ماس اين تله بسر سرت براوله ڤڠكت منجادي لتنن (13) ڤرنس فندير كڤيلين لاكي هندق مڠاوينكندي ڤد بولن اڤريل (14) تاهن ١٨٤٤ دڠن بوكي (15) فاطمة نهان انق سودار ڤرمڤون درانقد دان لاكي برمعلومكن ڤول كڤد ايهند ڤدوك توان ڬبرنور جندرال يڠترحرمة دان توان مفرووْ ڤد ماس اين انقد ڤدوك سري سلطان دان توان ڤتري سرت انق٢ دڠن چچندا٢ (16) سكلينن اد ددالم سلامة دان عافية لاكي براوله كبجيكن ادان سباكيلاكي انقد ڤدوك سري سلطان

---

(12) ڤرنس holl. *prins*, prince.

(13) لتنن holl. *luitenant*. L'auteur de la lettre veut dire sans doute lieutenant-général ou quelque titre équivalent.

(14) اڤريل, holl. *April*, le mois d'avril.

(15) Je suppose que le mot بوكي, qui n'est mentionné dans aucun dictionnaire malay, signifie *princesse*. Il doit être particulier au dialecte de Ternate. C'est vainement que je l'ai cherché dans les listes de mots ternatais que j'ai en ma possession.

(16) چچند est la forme cérémonielle ou royale du mot ordinaire چوچو qui signifie *petit-fils* ou *petite-fille*. En malay, les noms de parenté ont deux formes, l'une usuelle, et l'autre, accrue de la syllabe ند, *-nda*, et qui n'est employée qu'en parlant des princes ou des membres de la famille royale.

برمعلومكن ڤول كڤد ايهند ڤدوك توان ݢبرنور جندرال يغ ترحرمة ڤد
ماس اين انقد ڤدوك سري سلطان دغن توان رسدنت (17) ترناتي
كدوان مهرنته اڤ ٢ ڤكرجأن ڤرنته موافقة كدوان مغيكوت استعادة
اتورن زمان دهولو كال دان لاڬي صحابة ترلالو امت بايك لاڬي
دالم سوك سوكأن ادان مك سورة اين منجادي علامة صحابة
برصحباتن سڤرت ايهند ڤدوك توان ݢبرنور جندرال يغ ترحرمة دغن
انقد ڤدوك سري سلطان جوا شهدان درڤد ايت اوله انقد ڤدوك
سري سلطان دان توان ڤتري تياد علامة سسوات كڤد اوله ايهند ڤدوك
توان ݢبرنور جندرال يغ ترحرمة دان توان سفروڠ هڤاله سورة اين منجادي
تند هيدوڤ انتار انقد ڤدوك سري سلطان دغن ايهند ڤدوك توان
ݢبرنور جندرال يغ ترحرمة سرت انقد ڤدوك سري سلطان مموهن
دعا كحضرة توهن سرو سكلين عالم مدهمداهن برتمبه٢ ايهند
ڤدوك توان ݢبرنور جندرال يغ ترحرمة امڤون رحمة دان نعمة سرت ممكڠ
كڤرنتاهن دان كدودوكن ددالم سلامة دان كسنتوسأن ادان ترسورة
ڤد تيك ليكر دربولن ربيع الاخر هربين سبت تاهن ١٢٦٥

---

(17) رسدنت holl. *résident*, résident, titre que portent les chefs politiques qui gouvernent les diverses possessions des Hollandais aux Indes, sous la direction suprême du gouverneur général qui est à Batavia. Les résidants sont les maîtres réels des pays soumis à leur administration, et les princes indigènes n'ont le plus souvent qu'une autorité nominale. Ici le Sultan de Ternate se félicite du bon accord qui existe entre lui et le résident hollandais.

II.

المستحق

SCEAU.

راج عبد الله ابن معظم شاه (1)

سورة تولس اخلاص بركاسه كسيهن درڤد بيت سمڤي كڤد صحابة بيت
ڬورندور ڤولو ڤينڠ يڠ عارف لاڬي بجقسان تله مشهور كمان ٢ كمدين در
ايت احوال اداله جام اورليس (2) سات اد بناس سديكت ايتوله بيت

---

(1) Cette lettre porte la date du 12 janvier 1789. Elle est adressée par Radja-Abd-Allah-ben-Mo'adhdham-Schah, roi de Kédah, au gouverneur de l'île Poulo-Pinang, qui, à cette époque, était le capitaine Francis Light. Ce dernier, après avoir rendu de grands services au roi de Kédah, reçut de lui sa fille en mariage, et la propriété de l'île de Poulo-Pinang, qu'il céda, en 1786, à l'Angleterre, et qui prit le nom de Prince of Wales' Island.

Le royaume de Kédah, situé sur la côte occidentale de la Péninsule de Malaca, s'étend depuis la rivière de Trang, qui autrefois séparait ce royaume de celui de Siam, par 7° 20′ lat. N., jusqu'à la rivière de Krian, par 5° latit. N., laquelle forme la limite de Kédah, du côté du royaume de Pérak. Vers le commencement du quatorzième siècle, une colonie de Malays venue de Malaca, s'empara de Kédah, qui demeura dans la dépendance des souverains de Malaca, jusqu'en 1411, époque à laquelle les Portugais s'emparèrent de cette dernière ville. La capitale de Kédah, après avoir été soumise et pillée par les Portugais, en 1611, et par Iskander Mouda, roi d'Atcheh, en 1619, fut de nouveau saccagée, et en très-grande partie brûlée en 1770, par les Bouguis. En 1821, ce royaume a été dévasté et conquis par les Siamois, qui en sont les maîtres aujourd'hui.

(2) Les mots جام اورليس désignent, en Malay, un *sablier*, et par exten

بری ڤرکی ڤد صحابة بیت دباو بودق بیت ڤنجڠ اچه (3) منتا
صحابة بیت تریم جام اورولیس ایت بری ڤد اورڠ یڠ تاهو بایکی
ایت سورة بایکی بایک ٢ سرة بری ماری ڤد ڤنجڠ اچه احوال. انیله
بیت ڤتاکن ڤد صحابة بیت ڤربوات سورت هاری خمیس سڤوله
هاری بولن ربیع الاخر تمت الکلام ·

III.

SCEAU.

La légende circulaire renferme une suite de lettres non liées, et disposées dans un but d'ornement, ou bien avec une pensée symbolique qui m'est inconnue.

Le champ du sceau porte :

خليفة المومنين ڤڠيرن شريف عبد الرحمان ابن الحسن حسين القادر
فى (1) کوال لندو دار الامان

سبهو این سورة درڤد میتاکن تند صحابة برصحابة یڠ برکاسه کسیهن
یاڽت درڤد توان ڤڠیرن شریف عبد الرحمان نور العالم (2) مک بارڠ

---

sion, *une montre*. Le mot جام est persan, et signifie *un verre*, *une coupe*; اورولیس, est le portugais *relogio*.

(3) ڤنجڠ اچه est le nom d'un esclave dont il est question dans cette lettre, et signifie littéralement *le long*, *le haut de taille d'Atcheh*. C'était un homme que sa haute stature avait sans doute fait appeler ainsi. Le mot اچه *Atcheh* fait penser qu'il était né dans le royaume de ce nom.

(1) Je lis فى *dans* : l'emploi de la préposition arabe فى à la place de

دسهڠكن الله سبحانه وتعالى كيران داتڠ منداڤتكن صحابة كيت يڠ
سهاملياسا لاكي بابيك سلطان يائيت سيد ڤدوك كڤيتن كڤل
مڠرجاكن بارڠ سوات ڤكرجأن يڠ عارف ترلبجقسان لاكي ارتاون
مك كيت ڤوهنكن انس صيحة دان سرت عافية سرت براوله سلامة
عمر ڤنجڠ ادان وبعده كمدين درڤد ايت بارڠ تعريف كيران كڤد
توان كڤيتن مك كيت ملايڠكن سڤوتڠ (3) سورة سرت كيت ڤون بودق
اڤ سوك كڤيتن كڤد كيت جكلو اد بارڠ سوات بچار توان كڤيتن
كاسه سڤوتڠ تند كڤد كيت دڠن سلامة ادان تمت الكلام بالخير والسلام

---

la préposition malaye correspondante ڤد *a, dans,* devant un nom malay, est une anomalie qu'explique du reste la présence dans la phrase de mots d'origines diverses, arabe, javanaise et malaye. Je traduis ainsi cette légende : « Le Calife des Croyants, le Pangéran (chef feudataire) noble, Abder-Rahman-Ebn-el-Hassan-Hossein, le puissant [qui commande] dans le port [appelé] *Kwala Londou,* le séjour de la foi. » Le mot malay كوال désigne l'embouchure d'une rivière, une ville ou forteresse bâtie tout auprès. *Kwala Londou* كوال لندو est situé sur le territoire de Naning, dépendant de Malaca, sur la côte occidentale de la Péninsule malaye.

(2) نور العالم *la lumière du monde.* Ce titre, du Pangéran Abder-Rahman doit être ajouté à ceux qu'il porte dans la légende du sceau.

(3) ڤوتڠ *couper, retrancher, morceau.* سڤوتڠ سورة littéralement, *un morceau de lettre,* c'est-à-dire une *lettre.* سڤوتڠ تند *une marque* [d'amitié], *un présent,* comme on lit plus bas. ڤوتڠ est pris ici comme substantif numérique. Voir pour la valeur et l'emploi de ces sortes de substantifs, Guill. de Humboldt, *über die Kawische sprache auf der Insel Java,* IIe vol., p. 269.

IV.

1784 هجرة نبى (1) ڤد 7 هارى بولن نوبمبر (2) ڤد ڤوكل 4 سيڠ هارى مڠكو اداڽ

سبهو اين علامة سورة سرت تابق باڽق ٢ داتڠ درڤد انچئ لينا يڠ دودق ددالم كبون دنڠه ڤادڠ دالم نكرى ڤولوڤرچ (3) جوا اداڽ شهدان بارڠ دسمڤيكن الله كيراڽ داتڠ ڤد توان ساى توان مستر ماذين (4) يڠ دودق ددالم نكرى سام٢ انق ساى نونا كيتئ دڠن نونا كداڠ اداڽ ايتڤون ساى ساڠة ڤرچاى ڤد الله داڽ ڤد مالم دان سيڠ توان الله كاسه عمر توان ڤنجڠ سام ٢ انق ساى كدوا برادیڽ (5) ددالم دنيا اين

(1) C'est évidemment par inadvertance que la date de 1784, qui est celle de l'ère chrétienne, a été indiquée ici comme celle de l'ère musulmane.

(2) C'est la transcription de l'anglais *November.*

(3) Il y a dans le texte : *qui réside dans une habitation rurale, dans l'intérieur de Padang, dans le pays de Poulo-Pertcha.*

Padang est une ville située sur la rivière de ce nom, sur la côte occidentale de Sumatra, par 0° 48′ de latit. sud. Padang est le principal et le plus ancien des établissements fondés par les Hollandais sur la côte sud-ouest de Sumatra.

Poulo-Pertcha est un des noms de l'île Sumatra. On peut voir, dans le premier chapitre de l'*Histoire de Sumatra*, par Marsden, 3e édit., p. 3, la curieuse et savante dissertation sur les différents noms sous lesquels cette grande île est mentionnée par les géographes arabes et les voyageurs européens.

(4) مستر ماذين *Master Marsden;* c'est M. John Marsden, le frère aîné de l'orientaliste William Marsden.

(5) Le mot ادئ, اديق signifie, suivant les dictionnaires malays, *frère*

جوا، اداڽ وبعده كمدين درڤد ايت انيله كريمن ساى سام توان ساى
ڤايوڠ سڤاسڠ دان بنتل سڤاسڠ سرت ڤتى برايسى امبو٢ سات سرت
كتاب شعر سلندڠ دليم (6) سات كات اورڠ ملايو انيله شعر يڠ ترلبه بايك
ڤنخبرانڽ دان انيله تنامن بوڠا چمڤاك سات بڠكوس كارن بلوم
ساى داڤت تنامن يڠ لاينڽ كارن بلوم موسمڽ. ملينكن دبلاكڠ سورة
اين بوله ساى كيريمكن سام توانڽ اداڽ كمدين درڤد ايت انيله
كيريمن ساى ڤد نونا كيتڽ دڠن نونا ݢداڠ ساروڠ تاڠن سات سوْرڠ دان
كيڤس سات سوْرڠ اكن تند٢ ماْ لاڬى هيدوڤ ددالم دنيا اين سرت
بركيريم ڤلق چيوم سلامة عمر ڤنجڠ ددالم دنيا اين اداڽ دان ساى
هارڤ ڤد توهن الله دان ڤد مالم دان سيڠ اكن منداڤت خبر توان
ساى دڠن انق ساى كدوا برادڽ توهن الله كاسه سلامة سمڤى دڠرى
كارن سكارڠ بلوم ساى داڤت خبر ايت اداڽ كمدين درڤد ايت
ساى منتاْ بڠيت باڽق سام توان ساى كلوتوان سمڤى سايڠ سام ساى
كلوتوان اد ڤندڠ سام نونا كيتڽ دڠن ݢداڠ منتاْ توان سبوت٢كن جوا
ساى ڤد توان ڤوڽ وكيل نسچاى بوله دياڽ تولڠ ٢ ساى سبب كارن

---

cadet ou *sœur cadette ;* cependant il a ici évidemment un sens plus étendu, et exprime le rapport de sœur à sœur, sans acception de supériorité ou d'infériorité d'âge. Je traduis ces mots انق ساى كدوا برادڽ par *mes deux enfants, qui sont sœurs.*

(6) Le poëme dont parle l'auteur de la lettre, et qui porte pour titre : شعر سلندڠ دليم est célèbre parmi les Malays. Il en existe un exemplaire dans la collection de Raffles, qui fait partie aujourd'hui de la bibliothèque de la Société royale asiatique de Londres. Voir le catalogue de cette collection, *Journal de la Société asiatique*, juin 1840, catal. n° 7.

توان جوڬ لاڬي مپبوت ٢ نام سايڠ ڤد ساي ڤستي اورڠ مالو جوڬ
ساي كارن توان لاڬي سايڠ سام ساي ايتوله منتأ بكيت باپق دباوه
توان ساي ڤون كاكي اداڽ سڠكه ڤون توان اد جاوه ڤد فكيران هاتي
ساي سڤرت توان اد دبڠكهول جوڬ رسان سبب ايتوله مك ساي
تياد ماو لاين هاتي دان لاين كلكوان كارن هارڤ جوا ڤد توان ساي
ڤد مالم دان سيڠ سلما٢ن مسكي بوله توان تڤاكن سام اورڠ يڠ
لاين اتو سام توان مستر موز (7) نام دان بوپي ساي اداڽ دان لالوڽ سلام
منڠكل توان ساي برلاير اين توان مستر كريس (8) جوڬ يڠ منولڠ ٢
ساي تمفت ساي مڠدوكن سوكر مسكين ساي تنتاڤي سبب تولڠ توان
جوڬ سام ساي كلو سڤرت توان مستر لوي (9) كلو دبان اد دبڠكهول
جوڬ سياڤ بوله جوڬ ساي منتأ تولڠ سام ديان سبب كارن ديان
ڤندڠ ڤد توان جوڬ كارن توان اد سڤي بايك دڠن انقن دان سكارڠ
ديان جادي كمندور دڤولو ڤينڠ اداڽ كمدين درڤد ايت نونا نين (10) سوده
داڤت انق لاكي ٢ سات ديان ڤركي مڠيكوت لاكي كڤادڠ سمڤي دڤادڠ

---

(7) مستر مور *Master Moor.*

(8) مستر كريس C'est probablement M. John Crisp, résident anglais à Laye, sur la côte sud-ouest de Sumatra. Il est question de lui dans l'*Histoire de Sumatra* de Marsden, pag. 237, 256, 469.

(9) مستر لوي *Master Lewis.* Il y a tout lieu de croire que c'est M. Henri-Robert Lewis, ancien magistrat à Bencoulen, qui a publié l'ouvrage intitulé *A Code of Laws as established by the Pangerans' court at fort Marlborough*, en Malay. Londres, 1821, in-4°.

(10) نين ou سنين comme on lit plus loin, est le nom d'une femme malaye qui est la fille de l'auteur de la lettre.

لاكين برلاير دمندراس سنين تـغكل دقادغ كارن ديان داقت قارت (11)
كداغ ايتفون ديان كمبالي كبغكهول (12) تغكل درومه ساى سهقى انم بلس
هارى درومه ساى انقن جادى ايتفون سكارغ ديان منـنتى٢ انق
چرديق سديكت (13) ديان قركى قون منورت لاكين دمندراس كارن
سورة لاكين سوده دوا كالى داتغ مپورة ديان داتغ ادان كمدين درقد
ايت نونا نين كيريم تابق باپق٢ قد توان دان قد اديقن نونا كيتى
دغن نونا كداغ منتأ سلامة عمر قنجغ ددالم دنيا اين جوا ادان

تمت الكلام

V.

قنديت راج دكمڤوغ كلاوى (1) دبغكهول قون تابق باپق٢ بارغ

---

(11) قارت que les dictionnaires malays rendent par *cicatrice*, me paraît avoir, dans ce passage, un sens plus étendu, et signifier peut-être une *blessure*.

(12) بغكهول *Bengkahoulou*, ville et rivière sur la côte nord-ouest de Sumatra. Les Anglais écrivent *Bencoulen*. Ils y avaient fondé autrefois un établissement qu'ils abandonnèrent plus tard, à cause de l'insalubrité du lieu, et ils bâtirent, à environ trois milles de là, le fort Marlborough, كوت ملبارا sur un terrain élevé.

(13) ايتفون ديان منـنتى٢ انق چرديق سديكت *elle attend que son enfant ait acquis quelque peu d'intelligence.*

(1) كمڤوغ كلاوى est le nom d'un quartier de Bencoulen, ainsi nommé parce qu'il s'y trouve sans doute quantité d'arbres de l'espèce appelée كلاوى. Ces arbres sont une des deux espèces de l'*artocarpus incisa* ou arbre

دسهفيكن الله اڤاله كيران كهداڤن توان مستر مردين دنكرى اڠكيلن (2)
ادان اد ڤون توان دهولو منتا دچريكن بوه ڤنديس دڠن داونن سام ٢
نياد جوك بوله داڤت سباڬى ڤول مستر مور بلاير سڤرت تركجرت (3)
ساج ماولكس بلاير نيداله داڤت اڤ ٢ اوله ساى اداله انق ڤنديس (4)
8 باتڠ نتاڤى جكلو ڤاتت دكاسه سڤار كيريمن ساى ڤد توان سڤرون
منتا تولڠ كاسه ڤد اورڠ بسر كڤال يڠ مڠكڠ ڤرنته كمڤنى دنكرى
اڠكيلن تندم ڤوته هانى بوله كمڤنى ايڠت ڤد ساى ڤون نام تند ساى
سوده مڠكو (5) كايو بسى اكن ڤركاكس كدوڠ دملبارا سهوان سكارڠ سوده
ساى سهڤيكن جنجى دڠن كمڤنى تله باڤق ڤنديس كداڠ سهڤى
دكوت ملبارا جكلو ڤاتت دالم ڤكيران توان جكلو تيدق ڤاتت
سڤرت يڠ دبيلڠ دالم سورة اين اڤاله معلوم توان سهوان سباڬى ڤول

à pain, celle qui a des graines ou noyaux. On la nomme سوكن بيج ; pour la distinguer du سوكن كاڤس qui est l'espèce bonne à manger. Avec l'écorce intérieure du Kalawi, on fabrique une sorte d'étoffe.

(2) مستر مزدين دنكرى اڠكيلن *monsieur Marsden, en Angleterre.*

(3) Le mot كجرت et avec la préfixe des verbes passifs تركجرت ne se trouve pas dans les dictionnaires malays que je possède. Peut-être est-il particulier au dialecte de Bencoulen. Ici il signifie évidemment *être rapporté, être dit.* سڤرت تركجرت ساج *comme on me l'a rapporté.*

(4) انق ڤنديس les tiges de l'arbre qui donne le bois de fer, *opa metrosideros*, L. انق qui veut dire *enfant, petit d'un animal*, et au figuré, *chose subordonnée à une autre, ou qui en fait partie*, existe avec un sens analogue à celui qu'il a ici dans le dictionnaire malay de Howison : les mots *Anak cayoo* y sont rendus par *a little stick of wood.*

(5) مڠكو *procurer, trouver.* Ce mot manque dans les dictionnaires malays; il est sans doute propre au dialecte de Bencoulen.

ساىْ منتاْ تولغ ترڠكن ڤد كمڤنى ڤد حال تڠڬوڠن ساى دڠن روڤى سبب منچارى كايو بسى ايت درمودا سمڤى توه توان سام تاهوله تيداله لاڤس درڤكرجاْن منچارى كايو اڤ٢ جنس كمڤنى كورڠ جاته باڤقله روڤى ساى سبب اورڠ لارى دڠن ماتى سبوله٢ن جكلو ڤاتت ڤد ڤكيران توان ساى منتاْ دكاسه بلنج ماتى ساج ١٢ ريل ڤد. تيڤ٢ بولن لالو كاْنق (6) جادى نام. سياله ايت ڤد كمڤنى جكلو اد كسيهن اورڠ بسر ڤد اورڠ مسكين اين

جكلو توان ماو ترڠكن تڠڬوڠن سرت ڤرمنتاْن ساى اد سورة ساى ڤد كمندور دڠن كنصيل ساى كيريمكن ڤد توان سام٢ دڠن سورة اين بوله توان ليهت بايك٢ دالم ايت اد ڤول سورة ساى ڤد مستر بة حير (7) سوده ساى بيلڠ ڤول سمواڽ

سات ڤون تياد چندرمات درڤد ساى هاڽ منتاْ سلامة عمر ڤنجڠ سلماْ٢ن ڤد 1784 ڤد 19 هارى بولن ذوالحجة ڤد هارى ثلاث ڤوكل 9 ڤاڬى٢ دكمڤوڠ كلاوى اداڽ

---

(6) لالو كاْنق جادى نام سياله ڤد كمڤنى et *j'aurai le titre d'enfant de la Compagnie* (*anglaise*), par كاْنق, *enfant*, il faut entendre ici *un protégé*.

(7) مستر بة حير *Master*..... Il m'est impossible de reconnaître le nom propre anglais transcrit ainsi.

VI.

قوله الحق ولو كان [مرّا]

بهو انيله علامة سورة سلام دان دعا سرت تولس دان اخلاص داٴيريڠي
دڠن هاتي يڠ ڤونه دان موك يڠ جرنه درڤد ڤيهق يڠ دڤرتوان راج
هيتم راج دالم نڬري تاروسن (1) بركيريم تابق باڤق ادان

مك بارڠ دسمڤيكن الله سبحانه وتعالى اڤاله كيران داتڠ منجالڠ توان
كمندور ميستا ڬريفس (2) كڤال يڠ ممرنتهكن سكلين داٴيرة ڤسيسر بارت
تانه سمنترا ڤولو اندالس (3) محروسة دالم نڬري ڤادڠ شهدان ڤد حال
همب بركيريم سورة كچيل اين تيداله ممنجڠكن كلام هاڽ سقدار
مڠتاكن ادڤون سڤرت بچار سودار داتڠ كاي در ڤوكو مموكو (4) دهولو

---

(1) تاروسن *Tarousan*, et *Trousan*, nom d'une localité sur la côte sud-ouest de Sumatra, non loin de Padang, située dans le pays appelé سڤوله بوة بندر *Sapouloh bouah bendar*, c'est-à-dire *les dix ports de commerce ou villes maritimes*, sans doute parce que ce pays compte dix villes ou comptoirs sur la côte.

(2) ميستا ڬريفس *Master Griffiths*. C'est M. John Griffiths, dont Marsden fait mention dans son *Histoire de Sumatra*, pag. 121, 122.

(3) تانه سمنترا *la terre de Sumatra*, et ڤولو اندالس *Poulo-Indalas*, ou ڤولو اندلوس *Poulo-Indalous*, sont deux noms de l'île Sumatra. Voir lettre IV, note 3. Il est dit ici que M. Griffiths gouverne les provinces de la côte occidentale de Sumatra. Il faut entendre par là la côte occidentale du pays de Padang, comme on le verra dans la lettre suivante.

(4) Le verbe ڤوكو مموكو à forme réciproque n'existe pas dans les dictionnaires malays. On trouve dans Marsden le mot ڤوكق ou ڤوكو qui a le

دالم نڬري جوڬ ايتڤون سوده. همب بچراکن دڠن راڤت ڤڠهولو٢
باڽق کمناکن راج دهيلير يڠ جاهت (5) باڽق دالم ايت تله داکوڽ
اوله راج دهيلير هوتڠ کمناکنڽ ايت مننتأ جنجي دياڽ اکن ممباير
هوتڠ کمناکنڽ ايت دالم ايت ڤرڬي ساج دياڽ کڤادڠ سوده همب
سوره ڤڠڬل دوا تيڬ کالي تياد دياڽ داتڠ سکارڠ همب مننتأ دڠن
سبوله٢ڽ جکلو توان کمندور سوکڽ هندقله دککس (6) اورڠ ايت اداڽ
لاڬي توان کمندور مپوره منچريکن ڤاڤن کايو راڠس سوده همب سوره
امبل کمبڠ سوده داڤت هاڽ دبلاکڠ بوله همب سوره هنترکن سڤاي
توان تاهو اداڽ ترسورة دتاروسن ڤد انم هاري بولن رجب ڤد هاري
ثلاث تمت الکلام

Adresse de la lettre.

علامة سورة داتڠ کڤد توان کمندور کڤال يڠ ممرنته دنڬري ڤادڠ جوا
اداڽ تمت الکلام

---

sens de *capital d'une rente.* L'on peut admettre très-bien que ڤوکو مموکو est un verbe formé de ce radical, et qu'il signifie *placer des fonds avec intérêt, sous la double obligation que contractent vis-à-vis l'un de l'autre le prêteur et l'emprunteur.*

(5) کمناکن راج دهيلير يڠ جاهت *les vassaux des princes des contrées qui avoisinent les côtes, lesquels vassaux sont mauvais* [*payeurs*]. Le contexte de la lettre indique que l'adjectif جاهت qui signifie *mauvais, pervers,* ne peut s'entendre que de débiteurs réfractaires ou de mauvaise foi.

(6) Les dictionnaires malays ne donnent pas le mot ککس. Le contexte conduit à attribuer à ce mot le sens de *contraindre, demander en employant les voies de rigueur.* C'est sans doute une expression dialectique qui répond au mot malay usuel کرس. *Il faut,* dit l'auteur de la lettre, *que ces gens-là soient contraints* [*à payer*] هندقله دککس اورڠ ايت.

VII.

على المحترم

بهو اداله تابق باڤق ٦ درڤد جورنولس توان كمندور جان ڬرفس
يڠاد سكارڠ دالم نڬري بايڠ (1) شهدان يارڠ دسمڤيكن الله سبحانه
وتعالى جوا كيران داتڠ منجالڠ توان كمندور جان كرفس كڤال يڠ
ممرنتهكن سكلين دايرة ڤسيسر بارت دنڬري ڤادڠ وبعده دان كمدين
درڤد ايت اكن ڤري حالن همب بركيريم اين سورة كڤد توان رودى (2)
توان منتاً كڤد سكل ڤڠهولو٢ بايڠ هرڬ امڤت٢ كولق بايڠ سسوكو
موافقة سكل ڤڠهولو٢ بايڠ ممكركن هردى توان ايت ديان بيلڠ
كڤد همب تيداله داڤت كامي ممبليكن هرڬ امڤت٢ كولق سسوكو
ملينكن هاڽ جكلو كمڤني ماو هرڬ ستڠه تيڬ كولق بايڠ سسوكو
بولهله كامي بليكن موانن ڤميڠ (3) تتاڤي سبب كمڤني ماو برس بولهله
كامي تولڠ جوڬ سربل ستون ڤڠهولو يڠ هرڬ امڤت٢ سسوكو سڤاي
تاهو توان كمندور اداڽ سباڬيدڬي دبلاكڠ سورة اين بوله جوڬ همب

---

(1) بايڠ *Bayang*, localité située sur la côte sud-ouest de Sumatra, entre Trousan et Siléda, non loin de Padang, dans le district appelé Sapouloh-Bouah-Bendar.

(2) رودى , هردى et هوردى *hordi*, ordres, anglais et hollandais, *order*.

(3) ڤميڠ manque dans les dictionnaires malays. Il doit signifier une embarcation particulière en usage sur la côte sud-ouest de Sumatra. Peut-être est-ce un mot du dialecte de Padang ou de quelque localité voisine désignant une embarcation en général.

ڤرس٢ کڤد اورڠ کچيل٢ بارڠکالي بوله داڤت لبه درڤد ستڠه تيڠک
کولق بايڠ يڠ سسوکو اداڽ بيرله توان تاهو ڤول هرکڽ برس يڠ ستڠه
تيڠک کولق بايڠ سسوکو منجادي انم کولق ڤادڠ يڠ سريل جکلو بکيمان
ڤکيران توان بيرله لاکس توان بالس سورة همب اين سڤاي جاڠن
همب لالي دڠري بايڠ جکلو توان ماو سارتکن ڤميڠ اين توان کيرم
ڤول واڠ (4) بارڠ نيڠک رانس لاڠي کڤد اورڠ يڠ ممباو سورة اين اداڽ
سباڬيلاڬي همب سمڤي دڠري بايڠ همب ليهت اورڠ دڠري بايڠ
مڠڠکت (5) ڤارڠ ساج کرجاڽ همب کمڤول سکل ڤڠهولو٢ بايڠ ممبريکن
سورة توان يڠ همب باو ايتڤون دباچ سورة اين موافقة سکل ڤڠهولو٢
دياڽ بيلڠ کڤد همب سبله. راج جليل دياڽ منتأ کڤد توان بير
توان سورة اورڠ ممونسکن سليسه ايت کنڠري بايڠ کتاڽ جکلو کامي
ڤڠهولو کڤادڠ بارڠکالي روسق نڠري بايڠ کرجاکن هلبالڠ سبب ڤارڠ
بلوم ڤونس سڤاي توان تاهو اداڽ لاکيڤول کات سبله داتڠ بتوه ماو
دياڽ داتڠ کڤادڠ دموک توان هابسکن سليسهڽ کتاڽ سکارڠ اورڠ
ايت منتي رودي توان ساج همب ڤکر جکلو تيدق لاکس داتڠ
رودي توان بارڠکالي سليسه بسر دڠري بايڠ ڤولوت٢ (6) سوده ڤول بارڠ

---

(4) واڠ *wang*, pièce de monnaie valant huit duites hollandais, ou un double sou.

(5) Il y a dans le texte ماڠکت *se soulever*. C'est un dérivé irrégulier, ou peut-être dialectique formé du radical اڠکت *lever*, *avancer*, etc., et de la préfixe م pour من. J'ai rétabli dans ma transcription la forme régulière مڠڠکت.

(6) ڤولت٢ *Poulout-Poulout*, contrée située dans les montagnes qui

دڠن بايڠ سكارڠ سوده مپوتڠ كرنبو در سبله مپبله سڤاي توان تاهو اداْن
تمت الكلام
سكارڠ اورڠ بايڠ جوم برهنتي ساج ڤارڠ اداْن

1800 هجرة 24 اڬوست (7)

VIII.

قوله الحق ولو كان مرّا

سبهو انيله علامة سورة بسرت تعظيم دان تكريم كمدين درڤد ايت
دايريڠي ڤول دڠن تابق بايق٢ سرت هاتي يڠ ڤوته دان لاكي جرنه
يايت داتڠ درڤد توانكو يڠ دڤرتوان ڤدوك سري سلطان
ڤسيسر بارت شاه اتس دايرة نكري موك٢ (١) جوك اداْن شهدان
مك بارڠ دسمڤيكن توهن الله اڤاله كيرانْ. داتڠ مندافتكن فيتور
بسر دان اياله مستر چرليس ميلا (٢) كڤال يڠ ممرنتهكن ڤكرجاْن

---

avoisinent Padang, et au sud-est de cette ville. Voir *Berghaus' atlas von Asia, Karte von der insel Sumatra.*

(7) اڬوست anglais, *august*, le mois d'août.

(1) موك٢ *Moko-Moko*, ville située sur la côte occidentale de Sumatra, et capitale d'un petit état appelé انق سوڠي *Anak-Soungei.* Raffles a publié dans les *Malayan miscellanies*, tome II, le texte et la traduction des اندڠ٢ موك٢, ou lois de Moko-Moko

(2) مستر چرليس ميلا *Master Charles Miller*, résident anglais à Moko-Moko à l'époque où cette lettre fut écrite.

كمفني انس كوت ݢدوڠ دملبارا سلامة عمر ڤنجڠ جوݢ اداڽ كمدين درفد ايت دان بيسر تاهو كيراڽ فيتور درفد حال همب بركيسريم اين سورة اداله انس مغتاكن اد همب مڤوره سات تمباڠن ممباو ݢمبير دملبارا ملينكن ايتوله بݢ همب منتأ دڠن سبوله٢ڽ كفد فيتور هندق دجوال دلوار٢ ساج كارن ݢمبير اد ماهل سديكت موسم اين همب دڠر دان بيسر فيتور تاهو كمدين درفد ايت لاݢي همب بركيريم ايڠ كفد فيتور نيك ڤوله ليم دان بيسر فيتور تاهو ملينكن منتأ سلامة عمر ڤنجڠ جوݢ اداڽ تمت الكلام

Adresse de la lettre.

مك انيله سورة داتڠ منداڤتكن فيتور بسر داڽ اياله مستر چرليس ميلا انس كوت ݢدوڠ دملبارا جوݢ اداڽ

IX.

سبهو افيله تابق باڤق٢ اياله درفد سباون دايرا اجي (١) جوݢ اداڽ ايتڤون بارڠ دسمفيكن الله اڤاله كيراڽ داتڠ منجالڠ توان كمندور مستر چرليس ميل انس كوت ݢدوڠ موك٢ جوݢ اداڽ لالوڽ سفرت سورة درفد توان سوده سمڤي دڠن سلامتڽ كدالم تاڠن همب ايتڤون مغرتيله همب اڤ٢ اد دالمڽ لالوڽ توان منتأ كيريمكن تنامن بوڠا اير

---

(1) ايرا جي *Aïr-Adji*, ville située sur la côte sud-ouest de Sumatra, vers 1° 55′ de lat. sud.

ماور ايتڤون تله همب كيريمكن سام٢ سورة تنامن بوڠا يڠ ڤونه ايتوله
بيسر تاهو كيران توان اداڽ كمدين درڤد ايت سڤرت بلاچن ايت
همب تاڽ كڤد اورڠ دسيت تيدق اد يڠ بايك درڤد ايت لاڬي
كارن سهواڽ ايت بلاچن بوكنڽ بلاچن ايكن دان سهواڽ بلاچن
اودڠ يڠ كچيل٢ ايت كات اورڠ اداڽ كمدين درڤد ايت كلو درڤد
هوتڠ اورڠ بوڬيس (2) دان بلومله همب امبل دسيت اڤ سببڽ
ڽك بڽيت دان كلو سمبدون (3) كتاڽ دموك٦ همب باير هوتڠ همب
كتاڽ دان كلو سيتمن اڠن (4) كڤيراك (5) اڤبيل كاميله تنتونن دالم
دايڠ اجي اين بوله سكالي كامي ممباير هوتڠ كاميله نن كڤد توان كمندور
ايتوله كتاڽ اورڠ نن ڽيك اورڠ ايت سبب تيدق همب امبل

---

(2) بوڬيس *Bouguis*, nom d'un peuple considérable qui habite les royaumes de Wadjo ou Toadjo et de Louhou, dans le centre de l'île Célèbes. Les Bouguis, adonnés à la navigation et au commerce, se sont répandus partout dans l'archipel d'Asie. Ils louent leurs services aux Européens et aux princes indigènes, comme serviteurs ou soldats.

(3 et 4) سمبدون et اڠن سيتمن sont les noms propres des Bouguis dont il est question dans cette lettre.

(5) ڤيراك et ڤيرق *Pérak*, royaume situé sur la côte occidentale de la péninsule de Malaca. Il a pour limites au nord le royaume de Kédah; au sud, celui de Salangore; à l'est, le détroit de Malaca, et à l'ouest, la chaîne de montagnes qui traverse la péninsule Malaye jusqu'à Point-Romania, près de Singapore. Les rois de Pérak furent autrefois tributaires des souverains de Malaca, et plus tard de ceux d'Atcheh. Ils leur envoyaient *la fleur d'or et d'argent*, en signe de vassalité, suivant un usage suivi encore aujourd'hui dans les États malays, ainsi que dans plusieurs contrées de l'Indo-Chine. Depuis la décadence du royaume d'Atcheh, Pérak a recouvré son indépendance. Le roi actuel de Pérak est Radja-Tcholan.—Voir M. Newbold, *British settlements in the straits of Malacca*, vol. II, chap. 2.

كاچين دسيت اداڽ دان كلو كاچي همب نن دوا بولن ايسن ايت . اي همب منتأ نن كڤد مڠجالڠ توان بلوم همب بايركن كڤد هوتڠ كارن همب بوات اكن ڤمبلي كمبيڠ دان تڠكا ڤول سديكت٢ اكن بلنج همب دسيت ايتوله سڤاي توان تاهو سوان درڤد حالڽ بچار ايت تمت الكلام

X.

دالم ايڤو (1) ساج معلم ڤون تابق باپق٢ سڠڤي اڤاله كيراڽ كڤد توان ڤيتور مستر چرليس ميلر دالم كوت موك٢ جوك اداڽ اكن حال سورة همب اين اداله مڠتاكن سڤرت ݢندال (2) دڠن بوكيس امڤت اين دان جاڠن توان كاسه بلنج لاڬي دموك٢ كارن سودة همب كاسه بلنج دياڽ دايڤو ݢندال سريل سوڠ كارن هوتڠن باپق سام توان دايڤو جوك اداڽ

كمدين درڤد ايت تنتاڠن (3) تمباڠن بلوم سوك جورمودي كلوار سبب اڠين بارت كراس دليهتن تاكوت دياڽ لارت دملبارا دان

(1) ايڤو *Ipou*, ville située à l'embouchure de la rivière de ce nom, sur la côte sud-ouest de Sumatra, par 3° 12′ de lat. sud.

(2) ݢندال ce mot n'existe pas dans les dictionnaires malays. Je suis porté à croire qu'il signifie *profit*, *bénéfice*, *salaire*.

(3) تنتاڠن *action de regarder*, *regard*, nom abstrait dérivé du verbe *regarder*, *considérer*. Ce mot تنتڠ fait ici l'office de préposition, avec le sens de *relativement*, *en ce qui regarde*....

تتاڤي اڤبيل اغين بايك سديكت بوله تيمور مالم بوله همب شوره
كلوار بير توان تاهو جوڬ اداڽ
كمدين درڤد ايت ڤول تنتاڠن برس ماكن توان ڤون كاون ڬارم تيدق
بوله اورڠ توكر سديكت جوڬ سوده هابس توان ڤون برس دالم بولن
دسمبر (4) اين همب كيرا٢ ڤستي لالو مڠڬالر (5) ڤول دترامڠ (6) دان
تتاڤي دترامڠ تيدق ڤول بوله ممبلي سوده امت ڤول برس دجوال
كڤد اورڠ ايڤو دترامڠ دان بڬيمان عقل توان ڤون كاون دكرج لادڠ
دان جكلو بوله ممبلي امڤت ريل بايك جوڬ دان سكارڠ برس
كمڤني ساج دماكن توان ڤون كاون بير توان تاهو اداڽ دان جكلو
تيدق توان بچاراكن دڠن توان كمندور دڠن توانكو ڤستي لاد تيدق بوله
تورن (7) سبب تيدق ماكن جوڬ اداڽ سوان ڤرواتين (8) سوده بيلڠ

---

(4) دسمبر anglais, *december.*

(5) مڠڬالر *aller, se rendre quelque part*, du radical ڬالر. Les dictionnaires malays n'ont pas ce mot. Peut-être est-ce une corruption ou une transformation dialectique de مڠيلير, qui veut dire : *descendre une rivière, venir de l'intérieur d'un pays vers la côte.* Le sens serait alors ici : descendre la rivière de Tramang en se dirigeant vers la côte, pour pénétrer dans le centre du pays qui porte ce nom.

(6) ترامڠ *Tramang.* Je pense que c'est la rivière et la contrée désignée sous le nom de *Triaman* dans les cartes de Sumatra de Marsden et de M. Berghaus. Triaman est au nord-ouest de Ipou, vers 3° de lat. sud.

(7) تورن signifie habituellement *descendre.* Ici il est impossible d'entendre ce mot autrement que dans le sens de *semer, planter.*

(8) ڤرواتين *Proatin.* C'est le nom de chefs d'un rang inférieur, parmi les tribus des Redjangs, peuples qui habitent la côte ouest de Sumatra, dans le voisinage de Bencoulen.

بكيت كمدين درفد ايت خبر دايڤو ريمو برموسم ڤول سكارڠ تيدق سوده
ماتي دالم سڤوله هاري دماكنن بيرتوان تاهو اداڽ تمت نرسورة
بولن جنواري « 1 » 1775

XI.

اين تاڤق تاڠن ڤڠيرن لڠكڠ عالم (1) مهنتاْ ريل كڤد توان كمندور
ويلم براڤ اسكوير (2) 500 ريل سبوا٢ڽ (3) منتاْ كاسهكن كڤد اورڠ يڠ
ممباو سورة اين اداڽ ترتولس كڤد 24 هاري بولن شوال ڤد هاري
جمعة ڤد ڤوكل 7 سيڠ ڤد هجرة نبي محمد 1190

XII.

مك انيله سورة سرت تابق برباڤق٢ داتڠ درڤد جورمودي سرا
اوسين (1) يڠ ستله اد سكارڠ دڤولو تيكوس (2) اداڽ دان اياله داتڠ

---

(1) لڠكڠ عالم est le nom propre du Pangéran qui a écrit ce billet.

(2) ويلم براڤ اسكوير *William Braaf*, ou *Brave*, *Esquire*.

(3) سبوا٢ڽ *en totalité*, *en somme*.

(1) سرا اوسين est un nom propre malay, dont j'ignore la véritable prononciation.

(2) ڤولو تيكوس *Poulo-Tikous*, l'île des Rats. C'est le nom d'un îlot situé au nord-est de Poulo-Pinang, près de la côte occidentale de la péninsule de Malaca. Poulo-Tikous dépend de Poulo-Pinang. Les Missions étrangères y ont un séminaire où sont formés les prêtres indigènes destinés aux missions de la Chine, de l'Indo-Chine et de la Malaisie.

كيران منجالڠ توان مستر ميلا اتس كوت ملبارا ادان دان لالون تڠكل
سورة ساى اين اداله مڠتاكن ساى اد ممباو لاد دالم تمباڠن سوده
ساى بڠكر دڤولو تيكوس تنتاڤى بلوم لاكى داچيڠ بيرله توان تاهو
دان كمدين درڤد ايت اد ڤول ساى باو هوبى (3) دڠن كاين
سات بڠكوس اورڠ سيڤى سات دڠن كيت سات بڠكوس
ايتوله يڠ دباو بيرله توان تاهو ادان كمدين درڤد ايت ادڤون
توان مستر كق (4) منتا كارم بارڠ دوا ريبو 2000 (5) تنتاڤى جكلو اد
اورڠ كنا ڤپاكت دهوجڠ ڤولو تيدق ساى براني ڤولڠ سيت ادان
كمدين درڤد ايت بارڠ اڤ٢ توان امڤون وردى توان بيلڠله كڤد
اورڠ ممباو سورة اين ادان تمت الكلام .

XIII.

بهوانيله سورة يڠ دڤربوات اوله توانكو ڤڠليم راج جوهن (1) دان
سكل بندهار كدوان دان سكل ڤڠهولو٦ يڠ كدوا بلس دڤادڠ ياﺋيت

---

(3) هوبى racines ou tubercules bonnes à manger, dont il y a un grand nombre d'espèces, et qui ressemblent à nos pommes de terre. Marsden et M. Roorda van Eysinga écrivent اوبى dans leurs dictionnaires.

(4) مستر كق *Master Kock.*

(5) كارم بارڠ دوا ريبو *du sel, environ deux mille.* Le nom de la mesure est omis ou sous-entendu. Je suppose que ce sont des كتى *catti,* poids qui est la centième partie d'un ڤيكل *pikoul,* ou o kil. 605.

(1) راج جوهن *le roi Djohon.* Ce nom est commun à grand nombre de souverains Malays. Voir la chronique du royaume d'Atcheh, *Journal asiat.,* juillet 1839.

دڠن كمفني اڠݢريس يڠ جادى سكل ڤرجنجين يڠ امت تكوه دڠن كمفني اڠݢريس يڠ تياد بوله براوبه دان منكر كارن سورة ڤرجنجين اين اياله دايكت دڠن سمڤه ستي درڤد تند صحابة برصحابة يڠ برستياون سلماڽ درڤد ايتوله توانكو ڤغليم دان بندهار دان سكل ڤڠهولوڽ جوا اداڽ بڤرتنجقكن (٢) داتس قرطس اين

ڤركار سات

ادڤون موسه كمڤني موسه كامي كاون كمڤني كاون كامي جك اڤبيل موسه داتڠ در لاوت اياله كمڤني اكن دموك مك كاميله مڠيكوت سام٢ دبلاكڠ استيميوا ڤول موسه داتڠ در دارة كاميله دموك بهو كمڤني منولڠ سام٢ دڠن سنجتاڽ دان سرت سناڤڠ دڠن اوبت ڤلوروڽ جوا اداڽ

ڤركار يڠ كدوا

ادڤون سكلين دائرة ڤسيسر بارت يڠ بركليلڠ اين داتس اڠين لالو كباوه اڠين (٣) سمهاڽ ايت يڠ موجود تڠݢل دباوه ڤرنته كمڤني اڠݢريس دڠن توانكو ڤغليم جوا اداڽ

---

(2) بڤرتنجقكن داتس قرطس اين *qui se montrent sur ce papier*, c'est-à-dire, *qui figurent dans cet acte*, du verbe تنجق, *montrer, manifester.*

(3) L'expression géographique داتس اڠين *au-dessus du vent*, par laquelle les Malays désignent les pays situés à l'occident par rapport à eux, tels que l'Arabie, la Perse, l'Inde, et même la presqu'île de Malaca, et l'expression دباوه اڠين *au-dessous du vent*, par laquelle ils entendent les pays placés à l'est de la pointe d'Atcheh, doivent être prises ici dans un sens beaucoup plus restreint. Il s'agit des districts de Padang, situés à l'ouest entre les montagnes et la mer. Ceux qui sont *au-dessus du vent* me paraissent devoir être

ڤركار يغ كتيك

سڤرت حق ڤنروهن ڤغليم دان بندهار دان سكل ڤغهولو٢ن يغ سكوڤغ دالم ستاهيل ايتڤون ڤرجنجين اياله دالم دوا٢ بولن هڠڬ منريم درڤد كمڤني يائت ببراڤ ڤرايتوڠن (4) دأنس تيڤ٢ ڤرجلانن برنياݢ دمكينله اداڽ

ڤركار يغ كأمڤت

شهدان ادڤون سڤرت كأدأن حق ڤغليم دان بندهار دان سكل ڤغهولو٢ يغ كلوار درامس يغ ليم بلس تاهيل اياله دواجبكن كمڤني اكن مغداكن ممبري دالم ستاهن٢ كڤد ڤغليم جوا اداڽ.

ڤركار يغ كليم

دان سڤرت اڤيون اڤبيل ماسق كوال ڤادغ ملينكن مغلواركن كمڤني ليم ريبل دالم سات٢ ڤتي كڤد ڤغليم دان ڤغهولو٢ ايت جوا اداڽ

ڤركار يغ كأنم

دان سڤرت لاد كچيل اڤبيل ماسق داتڠ كوال ڤادغ ملينكن ممبري ڤرسمباهن يغ امڤون لاد كچيل ايت اياله سريل مغلواركن كڤد ڤغليم دان ڤغهولو٢ دالم سات٢ بهاركارن درڤد هرݢاڽ سودهله تنتو كأدأنن سمبيلن بلس ريبل ليم واڠ دالم سبهار جوا اداڽ

---

les plus rapprochés des montagnes; ceux situés *sous le vent* sont sans doute les districts qui forment le littoral.

(4) ڤرايتوڠن *compte*, même signification que ايتوڠن des dictionnaires malays de Marsden et de M. Roorda Van Eysinga.

فركار يغ كتوجه

ادفون سفرت فبيان (5) ايت ملينكن تغكل فرنته ككواسأن كفد
كمفني دغن توانكو دان وزير٢ دان جك اڤبيل فراهو داتغ ماسق
كوال فادغ ملينكن كمفني يغ ممركسان دان مليهت درفد لارغنن
ايت توانكو فون اورغ سام٢ مغيكوت دان منورت ساج اف كات
كمفني اف كات توانكو تيداله بوله بركات اف٢ دمكين سكالى٢ تيداله
بوله دسلاهي دان دمنكري (6) لاكي اوله توانكو ببراف دتولسكن
كمفني دمكينله تولس توانكو دان فد فيهق بيوا دان چوكي فراهو
ايت ملينكن توانكوله يڠ منريمان اداڽ

فركار يغ سلافن

دان سفرت دكاتن كمفني اڤبيل ماسق كوال فادغ تيداله سكالى٢ اى
منغكوغ بيوا دان چوكي جوا اداڽ
سبرمول ادفون جك اڤبيل اف سسوات حال فكرجان يغ سوكر
فد دائرة فسيسر يغ بركليلغ اين كلو اكن دتورت اف فغليم اوله
هوردى كمفني جكلو اى برجالن (7) ايالـه كمفني مغاسه بلنجان يغ تله

---

(5) فبيا *droits de douane, péage,* composé du radical بيا, qui a la même signification, et de la préfixe فر.

(6) تيداله بوله دسلاهي دان دمنكري *il ne pourra y être manqué ni dérogé;* de ساله *, faute, erreur, déroger,* et du participe arabe منكر *déniant, réprouvant.*

(7) جكلو اى برجالن *s'il marche,* c'est-à-dire, s'il se met en campagne, s'il se charge d'exécuter quelque entreprise [en vertu des ordres de la Compagnie anglaise].

ترعادة سرانس ريل دڠن سات الفيريس سرت دڠن اورغ ٢ ان جوا اداڽ

ڤركار يڠ كسمبيلن ،

دان كڤد بندهاركلو اى برجالن كمڤنى كاسه ڤول بلنجان كاداڽ سڤوله ريل جوا اداڽ دان كڤد سكل ڤڠهولو٢ يڠ دوا بلس دالم سورڠ ٢ ان كلو اى برجالن كمڤنى كاسه ڤول بلنجان كاداڽ سڤوله رين جوا اداڽ

ڤركار يڠ كسڤوله

اداڤون سورة كامى بربوات اين سڤرت جنس٢ روڤ ڤرجنجين اين كامى ڤربوات دالم تاهن سريبو سرانس سمبيلن ڤوله توجه تاهن جيم اين ڤد سلاڤن بلس هارى بولن ربيع الاخر ڤد هارى جمعة ڤد كتيك وقت جام ڤوكل امڤت جوا اداڽ

انيله تند تاڠن توانكو ڤڠليم راج جوهن (8)

انيله تند تاڠن بندهار راج لڠكڠ

انيله تند تاڠن بڠند مولان اداڽ

انيله تند تاڠن مهراج بسر

اين [تند] تاڠن راج جيما (9)

---

(8) Cette signature et les suivantes sont celles des chefs de Padang qui ont négocié avec M. John Crisp, le résident anglais. La signature de ce dernier figure dans ce traité en tête de la colonne de gauche. Ces signatures sont disposées, sans aucun doute, d'après un ordre de préséance.

(9) جيما je dois avouer que je ne suis pas très-sûr de la lecture de ce nom propre.

ايڽ تند تاڠن اورڠ کاى تڠه
انيله تند تاڠن سوتن مهراج
انيله تند تاڠن سوتن نن غدو
انيله تند تاڠن مڠت مهراج
انيله [تند] تاڠن راج ستيندار
اين تند تاڠن سوتن سيدى ٥
انيله تند تاڠن راج احمد دنيا
انيله تند تاڠن بندهار مهراج اندارى
انيله تند تاڠن سوتن بسر

XIV.

قوله الحق ولو كان مرّا

اين تابق باڤق ٢ داتڠ درقد انچئ دنا دموك ٢ بارڠ دسمڤيكن الله سبحانه وتعالى اڤاله كيراڽ داتڠ منجالڠ توان كمندور مستر ميلا دائراجى بارڠ تاهو كيراڽ توان اداله مڠتاكن سڤرت امس نن توان كيريم ڤد توان مستر ڤركين (١) سوده همب ليهت همب تنتڠ سوده ايت دڤڠڬڠ دان همب اوجى كامى برسام٢ دڠن ڤاكيه كاجى دان ڤنديكر معلم سيمڤڠ (٢) سام٢ مليهتڽ كورڠ نين بايكڽ سبب دچمڤور اورڠ اداڠن ڤيرق

(١) مستر ڤركن *Master Perkins.*
(٢) ڤنديكر؛ sont deux noms propres ڤنديكر معلم سيمڤڠ et ڤاكيه كاجى

كلو تيدق سبب برچهڤور ايت اسن بايك تڠل سبب ايت تيدق همب
براني مڠاكون امس ايت كارن تاكوت همب داڤت چلاك دبلاكڠ ڤد
توان لاكي ڤول ڤندي كوروس (3) مليهت ڤول سڠاي توان تاهو ادان
ترسورة ڤد بولن 3 اكتوبر هجرة ١٧٨١ تمت الكلام

XV.

Première rangée de sceaux, en commençant à droite (1).

[1.]

الواثق باعانة الله السلطان العظيم مهراج دراج ابن سلطان مرحوم عبد
الجليل معظم

---

désigne *un commandant militaire*, et معلم, qui est arabe, *un professeur, un maître.*

(3) ڤندي كوروس nom propre signifiant *l'orfèvre maigre, desséché* (sobriquet par lequel on désignait ordinairement cet artiste). Marsden, *Dictionn. malay,* au mot ڤندي.

(1) Ainsi que j'ai eu occasion de le dire dans ma préface, la place qu'occupe le premier sceau à droite est la place d'honneur. Aussi ce premier sceau (nos 1 et 7), qui est celui du sultan suzerain de Menangkabaw, est-il plus grand que les autres. La légende qu'il renferme, et qui se compose en majeure partie de qualifications et de mots arabes, porte ce qui suit : *celui qui se confie dans le secours de Dieu, le grand sultan Maharadja di Radja, fils du défunt sultan Abd-el-Djelil le vénéré.* Les sceaux qui suivent de droite à gauche appartiennent aux rois feudataires de Menangkabaw; ils sont disposés suivant l'ordre de préséance des princes dont ils contiennent les titres.

Le royaume de Menangkabaw, situé dans l'intérieur de Sumatra, comprenait, à une époque qui n'est pas encore très-reculée, tout le territoire qui s'étend sur le côté oriental de l'île, entre la rivière de Siak et celle de Palembang, et

[2.]

انيله باب سلطان دڤلمبڠ (2) ابن سلطان اندرا رحيم انق (3) يڠدڤرتوان
دڤاكر روبڠ جوا ادان

انيله يڠ مول٢ جادي راج دنݢري ڤلمبڠ نينيڽ يڠ دڤرتوان مڠكت
دنوم سودار بڠكند ابرس

[3.]

انيله باب سلطان دجمبي (4) يڠ برنام بڠكند توان انق يڠدڤرتوان
دڤاكر رويڠ جوا ادان

---

sur le côté occidental, le territoire compris entre la rivière appelée Mandjouta, près Indra-Poura, et celle de Singkell, en se dirigeant vers Atcheh. Aujourd'hui ce royaume, considérablement réduit dans ses limites et dans son importance politique, est partagé en trois souverainetés, dont le siége est à Pagar-Rouyong, à Sourouwasa et à Soungei-Trap. C'est le roi de Pagar-Rouyong de qui émane notre pièce n° 15. L'état de Menangkabaw est regardé par les Malays de l'archipel d'Asie et par ceux de la péninsule comme le berceau de leur race, et ils n'en parlent jamais qu'avec une sorte de vénération religieuse.

Les traditions de ces peuples, d'accord avec les anciens monuments qui couvrent le sol de Menangkabaw, attestent que ce royaume parvint jadis à un degré de puissance et de splendeur comparativement très-élevé. Déjà, au onzième siècle de notre ère, et probablement dans des temps plus reculés, Menangkabaw envoyait au dehors le trop plein de sa population. C'est de là que sont sorties les colonies qui ont peuplé la péninsule de Malaca et l'archipel d'Asie, jusqu'à la côte occidentale de la Nouvelle-Guinée.

(2) ڤلمبڠ *Palembang*, ville assez considérable située sur une grande rivière de ce nom, qui a son embouchure sur la côte orientale de Sumatra. C'est un marché pour l'étain de l'île Bangka, qui est dans le voisinage.

(3) انق *feudataire*.

(4) جمبي *Djambi*, nom d'une rivière et d'un petit royaume sur la côte orientale de Sumatra.

انيله يڠ مول ٢ جادى٤ راج دنݢرى جمبى ملمڤ كڤد چڤى جمبى سمبيلن لوره (5)

[4.]

انيله باب سلطان اندراݢيرى (6) يڠ برنام سلطان سرى كاهيل انق يڠ دڤرتوان دڤاكر رويڠ

انيله يڠ مول٢ جادى راج دنݢرى اندراݢيرى ملمڤ كلاوتن

[5.]

انيله باب سلطان بركمبا ڤوته دسوڠى ڤاكو (7) انق يڠ دڤرتوان دڤاكر رويڠ ادان

انيله يڠ مول٢ جادى راج دنݢرى سوڠى ڤاكو ملمڤ كبندر سڤوله

[6.]

انيله باب سلطان يڠ برنام راج مڠت دنݢرى روكم (8) انق يڠ دڤرتوان دڤاكر رويڠ ادان

---

(5) چڤى جمبى سمبيلن لوره *Tchi-Djambi des neuf tribus.* Ce point, qui est indiqué ici comme la limite de l'État de Djambi, n'est pas marqué sur les cartes. چڤى qui figure dans la composition d'un grand nombre de noms de rivières ou de localités de l'archipel d'Asie, signifie *eau, source.*

(6) اندراݢيرى *Indra-Giri,* rivière considérable et contrée sur la côte orientale de Sumatra.

(7) سوڠى ڤاكو *Soungei-Pakou,* contrée qui s'étend dans l'intérieur de Sumatra, à partir du district appelé بندر سڤوله, qui en forme la limite à l'ouest, et dont le nom se rencontre une ligne plus bas.

(8) Je ne suis pas très-sûr que روكم désigne la rivière et le pays qui, sur

انيله يغ مول٢ جادى راج دنكرى روكم ملمڤه ككورى بنوا امڤاوا (9)

[7.]

الواثق باعانة الله السلطان العظيم مهراج دراج ابن سلطن عبد الجليل مرحوم

[8.]

انيله باب سلطان اندراڤورا (10) يغ برنام سلطان محمد شاه انق يغ دڤرتوان دڤاكر رويغ
انيله يغ مول٢ جادى راج دنكرى اندراڤورا ملمڤه كموك ٢ (11)

[9.]

انيله باب سلطان دڤيامن (12) يغ برنام مهراج انق يغ دڤرتوان دڤاكر رويغ
انيله يغ مول٢ جادى راج دنكرى ڤيامن ملمڤه كتيكو دان ككنالى (13)

---

les cartes de Marsden et de Berghaus, portent le nom de *Rokan*, *Rakan*, *Reccan*, dans le royaume de Siak, sur la côte nord-est de Sumatra.

(9) كورى بنوا امڤاوا ce point, qui forme la limite de l'État de روكم, ne se trouve sur aucune des cartes que j'ai consultées.

(10) اندراڤورا *Indra-Poura*, nom d'une rivière et d'une contrée sur la côte sud-ouest de Sumatra, entre Aïr-Adji et Tarousan.

(11) Voir lettre VIII, note 1.

(12) ڤيامن *Piaman*, et ڤريامن *Priaman*, localité sur la côte sud-ouest de Sumatra, dépendante de Padang.

(13) كنالى *Kanali*, contrée située dans la partie montueuse de Sumatra, vers 5° ou 5° 5′ de lat. sud.

[10.]

انيله باب سلطان دنكرى اچه (14) يغ برنام سرى فدوك برفكة رحيم انق يغ دفرتوان دفاكر رويغ

انيله يغ مول٢ جادى راج دنكرى اچه ملهفه كتلابوه (15) دان كباتو بارا (16)

[11.]

انيله باب سلطان دنكرى بنتن يغ برنام سلطان محى كات انق يغ دفرتوان دفاكر رويغ

انيله يغ مول٢ جادى راج دنكرى بنتن (17) ملهفه كبتاوى (18)

[12.]

انيله باب سلطان توانكو دسيك (19) انق يغ دفرتوان دفاكر رويغ جوا ادان

---

(14) اچه *Atcheh* (Achem, des voyageurs européens), royaume qui occupe l'extrémité nord-ouest de Sumatra, et qui s'éleva, dans le seizième et le dix-septième siècles, au plus haut degré de puissance et d'éclat. La liste chronologique des rois d'Atcheh remonte à l'an 1205. Elle a été publiée dans le *Journal asiatique*, juillet 1839.

(15) تلابوه *Telabouh* et نلابوه *Nelabouh*, nom d'une baie sur la côte occidentale de Sumatra, vers 4° 8′ de lat. nord.

(16) باتو بارا *Batou-Bara*, rivière et village sur la côte nord-est de Sumatra, dans le pays des Battas.

(17) بنتن *Bantan* ou, comme l'on écrit communément, *Bantam*, ville capitale de la résidence de ce nom, dans la partie occidentale de l'île de Java et à l'ouest de Batavia. On voit par là que l'empire de Menangkabaw s'étendait non seulement sur toute l'île de Sumatra, mais qu'il comprenait encore la partie occidentale de l'île de Java.

(18) بتاوى *Batavia*, capitale de l'île de Java et des Indes néerlandaises, bâtie, en 1619, sur l'emplacement d'une ancienne ville appelée Djakatra.

(19) سيك *Siak*. C'est le nom d'une rivière et d'un royaume considérables, sur la côte orientale de Sumatra.

انيله يغ مول٢ منجادى راج دنكرى سيك ملهڤه كڤتاڤاهن (20) دان كڤولو لوان كجغ بوغا (21)

يا بسطوربن اراك (22) سلطان الاعظم ملك المكرم ظل الله فى العالم المشهور فى العرب و العجم وفى جودا المكارم شهادة بنى ادم يا توانكو شاه عالم مك ترسبوتله سڤرت ددالم قران فى كل يوم وليلة ظليل الحساب الى يوم الدين بحق محمد سيد المرسلين والعاقبة للمتقين امين يا رب العالمين (23) مك فرمان الله تعالى ددالم قران الرحمن على ملك ان خلقنا على بيان الشمس والقمر انى جاعل فى الارض خليفة (24) تله كو جاديكن جن دان مانسى اكن ميمبه اكو ددالم دنيا

---

(20) ڤتاڤاهن *Patapahan*, contrée située vers la source de la rivière Siak, sur les limites du royaume de Menangkabaw.

(21) ڤولو لوان et كجغ بوغا ne se trouvent marqués sur aucune des cartes de Sumatra que j'ai eues à ma disposition. Il faut chercher ces deux points dans les limites du royaume de Siak.

(22) بسطوربن اراك ceci est sans doute un nom propre, peut-être celui du chef principal d'entre les quatre chefs auxquels cette pièce est adressée (voir Préface, p. 9 et 10), ou bien peut-être celui de l'un des prédécesseurs du sultan de Menangkabaw, de qui émane cette pièce. Ce qui suit est en arabe, et se traduit ainsi : « Sultan sublime, roi noble, ombre de Dieu sur la terre, célèbre parmi les Arabes et les Barbares, lui qui est du nombre des généreux, entre les généreux, d'après le témoignage des enfants d'Adam, ô seigneur, roi du monde! »

(23) Cette phrase, qui est rapportée comme extraite de l'Alcoran, ne s'y trouve pas; en voici la traduction : « Chaque jour et chaque nuit doivent être regardés comme ayant été privés de lumière jusqu'au jour où la religion fut manifestée par Mahomet, le prince des prophètes. La bonne fin est pour les gens pieux. O seigneur des mondes! »

(24) « Dieu a dit dans son Alcoran, relativement aux rois : Nous avons créé comme démonstration [de notre puissance] le soleil et la lune. J'établirai

مكث دتورنكن الله تعالى تانه دراتن (25) يغ برنام قولو لغكاقورى (26)
انتار قلمبغ دڠن جمبى اكن تمڤت راج يغ اصل انق سلطان
هدية الله تعالى ايتوله يغ دتورنكن الله تعالى انتار اوغ دان كماوغ (27)
اياله انق يغ دڤرتوان برنام سلطان هدية الله راج اسكندر ذوالقرنين
نكرين ترغ (28) بركنچكين بسى. يغ امت هيجو ورنان دڤندغ ميره ورنان
دڤندغ كونيغ ورنان دڤندغ ڤوته سكلين ورنان ادڤدان تياد داڤت دتنتغ
ڤات ٢ ايتوله كبسارن (29) راج يغ برنتيك برسودار لاكى ملمڤهكن
عادلن دان كموراهنن ڤد سكل همب الله دان ڤد سكل راج٢ يغ دباوهن
معمبل بركة دان شفاعة محمد حبيب الرحمن (30) اياله سلطان يغ امت

---

sur la terre un représentant. » Cette dernière partie de phrase seule se trouve dans l'Alcoran, Sourate II, 28.

(25) دراتن est le mot دارت, *terre, terre ferme*, accru de la suffixe malaye ان, qui donne au substantif un sens abstrait, ou qui leur fait prendre une valeur intensive et quelquefois plurielle.

(26) لغكاقورى *Langkapouri* est le nom de Ceylan; mais l'île dont il est ici question est la partie du territoire de Sumatra, compris dans le delta que forment les rivières de Djambi et de Palembang avec la mer, partie qui, suivant les traditions malayes, est la première terre qui ait paru au-dessus des eaux après le déluge.

(27) انتار اوغ دان كماوغ glose : انتار بومى دان لاڠت *Entre le ciel et la terre.*

(28) نكرين ترغ je crois que ترغ doit être pris comme adjectif du radical ترغ, avec la signification de *serein, lumineux*, et dans un sens symbolique qui s'accorde avec le ton du reste de la pièce. M. Newbold a traduit : *Whose country is Srang*, en en faisant un nom propre.

(29) كبسارن *regalia*, les joyaux et objets précieux du trésor de la couronne.

(30) معمبل بركة دان شفاعة محمد حبيب الرحمن *qui obtiennent la*

بوديمان لاکي ستياون قد سکل همب الله مک ترسبوتله مات اير ددالم سرک جنة النعيم (31) مک برتمبوهله سکل تانم تنامن ددالم بومي مک هيدوقله سکل نفس همب الله سبب مهباوني (32) باون يغ هاروم دبالي يغ مهامليا مک اداله لقسان عمبر دان کستوري (33) برکة دولة حضرة سلطان يغ تيک برسودار اياله سلطان سري مهراج اليف يغ کرجان دنکري روم نن سورغ برنام سري مهراج ديقغ يغ کرجان دنکري چينا نن سورغ برنام سري مهراج دارج بردولة يغ کرجان دڤولو امس يغ کسين ددالم عالم منغکابو (34) امين يا رب العالمين کمدين در ايت مک ترسبوتله اکن کبسارن دولة توانکو ددالم عالم منغکابو اياله سلطان يغ منارهکن مهکوت نبي سليمان اياله سلطان يغ منارهکن تنون سغسغ کال مهانوکن ديرين سڤانو (35) ستاهن اکن بيلاغن عمر دنيا اياله سلطان يغ منارهکن کايو کامت دکرات دڤتيک

bénédiction et l'intercession de Mahomet, l'ami du miséricordieux (de Dieu).

(31) جنة النعيم le paradis de délices.

(32) مهباوني *respirer une odeur*, du radical باو, *odeur*.

(33) Le sens finit là; je traduis les mots qui suivent : برکة دولة حضرة سلطان يغ تيک برسودار *bénédiction et prospérité à leurs majestés les sultans qui sont trois frères*. M. Newbold n'a pas coupé la phrase comme moi, ce qui produit un sens tout à fait différent.

(34) Les traditions malayes musulmanes nous représentent le monde divisé dans les plus anciens temps en trois grands empires : celui de Roum, c'est-à-dire les États du souverain de Constantinople, la Chine et l'île d'Or ڤولو امس, comprise dans la contrée que les Malays appellent *le monde de Menangkabaw* عالم منغکابو, c'est-à-dire l'empire de ce nom.

(35) ڤانو *fil*; مهانوکن, *filer*, *tisser*.

سكرات تغكل (36) دراج روم فن سكرات تغكل دراج چينا سكرات تغكل دراج عالم منغكابو اياله سلطان يغ منارهكن مانوكيرى نن مبهاغونكنديرين (37) اياله سلطان يغ منارهكن قارغ امس اياله سلطان يغ منرهكن چغكق چغكى (38) اياله سلطان يغ منارهكن امس قداح الله يغ بهنتي سفرت مانسى (39) اياله سلطان يغ منارهكن امس جاته جاتي دالم قندكوغن (40) اياله سلطان يغ منارهن قوهن ناك تارن برتانهكن رتن متو مانيكم (41) اياله سلطان يغ منارهكن سفيت قينغ كفلا بارا مغانيكن (42) سنديرين اياله سلطان يغ منارهكن چورى

---

(36) دكرات دقتيك *qui est coupé en trois morceaux;* قتيك, *être au nombre de trois,* du radical تيك et de la préfixe قر.

(37) روتن سغسغ glose : مانوكيرى نن مبهاغونكنديرين *un rotin qui se redresse de lui-même.*

(38) چغكق چغكى glose : دولغ قندق table à manger ronde et basse, supportée par un piédestal à portée de personnes assises à terre, et sur laquelle on pose le تالم, plateau qui contient de petits plats ou tasses.

(39) *C'est le sultan qui possède le morceau d'or appelé le briquet de Dieu, lequel a la forme d'un homme.* بهنتي rac. منتي, être en forme de....., d'après l'interprétation de M. Newbold. La glose ajoute : امس يغد داقت دالم لابر سليد, or que l'on trouve dans les mines de Siléda, sur le territoire du district de Sapouloh-Bendar, non loin de la côte sud-ouest de Sumatra. لابر, et mieux لبورن, désigne un endroit où sont des fourneaux dans lesquels on fond le minerai.

(40) *C'est le sultan qui conserve le morceau d'or [appelé] djatah-djati dans une boîte portative.* Je traduis le mot قندكوغن, qui manque dans nos dictionnaires, par *boîte portative*, du radical دوكغ, *porter.* La glose ajoute : بند يغ دبوات ماكوت, *objet précieux dont on fait des couronnes.*

(41) Glose : قوهن كايو منجادى امس *arbre qui a été changé en or,* probablement parce qu'il a été recouvert de lames de ce métal.

(42) Glose : كاچف قينغ بوله نايك سنديرين *des pinces à betel, qui remplissent leur office spontanément.*

سمندڠ كيري سمبيڠ سراتس سمبيلن ڤوله ڤوتس سكتي مون (43)
اياله سلطان يڠ منارهكن كونڠ بڠسي (44) تمڤت راج معراج ككونڠ
براڤي بوكتن كميانين (45) باتو سوڠين امس ايرن بوڠا (46) اياله سلطان
يڠ منارهكن تمبا تنتارن سكر جنتن (47) اياله سلطان يڠ منارهكن
لمبيڠ لميهارا (48) برساروڠكن كايو ݢرود دتولسن تلاوة القران اياله سلطان
يڠ منارهكن كريس ألڠ بارا اياله سلطان يڠ منارهكن لاڤي داون
هيلالڠ (49) دسنتڠكن مهارتي دلارڠكن مهاروڠوت سام اصل دڠن
ݢكري ايس اياله سلطان يڠ منارهكن ݢاجه ستي (50) اياله سلطان

---

(43) M. Newbold traduit ainsi : *c'est le sultan qui possède* [*le glaive*] *tchoï simendang-kiri*, lequel a cent quatre-vingt-dix brèches, par suite des coups qu'il a portés au serpent Sikatimouna (Icktimani). Ce mythe est raconté tout au long dans le livre malay intitulé شجرة ملايو, chap. II. Voir la traduction de cet ouvrage, sous le titre de *Malay annals*, par le docteur Leyden, p. 38, 39.

(44) Glose : بڠسي نام كونڠ *Bangsi est le nom de cette montagne.*

(45) بركتن كميانين *Par suite des bénédictions et de la vertu surnaturelle dont cette montagne a été douée.* La glose traduit كميانى par سقتي, *vertu surnaturelle.*

(46) ايرن بوڠا. la glose explique ces mots par باو ايرايت هاروم سڤرت بوڠا *L'odeur de cette eau est comme celle des fleurs.*

(47) تمبا تنتارن شكر جنتن la glose explique تمبا تنتارن par باتڠ لمبيڠ, *bois ou manche de lance.* L'arbre appelé جنتن, dont est fait ce manche, m'est inconnu.

(48) لميهارا glose : نام لمبيڠ *c'est le nom d'une lance.* M. Newbold lit *sambarah. C'est une lance*, dit le texte, *dont l'étui est en bois de Garouda, et sur laquelle est écrit un passage de l'Alcoran.*

(49) داون هيلالڠ feuilles de la plante ou de l'arbre appelé هيلالڠ. M. Newbold lit *salang.*

(50) ستي *fidèle, loyal.* M. Newbold lit سقتي *doué d'une puissance surnaturelle.* Cette dernière leçon est préférable.

يڠ منارهكن ايئر لاوت تاور سهاري ڤليارن اياله سلطان يڠ منارهكن
ڬونڠ براڤي سنديرين ڤنجاريڠن (51) تمڤت بوله ڤرندو تمڤت بورڠ
لير مان اياله سلطان يڠ منارهكن كاڤس باتو(52) اياله سلطان يڠ
منارهكن ڬندڠ سليڬوري اياله سلطان يڠ منارهكن مهوڠن (53) ججاتن
اياله سلطان يڠ مندرهكن ڬوڠ سمبدارڠ بوڤيڽن انتار اوڠ دان كماوڠ
اياله سلطان يڠ منارهكن بالي برنيغكن تراس جلاتڠ (54) دان بڤارن
اكر لندڠ (55) اياله سلطان يڠ منارهكن تابوه ڤولت ٢ برڬنتڠ دڠن جاڤت
توم اياله سلطان يڠ منارهكن كودا سمبراني اياله سلطان يڠ منارهكن
ڬنتان سهدرو (56) سمبڠ هاتي سهرا سهيرا ددغركن درڤد كانن
بوڤيڽن اوڠ مڠادڤ دولي كيري بوڤيڽن دركانن اوڠ مهوهنكن

---

(51) ڤنجاريڠن glose : نام بوكت *Pendjaringan est le nom de cette montagne,* de la racine جاريڠ, *prendre au filet [des oiseaux ou autres animaux]*, en supposant que cette montagne est un lieu où l'on prenait beaucoup de gibier au moyen de filets; ou bien de la racine جاريڠ, sorte de *mimosa*, dont le fruit ressemble à la châtaigne, en admettant que des arbres de cette espèce y croissaient en abondance.

(52) Glose : كاڤس منجادي باتو *Du coton pétrifié.*

(53) مهوڠن glose : ڬوڠ *Gong.*

(54) جلاتڠ Sorte d'alisier qui s'élève très-haut.

(55) اكر لندڠ glose : اكر مهنجت سنديرين *racine qui s'élève spontanément.*

(56) سهدرو glose : سچوڤق *sa-tchoupak.* Le *tchoupak* est un fruit ressemblant beaucoup au لنسه *lanseh* (Marsden, *Hist. of Sumatra,* ed. 3, p. 101, pl. V), mais plus petit et presque rond; il y en a un grand nombre de variétés. Le mot چوڤق, dépouillé de sa signification propre, est pris ici comme substantif numérique : سچوڤق, *une unité*, le nombre *un*

نيئة اياله سلطان يغ منارهكن كربو سبنوغ ستى (57) اياله سلطان يغ
منارهكن ايثم بيرغ سغكانانى اياله سلطان يغ منارهكن سومرن (58)
سكتغ اياله سلطان يغ منارهكن كلاف نيرا بالى اياله سلطان يغ
منارهكن لغكودى هيتم جادى سنديرين اياله سلطان يغ منارهكن ڤادى
ستنجهو بانى سنتاڤن دولة يغ دڤرتوان تغه هارى اياله سلطان يغ
منارهكن ڤادى سرمڤون دندام كهار اياله سلطان يغ منارهكن بوغا
سرى منجادى باڠونن سهارى ڤرجلانن دتانم سهارى تمبوه سهارى برداون
سهارى ايت ڤول بربوغا سهارى ايت ڤول بربوه اياله سلطان يغ
منارهكن بوغا چمڤاك (59) بيرو اياله سلطان تيدرن بربغكوس
تيمور (60) باڠونن بركندغ (61)؛ نوبة خليفة الله دولة يغ دڤرتوان ستى
اياله باب نمباست (62) حبيب يغ دڤرتوان دڤاكر رو يغ
اورغ يغ ممباو دى يعنى ورقة الاخلاص اين تولغ برتولغ
بچار كبجيكن جكلو اد برتمو بارغ دمان اد تمڤت لاوة اتو
دارت سكارغ هندقله تولغ برتولغ كارن كات الله تعالى يغ ميتاكن

---

(57) ستى M. Newbold lit سڤتى. Voir la note (50).

(58) سومر glose : ڤريكى, *source d'eau.*

(59) *La fleur appelée Michelia tchampaka de couleur bleue.* La Michelia tchampaka est odoriférante, a la forme de la tulipe et est de couleur jaune. Celle à laquelle les Malays attribuent la couleur bleue est une fleur imaginaire, ou qui a reçu peut-être cette couleur artificiellement. C'est une rareté à laquelle ils attachent une haute valeur.

(60) تيمور glose : بنتغ تيمور. *Les étoiles de l'Orient.*

(61) بركندغ *battre du Gandang,* sorte de tambour.

(62) نمباست glose : نوأسا *Credentials, lettres de créance.*

SECRETARIAT LIBRARY
* BOMBAY. *

L Ar-L
69

CHRESTOMATHIES

ORIENTALES.

ORI
A 951.7
Per/EX/

3

EXTRAITS

DE

L'HISTOIRE DES MONGOLS

DE RASCHID-ELDIN

TEXTE PERSAN

(Part I)

PARIS

IMPRIMERIE ROYALE

M DCCC XLVII

(For Part II. See No. V.)

Mongolian history

L 0-a / 158

ORL
A 957
Ext /

EXTRAITS

DE

L'HISTOIRE DES MONGOLS

جامع التواريخ

SECRETARIAT LIBRARY
BOMBAY

سفارتنامهٔ

سید محمّد امین وحید افندی

حمد و شکر بینهایه مالك الملك اولان خدایه سزا درکه ارسال رسل و رسایل ایله حق و باطلی بلدردی و صلوة و سلام بیغایه پیغمبر آخر الزمان حضرتلرینه الیق و احرا درکه تأیید دین مبین و تربیه و تألیف مشرکین و معتدین ایچون امّت ناجیه‌سنی امر غزا و جهادە قندردی امّابعد معلوم اوله که آخِرُ ما یهلك امر امّتی بنُو اقنطورًا (۱) اثر صدق مخبری اوزره اساس مصون الاندراس سلطنت سنیه‌لرنده رصانت و بنیان دوستی و معاهدهٔ علیه‌لرنده قوت و متانت اولان پادشاه آل عثمان و شهنشاه جهان حضرتلریله استظهاره سلوك ایدن ملوکك سائرلره تفوّقلری درکار اولمغله حالا فرانسزلر ایمپراطوری بوناپارت ناپولیون بوبابده سعی وغیرتی افزون

(۱) بَنُو اقَنْطورْ طائفهٔ ترك معناسنه

و دولت علیه (١) حقنده وعد وعهد کوناکون ایدرك وكلای دولت و قرنای سلطنت ایله ایمپراطور مشار الیه میاننده زیادجه بر دوستلق پیدا و او ارالقده پروسیا دولتیله متفقاً فرانچه‌لو علیهنه حرکت ایدن روسیه‌لونك ممالك محروسهٔ عثمانیه‌یه دخی سوء قصد و تعدّیسی رونما اولمقدن ناشی ظاهر حالده دشمن مشترك کورینان روسیه‌لو اوزرینه طرفیندن اقتضاسی وجهله عسکر اعمالی واکا دایر مواد لازمه‌نك تنظیم و استعجالیچون حسب الوقت و الحال طرف دولت علیّه‌دن ایمپراطور مشار الیه جانبنه بر ایلچی نصب و ارسال اولنمق لازم کلوب تصویب کردهٔ اراء صائبه و قرار دادهٔ افکار ثاقبهٔ اولیای امور اوزره بو عبد عمید موقوفاتی سیّد محمّد امین وحیدی نشانجیلق پایه‌سیله مرخّص ایلچی اوله‌رق مأمور و بر قاچ کون ظرفنده علی العجله قالقوب کتمکه مجبور بیورملریله تاریخ هجرینك بیك ایکیوز یکرمی برسنه‌سی شوال شریفنك اون سکزنده واقع تاریخ میلادك بیك سکز یوز التی سنه‌سی کانون اوّلنك اون یدنجی اثنین کونی مستعیناً بالله الملك العلّام آستانهٔ سعادتدن قیام و در علیه‌ده مقیم فرانسز ایلچیسی جنرال سباستیانی طرفندن مهماندار نامیله تسلیط اولنان پراُوونام شخصك ورودینه مترقباً داود پاشا قصرنده دورت ساعت آرام اولنوب اولکیجه چکمجهٔ صغیر قصاسنده بیتوتت و اندن سلوری و چورلی و برغوس و بابای عتیق

(١) دولت علیه‌نك غصب اولنمش ممالکنی روسیه‌لودن استرداد ومقابلهٔ غیرت اهل اسلامده قریم اطه‌سنك دخی اخذینه امداد ایده‌جکی جملهٔ معاهده‌سندندر

دیه‌رك ادرنه‌یه عزیمت واثناء راهده سعادتلو رئیس الکتاب افندی طرفندن وارد اولان مکتوب موجبنجه معرفت بندکانه‌مله ایمپراطور وسائر مأمورلره ویریله‌جك اولان نامهٔ همایون و هدایای شاهانه‌یی جلب و استصحاب ایچون ادرنه‌ده دورت کون اقامت اولندی ، نکته ، روم ایلنده بوندن مقدمجه ظهوره کلان قاضی پاشا وقعه‌سندن طولایی ادرنه و حوالیسنده بولنانلرك کیمی خوفناك و کیمی اصول حالیه‌دن بیخبر وبی باك اولمق حسبیله بو دفعه کفار اوزرینه واجب اولان سفر همایون ترتیباتنی کندولری علیهنه مصنع بر حرکت ظنیله اولکونلرده کو بکو قیل و قال و کفتکو ایدرلر ایدی بنده‌لری ادرنه‌یه وصولمدن صکره کیفیتی اقتضا ایدنلره افاده و شفاهاً مأمور اولدیغم وجه اوزره اعیان و اشراف بلده‌یی تشجیع ایده‌رك تیزالدن روسجق سرعسکری طرفنه سوق مهمات وپیاده اولنمق لزومنی افراغ قالب ارادهٔ فوق العاده ایلرایکن ذکر اولنان هدایای همایونی روسجق و یاخود ودین طرفلرینه وصولمزه قدر ایرشدره بیله‌جکلرندن بجمله بونك ایچون برو طرفلرده توقف اولنمیوب آهسته آهسته ایلرو کیدلمك امرینی محتوی طرف ریاستپناهیدن دیکر تحریرات ورود ایتمکله ماه مزبورك یکرمی یدنجی کونی ادرنه‌دن قالقوب اوچ کونده فلبه قصاسنه وصول و بعض اسبابه مبنی ایکی کون دخی انده اقامت ایتدکدن صکره تاتار بازاری قصاسنه نزول اولنوب بعده پلانقه دیمکله معروف دربنده‌ده شبکذار واهتمان ویکی خان مرحله‌لرنده تزیید احتشام و وقار ایدرك روم ایلی والیسی وزیر مکرم سعادتلو عثمان پاشا حضرتلری طرفندن استقبال ایدن ذوات و یانمزده موجود اتباع و اغوات آلایی ایله صوفیه‌یه داخل واول حوالیده کثرت برد

و بارانه تصادف اولنمق ملابسه‌سیله ضروری ایکی کون اقامته قائل اولدق
بالاده اشعار اولندیغی اوزره استانهٔ سعادتدن عجله خروجمزه مبنی فرانسه
ایمپراطوری و سائرلرینه اعطاسی اقتضا ایدن نامهٔ همایون و هدایای
شهانه‌یی ورادن طرفمزه ایرشدرمکه وعد بیورمشلر ایدی بنا برین صوفیه‌دن
حرکت ایده‌جکمز کونی مخصوص تاتارایله نامه‌یی ایرشدیرب هدایایی محلنه
واردیغمزدن صکره کوندرجکلرینی انها و بونک ایچون هیچ بر محلده
اکلنمیوب همان صوب مقصوده عزیمت اولنمق مطلوب عالی ایدوکنی
اشارت وایما بیورمش اولملریله طبق تحریروارادهلری اوزره حرکت اولنه‌جغنی
حاوی و روم ایلی‌یه دائر تحقیقکردهٔ عاجزانه‌م اولان بعض موادی
محتوی تحریرات ایله تاتار مرقومی اعاده ایلمک اوزره ایکن فرانچه‌لونک
ودین یولندن بر قوریری کلوب فرانسز عسکری ساقسونیا طرفندن وارشاویا
شهرینه دخول ایدوب دشمن اردوسی دخی شهر مذکورک قارشوسنده کائن
پراغه قریه‌سندن التی ساعت کیرویه قفول ایلدی خبرینی ویرمکله قوریر
مرسومه حسب المدارا بخشش اعطا و خلعت اکسا ایلدیکمزدن ماعدا در
سعادته بر ان اقدم کتمسیچون قضا ضابطانی و سائرلره خطابًا وزیر مشار
الیه حضرتلری طرفندن بر بیورلدی اخذ وبزم تاتار دخی یساقجی پایه‌سیله
برابر ارسال اولندقدن صکره صوفیه‌دن قالقوب پتربیج و چنسه نام قریه‌لرده
برر کیجه قاله‌رق وایلروده قرق اللی نفر رعایا اللرنده قازمه کورک بوزلر
قیروب یول آچرق بالقان دیدکلری سنکلاخ و شواهقدن برقوفجه
قصاسنه مرور وفرداسی لوم قصبه‌سنه الغار وزور ایدوب لومدن دخی
ودینه قدمنهاده و اول حصن حصین دولت و دینی اطرافیله

سیر ایچون ودینده بر کون توقفه جوازداده اولدق ،

بیان حال قلعهٔ ودین

ودین قلعه‌سنك طونه و استانبول قپولری اطرافنده اولان دیوارلری قپودان اسبق متوفی حسین پاشا محاصره‌سنده رخنه‌دار وایچ قلعه‌سی اساسندن تجدید اولنمدقچه ایشه یرامیه‌جق درجه‌لرنده خرابیتی بدیدار و خندق وطابیه و مترس مثللو الزم شیلری محتاج عمار ایدوکی ظاهر وآشکار ایکن مدت مدیده محافظه‌سی امرنده استقلال تام ونفوذ ما لاکلامی اولان وزیر باسبان زاده قلعه تعمیراتنك کلیاً ترکنی اراده برله بعض جوامع و تکیه وقشلاقلر اعماریله اهالیٔ سرحدی اشغال واغفال ایتمش اولدیغنه بناء بو دفعه مسقو کفره‌سی افلاق جانبنی استیلا و برو طرفدن صرب طائفه‌سی دخی تجاوز واعتدا ایلدیکی آنده جویندهٔ تدبیر ودوا وکمال اضطرابندن نزول کبی برعلته مبتلا اولمش ایدی مشار الیهك وفاتندن صکره جانشینی اولان وزیر عدیم النظیر سعادتلو ادریس پاشا حضرتلری اقتضا ایدن محللرینی تحکیم و سپر و سپد کبی تیزالدن لزومی اولان شیلری تجدید وتنظیمدن بشقه واروش اطرافنه عریض وعمیق مترسلر حفر ایتدرمش ایدوکی بو دفعه عودتنده منظورمز اولمشدر ودیندن قالقوب نیغوتین وفتح الاسلام قصالرنده برر کیجه بیتوتت اولنه‌رق منتهای سرحد اسلامیه اولان اطه قلعه‌سنه حرکتمزك یکرمی طقوزنجی کونی واصل واندن بر کون صکره طونه نهرینی مرور ایچون اطه محافظی خدمتنده اولان چته قایقلرینه

جنوب قارشو طرفه مرور و حرشوه‌دن عبور برله نمچه‌لونڭ نظارت محلّنه داخل اولدق ذکر اولنان نیغوتین قضاسی فی الاصل اطرافی آچق برقضا ورعایانڭ چوغی صربلو کبی اشقیا اولوب کچن سنه صربلونڭ بلغراد حوالیسنده طغیان و غلیانی وقوعنده بونلر دخی حرکت واظهاریغی و شقاوت ایتمش اولملریله ودین محافظی طرفندن مأمورلر کیدوب وافرینی قتل و افنا ودرون قصبه‌ده التیو عدد قله‌لی طاشدن بر پلانقه انشا ایتمش اولدقلرینه بناءً حمدًا لله تعالی قضاء مزبوره صربلو اشقیاسی دسترس اوله‌مامش ایسه دخی بو سفراولحوالیده محاربات عدیده وقوعندن ناشی اهالیلری توحّش ایدوب ودین طرفنه کلمش اولملریله بر مقتضای وقت وحال فتح الاسلام قلعه‌سی و نیغوتین پلانقه‌سی محافظه‌سنده کلّیتلوجه عسکر بولنمقدن لابد ایدوکی وارستهٔ قید و بیان و اطه قلعه‌سی دخی دولدن بر دولتڭ مالک اولمدیغی قلعهٔ متینه اولمغین مهمات و ذخایرینه وقتیله همّت ودقّت اولنور ایسه ابدی بر طرفدن خوف اولنمیه‌جغی ظاهر و نمایاندر حرشوه‌دن اوته‌جکده عادت اوزره نظارت اولق و عربه و هنطو بولمق غائله‌سیله قرق سکز ساعت مقداری طوروب بعده نمچه منزللریله دورت کونده مهادیه و ترغوه قریه‌لرینی و شبش (۱) و لغوش قصبه‌لرینی

---

(۱) شبش قصبه‌سنده جنراللریله معًا بر رجمنت عسکر قشلاغی اولمغله قصبهٔ مرقومه‌دن حرشوه‌یه قدر یکرمی ساعت محلڭ جوانب اربعه‌سنی محافظه‌یه بو قشلاقدن عسکر تعیین ایلدکلری منقولدر

مرور و طهشوار قضاسنده حسب الضرور ایکی کون اقامت برله رهیاب راحت و حضور اولدق ٬

وصف قضاء طهشوار

قضاء مزبور بنات ایالتنک باش شهری اولەرق اوتوز طقوز درجه طولنده وقرق بش درجه ایله قرق دقیقه عرضنده واقعدر طقوزیوز التمش تاریخلرنده سلطان سلیمان مرحوم فتح ایدوب مدّت مدیده دولت علیەنک ضبطنده قالدیغی تواریخده مسطور امّا قلعه و شهر اولوقت بو هیأت مطبوعه اوزره اولمیوب عهد قریبده بشقه صورت کسب ایتمش وبلکه محلّی بیله تبدیل اولنمش ایدوکی منقولدر الحالة هذه جوانب اربعەسی ابنیەدن تهی دوز صحرا و واروش مشابەسنده قلعەیه یارمش و بر ساعت بعد مسافه ایله اطرافنده معمورجه قرا اولوب یالکز قلعه درونده سوقاقلری ظریف و نظیف و واسع وهربری دوردر و بشر قات کارکیر اولمق اوزره ایکی یوز قدرخانەسی و طوغله و خورساندن مصنوع اوچ قات متین و مستحکم بر قلعەسی واردر ٬

وصف قلعه

بو قلعەنک دائرا ما دار بربری ایچنده طولوس کمرلی کارکیر اوزرینه چیم سپرلی فقره فقره اوچ طاقم طابیەسی بهر طابیەدن دیکرینه مرور ایچون

کبیر خندقلر اوستنده متعدّد اصمه کپریسی اولوب طابیه‌لرڭ تحتنده کائن مخزنلر درونندہ مهماتنڭ انواعی مهیّا و موجود خمبره وطوپلری اعلا اولدیغندن ماعدا ایچ قلعه‌سی اعتبار اولنان شهرڭ بر جانبنده مخصوص طوبخانه و دکمه‌خانه و جبه‌خانه‌سی و بش بیڭ سلطانه متحمّل اوچ کبیر قشلاسی و اشبو اوچ قشلایه مقابل و محاذی اوچ بیوك دائره‌سی اولوب بو دایره‌لرڭ برنده مملکتڭ امور داخلیه ناظری و برنده امور عسکریه ناظری اولان جنراللر اقامت و اولبرنده بعض کره خصوص مذاکره‌سیچون جمعیّت ایدرلر ایمش اهالیسی تقریباً سکز بیڭ نفوس اولوب اکثریسی ذی قدرت وخوب سیرت کورینور لکن هواسی فنادر طمشواردن قالقیلوب قیلن قانیژه نام قریه‌ده و فرداسی خورغاس پوسته‌سندن تایس نام نهر کبیری آچق تعبیر اولنور قایقلریله کذار وسکتین و زانه وکیسته‌لڭ قصبه‌لرنده الغار اولنه‌رق پتری و اورکن قریه‌لرنده برر کیجه قیام و قرق برنجی کونی پشته نام شهر دلآرامه واریلوب ایکی کون آرام اولندی،

وصف شهر پشته (۱)

شهر مذکور اونوزیدی درجه و بش دقیقه طولنده و قرق یدی درجه یکرمی سکز دقیقه و اوتوز ثانیه عرضنده واقع مجارستانڭ اڭ معمور قصبه‌سی

---

(۱) تاریخلرده کوردیکمز پشته قلعه‌سنی نمچه‌لولر بوندن اقدم هدم برله شهری توسیع ایتمش اوملریله الحالة هذه قلعه‌دن عاری بر شهر عالی در

57507

اولوب بر دوز اووه‌ده وقوعی حسبیله اطرافی باغچه و بوستان و قارشوسنده کائن بودن قلعه‌سیله بو شهر مابیننده طونه نهری روان اولوب درونده مکلّف ومزیّن بیوت ودکاکین وافره وکنیسای متکاثره وعسکر قشلاقلری وذخیره انبارلری واردر سکنه‌سی روم وبلغار ونمچه و مجار اوله‌رق دورت جنس آدمدن عبارت وجمله‌سی اهل حرفت وصاحب تجارت اولمغله رقبهٔ رعیتلری حبل المتین حمایت پادشاه مسلمیه بند و سررشتهٔ غلبهٔ جنود موحدین قدیمی اوزره بو طرفلرده پیوند اولمق نیازیله دودست دعا برداشتهٔ بارگاه خدا قلنمشدر،

وصف قلعهٔ بودن

بودن قلعه‌سی دخی طونه ساحلندن قورشون منزلی برطاغ اوزرنده جنوبدن شماله ممدود و ساحلنده طولانی ومکلّف واروش ایله محدود تقریباً یکرمی بش بیک نفوسی مشتمل بر قلعهٔ بالا و درون و بیرونده کائن خانه‌لری پشته‌دن اعلا دینه سزا واطرافی باغ و باغچه و مشاهد شهادر مجار قراللری فی الاصل بو قضاده اقامت ایده کلمش اولملریله حالا مجارستان قرالی اولان اوستریا ایمپراطورینک برقرنداشی قرال وکالتیله برسرایده اقامت و مجارستان امورینه نظارت ایدر بو الکه‌نک غیری محلّنده نظیری اولمامق اوزره مشهور بر مکتبلری اولمغله حکمت وهیأت و پولتیقه ولسان تحصیلی وفنون سائره تعلیمچون اهالی واغیاردن جانبی استینلر بو مکتبه کلور کیدر پشته‌دن قالقوب طونه‌یی قارشو کچدکدن صکره

نیزکر و نوردوس پوستەلرندە وراب قلعەسی و کتسە قریەسندن بررکیجە بیتونت ایدەرک بچ دیمکلە معروف ویانا شهرینە قرق التنجی کونی وصول و دخولمز میسّر اولمشدر،

وصف قلعهٔ راب

راب قلعەسی راب و رابنیج اسملریلە مسمّی بر نهر قربندە قلعەسندن بشقە خارجندە بر حصار ایلە محصور کوزلجە قصا اولوب اهالیسی اون اوچ بیک نفوس اولمق اوزرە مشهور وبو قلعە دخی وقتیلە دولت علیّە طرفندن ضبط اولندیغی تاریخلردە مسطوردر،

وصف قلعهٔ ویانا

بچ قلعەسی اوتوز دورت بچوق درجە طولندە و قرق سکز درجە اوچ دقیقە عرضندە واقع بر فضای مستویدە طونە نهرینک برشقّی کنارندە عریض و عمیق خندق ایلە طوغلە و خورساندن مصنوع بر حصن حصین و خارجدە واروشلرینی محیط اولان مترس یوللو دیوارلری دخی کذلک بر حصار متین در قلعە درونندە اکثریسی دوردر بشر و بعضاً التیشر قات اولمق اوزرە کارکیر خان رسملرندە بهرینی اللیشر یوزر آدم اسلیجار ایتمش بیک اوچیوز خانە و وافر مکتب و مدرسە وصنمخانە و غایت مصنّع براسکی کنیسا و بر معنون کتبخانە و جبەخانە و تشریح و طبخانە و متعدّد قشلاقلر و قومادیەلر ایلە کار قدیم بر قرال سرایی واردر،

وصف كتبخانه

كتبخانه‌سنی سیر ایتدم فوقانی برجسیم دیوانخانه رسمنده اورته‌سی قبه و طرفینی وسطندن کوچك صفه رسمنده چقمه‌لی ودائرًا ما دار محفل طرزنده شروانلی وزیر وبالاسنده قنادلری تل اورمه متعدّد طولابلی وزوایای اربعه‌سنده دورت اوطه لی بر بیوك دائره اولوب درونده اوچیوز بیك جلد كتاب اولدیغنی اخبار و بزه متعلّق اولنلرندن بغداد و عجم خطلریله اوچ قطعه مصحف شریف و بر قصیدهٔ برده ایله جنتمكان رابع سلطان محمّد خانه كلنجه زینت بخش اریكهٔ سلطنت عثمانی اولان سلاطین عظام نوّر الله مراقدهم الی یوم القیام حضراتنڭ تصویرلری مرقعنی ابراز واظهار ایتمشلردر و نادیده اوله‌رق بر جنس اغاج قبوغی تللرندن نسج اولمش اوراق اوستنه محرّر براسكی تالیان كتابی و هیأتنه دائر بعض ادوات كوسترمشلردر،

وصف جبه‌خانه

جبه‌خانه‌سنی كوردم تقریبًا یوز اللیشر ارشون طولنده و اون بش ارشون عرضنده فوقانی و كاركیر دورت كبیر قوغوش اولوب سرتا سر دیوارلرندن منفصل طرفینده قپولری تل اورمه قفسلی و ایچلری اغاجدن اسقره‌لی طولابلری واردر استعماله ال ویره‌جك طاقملرینی بو طولابلرده حفظ ایتمش اولدقلرینه بناءً بهری دستكاهندن هنوز چقمش كبی مجلّا و تمیز اولدیغندن

ماعدا ذکر اولنان دورت کبیر قوغوشك دیوارلری وسقفی اسلحهٔ متنوعه
ایله مملو و نمونه اولمق اوزره باروت ترازولری و طوپ و تفنك چرخلری
و کپری قایقلری وخمبره وطوپ رسملری کبی لوازمات طولودر کچن سنه
استرلیچ محاربه‌سی هنکامندن فرانچه‌لو بچه کیروب الدیغی مقداردن والیوم
سلطانلری یدنده اولنلردن و سرحدلرنده بولنانلرندن بشقه اوله‌رق جبه
خانهٔ مرقومه‌ده موجود اولان تفنك وسائر ادوات حرب و جنکك
مقداری یوز سکسان بیکه بالغ ایدوکنی خبر ویررلر انجق اکثریسی اسکی
زمانده یاپلمش اسلحه‌دن اولوب اونده بری ایشه یرامیه‌جغی ظاهر والحالة
هذه نمچه‌لونك عسکر و مهمات خصوصنه دقتی زیاده اولمغله تفنکخانه‌لرنده
ماهیه بش التی بیك تفنك اعمال و احضار اولندیغی متواتردر پارس
جبه خانه‌سنده بو قدر وسعت و جمعیت اولمیوب فقط نوادر و تحف
مقوله‌سی بعض ادوات وآلات کورلدی ایسه دخی پك دقت اولنسه بچده
انلرك نظیری اولمق کرکدر،

وصف تشریح خانه

تشریح خانه‌سنی سیر ایتدم اوچ قات اوله‌رق بیوك بر دائره دردرونده
طبیب خانه وخسته خانه وشاکرد و استاد اوطه‌لری نظاماتنی وادوات
وآلات جمعیتنی کمالیله تعریف ایتمك محال از ان جمله شو شیلری
اوروپاده نادر الامثالدر که اون کبیر اوطه‌نك جدران اربعه‌سنده کتبخانه
مثللو مزین و مجلا طولابلر درونده و یایه‌جی محفظه‌لری کبی جامدن

مصنوع معنون صندوقه‌لر ایچنه بطبقه انسان صورتی مثللو بالمومیدن ریخته
درلو درلو صورتلر وضع ایدوب اولصورتلرده علل و امراض مختلفه‌یی یکان
یکان کشف و عیان و اعضاء انسانیّه دخی قطعه قطعه تصویر و بیان
و جمیع عروق و اعصابی رنکک ولونیله تصریح و حمل و مشیمه و ولد
و ولادت احوالی کبی سائر شیلر حقائق و دقایقیله ترسیم و تشریح اولنمش
و بر حمل طقوز آی مدّتنه قدر رحم مادرده آنا فآنا نه صورت کسب
ایتدوکنی بلمک و اطبّا و جرّاحینه بلدرمک ایچون خلقی و حقیقی سقطلر
و ایکی باشلی بر وجود و ایکی وجود بر باشلی انسان کبی نیچه نیچه
عجائبلر جمع و کسکین روحلر ایله مملو بللور صراحی و کاسه‌لر ایچنده حفظ
ایتدرلمش اولمغله، بیت، ففی کلّ شیْ له آیة، تدلّ علی آنه واحد، هر برینی
مطالعه‌ده قدرت ربّانیه‌یه بیک درلو دلالت درکار و اکر پارسده دخی بر
تشریح خانه اولوب انجق بو درجه‌لرده مکلّف و معمور اولمدیغی مسلّم صغار
و کبار در دول نصارا ده سواری اولمق اوزره معلم عسکریدن ماعداسنک آتنه
بنوب انکده مهارتلری اولمیوب ارباب اقتدار عربه و هنطولر ایله کشت
و کذار ایلدکلرندن ماعدا مدار سهولت سیر و حرکت و نوعما نظافت
و زینت اولمق اوزره شهر مذکورک قلعه درونده اولان قالدیرملری سراپا
چارکوشه و تراشیده سنک سیاهدن اولوب لکن سوقاقلری طار براقیلوب
خانه‌لری یوکسک یاپلمش اولدیغنه بناء محلّه آرالری پک روشن دکلدر
کروه مکروه کفّار خصوصا نمچه‌لو یادکارلرک پوتلره رغبتی و پرستش و عبادتلری
در کار اولمغله بعض میدانچقلرده و کپری باشی و باغچه آرالری و بیوک
قوناقلرده طاشدن و طوغلادن مصنوع و معمول درلو درلو صور و نشانه‌لر

اولوب شهدی نمچه ایمپراطوری اسبق ایکنجی یوزفنك صورتی (۱) اولمق اوزره کتبخانه قربنده کائن سرای میدانچغنه سماقی کبی ابرلی بر نوع طاشدن مجلی و مرتفع بر عمود اوستنه تونجدن ریخته اسبه سوار اولمش صورت غریبه دخی در دست انشا اولنمقده ایدوکی کورلمشدر قرال خزینه‌سی (۲) و آرسلانخانه و شمرون باغچه‌سی کبی مشهور یرلری دخی منظورمز اولمشدر واروشنده اولان خانه‌لری سواد قلعه‌دن بش قات زیاده وسوقاقلرینك وسعتی فوق العاده اوله‌رق بو شهرك مجموع سکنه‌سی اوچیوز بیك نفوسه بالغ اولور اولماز مقدار و اوروپانك مرکزی اولمق تقریبیله تجارت ضمننده هر جنس آدم بولندیغی ظاهر و آشکار در قرب و جوار وواروشلری کنارنده مکلّف باغچه‌لر و متعدّد مسیره‌لر و فغفوری و آیینه فابریقه‌لری مشللو درلو کار خانه‌لر واردر فغفوریلرینی اوستریا

---

(۱) زمان سلطان سلیمان و وقت رابع محمد خانده بچ قلعه‌سی محاصره اولنوب شجعان اهل ایماندن درون قلعه‌یه دخول ایدنلرك اجرّ و اشبهی اولمق اوزره مشهور بریکیچرینك طاشدن مصنوع بر صورتی قلعه درونده کائن بر خانه فوقنده و بر ایکیسنك دخی رسم و هیئاتلری تصویر خانه‌لرنده باقیدر

(۲) خزینه‌لرنده اولان مجوهرات رجال دولت علیّه‌نك اکثریسنده کوردیکمز موادّدن اولوب هند کاری و چینی پیشتخته و طولابلر و شیرمایی و ابانوسدن اویمه‌لی اویونجاقلر ایله اوانئ سیم وزره دائر اوسته‌لقلی بعض اشیا و آب روی خزینه‌لری اولان مجوهر بر تاج ایله بر عصا شایستهٔ سیر و تماشادر

و مجارستاندن منقول کرج کبی بیاض ایکی نوع طپراقدن اعمال ایدرلر
صنعت عملیه‌سی سیّد علی افندی حضرتلرینڭ پارس سفارت نامه‌سنده
ذکر ایلدیکی وجه اوزره اولمغله تفصیلی حاصلی تحصیل قبیلندندر
شهر مذکورڭ جانب شرقیسنده اولان واروشلری کنارنده اغاجلری
منتظم و هر کون یوللری صولانوب شوپرلمسی ملتزم بر کبیر آوکاه
واورمانلری اولوب ایام صیفده اخشام اوزرلری باخصوص یورطو و بازار
کونلری لااقل یکرمی بیڭ نفوس بو اورمانه روان و درونـنده معنون قهوه
خانه‌لر و متعدّد لوستریه‌لر اولمق حسبیله کیجه یاریلرینه قدر آنده مقیم
و مهمان اولورلر قراء مشهوره و معموره‌سنده بچه التی یدی ساعت مسافه‌ده
واقع حمام معناسنی متضمّن بادن نام بر مفرّح قریه‌ده متعدّد قابلیچه‌لری
و مکلّف لوستریه‌لری اولمغله کذلك ایام صیفده بچ اهالیسندن بعضیلری
بوقریه‌یه هجرت ایدر و اطرافدن دخی ارباب ذوق کلور کیدر حماملری
عموماً وارشاویا و پارسده کورلدیکی وجه اوزره بیاغی تخته وطاش دوشه‌لی
اخشاب اوطه‌لر درونـنده فیشانی مقطوع بررر فوچیدن عبارت اولوب
اکثریسنده صولری قوفه‌لر ایله خارجدن کتوروب فوچیلره طولدیررلر
و بعضیلرنده اکرچه مصلق اولوب لکن صویی ینه وزن ایله اجرا ایدر
اولمرله عادتلری مقدارندن زیاده صو صرف ایدرمشلری اولور ایسه اڭا کوره
صو حقّی طلب ایدرلر، فقره، فرانچه ایمپراطورینه کتمڭ اوزره بزدن بر
کون مقدّمجه بچه کلمش اولان عجم سفیری میرزایه بچده مقیم فرانسز
ایلچیسی جنرال اندره‌یوسی مستقل ضیافت ایتمش ایسه دخی فرداسی بزم
ایچون ترتیب ایلدیکی ضیافت مجلسنده دخی سفیر مومی الیهڭ

حضورینی اراده و استدیکمز طعاملری لحکمة کندو آشجیلر یمز بشقه بشقه طبخ و آماده ایتمشلرایدی عجم سفیری حلوامزدن ییوب کوزل اولمش تعبیریله مداهنه ایده‌یم دیر ایکن برو طرفدن های های غازیلر حلواسی کوزل اولور بیورڭ دیه‌رك طباغی اوگنه سورمم ایله کرم ایتدیکزدن غیری جواب ویره‌میوب غازیلر صحبتنی بیوتر بیوتمز هضم و اهجا و همبزم اولنلردن بعضیلری بو صحبتڭ ذوقنه واره‌رق دماغ آلای لذایذ مضمون و معنی اولمشدر ذی الحجه‌نڭ طقوزنجی عرفه کیجه‌سی بچدن فك رابطهٔ مسافرت ایدوب ولکسدروف و ماریاکلف نام قریه‌لرده و بعده برون قلعه‌سنی سیر ایده‌رك وبشو قصبه‌سنده و اندن اولموج قلعه‌سنی کوررك هراوزر نام کوبده برر کیجه بیتوتت اولندی ،

وصف قلعهٔ برون

برون قضاسی جنوبدن شماله طوغری ممتاز اولمش ایکی پشته اوزرنده طرفینی باغ و باغچه و ترلا و پیشکاهی دوز اووه و صحرا اوله‌رق موراویا ایالتنڭ تجارتگاه مشهوره و قلاع معموره‌سنده تخمینًا اون بش بیڭ نفوسی جامع فرحفزا بر قصادر قلعه و واروشی درونـنده قتی چوق کار خانه‌لری وسختیان دستگاهلری و مزیّن و معنون قونـاقلر و عسکری قشلاقلر واردر ،

وصف قلعهٔ اولموج

اولموج قضاسی دخی اکرچه اون ایکی بیڭ نفوسی جامع بر کوچک قضا اولوب انجق قلعه‌سنڭ هر طرفی بالاده وصفی مرور ایدن طمشوار قلعه‌سی کبی قات اندر قات متین ودرونندده کائن بیوت و دکاکین بغایت مکلّف و مزیّن و رنکین و اهالیسی دلبر و هنرور کوربنور بونلرده دخی چوقه کارخانه‌لری و صنایع سائره دستکاهلری اولدیغندن قطع نظر علوم جزئیّه وکلّیه تعلّمنه مخصوص بر بیوک مکتبلری واردر وارشاوبادن عودتمزده هنطو تعمیریچون بو محلده یکرمی ساعت مقداری آرام و اقامت واقع اولمغله عسکری و اهالیسندن زیارتمزه کلنلرڭ بعضیلربنه سکّهٔ حسنهٔ عثمانیه‌دن برر ایکیشر ربعیّه ویرلدکده بیچاره‌لرڭ بصمه کاغد و باقر اقچه‌دن غیری شیلری اولمدیغنه بناءً برقاچ ربعیه ایله کویا مملکتلرینی احیا ایلدک کبی دعا وثنا واظهار سرور و صفا ایتمشلردر ذکر اولنان هراوژر قریه‌سندن ایلرو فرانبرق وسقونشو قصبه‌لرنده برر کیجه بیتوتت و بعده قراقوبا شهرینه مواصلت وعجم سفیری ایله بو محلّده دخی مصادفت اولندی ،

وصف شهر قراقوبا

شهر مذکور وستول نهرینڭ اوتوز یدی درجه قرق سکز دقیقه طولنده

واللی درجه اون دقیقه عرضنده واقع سمتنده و غالیچیا دائرەسی درونده
وسیع الانحا و کثیر الفقرا بر شهر دلآرا اولوب فی الاصل له قراللرینک
ابتدا تاج کیدکلری و بالاخره اکثریسنک دفن اولندقلری مخلّد درونده
جسیم قوناقلر و متعدد مکتبلر ایله شماریدهٔ تخمین بصر اولمش یتمش بش
کنیسا و بر عسکر قشلاسی و بر قومادیه محلّی و شهرک اطرافنده قورشون
و تیمور و تونج وطوز واعلا مرمر معدنلری و مزیّن باغچەلری واردر ایچ
قلعەسی اولان بر یوقوشجق اوزرنده کائن بیوک کنیسالرنده اعتقاد
باطللری اوزره واصل حق اولەرق مرده اولان بعض له قراللری و له
پسقوپوسلرینک لاجل الزیاره باشلرینی واللرینی کسوب التون طاس
و مجوهر ظروف ایچنده حفظ و بر باغچەده دخی پارسده اولدیغی مثللو
ادویەیه متعلّق هر درلو اشجار و نباتاتی جمع ایتمشلردر شهر مذکور بیک
یوز اون یدی سنهٔ هجریەسنده واقع بیک یدی یوز ایکی سنهٔ عیسویەسنده
اسوجلونک و بیک یدییوز التمش سکز سنەسنده روسیەلونک
و یتمش اوچ سنەسنده نمچەلونک ایادیٔ ضبط و تصرفلرینه کچوب بعده
حالا پارسده مقیم لهلو قوچوشقو نام جنرال سعییله یدییوز طقسان دورت
سنەسنده نمچه وروسیه عسکری بو طرفلرده کلّیاً طرد و تبعید اولنمش ایسه دخی
مؤخراً غالیچیایی بتون بتون نمچەلو ضبط ایتمک حسبیله الحالة هذه
اوستریا ایمپراطورینک ید استیلاسنده و قلعەسی قلاع قدیمەدن اولوب
وقتیله ایشه یرامیەجغی اجلدن نمچەلو بو دفعه مخصوص هدم ایدوب شهری
بیوتمک اعتناسندەدر له اهالیسنک بو سفرده لحکمة طرف دولت
علیەیه محبتلری تجدد ایتمکله قراقویایه ابتدای ورودمزده رجال ونسوان

و كبار و صبيانى كروه كروه زيارتمزه كلوب اجراى مراسم خوش آمدى ايلدكلرى اثناده چوق زماندن برو عثمانلى كورمكه حسرتكش ايدك تشريفكزدن ممنون و محظوظ اولدق كاشكى بوراده اوچ بش كون اقامت واستراحت ايدوب طويا طويا سزى كورمك شرفنه نائل اولسق يوللو پوليتيقه اولمق اوزره هر كروهدن بر كونه تعبير دلپذير ايله اكرام و ايكى كون انلرك خاطرى ايچون توقف وآرام اولندى قراقوبادن ايلرو وارشاويايه طقسان ساعت مسافهده واقع ايوانوويچه وزارنوويچ و سنسقو و مالاغوس ولوبوستوو رادوزيش و ڤونسكى و آپوچينو و چويسه و نومياستو و موزلينيقه و استراويچ و دارشين و راشين پوستهلرى فنا ويوللرنده بوزقلق ظاهر ورو نسما اولمغله حافظ الله تعالى عربه دوريلوب كوللره دوشهرك و چامورلره باتوب چيقهرق اون كونده كوجله وارشاويا شهرينه واروب دران حال ترجمانمزك برينى طاليران جنابلرى طرفنه تسيير و وارشاوه ورودمز خبرى دخى رسماً تقرير اولندقدن صكره عجم ايلچيسى حقنده اجرا ايلدكلرى مراسم مهمان نوازيلرى (١) بزم مشهودمز اولمديغى اجلدن لوازم ضروريهمزى ترتيب وتنظيمه مبادرت و سايهٔ دولت عليهده صرف نقود ثروت وسماحت ايتدك مومى اليه طاليران جنابلرى ايشالياده واقع بنَاوَن

---

(١) عجم ايلچيسنه مدت اقامتنده مطبخ مصارفى اولمق اوزره بهر يوم اون ايكيشر مجار التونى اعطا و حين عودتنده كندويه قرق بيك وادملرينه بش بيك غروشلق لوويز التونى ايله اون بيك غروش قيمتلى مجوهر و مصور بر قوطو اهدا اولنديغى بالاخبار تحقيق اولنمشدر

دائره‌سنڭ حكمدار پرنچپی و اولحینده فرانچه دولتنڭ باش وكیلی وامور اجنبیه ناظری اولوب مادۂ سفارت و مأموریتمز انكله ملاقات ومصاحبته توقف ایتمكدن ناشی رسمی تقریرمز كندویه واصل اولدقدنصكره ملاقات ایچون وقت تعیینی ایله طرفمزه دعوت تذكره‌سی كوندرمش اولمغله ورودمزڭ اوچنجی كونی اتباع و ترجمانلریمز ایله هنطولره سوار و مرسومڭ خانه‌سنه رفتار اولندی لدى الوصول مزبورك حدودنده اوتوز سنه‌دن برو عثمانلی ایلچیسی كورلمش اولمدیغنه بناءً سیر طریقیله یوللرده تجمع ایدن اشخاصڭ حدّ و حصری اولمیوب زحام ناسدن طولاییی طالیرانڭ آدملری كوچله نردبان باشلرندن استقبال و بزی آلوب دول سائره ایلچیلری و فرانسز جنراللریله مملو براوطه‌یه ادخال ایتدیلر ذكر اولنان اوطه‌یه دخول ایدر ایكن مقابله‌سنده كائن دیكر اوطه قپوسندن طالیران ظهور واظهار خنده رویی و سرور ایدرك قناپا تعبیر ایتدكلری طولانی برصندلی اوزرینه قعودمزی اشارت و براز زمان كندوسی آیاق اوزره اقامت ایتمشدر بعد القعود دوستلغه لایق و مقتضای وقت و حاله موافق طرفیندن نوازشانیجه سؤال خاطر و حال و سائر آفاقی صحبتنه اشتغال اثناسنده حشمتلو فرانسه ایمپراطوری بو طرفلره یعنی له حدودینه مجرّد شوكتلو پادشاه آل عثمان حضرتلرینڭ خدمتیچون كلدی و سزڭ سفارت ایله مأموریتكزی واسم ورسم وشهرتكزی بوندن مقدّمجه خبر آلدیغی كبی محظوظ اولوب ایكیوز بیڭ عسكر ایله ایلروده واقع دشمن اوزرینه كتدی و شمدی‌یه قدر خیلی ایش كوردی دولت علیّه ایله فرانسه دولتنڭ بربرلریله میل و محبّتلری كمالده اولمغین سزكله بزم بینمزده دخی حسن الفت ودوستی و مودت

اولمق مأمولندهیم دیوعرض خلوص وصداقت و ارتهسی کونی طعاملرینه دعوت ایتمکله بندخی تأکید اساس ودّ وولایی موجب اولور چراغونیسالی جوابلر ویردک کلامیز ختام بولدیغی آنده احضار وآماده ایلدکلری قهوه ایچیلوب برازدخی آفاقی صحبت اولندقدن صکره کلدیکمز هیأت اوزره عودت و ایکی ساعت مرورنده طالیران دخی من غیررسم بزم قوناغمزه کلمکله (١) تکریر عرض خلوص و مودّت اولندی ٬

وصف شهر شهیر وارشاویا

وارشاویا شهری وستول نهری کنارنده قلعه و سوردن عاری وتخمیناً وتقریباً طقسان یوز بیڭ نفوسی حاوی اوتوز سکز درجه قرق دقیقه و اوتوز ثانیه طولنده و اللی ایکی درجه اون دورت دقیقه عرضنده قومسال دوز اووه‌ده واقع جسیمجه بر شهر اولوب دروننده قتی چوق مدرسه و مکتب و کنیسا ومتعدّد بیمارخانه واسلحه‌دن تهی جبه خانه و کتبخانه و ذخیره انبارلری وعسکر قشلاقلری و جسیمجه قوناقلری واردر کتبخانه‌سندن ایکیوز بیڭ جلد کتاب چقاروب روسیه ایمپراطوریچه‌سی اسبق قاترینه زماننده پتره‌بورقه

---

(١) دول اجنبیه ایلچیلرندن هیچ برینڭ زیارتنه باش وکیللرڭ ورودی مسبوق دکل ایکن وارشاویا و محال سائره‌ده طالیران دورت دفعه قوناغمزه کلوب کتمکله بو خصوصده بین الاتراد تزاید قدر و شان ایله شهرتیاب اولدیغمز سرمایهٔ کافیدر

كوتوردكلربنی ولهٔك دفعهٔ ثانیه مقاسپهسندن بر سنه مقدم مشار الیها طرفندن وارشاوه وضع اولنان روسیه عسکرینك مجموعنی وارشاو اهالیسی قتل و اعدام ایلدكلرینی خبر ویررلر شهر مذكور اهالیسندن غیر از یهودیان ذكور واناث اولادلربنی السنهٔ مختلفه وهیئات وهندسه و معارف سائره تحصیلی وموسیقی ورقص تعلیمچون تربیه‌یه سعی و غیرتلری دركار (١) و ایچلرنده ظرافت و نزاكت و حسن آن ولطافت اصحابی كثیر المقدار ووجوه بلده واصلزادكانك اطوار وكفتارلری كبارانه رفتاردر بونلرك فی الاصل چركسی چپكان رسمنده كسوهٔ مخصوصه‌لری وار ایكن دولتلری مضمحل اولدقدن صكره تابع اولدقلری دوله مماشات ایچون رسم وهیئاتلرینی تبدیل وتحویل ایتمش اولملربله الحالة هذه اركلكرینك قلغی فرنك و قاریلرینك لباسی پارس قاریلری لباسیله همرنكدر خانه‌لری بلاد سائرهٔ مشهوره‌ده كورلدیكی مثللو عموماً مطبوع و معمور وهموار اولمیوب

---

(١) وارشاو اهالیسنك علوم ادبیه وفنون جزوئیه‌یه میل و رغبتلری كمالده اولمق حسبیله كبار طاقمنك چوجوقلرینه وارنجه ساز وسوز بلمزلری نادر وكلام موزون ایله بربرلرینی مدح وذمّه ابتلالری عندمزده ظاهر اولمغله بعضیلربله مشاعره اولنوب مضمون و مآلی طرفیندن ترجمه ایتدریله‌رك تشهیر فلنان اشعاردن قمر نام بر كوزل قز حقنده آویختهٔ دیوار دیر اشتهار اولان سوزلردندر، بیت، راست كلدم كیجه اغیار ایله شق قمره، دیدم آیا ندر اول عارضك اوستنده برَهٔ، نازایله خنده ایدوب دیدی او خورشید جمال، شهپر روح الامیندر كه طوقندی قمره،

بعض محللرنده و بیوك قوناقلر اراسنده اخشابدن برر ایکیشر قات خرابه‌زار اولر وار وسوقاقلرینك اکثریسی متعفن و مردار در(۱) مسیره اوله‌رق ساقسونیا سرایی و قراشنسکی باغچه‌سی نامنده فقط یوللری اغاجلق ایکی میدانلری وایکی قومادیه‌لری اولمغله اخشام طعاملرندن صکره جانی استیانلرندن بای وکدا بو میدانلره کیدوب اشاغی یوقاری کزینورلر واکثریا بالو نامیله جمعیت ایدوب کیجه‌لری صباحه قدر رجالیله نسوانی برابر چفت چفت رقص واهنك ایدرلر بو مقوله بالولرك بعضیسنده طعام ضیافتی و بعضیسنده ساده قهوه و طوکدرمه سفاهتلری واردر، تعریض ، بالوکیجه‌لرینك برنده عجم سفیری میرزا ایله معیت ومحل جمعیتده بولنان قاریلردن شابقه‌سی اوزرینه یشیل قوردله صاریلی بر عورتی رؤیت واقع اولمشیدی سفیرمومی الیه مرکوز طینت اصلیه‌سی اولان اهانت قصدیله بو عورت وارشاو امیرلرندن اولمق کرکدر دیو بگا خطاب ایدیجك بندخی بورالرده امیرایله ارمنی‌یی فرق ایتسه‌لر امتیاز ایچون صارمشدر سؤظنی اولور ایدی اما فرق ایتمیورلر جوابنی ویردیکم آنده دوچار سرخرویی وحجاب و قرین ندامت واضطراب اولمشدر، قاعده ، فرنکلرك بیوك ضیافتلرینه موعود اولان مسافرینده قاری غلبه‌لغی اولدیغی تقدیرجه سفره باشنده قاریلر اوتوروب ارککلری ورادە اياق اوزره طوررق آج کوپك قصاب چنکالنه باقر کبی قاریلرك اللرینه باقرلر اکر انصاف ایدوب قاریلر انلره بر لقمه شی ویررلر ایسه آلوب یرلر ویرمزلر ایسه آج کلور آج کیدرلر شهر مذکورك اطرافنده ماریموت وبیلان اووه

---

(۱) پارس دخی متعفن اولوب ایام حاره‌ده کزلمك مشکلدر

و سوچین ولازنکی وقوریلی قانیه و ویلان اووه وارقادیه نامیله متعدد مسیره ومفرح قریه‌لری و بعض کبارلرینک صیفیه قوناقلری واردر وارشاوباده مدت مدیده اقامت وهرطرفنی رؤیت ولهلولرک اکثریسیله الفت وانسیت ایده‌رک سماعاً و عیاناً چوق شی‌یه واقف اولدق ، سانحة ، فرانچه ایمپراطوری اول طرفلره ورودینی برقاچ وجهله شایع ایدوب شویله که اوّلا فرانچه‌نک دولت وملتنه خصم اولان اعدالرک حدّینی بلدرمک لازم کلدی دعواسیله کندو عسکرینی تحریک وتشجیع ایتمسی ثانیاً ادّعای لفظیسی اولان حقّانیت صورتیله لهلویی ایادئ اغیاردن قورتاروب له دولتنی قدیمی اوزره ابقادن غیری مقصودم یوقدر دیمسی ثالثًا دولت علیه‌نک غصب اولنمش ممالکنی استرداد ایله شان وشکوه سلطنت سنیه‌نک تزایدی خدمتنه مجبورم یوللوغیرت و صداقت عرض ایلمسی و بونلرک امثالی نیچه نیچه سوزلر سویلمسی مجرّد کندو منفعتی ضمننده اطرافدن امداد و اعانتی موجب اولور حیل حربیه‌دن غیری معنالره حمل اولنور نسنه دکل ایسه دخی لهلودن بعض کج فهم اولنلر نمچه‌لو کچن سنه استرلیچ محاربه سنده کرکی کبی یلپش صنمش وپرسیالونک دخی بو دفعه ایشی بتمش اولدیغندن روسیه لهنی آلمق قولای واول طرف اله کچدکدن صکره نمچه‌لونک غالبچیا حصه‌سی طبیعتی ایله آلنور اویار اعتقادنده اولوب لکن مسقولو فی الاصل چوبان مقوله سی بر طائفه ایکن بیک یوز اللی ایکی تاریخنده دولت علیه ایله عقد ایلدیکی بلغراد مصالحه‌سندن صکره نمچه‌لو و سائر ملتلر اعانه‌سیله معتاددن زیاده تدارک و تجهیز ایتمش اولدیغی جنک آور عسکرینی اوتاره‌جق یرلره محتاج اولوب بو تقریب ایله صاغنه

صولنه ال اتـه‌رق و يتمش الـتى سنه اثـنـاسنده قورلانده ايـالتـنه روسيه‌لـو طرفندن دوقه نصبيله لهه طرنق ايلشديررك تدريجى تدريجى مطلبنه نائل ونتيجهٔ مرام له اراضيسندن صورى ومعنوى فائدهٔ كلّيه حاصل ايتمش ايكن بويله بر اياق بادرديسيله لهدن واز كچرمى كچمزمى كبى خاطره شبهه‌لرخطور ايتمكله بوڭا دائر محرمانه واقع اولان صحبتلر اراسنده سوز اياغـيـلـه كلـمك كوشه‌لرينه دقّت اولنه‌رق له ممالكنڭ اجمال احوالنـه كـسـب وقـوف ومعرفت اولنمغله بروجه آتى ذكر وبيانه تصدّى اولندى ٠

بـيان كيفيّت ممالـك له

لتوانيا وله دولتنـڭ حدود قديمه‌سى بوندن اوتوز بش سنه مقدمكه بيـڭ يديـيوز يتمش ايكى سنهٔ عيسويه‌سنده اوتوز ايكى ويوده‌لق اعتباريله دائره دائره تـفريق وتحديد اولنديغى اوزره اوتوز بش درجه ايله اللنجى درجه طولى وقرق سكز درجه ايله اللى التنجى درجه عرض شمالى ميانغده واقع بر الكهٔ جسيمه اولوب هواسنڭ برودت زايده‌سى يكرمى دورت درجه‌يه وحرارتى يكرمى التى درجه‌يه بالغ اوله‌رق بو الكه‌ده برسنه‌نڭ بش آيى قيش و يدى ماهى صيف وبهار وكوز اوليور ذكر اولـنـان ويوده‌لقـلـردن روسيه‌لويه تابع لتوانيا و پولوچقا دائره‌لرنده بعضاً كوچك پشته‌لر ونمچه‌لويه تابع صاندومير ورادوم ولوبلين و قراقوبا و هلم وزاتور واسوبجى ويوده‌لقلريله پليچه صويى بوغازندن وستول نهرينڭ قراقويا طرفنده‌كى شقّنه قدر واقع اولان قصبات وقرا و روسيه وپليچه ايالتلرى وينه روسيه‌لويه تـابع پدولـيـه

وولنیا و پراسلو وکیویا دائره‌لرنده براز طاغلر اولوب قصور یرلری دوز اووه‌در طپراقلری سیاه و عمومًا قوملی اولوب درونده هلون و یاغلی اغاچ و بر قاچ نوع بویا طمرلری وکهربا پارچه‌لری واردر وطاغلری اولان دوائر مرقومه‌ده دخی بر قاچ نوع تیمور ونحاس وقورشون ومقناطیس و معدن کموری وبعضًا زر و سیم معدنلری وار وقراقویادن بغدان وافلاق طرفلرینه طوغری قرپاق طاغلری کنارنده اعلا طوز وکوکرد وچقماق طاشی والچی طاشی اوجاقلری درکار ونمچه‌لوده اولان صان‌دومیر وقراقویا طپراقلری لهک محال سائره‌سندن زیاده محصولدار و یالگز طوزله‌سندن یومیه دورت بش یوزعربه یوکی طوز چقوب صاتلدیغی امر آشکار اولدیغندن بشقه بو حوالیده و ولنیا و پودلیا و اوقرانیا ایالتلرنده کوزل ات و بوینوزلو حیوانات و قاوون و قارپوز و انکنار مثللو نباتات بولنور ومار الذکر پودولیا و اوقرانیا طپراقلرنده مصر

کوهرجله‌سی کبی اعلا کوهرجله حاصل اولور، اجمال هیأت اراضئ له، بتون له ولتوانیا حدودی یوزیکرمی قطعه اعتباریله یکرمی اوچ قطعه‌سنی تارلا و طقوز قطعه‌سنی چایر وایکی قطعه‌سنی مسکن و اوتوزدورت قطعه‌سنی طریق و انهار و اللی ایکی قطعه‌سنی اورمان و اشجار عد

واعتبار ایدرلر، تفصیل فوائد اراضئ مرقومه، بالاده بیان اولندیغی اوزره بتون لهک التی بلوکده بر بلوکی فرض اولنه بیلان تارلالرک سیاه طپراقلی اولنلرینه حنطه وقومسال یرلرینه چاودار ویولاف ویر الماسی ذرع اولنوب حنطه‌دن ماعداسنک برکیله‌سی یکرمی مثلی قدر محصول ویردیکی منقولدر حنطه تارلالرینه بهری بربچق استانبول کیل اولمق اوزره بوندن اوتوز سنه مقدّم اون طقوز ملیون کیل تخم ذرع وحدّ

اعتداله رعايت برله برينه بش مثلى محصول فرض اولنه‌رق سنوى طقسان بش مليون كيله محصول الدقلرى مضبوط ومعلوم اولوب لكن اولوقت اراضىٔ ميريه‌لرينڭ اكثريسى له قراليله اوچ بش رجالى بيننده مالكانه وخاص اوله‌رق ضبط واداره‌سى خصوصى كندو يورتلرنده قيد اسره كرفتار اولان يعنى افلاق قبطيلرى كبى بربرلرى بيننده آلنوب صاتلان رعايا فقراسنڭ رقبهٔ سعى وغيرتلرينه ربط اولنوب رعايا دخى هفته‌ده ايكى كون استر استمز بونلره باد هوا خدمت وايام سائره غيرى ايش روئت ايلدكلريچون چوق يرلرى كوزلجه اداره اولنه‌ميوب معطّل قالديغى ظاهر اولمغله مؤخّر بوطپراقلردن نمچه وپروسيا دولتلرى ضبطنه كچنلرى پارچه پارچه اخره ايجار وتمليك وهر كسڭ مالك اولديغى يرلر بعد وفاته اولاد واحفادينه قالمق وجبرًا وقهرًا بركمسنه اخرى استخدام ايلمامك كبى اخذ واعطا ومعاملات باى وكدايه دائر مجدّدًا بر قاعده وقانون وضعيله فقراى رعيّتى قيد اسيروازاددن قورتروب استدكلرى وجه اوزره اكوب بچمكه تحريص وتشويق ايتمش اولدقلرينه بناء چوراق وصولاق اولان يرلر دخى بوطرفدن اصلاح وافلاح اولنه‌رق الحالة هذه له حدودنده سنوى يكرمى بش مليون كيله تخم ذرع اولنديغى دانسقه اسكله‌سى وبحر بالطق ليمانلرندن وخواجه يكٔ طرفلرندن سفاينه تحميلًا ديار آخره نقل وتسبيل اولنان ذخايرڭ مقدارندن استدلال وتخمين ايدرلرو فقراسنڭ چوغى اتمك يرينه بر الماسنى انشده كباب ايدوب‌يرلر (١) اراضىٔ ميريه وقرال خاصى

---

(١) بونلرڭ يرالماسى هر كسڭ بلديكى شكلده اولوب لكن طعم ولذّتى بشقه در

اولان یرلرڭ اكثریسی حین مقاسمه‌ده مسقولو ضبطنه كچمش اولمغله مسقورلرڭ یقین وقتنه قدر رعایایه دركار اولان جور وازاسی صورت اولیسندن بدتر اولوب شویله كه ذكر اولنان یرلری اداره ایدن روسیه‌لونڭ دلخواه و اراده‌سی اوزره رعایایی هفته‌ده اوچ كون ودخی زیاده استخدام ایدرلر ایمش حتی روسیه ایمپراطوریچه‌سی اسبق قاترینه‌نڭ دخل و خرجی ید تصرّفنده اولان زوبوف نام شخص بنام ابرامیله رعایا بیچاره‌لری هفته‌ده التی كون باد هوا قرال خاصی اولان طپراقلرده چالشمغه مجبور اولدقلری مشهوردر لكن مؤخرًا بعض ملاحظه‌یه مبنی له رعایاسنی بالوجوه تألیف و ایشه یارارلرینی اشاغی یوقرو استخدام ایله تلطیف ایتمك صورتنه تشبث ایتمش اولدقلرندن بشقه بو دفعه واقع اولان فرانسه‌لو محاربه‌سنده لهلو رعایالرندن اقچه‌سز حبهٔ واحده آلمدیغی وانلردن دخی برفرد قالقوب پروسیا لهلوسی كبی فرانچه عسكرینه قارشمدیغی بالاخبار تحقیق اولنمشدر، مقدار سكنهٔ لهه، بتون لهه الكه‌سنده كل روی سپید قراقویا ولوبلین و وارشاویا كبی اوچ بش شهر وبلد اولوب قصور قصبه‌لرینڭ سواد وجمعیت ورسم وهیأتلری كوبلرنده فرق اولنمز وله اهالیسی قلیل اولمغین رنجبرلكدن غیری كار ایله اشتغال ایده‌جك آدم بولنمز الكهٔ مرقومه‌یی بوندن اوتوز بر سنه اوّل كه بیڭ یدییوزیتمش التی سنهٔ عیسویه‌سنده همجوارلری اولان دول ثلثه تقسیم وهر بری ید ضبط و تصرّفنه كچن یرلرڭ سكنه‌سی تعداد و ترقیم ایلدكلرنده مجموع له سكنه‌سی اون دورت میلیون نفوسه بالغ اوله‌رق بونلرڭ ایكی ملیون یدییوز بیڭی نمچه واوستریا ایمپراطوری طرفنده وایكی ملیون طقوز

بیڭی روسیه ایمپراطوری جانبنده ویالڭز طقوز یوز بیڭی پروسیا قرالی سمتنده ویدی ملیون التیوز بیڭی له قرالی رعیتنده قالمش و اشبواون دورت ملیون نفوسڭ ایچنده تقریبًا برملیون مقداری یهودی وارمش بعده بیڭ یدیوز طقسان بش سنهٔ عیسویه‌سنده له قرالی و جمهوری دفع اولنوب یرلری کلّیًا دول ثلثهٔ مرقومه‌یه کچدکدن صکره تکریر تحریر ایلدکلرنده اوستریا ایمپراطوری طرفنده بش ملیون یوز اوتوز بیڭ و روسیه ایمپراطوری جانبنده بش ملیون اوتوز بیڭ و پروسیا قرالی سمتنده دورت ملیون یوز بیڭ نفوس قالمش ایدوکنی تذکیر وبیان ایتملریله حساب مذکوره نظرًا تقسیم اوّل تحریرندن صکره مجموع له الکه‌سنده ایکیوز التمش بیڭ نفوس زیاده اولمش اولور بو زیاده‌لکڭ حکمتی استکناه اولندقده له الکه‌سی اصل فرانسه اراضیسندن واسع اولوب مع هذا الکه سکنه‌سی فرانچه اهالیسنه نسبت ایله‌پک ازوطپراغنڭ فیض و برکتی مسلم وممتاز اولمقدن ناشی طائفهٔ یهودیدن ما عدا رعایانڭ جمله‌سی زراعت و حراثته مشغول و یهودیلر دخی باده فروشلق کبی کار مکروهی ارتکابه مجبول اولوب دول سائره مثللو صنایع عَمَلیِه فائده‌لرندن بهره‌مند اولمغله اختلاس وقت ایده‌مدکلرندن قطع نظر لوازم ضروریه‌لرندن اولوب فرانچه وانکلتره و فلمنک دولتلرینه مخصوص اینجه چوقه ودلبند و پاتسته و برقال و پنبه و حریر تار قماش و سائر کونه امتعهٔ طرفه نقش ودلخراش مبایعه‌سیچون اللرنده‌کی آقچه‌یی دیارآخره اخراج و بو تقریب ایله سرمایهٔ دولت و ثروتلرینی برباد وتاراج ایتملریله اومقوله لزومی اولان امتعه واشیایی لهده نسج واعماله صورت ویرمک نیتیله اهالی‌یی چوغالتمق ایچون بر مدتدن برو ولد زنایی

قوملرینی پیچ خانه‌لرده بسلیوب بیوتمک و وجود انسانه عارض اولان چچک دیدکلری علتی رسائل مخصوصه‌لرنده مجرّد آش علاجیله صاوشدرمق واجنبی دولتلر ممالکنده رعایا قالدیروب کتورمک کبی درلو درلو تدبیرلرک اجراسنه اهتمام و دقت اولنور ایدی و کنیسا دفترلری منطوقنجه بحکمة الله تعالی اول وقتدن برو تولّد ایدن انسان فوت اولنلردن یوزده اوچ زیاده اولور ایدی جوابنی ویرمشلردر، بیان نظام پیچ خانه، بونلرک پیچ خانه‌لری تارکهٔ دنیا شکلنده اولان سیهٔ پوش قاریلرک ضبط واداره‌لرنده کائن کنیسالر درونده برطاقم حجراتدن عبارت اولوب دولت و ملّتلری طرفندن اجرت ایله خدمت ایدر متعدّد سود انالر و استاد وخواجه‌لر تربیه‌سیله ولد زنای قوملرینی بونلر بیوتدکدن صکره بعضیلرینی بَسْلَمَه‌لک صورتیله اوچر بشر التون بدلی طالب اولنلره ویررلر وبعض مستعدّ اولنلرینی علوم ریاضیه و فنون حربیه تحصیلنه سوق ایدوب معارفه استعداد و قابلیّت کسب ایتمیانلر بیاغی سلتات اولورلر بو پیچ خانه‌لرک سوقاق طرفنده تحتانی دونمه طولابلری اولمغله چوجقلری اکثریا کیجه‌لک حالده کتوروب اصول ایله طولابه وضع و القا و ایچرو طرفدن مأمورلر آلوب سود انالرک برینه تسلیم واعطا ایدرلر لکن چوجوغی کتوروب طولابه صوقان والده‌سی اولور و اولحینده اله کچوب طوتیلور ایسه کندو چوجوغندن بشقه متحمّل اولدیغی قدر اولاد امزرتمک امرنده التی ای مدّت پیچ خانه‌ده حبس و توقیف ایدرلر ایمش، بیان مقدر عسکر له، مقدّما پروسیا دولتی دائره‌سنه اون ملیون نفوس داخل و انلردن سنوی یوز طقسان سکز ملیون فلورین (۱)

(۲) استانبولده بهری دوردر، پاره‌یه قبول اولنه بلور پروسیانک بر نوع

ایراد حاصل اولوب اشبو ایرادڭ طقسان التی ملیوننی امور سفریه‌یه صرف ایله پروسیا دولتی ایکیوز قرق بیڭ عسکر بسلرایمش دول نصارادە تجربه اولندیغی وجه اوزره تحت حمایه‌لرندە بولنان نفوس موجوده‌دن یوزده ایکی آدمی عسکری ایتمك ممكن اولدیغندن لهڭ نظامی پروسیالویه تطبیق یعنی انلر کبی ایراد و مصرف خصوصی تدقیق اولنه‌رق مراد اولنسه له حدودنده ایکیوز اللی بیڭ عسکر اوتارمق آسان وله اهالیسی پروسیالودن زیاده کوسترشلی و غیرتلی ایدوکی مستغنی عن البیاندر، لابحه، هردولتڭ مصارف معینه‌سنه کافی واردات مقرره‌سندن بشقه لدی الاقتضا امور سفریه و مهام سائره‌سنه صرف ایتمك ایچون نقود موجوده‌سی اولمق لازم کلور وبو تدارکات وقت ایله اوله بیلورسز شهدی سابقی اوزره دولتلك صورتنی کسب ایدوب صکره همجوارلریکزدن بری ایله مجادله‌کز ایجاب اتسه اقچه خصوصنده زحمت چکلمزمی دیو له وجوهندن بعض کسان ایله بینمزده صحبت کذران ایلدکده واقعًا دیدیککز کبیدر انجق ممالك قدیمه‌سنی ضبط ایدوڭ مجددًا له قرالی نصب اولندیغی فی الاصل میری ورهابین وارداتنی اولان یرلری (۱)

غروشی اولوب اول غروشڭ یکرمی دوردینه بر طالر تعبیر و بهر طالره التی له فلورینی تقدیر ایتملریله بو حساب اوزره یوز طقسان سکز ملیون له فلورینی اوتوز اوچ ملیون پروسیا طالری اولمق لازم کلور

(۱) فرنکستانده معلوم اولان ویرکولرندن ماعدا کهنه‌نڭ مالنه دخل و تعرض اولنمیوب مال و املاك و عقار اولاد و احفاد واقربا تواریله یومًا

فروخت وطوز خانه‌لرینی دخی مالکانه وجهیله اخره توجیه ایدرک تیز الدن طقوز یوز ملیون فلورین سرمایه تدارک اولنه بیلور کلامنی افاده واو امید ایله بو دفعه یالکز پروسیا لهنک ثلثانی مقداری یرلردن قرق اللی بیک کزیده عسکر اماده ایدوب مجموع فرانچه‌لو و متفقلری ایله معاً ایکیوز بیکی متجاوز اولور نفوس عسکریه‌نک ذخایر ولوازمات سائره‌سنی بیچاره لهلولر اعطا والحاصل وارشاویا و توابعاتندن اشبو فرانچه‌لو سفرینه تواتراً سکسان بیک کیسه اقچه اخراج وافنا ایتمشلر ایدی صکره تلسیت مصالحه‌سی اوزره پروسیالونک کف ید ایتدیکی له اراضیسنک برازی مسقولویه وبرازی وستفالیا وساقسونیا قراللرینه الحاق واعطا اولندیغنی ادراک ایلدکلرنده جمله‌سی مجروح الفؤاد وبو صورتده حاللری پروسیالووقتندن فنا اوله‌جغنه اسباب وافره ایراد اولنمشدر،

منافع دول ثلثه از الکهٔ له، مقدما پروسیا قرالنک ضبطنه کچن معلوم الحدود له اراضیسندن سنوی اوتوز التی ملیون واو اراضیده فروخت اولنان مسکرات خصوصا لوتاریه نام دیکر پیانقو تعبیر ایلدکلری قمار بازی ولعبدن دورت ملیون فلورین واوستریا ایمپراطوری دخی اراضی میریه ومحصول مملحه‌دن اوتوز التی ملیون ولوتاریه (١) وانفیه مقاطعه‌لرندن سکسان التی ملیون

فیوماً اضعاف واعمار اولندیغنه بناءً ذی قدرت و مالدار آدملرک کثرتنه نظراً تیز الدن اولمقدار اقچه تدارکی بعید دکلدر

(١) لوتاریه تعبیر ایتدکلری قمارده بردن طقسانه وارنجه رقملی طقسان عدد کاغد اولوب اشبو طقسان عددک طالبلری تکمیلنده کاغدلرک مجموعنی

فلورين كه جمعًا اوستريا ايمپراطورى يوز يكرمى مليون وپروسيا قرالى التمش مليون فلورين ايراد اخذ و بوندن بشقه ميرى ناميله عسكرى طائفه‌سيچون عشر مثللو عينًا ذخاير دخى قبض ايدرلرايمش روسيه ايمپراطورينڭ ضبط ايلديكى الكه حاصلاتى نمچه‌لونڭ ايكى قاتى اولمق ممكن ومحتمل ايسه دخى بروجه تخمين يوز مليون فلورين فرض وتعيين اولنه‌رق مجموع‌له ولتوانيا حدودندن غير از عشر ذخاير دول ثلثهٔ مرقومه‌نڭ ايكيوز سكسان بيڭ مليون فلورين واردات مقرره‌سى اولديغنى خبر ويررلر، حساب فلورين، خفى اولميه كه فلورين تعبير ايتدكلرى اقچه نمچه‌لو معامله‌سنده پاره مثللو بهزى التمش قرايچر(۱) اوله‌رق اوچ فلورينه بر ولهلو معامله‌سنده اونر پاره‌يه اوله‌رق اون سكز فلورينه بر مجار التونى اعتبار اولنمش اولمغله بو صورتده بهر فلورين اونر پاره‌يه يعنى مجار التونى دورت بچق غروشه زايج حساب اولنه‌رق فى الاصل له دولتنڭ سنوى يوز قرق بيڭ وپروسيا دولتنڭ غيراز حصهٔ له طقسان طقوز بيڭ كيسهٔ رومى ايرادلرى اولمش اولور، بيان انهار موجودهٔ له، اوروپاده موجود اولان جميع انهاردن كثيراوله‌رق له ولتوانيا حدودنده دورت بيڭ سكز

بر طوبره‌يه وضع وصبياندن برصبينڭ اليله قارشدردقدن صكره اوچ دفعه‌ده ايچندن اوچ كاغد اخراج ومجلسده اولنلرڭ جمله‌سنه ارائه اولنور چيقان كاغدلرده محرر رقملره پى ويروب يازلمش وارايسه ويردكلرى اقچه‌نڭ قاعده‌لرى اوزره بش اون قاتنى آلورلرايمش ديو منقول در

(۱) قرايچ باقردن بشلك جرمنده منقر كبى برنوع سكه در

یوز اون طقوز نهر اثبات ایده‌یورلر بونلرڭ بعضیلری پولوچقا ولیوانیسا سمتلرنده اولان جبالدن و بعضیلری قارپاق طاغلرندن و پولوچقا کوللری و بتاقلرندن تنبّع و اکثریسی مسقولو صبطنده اولان پیین‌سک ایالتنده کائن کوللرده تجمع ایدرڭ بر طاقمی بحر سیاهه و بر طاقمی بحر بالطغه منصب اولور ذکر اولنان انهارڭ اکبری نیه‌پر و طورله و ایستیر و بوغ و پوروزی و ویه‌پر و وستول و وسلوقه و دونه‌پی و صپان و نیده و پروشنه و وارته و پلیچه و نارو و نارفقه و بیردا و نیه‌من و حورین و اوسلوچ نام نهرلردرکه درونده قایقلر کشت و کذار و سهولتله تجارت و کار اولنور، امکان التقای بحرین بیکدیکر، انهار مذکوره‌نڭ چوغی مجتمع اولدیغی مار البیان پیین‌سک ایالتنڭ زمینی قره دکزدن اونوز ایکی قدم و بحر بالطقدن اون یدی قدم مرتفع اولوب با خصوص پولوچقا سمتندن مرور ایدن انهارڭ مجراسی بسیط وحدّ فاصله‌لری یکدیکره قریب اولمقدن ناشی استانسلاوس آوستوس نام صکره کی له قرالی زماننده بحرین مذکورینی بر برینه وصل و الحاق ایتمک فکریله لتوانیا بیوک حطمانی اوکنیسلی وله امراسندن سوحاوجسکی نام شخصلری مأمور ایدرڭ بری پلیچیا صوینی بوغ و نیه‌من نهرلرینه وصل ایتمشلر ایمش بونلره قیاساً بر ایکی نهر دخی بر برلرینه قارشدرلسه و هیدوغرافیا یعنی صو حریطه‌سنده نظر اولنسه ذکر اولنان ایکی دریایی بر برینه قارشدرمقلغڭ امکانی بولنور و اولطرفلرده بو قدر ارماق و بتاق اولدیغنه نظراً بحرین مذکورین مابینی فی الاصل دریادن بر قطعه ایمش ظن اولنور، بیان فوائد اورمان و اشجار له، فرانچه الکه‌سنده خصوصا پای تخت ایمپراطور اولان پارس شهرنده استانبولی برچکی حطب اونوز قرق

غروشه انجق تدارك و جلب اولنه بیلور لكن نهك چوق یرلری شجر و درونندە سرویدن غیری هر جنس اغاج پیدا و نهرًا و بحرًا استدكلری محله نقل وارسالندە سهولت رونما اولمقدن ناشی حطب واجناس كراسته هب نقدر رخیص بها ایله بیع و شرا اولنور ایسه دخی بالطق لیمانلرندە كلیتلو سفاین و قایقلر انشا وله قریەلرینك چوغی اخشابی بنا اولمق حسبیله بو اورمانلردن وافر ایراد اولەیغنی و لهك یوقرو ایالتلرندە كه رادوم و قرەپاق سمتلرندە كائن اورمانلر كراستەسی طوزله و مقناطیس وتیمورخانەلردە استعمال اولندیغنی اخبار ایدرلر، غریبه، بعض اطلس ترجمەلرندە ذكر اولندیغی و خلقك اعتقاد ایلدیكی وجه اوزرە چیت و شریت انواعی لهك جمله امتعەسندندر ظن ایدر ایدم مع هذا ممالك عثمانیەدە استعمال اولنان چیتلرك اعلاسی برانده بورق و فلمنك الكەلرندە وقلابدانلی شریت دانسقەدە نسج و اعمال اولنوب لهك بوندن اقدم پودولیا ایالتی طرفلرندە برایكی بیاغی چیت كارخانەسی وار ایسه دخی مدت وافرەدنبرو انلریدە ترك و تعطیل ایتمش اولملریله مقدما وحالا لهلونك محصول دیارلرندن تجارت وكارلری اجناس حبوبات و عَسَل و شمع عَسَل و روغن شمع و كهرجیله و كون و یپاغی و تیمور وطوز و كراسته و خلاط ویلكن بزی كبی شیلره منحصردر،

ظهور مقدمهٔ ملاقات با ایمپراطور فرانسه

بالادە ذكر و بیان اولندیغی اوزرە وارشاویایه دخولمز ایامی قیشه مصادف

و فرانسه ایمپراطوری دخی عسکر واردو نظاملرینی تقویه ایچون اطرافده
کزوب طولهشجغی وقتلر اولوب وارشاویایه کلهدکچه کندو ایله کورشمک
اویمیاجغنی طالیران جنابلری افاده و هر نه زمان سؤال وکیدوب کورمکی
طلب ایتدم ایسه بو کون یارین کلهجکدر جوابنی اعاده ایدرك مأمورك
غیری تمامجه اوچ آی تأخیر و مقدّما دولت علیه طرفندن مرخص ایلچی
طلبنده فرانسز ایلچیسی جنرال سباستیانی نك در سعادتده اظهار و ادّعا
ایلدیکی ملایمت و موافقت صورتلرینی طالیران و سائرلری تبدیل و تغییر
ایدوب او ارالقده مومی الیه طالیران ایله ملاقات و مصاحبت واقع
اولدقچه صرب طرفنه و استانبول جانبنه فرانسز عسکری سوق و تعیین
اولنمق خصوصنی بو فقیره تجویز ایتدرمك مثللو اصول دولت و قوانین
ملك و ملّت اسلامیه یه اویماز تکلیفات غریبه یه آغاز و بو جهتله طرفمزه کاه
اخافه و کاه ناز ایدرك خیلیدن خیلی صقشدردیلر ایسه دخی مایهٔ دیانت
و سرمایهٔ صداقت و استقامتم مقتضاسنجه اقوال و حرکاتمی تعلیماتمه
تطبیق ووقت و حالك موجباتنه توفیق ایدوب طورمشیدم ذکر اولنان
اوچ آی ظرفنده عجم سفیری ایله فرانچهلونك واقع اولان مکالمهلری
ختامپذیر و مواد اتّفاقیهلری (١) هر نه ایسه طرفیندن سنداتی تحریر و تمهیر
اولنوب سفیر مومی الیهی ایمپراطور ایله دخی کورشدیروب جانب استانبوله
معزّز و مکرّم اعاده ایلدکدن صکره طالیران دخی بر کیجه وارشاویادن

---

(١) شروط اتّفاقیهلری برقاچ دفعه سؤال و دوستانه طلب اولندی ایسه دخی
کتم و دریغ ایلدکلرینه بناءً تحصیل وقوف اولنهمدی

قالقوب ایمپراطورڭ اولدیغی محلّه کیده‌جکنی خبرو یرملریله طور دلفریب نازکانه ایله مرسومه بر تذکره تحریر و سز دخی کتدیککز صورتده بزم ایشمز فصل اوله‌جق یوللو سؤاللر ایراد و تذکیر ایلدیکمه بناءً مومی الیه جنابلری دران حال قوناغمزه کلوب اولکیجه حقیقةً کیده‌جکنی اقرار وبش اون کون ظرفنده عودت ایدوب ینه وارشاوه کلمک نیتنده ایسه دخی حسب المصلحه زیاده‌جه اکلنوب قالمسی اقتضا ایدر ایسه طرفمزه مکتوب ارسال ایده‌جکنی اشعاربرله وداع ایدوب کتمشیدی اون سکز کون مرورنده فرانچه ایمپراطوریله ملاقاتمزه صورت ویردیکندن بحث ایله دعوتی متضمّن طرفمزه مکتوبی وارد اولمغله موجبنجه وارشاویادن معیّتمزه ترفیق اولنوب خرجراه و مصارف سائره‌لرینی یدیمزه اعطا و ختام خدمتده کندولره عرض هدایا ایلدیکم ایکی نفرلهلو افجیال و برقاچ اتباعم ایله وارشاودن قالقوب پروسیا لهنده و وستول نهری کنارنده کائن قویاویا و اینورجلو و پوزین و کلم ایالتلری درونندە طولاشرق ریزنبرخ ایله استرود قصبه‌لری میاننده واقع فنکشتن نام قریه‌یه روان و آنده ایمپراطورڭ مقیم اولدیغی سرایه قونوب اوچ کون اوچ کیجه مهمان اولدق

صورت ملاقات با ایمپراطور مشار الیه

فنکشتن قریه‌سنه ورودمز دانسقه قلعه‌سنڭ تمامجه ضبطی تاریخی اولان شهر ربیع الاولینڭ یکرمی دوردنجی کونی واقع اولوب فرداسی دیوان ترجمانلری مقامنده اولان ژوبرنام شخص کلوب بر نفر ترجمانمز ایله معاً

بزی اخذ و اوتوردیغمز دائره‌نڭ اوست قاتنده کائن مارشال و جنرال
و سائر اوفجیال و رجاللری ایکی طرفده صف بستهٔ قیام اولمش دیوانخانه
رسمنده طولیجه بر محلدن امرار و محل ملاقاته ادخال ایلدی ذکر اولنان
محلده ایمپراطور مشار الیه جنابلری بیاغی سلتات کسوه‌سیلهٔ شابقه‌سی
النده آیاغ اوزره یالگزجه اقامت ایدر اولدیغی و بزم دخی ارقه‌مزده آل
صابا چوقه‌دن کراکه قپوط و باشمزده دستار عادی بولندیغی حالده لدی
الملاقات دولت علیه ایله فرانچه دولتی بیننده درکار اولان حب و وداد
و وفاق و اتحادڭ تأکدنی موجب اولور اسبابڭ استحصالیچون
سفارت و مأموریت ایله تعیین بیورلدیغمی شفاهًا تقریر ایدرڭ حامل
اولدیغم نامهٔ مخصوصی یدًا بید کندویه تسلیم ایلدیکمده بعد الاخذ
نامهٔ شاهانه‌دن و مأموریت بندکانه‌مدن ممنون و محظوظ اولدیغنی
ترجمان مسفور ژوبره تلقین و اولدخی ترکچه تفهیم و تبیین ایلدکدن
صکره کیفیتی دردولت علیه‌یه مفصّلاً تحریر اولندیغی وجه اوزره مصالح
سلطنت سنیه‌یه دائر بر ساعت مقداری صحبت اولنوب اورادن کندو
دائره‌مزه عودت برله استانهٔ سعادته قوریر و تحریرات اخراجنه مشغول
ایکن طالیران کلوب سلام و کلام عادیه مراسمی اجرا اولندقدن صکره
ایمپراطوربمز جنابلری سزدن پک حظ ایتمش واطوار و کفتاربگزی بکنمش
یوللو کلمات ایله تلطیف ایتمکله بندخی قولا و فعلاً لازم کلان معاملهٔ دوستانه
و مجاملهٔ خالصانه اظهاریله التفات و اکرام ایدرڭ مومی الیهی صاودقدن
صکره ایمپراطور و طالیران و سرکاتبلرینڭ اصرالریله مهمضی رخصتنامه ایله
ترخیص و تعیین ایتمش اولدقلری بیوڭ میر اخورلری جنرال قولنقورت

ایله بعض مواد مذاکره‌سنه مباشرت وفرداسی مرخّص مسفورو ترجمان ژوبىر و ایمپراطورایله معًا دانسقه‌یه عزیمت ودانسقه‌ده دخی اوچ کون اقامت ومضبطه‌سی منظور اولیای امور اولدیغی وجه وجیه اوزره بر ایکی مجلس کرمیّتلی مکالمه وصحبت اولندی ؛

تعریف اصل وفصل ایمپراطور فرانچه

فرانسزلر ایمپراطوری بوناپارت ناپولئون بیک یوز سکسان دورت سنهٔ هجریه‌سنده واقع بیک یدییوز التمش طقوز سنهٔ عیسویه‌سی اغوستوسنک اون بشنجی کونی قورسقه اطه‌سنده تولّد وحدّ تمییزه وارمقسزین فرانچه حدودینه ورود ایدوب اوّلا شامپانیا ایالتنک برین نام قصبه‌سنده کائن اقول ملیتر تعبیر ایتدکلری مکتبه دخول وبعد زمان پارسه کلوب فنّ محاربه تعلیمخانه‌سنه حلول برله انده کمالیله کسب معرفت واظهار جَرْبَزه و مهارت ایلدکدن صکره بیک یدییوزسکسان طقوز سنه‌سی خلالنده فرانچه‌ده ظهوره کلان اختلال و فرصتبینلری اولان انکلتره‌لو کلوب طولون نام لیمانلرینی محاصره وضبط ایلدیکی سالده فرانچه جمهوری طرفندن بر بلوک طوپچی عسکرینه اوفجیال واول سفرده سبق ایدن خدمتی مقابلی بیک یدییوز طقسان اوچ سنه‌سنده داخل زمرهٔ جنرال اولدقدن صکره ینه جمهور مذکور طرفندن ایتالیه ایله فرانچه حدودی بیننده حد فاصل اولان آلپس طاغلرینه ملاصق نیس نام قصبه‌یه ورودنده بعض اسبابه مبنی طوتیلوب بر مدّت محبوس واول زمان معیّتنده کائن طوپچی اورته‌سندن دخی منفک ومأیوس

اولمقدن ناشی محبسدن سبیلنی تخلیه ایلدکلری حینده درسعادته کتمکی ودولت علیه خدمتنده اولمغی دلخواه وطلب ایتمش ایسه دخی جمهور مذکور طرفندن رخصتیاب ومأذون اولەمدیغنه بناً بعد زمانٍ ینه فرانسچه جمهوری طرفندن مأموریت ایله ایتالیا طرفلرینه کیدوب جنوره ومیلان محاربەلرنده خیلی ایش کورمش وبوندن بشقه روما وناپولی قراللریله واقع اولان محاربەلرنده رأساً متارکه سندی امضا ایتمش وبعده پارسه کتوردیلوب نمچەلو ایله راستاد شهرنده عقد اولنان مکالمۀ عامه مجلسنه مأمور فرانسچه سفیرلرینه ترفیق اولنمش وبو مقوله مأموریتلر ایله اساس درایت وجسارتنه متانت کلمش اولمغله جمهورک التنجی سنەسی هرکسک معلومی اولدیغی منوال اوزره کلّیتلو دونـنما وعسکر ایله مصره عزیمت و مصردن دخی فقط ایکی فرقتین کمیلریله قورتیلوب پارسه رجعت ایلدکدن صکره فرانسچه جمهورینک مدیران خمسه اصولی قونسلوسلق اصولنه محول و بوناپارت ناپولئون دخی حالا رومادە مقیم اولان بیوک قرنداشی بوناپارت لوسیانک اعانەسیله باش قونسلوس اولوب بعد ازین دخی ایتالیایه عزیمت و نمچەلوبه غالب اولەرق پارسه کلوب تحریک عَوَنه و ملّت ایتمکله نهایت الامر بیک ایکیوز اون طقوز سنەسنده واقع بیک سکز یوز دورت سنۀ عیسویەسی کانون اوّلنده ایمپراطورلق عنوانیله ممتاز و متعاقباً ایتالیا قراللغیله مفتخر و سرفراز اولمشدر مشارالیهک نخبۀ افکاری جهانکیرلک اولمقدن ناشی (۱) تدابیر ملکیه و نظام عسکریەدن غیری بر کونه ذوقی یوقدر

---

(۱) اورته بویلو چقور الا کوزلو اسمراللون واغزی بیوک بر شخصدر

تصحیح و تحقیق و تجربه وتدقیق ایلدیکم وجه اوزره پروسیا قرالی اسبق بیوک فریدریقک طوربنه تقلیدًا چنکیز خان و تیمور مثللو صاحب خروجلر تواریخنی مطالعه فائده‌سی وکمالیله تحصیل وادراک ایتمش اولدیغی پولتیقه فنی قاعده‌سنجه محتاج اولدیغی دوله و مللـه کندو مصلحتنی کوردیرنجیه قدر حقانیت ودوستلق معامله‌سی اظهار و حیل حربیه‌دن اولمق اوزره کندو اوفجیال و رجاللرینه زیاده‌جه التفات و اعتبار ایلدیکندن ما عدا اثنای جنکده مجروح و عمل مانده اولان سلتاتلرک بعضیلرینه نشان اعطاسی و بعضیلرینک بالذات یانلرینه واروب حال و خاطر سؤالیله جلب قلوبه دقت واعتناسی و خصوصًا فرانچه‌نک دولت و ملتنی بیوتمک ادعاسیله ایشه کوجه قادر و اعمال عسکر و سائر خصوصلره مقتدر فنی چوق اشخاصه مالک و بو تقریب ایله دائما جنک وغوغایه حریص و متهالکدر٠

وصف قلعهٔ دانژق

ذکری مرور ایدن دانسقه شهری اللی دورت درجه ایله یکرمی بر دقیقه عرضنده واوتوز التی درجه اون یدی دقیقه وقرق بش ثانیه طولنده واقع و تقریبًا و تخمینًا اللی بیک نفوسی جامع اوله‌رق بحر بالطق قربنده و وستوله ایله مورلاویا نهرلری بیننده ابواب عدیده و جسور مصنعهٔ متعدده‌لی و خندق دیوارلرندن یوقروسی طپراقدن مصنوع چیم سپرلی متین ورصین بر قلعه اولوب خندقلری دائرًا ما دار مورلاویا نهری صویی ایله مملو و طرف

جنوبیسی اون سکز ساعت طول چکر بر دوز اووه وشرقاً بحر بالطق وشمال و غرب طرفلری صغیر و کبیر طاغلر ایله محاط اولوب قلعه درونده کائن ابنیه‌نک جمله‌سی کارکیر و مدحه شایسته منازل و مغازه ودکانلری کثیر اولدیغندن بشقه قلعه‌دن بحر بالطغه قدر بر ساعت مسافه‌ده ارالق ارالق ذخیره انبارلری و کراسته مخزنلری ونهرین مذکورین ایله بحر بالطغه آمد شد ایدر قتی چوق تجار کمیلری کورلمشدر مار البیان مورلاویا صوینک شهر درونده بر بندی واردر او بندک قپولری لدی الاقتضا سد اولندقده صوینک اووه‌یه انتشاری قلعه‌نک پک بیوک استحکاماتندن اولمغله فرانچه‌لونک اووه طرفندن هجومنی منع ایچون پروسیالو بو دفعه اول عملی اجرا برله اووه‌ده واقع قرادن بادفتر اون ایکی بیک خانه‌یی صویه عرق و واروشک طاغ طرفلرنده کائن خانه‌لرینی دخی صکره‌دن حرق ایلدکلری محلنده تحقیق و افاده و محترق و مستغرق اولان ابنیه‌نک آثاری رأی العین مشاهده اولنمشدر سالف الذکر طاغلرک مجموعی بر بری اوزرندن قلعه درونه ناظر و هر بری قدرتدن بر طابیه مشابه‌سنده واقع اولمق حسبیله فی الاصل بو طرفلره شانسلر انشاسی و طوپلر تعبیه‌سیله اکمال استحکامات قلعه‌یه دقت اولنمقدن لابد ایکن پروسیا قرالی عسکرینه اعتماد و قلعه‌نک متانتنه استناداً یالکز واروش خارجنه شرانسپو واندن ایلرو قورشون منزلی یرلرده بر قاچ طابیه انشاسیله اکتفا ایتمش اولدیغندن و فرانچه مأمورلری دائما کزوب یورندقلری یرلرده حریطه یاپمق عادتنلری اولدیغنه بناء مقدما دانسقه حریطه‌سنی دخی آلوب طرف تقریبنی بلدکلرندن ابتدا بو طاغلری ضبط و تیز الدن سپد طابیه‌لری انشا ایدوب

بعده قاعدهٔ هندسه اوزره کزلو یوللر و متعدّد مترسلر حفریله تدریجی تدریجی ایلرویه عسکر سوق ایدرک واروش اطرافنه یاقلشوب بر طرفدن تفنک جنکنه آغاز و بر طرفدن طوپ انداختیله یکرمی اوتوز خانه‌نک فقط طاملری اوستنده برر ایکیشر سوراخ آچدقده شهر اهالیسی مال و جانلرینی محافظه ایچون قلعه‌نک ویره طریقیله تسلیمنی اختیار و بر تقریب ایله پروسیا عسکری دخی واروشدن قالقوب فرار ایتملریله صغیر و کبیر یدی سکزیوز پاره طوپ و کلّیتلو مهمّات وذخایرلرینی کوز کوره ترک ایدرک سنهٔ مرقومه ربیع الاولیسنک اون طقوزنجی کونی پروسیا و روسیه عسکرلری قلعه‌دن چیقوب کتمکه مجبور و فرانچه مارشاللرندن بو جانبه مأمور اولان عسکر باشبوغی مارشال لافورک بو بابده سعی و غیرتی مشکور اولمقدن ناشی قلعه‌نک ایکی ساعتلک اطرافیله معًا حکومتی مفروز القلم بر دوقه‌لق اعتباریله کندویه تسلیم و تملیک اولنمغله مارشال مسفور قرین انواع بهجت و سرور اولمشدر قلعهٔ مذکوره ضبط اولندیغی خبرینک ورودی ایمپراطور ایله ملاقات ایده‌جکمز کونلرده تصادف ایدوب تهنیه یوللو بر حرکت لازم کلدیکندن

تاریخ بن آنده ایدم هزار و هفت وهشتصد سال عیساده
دانسقه‌یی بیوک ناپولئون اخذ ایتدی اعدادن
اکا تاریخ اولور برجسته بو مصراع وحیدا
دانسقا شهرینی آلدی فرانسزلر پروسیادن

دیمشیدک ترجمه‌سی بر تقریب ایله منظور ایمپراطور اولوب بغایت حظ ایلدیکنی ایتالیا ایلچیسی کلوب رسمًا افاده ایلدکدن صکره معیّتمزه

ترفیق اولنان بر جنرال ایلهٔ معاً شهرڭ اطراف و انحاسنی تماميجه کورمك میسّر اولمشدر، مادهٔ کهربا، کهربایی دانسقه صغلرنده صید ایلدکلرندن حقیقت حاله وقوف تحصیلیچون (١) کیفیّتی بازرکانان و سائر یرلو معتبر کساندن استکناه اولندقده سردهٔ هوا و تلاطم دریا ایله بالطق دڭزی بو سواحله کتوروب براقدیغندن غیری وجهله اصلی غورینه واصل اولمش ادم یوقدر جوابنی ویرمشلردر آنشی اولانه پارچه‌لر ایچنده بعض شیلر مشاهده اولندیغنه بناء احوالی مجهول بر محلدن بحر بالطغه دوکیلوب یونغه کبی کلدیکنی اعتقاد ایدنلرڭ ظنّی غالب و بالاده اشعار اولندیغی اوزره لهڭ بالطغه قریب اراضیسی درونـنده بعضًا ظهور ایدن کهربا پارچه‌لرینی دخی وقتیله دڭز کتوروب طپراغه دفن ایتمش اولدیغنه ذاهبدر،

وقوع عودت از شهر دانسقه

فرانچه ایمپراطوری ومرخّص قولنقورت وسائر مأمورلری دانسقه‌دن کنزبرق طرفلرینه وامور اجنبیّه ناظری طالیران مذاکرهٔ مواد صهنـنده وارشاویایه عودت و عزیمت ایده‌جکلرینی افاده و بو صورتله بزم دخی وارشاویایه کیدوب ناظرمومی الیهڭ ورودینه ترقبمزی اراده ایتملریله کلدیکمز یولدن

---

(١) بهاسنی تحقیق ایچون برایکی محلدن کهربا کتوردوب مبایعه‌سی اراده اولندقده استانبولی یوز اللی درهم اولمق اوزره بر لیوره اعلا کهربایی یکرمی بش مجار التوننـدن نـقصانه ویرمزز دیو جواب ایتمشلردر

کیرو دونوب کیدر ایکن مقدما مرخص قولنقورت ایله واقع اولان مکالمه
مجلسلرنده بولنان مأمورلرندن آمدجیلری مقامنده کائن رویی نام شخص
ورادن ایریشوب ماریانبورغ قصاسنده اقامت ایتدیکم کیجه رأسًا بر مکالمه
مراد وکوبا کندو قریحه سندن اوله رق انکلتره لو ایله دولت علیه بیننده
خصومتی ترویج ایده جک بر قاچ مسئله ایراد ایتمکله خصوص مذکوره دائر
مقدما ویردیکم جوابلر تأکید واقتضاسنه کوره مقدمه لر تمهید اولندقدن صکره
شب مذکورده آستانهٔ سعادتدن کلمش اولان قوریرنک کتوردیکی تحریراتی
حل ایده یم بعده ینه مذاکره اولنور کلامیله اکتفا و اورادن باش ترجمانمز
یدیله طالیرانه مکمل بر بوغچه دخی ارسال واهدا اولندقدن صکره وارشاوه
طوغری عزیمت و طالیران کلوب مصلحت مذاکره ایده جکز مأمولیله آنده
ایکی آی دخی مکث و اقامت وفرانچه لونک غالبیتی مسموع اولدقچه
وارشاویاده واقع اولان شهر آیین ودونمالرده مراسم یکجهتی و اتفاقه
رعایت وهر حالده تألیف وتلطیفلرینی موجب اولور اسباب ووسائلک
استحصالنه دقت ایتمشیدک ، ع ، حسد قلب عدو لطفله زائل اولمز ،
چکدیکمز زحمت وایتدیکمز سعی وغیرتنک درجهٔ مأمولده فائده سی
اوله میوب فرانچه عسکری نیمن صویی کنارنده واقع تلسیت شهرینه کلدیکی
حینده الکفر ملة واحدة ما صدقی اوزره فرانچه وروسیه ایمپراطورلری بربرلریله
بولیشوب متارکه ومصالحه صحبتلرینه شروع ایلدکلرندن خبردار اولنمغله اول
اثناده دخی طالیرانه بر قاچ مکتوب تحریر و مخصوص آدملر بعث وتسییر
اولنه رق فرانچه ایمپراطورینک دولت علیه حقنده سبقت ایدن وعد
تعهدلرینی اخطار ودولت علیه طرفندن بز دخی مجلس مکالمه لرنده بولنمق

لزومنی یاد وتذکاره ابتدار ایتدم ایسه دخی حضورمزی اراده شویله طورسون وقتیله مکتوبلریمزه بیله جواب وبرلیوب منفرداً مصالحه عقدیله فرانچه‌لو تلسیتدن قالقوب پارسه معاودت واثنای راهدن طالیران ایکی قطعه مکتوب ارسالیله طرفمزه اشاعت ایتمشدر

ترجمهٔ مکتوب اوّل طالیران

دولتلو ایلچی بك حضرتلری حشمتلو فرانسه ایمپراطوری و ایتالیا قرالی ایله جمیع روسیه‌لولرك ایمپراطوری بیننده مصالحه وعهدنامه‌لری دخی بو کونلرده مبادله اولنمشدر ذکر اولنان عهد نامه‌ده روسیه ایمپراطوریله شوکتلو آل عثمان پادشاهی بیننده درکار اولان عداوت وخصومت دخی علی الفور ترک اولنه دیو قید و شرط قلنمشدر مؤخراً فرانسز ایلچیسنه معاملهٔ بارده اظهاریله تدبیر و عهد قریبده ایشه یرامش اولان بر قاچ بلوك فرانسز طوپجیلرینی استانبولدن طرد و تبعیده خواهشکر اولدقلرینی ایشتدیکی آنده فرانسز ایمپراطوری منفعل اوله بیلور ایدی لکن دولت علیه حقنده درکار اولان منویّات دوستانه‌سنه نظراً ترك سفر ایتدیکی وقتده بیله آل عثمان مملکتلری دشمن تعدّیاتنه دوچار اولدیغنی روا کورمك استمدی ،

ترجمهٔ مکتوب ثانئ طالیران

دولتلو ایلچی بك حضرتلری بر مقتضای وقت وحال دانسقه‌دن تلسیتده

واندن درآسده (۱) شهربنه واردیغم اجلدن مقدمکی نیتمز اوزره وارشاوه کیدوب جناب شریفکز ایله کوریشه‌مدم الحالة هذه بو شهرده دخی مدت قلیله اقامت ایده‌جکمزه بناءً سزک ملاقاتکزدن نا امید اولدیغمدن غیری جنابکزی وارشاودن قالدیروب بورابه کلمکی ایراده وقت یوقدر سز دخی دولتکز طرفندن تعلیمات کلنجیه قدر وارشاوده طورمق نیتنده‌سکز ظن ایدرم وکله‌جک تعلیمات دخی اکر سزکله کورشمی تسهیل ایدر ایسه بغایت محظوظ اوله‌جغم و شهدیه دکین سزکله اولان علاقه‌مک بوندن بویله دخی دوامنی استدیکم وارستهٔ قید و بیاندر ،

لزومیٔ هجرت از شهر وارشاو

فرانچه‌لونک تلسیتده مصالحه ایلدیکی هنگام استانبولده ظهور ایدن اختلالک خبرلری وارشاوه کلدیکی ایام اولوب واقعهٔ هائلهٔ جمعیتک اصول وفروعنی تصحیح ایتمک غائله‌سی بردرلو ومصالحه‌دن صکره خلقک طرفمزه بارد معامله‌سی بردرلو اضطراب ویردیکندن و بعده وارشاویاده یالکز اقامتمزک معناسی قالمدیغندن ضروری پارسه کتمک شایعه‌سیله اوائل شهر جماذی الاولیده قالقوب بچه هجرت و سنوح ارادهٔ سنیه‌یه مترقباً بچده قرق بش کون اقامت وهر خصوص اطرافیله در دولت علیه‌یه تحریر و اشارت اولندی ،

---

(۱) درآسده شهری ساقسونیا قرالنک تختکاهیدر

نتیجهٔ احوال مصالحه

فرانچه‌لونك بو سفرده پروسیا عسکرینه ابتدا ایکیوز یکرمی بر سنه‌سی تشرین اولنك اون دوردنجی کونی ینا نام محلده واقع اولان غلبهٔ کلیه‌سندن وماه مزبورك یکرمی یدنجی کونی برلینه دخولندن صکره کانون ثانینك یکرمی التنجی کونی پروسیا و روسیه عسکرلریله وارشاو قربنده و پولتوس سمتلرنده واندن صکره ایلوده و بعده دانسقه قلعه‌سنده وانی متعاقباً پروسیا لهنك ارملاند ویوده‌لغی داخلنده واقع هلس برق قریه‌سی وفرتلان قصبه‌سنده و متاخرا کنزبرق قلعه‌سنده ظهوره کلان محاربات عدیده‌سی و سلزیا دائره‌سنده کائن پروسیا قلاعنك اکثریسی حرباً وحصراً ضبط ایلمسی تقریبیله حین مصالحه‌لرنده وستفالیا قرالی ووارشاویا ودانسقه دوقه‌لری طرفلرنده قالمق ووستفالیا قراللغی الب نهرینك صاغ طرفنده کائن اراضیدن عبارت اولمق اوزره پروسیا دولتندن کلیتلو ممالك ورعایا منفك اولمغله دولت مذکورك بو دفعه واقع اولان ضرر و ضایعاتی مقدما نمچه‌لودن الدیغی اراضی و املاکدن مزداد ایدوکنی یاد ایدرلر روسیه ایمپراطوری دخی اکرچه کلیتلو عسکر تلف ایدوب انجق کندو ممالکندن فرانچه‌لویه حرباً بر شی قاپدرمدیغندن قطع نظر تحقیقکردهٔ عاجزانه‌م اولدیغی اوزره فرانچه ایمپراطوری تلسیته ورودنده سواری عسکرلری کنزبرقده قالمش اولوب ایمپراطور مشار الیهك معیتنده یکرمی بش بیك پیاده‌سندن غیری کمسنه بولنمدیغندن وانلر دخی فرتلان وکنزبرق محاربه‌لرنده یورلمش

بولندیغندن او آرالقده فرانچهلو اوزرینه بر هجوم ایتسهلر غالب اولهجقلرینی ادراك ایدهمیوب همان پروسیا لهندن بوغ ولوسون و یوبره ونارو ولیزا و نورژون نهرلرینك اوته طرفلرنده کائن قصبات وقراییی استصحاب ایدرك صلحه صورت ویرمسی و فرانچه ایمپراطوری دخی دولت علیهنك تمامیت ممالك واستقلالی حصولپذیر اولمدقچه روسیهلوایله مصالحه ایدوب قلج قیننه قویمام ادعاسنده ایکن یالگز کندو مصالحتنی کوروب صاوشمسی جای تعجب ایسه دخی فرانسه ایمپراطوری دولت علیهیه عرض صفوت و خلوص ایدر ایکن اولا دوبره وندیك جمهورینی ضبط و ثانیا قورفه و توابعاتی اطهلری دخی آلوب فرانچهیه ربط ایلمسی معیار راست عیار درایت ایله سنجیده اولنهجق حالاتدر،

وقوع عزیمت بجانب فرانسه

بیت، فلك دل چقمادین کناره دخی، روزکار آتدی بر دیاره دخی،

وارشاویادن بچه ورودمزده در سعادته مبعوثم اولان اوراقده محرر افادهلریمه بناءً اسلامبوله عودتم اراده بیوریلهجغی معلوم ایسه دخی، ع، چاره یوق شیوهٔ تقدیره رضادن غیری، اوآرالقده فرانچه ایمپراطورینه خطاباً صدور ایدن نامهٔ مخصوص شاهانهیی طرف بندکانهمه کوندرمش و معرفتمزایله تسلیمنی صراحةً امر وفرمان بیورمش اولملریله مقدمجه یازدیغم سالف الذکر اوراقك جوابلری ورودینه باقلمیهرق همان نامهٔ همایونی تبلیغ ایچون بچهدن قالقوب اوستریا و باویره و ورتمبرق دائرهلرندن مرور

و استراسبورغ طريقيله طيّ منازل دورادور ايدرك رجب شريفڭ اون طقوزنجی كونی پارسه وصول وآنده دولت عليه ايلچيلرينه مخصوص اولان قوناغه نزول برله پارس وحواليسنده يكرمی ايكی كون اقامت و سير وسياحت ايتدك ٬

بيان شهر و بلد وچكونكئ قلاع و سرحد در راه پارس

بچدن (١) فرانچەلونڭ رأس حدودلری اولان استراسبورغ قلعەسنه قدر يوز اوچ ميل اعتباريله قرق اوچ پوستەدە واستراسبورخدن پارسه وارنجه دخی التمش دورت پوسته اجرتنی ويريلەرك اوتوز سكز محلدە باركير تبديل اولنه كلديكی وبهرميل و پوسته ديدكلری (٢) مشئ متوسّط ايله ايكيشر ساعتدن عبارت ايدوكی و نمچەلونڭ بوطرفلردە كائن خصماسنه سدّ اولەجق اين نهری اوزرندە باويرە ايله اوستريا سنورينڭ كليدی مثابەسندە براوناو نام

---

(١) حرشودن بچه قدر ايكيوز اون دورت ساعت اولمق اوزرە قرق التی پوستەدە و بچدن وارشاويايه قدر ايكيوز اللی يدی ساعت اولەرق قرق برپوستەدە و وارشاودن دانسقەيه قدر يوز اون طقوز ساعت اولمق اوزرە يكرمی ايكی پوستەدە منزل باركيری تبديل اولنور٬

(٢) پوسته و ميل تعبيری وجه محرّر اوزرە اولوب لكن هر پوستەدە باركير تبديل اولنميوب بعضًا ايكی وبعضًا اوچ پوستەدە بر باركير دكشدرلديكی واقع اولمشدر٬

بر قلعهٔ متینه‌دن غیری قلاعی اولمدیغی اول طرفلره آمد شد ایدنلرڭ رعنا
معلوملری اولمغله بونلری اوزون اوزون تعریفه حاجت یوقدر، باویره
دائره‌سی فی الاصل نمچه ایمپراطورینه تابع الکه‌دن ایکن الحالة هذه
فرانچه‌لونڭ رین نهری امراء متفقه‌سندن باویره قرالی اولان شخصڭ ید
استقلالنده اولمغله تختگاهی اولمق اوزره بکرمی طقوز درجه دورت دقیقه طولنده
وقرق سکز درجه سکز دقیقه وقرق ایکی ثانیه عرضنده واقع مونیق اسمیله
مسمّی بر شهر دلآراسی و طونه نهری اوزرنده اولم نام بر قلعه‌سی و اورسبورخ
و اقسبورخ و کوچ بورخ دیدکلری بر قاچ کوزل قصاسی واردر دائرهٔ مرقومه‌نڭ
طرف جنوبیسنده کموش و قلعی و تیمور وقورشون ومرمر و طوز معدنلری
وطرف شمالیسنده منبت اراضی وبز کارخانه‌لری وآرپه صویی و سختیان
ویپاغی وکتان تجارتگاهلری اولدیغنی و اهالیسنه کفایت ایده‌جك
مقدارندن زیاده ذخایرلری تیرول وسالجبورق سمتلرینه وطوزلری سوابیا
و ازوبچر و فرانقونیه طرفلرینه صاتلدیغنی و اصلندن باویر دوقه‌سنڭ حکم
ایتدیکی یرلرده ایکی ملیون یوز اون بش بیڭ نفوس وار ایکن دوقهٔ مرسوم
قرال اولوب توسیع دائره حکومت ایلدیکنه بناءً شمدی دورت ملیونه قریب
نفوس صاحبی ایدوکنی خبر ویررلر، امراء متفقهٔ مرقومه‌دن کذلك ورتمبرق
قرالنڭ دخی منبت یرلری وکموش وقلعی وتیمور وکوکرت و فغفوری طپراغی
و مرمر و کهور معدنلری اولدیغنی سویلرلر لکن بزم رهکذارمز اولان یرلری
سنکستان و طاغستان اولمق حسبیله تارلالرنده مصر بغدایی ویر الماسی
و حلواجی قباغی و طورب ولحنه مثللو محصولات وطاغ اوزرلرنده وافرجه
باغات و بعض دره ایچلری و یول کنارلرنده کوزل میوه اغاجلری و سبزواتدن

غیری نسنه کورلمامشدر ورتمبرق قراللغی نمچه‌لونک سوابیا دائره‌سنده کائن حکمدارلرندن بردوقه‌لق ایکن فرانچه‌لونک زور بازوی صولت وهجومیله عهد قریبده باویره قراللغی مثللو قراللق صورتنی کسب ایتمش اولمغله مقرّ حکومتی یکرمی التی درجه ایله اللی دقیقه طولنده وقرق سکز درجه قرق التی دقیقه عرضنده واقع استوتقار نام جسیمجه بر شهر اولوب بوندن ماعدا کوردیکمز قصبات و قراسنده لطافت و اراضیسنده فیض و برکت یوقدر، ورتمبرقک جانب غربیسنده بادن دوقه‌لغی نامیله بر کوچک الکه‌دن کچیلوب موریق نهری اوزرنده راستاد اسمیله مسمّی بر کوچک شهر شهیر کورلمشدر که بوندن سکزسنه مقدم فرانچه مرخصلریله بتون نمچه ممالکنک حکمدارلری بو شهرده مکالمه ایدوب آخر الامر فرانچه مرخصلرینی نمچه‌لولر قتل ایلدکلری مشهوردر اندن ایلرو رین نهرینک برو یقاسنده کل نام دیکر شانیج قصبه‌سی اولوب قصبهٔ مذکوره‌ده مهندس وُوبان رسمی اوزره فرانچه‌لو طرفندن مقدما استراسبورغی تحکیم ایچون یاپلمش بر قلعه‌یی یوز یکرمی سنه‌دنبرو دفعات ایله کاه نمچه و کاه فرانچه‌لو ضبط ایدرک نهایت الامر بیک ایکیوز اون التی سنهٔ هجریه‌سنده ینه فرانچه‌لو ضبط و هدم و اطرافیله معًا احراق ایلدکدن صکرهٔ لونوویل عهد نامه‌سی موجبنجه نمچه‌لوبه وبعده بادن دوقه‌سنه ویرلمشیکن شهدی ینه فرانسزلر آلوب رأس حدود ایلدکلرینه بناء مجدّدا بر قلعه یاپمق اوزره وضع اساس ایتمش اولدقلری کورلمشدر استراسبورغ قلعه‌سی بو قصبه‌نک قارشوسنده ورین نهرینک اوته یقاسنده بغایت متین و مستحکم بر قلعه اولوب درونده جسیم قوناقلر وکارکاه و قشلاقلر وجودیله معموریتی کمالده

Px M 20

اولدیغندن بشقه نمچه‌لو وقتنده یاپلمش بعض ابنیهٔ غریبه‌لری واردر فرانچه‌لونك بوندن التی میل ایلروده براوناو قلعه‌سی رسمنده فالسبورق نام برجسیم قلعه‌سی و دخی اونده جکده تول وونری اسملرنده ایکی پلانقه‌سی و ساربوغ و نانسی وشالون وآپرنه‌نامون برقاچ بیوك قصبه‌سی و بو قصبه‌لرك دخی اك اعلا و دلبر و رعناسی تقریباً اوتوز بیك نفوسی حاوی اولان نانسی قصبه‌سی اولوب قصور قضا و قراسی نمچه ممالکنك معموریتنه نظرًا خراب و اهالیلرینی فقیر و بیتاب اولمش کوردم، نکته، فرانچه‌لونك سفرلری امتدادندن تکالیفه طاقت کلمامسی و امر تجارتنه خلل طاری اولوب اوّلکی کبی بر محلده آلش ویرش اولمامسی سببیله پارس سکنه‌سنك چوغنی فقر و فاقه استیلا ایتمش اولمغله بعضیلری کمال عجز و اضطرابلرندن کندولرینی هلاك وسن تعبیر ایتدکلری نهر نا پاکه آتوب اهلاك ایتدکلری تحقیق اولنمشدر فقیر پرتقصیر پارسه وارمزدن مقدّمجه فرانچه ایمپراطوری بالجمله وکلاسیله معًا پارسدن قالقوب اون بش ساعت ایلروده کائن فونته‌نبلو قصبه‌سنده‌کی سراینه کتمش اولمغله پارسه کلدیکمزی رسمًا افاده سیاقنده باش وکیللری شامپانی‌یه مکتوب تحریر وارسال واول دخی خوش آمدی مقدّمه‌سیله یازوب کوندردیکی جواب نامه‌سی ذیلنده فرانسه ایمپراطورینك توسّطی منظّم اوله‌رق دولت علیه ایله روسیه دولتی بیننده عقد مجلس مصالحه ایتمك امرینی محتوی رخصتنامه‌کزوارمی دیو سؤال اولنمغله اقتضاسنه کوره جوابلر ویره‌رك وکیل مومی الیه ایله کرارًا و مرارًا مکاتبه و بر دفعه طرفلرندن وارد ترجمان ژوبر ایله دخی اکا دائر مکالمه ایتمده ایکن مقدّما بچدن درعلیه‌یه ارسال ایلدیکم

عریضه و اوراقڭ ثمرهٔ نافعه‌سی اولمق اوزره استانبوله عودتمزی حاوی فرمان عالی وارد و واصل و مضمون عنایتمقروننددن انواع انبساط و سرور حاصل اولمغله تکرار بتکرار دعای دوام عمر ودولت پادشاهی‌یه ابتدار اولندی ، غریبه ، بو ماده‌لره ابتدای مأموریتمزده صورت سهولت کوسترڭ استانبولدن عجله چیقوب اعتزامزه اقدام ایدن ذواتڭ تعریفلرینه کوره مصلحتڭ حصولیله اوچ آی ظرفنده کیدوب کلمك مأمول ایکن اوده‌کی بازار چار سویه اویماز مثلی اوزره دیار کفّارده اقامت و سیرو حرکتمز ممتد اولمق اماره‌لری ظهوره کلدکده جانم صقلدرق فریاد و اعزّهٔ کرامدن استعانه واستمداد ایلدیکم کونلرده برکون قطب ربّانی مرحوم سزایی قدّس سرّه العالی حضرتلرینڭ دیوان شریفلرندن تفأّل ایلدیکمده ، بیت ، و جهتمه ایمان کتوردك قید اولوب زُلْفِینَه ، انڭ ایچون روز شب زنّاردر اکلنجه‌مز ، بیتی جلوه نمای منصهٔ ظهور اولمغله بیت مذکورڭ چهرهٔ ابکار خیالاتندن رفع نقاب مراق ایده‌جك معنالر تحشیه‌سیله صحیفهٔ درون رشك اژرنك وانکلیون بلکه نمودار نقش بوقلمون اولمش ایدی صکره ینه اعانت روحانیّت عزیز مشارالیه ایله ملاحظه و حساب وکتاب اولندقده مصراع ثانیده اولان روز لفظی وارشاویادن بچه هجرتمزه شب مرادفی پارسه واروب کیرو عودتمزه یعنی فرانچه حدودینی چقمامزه زنّار تعبیری فرنکستانه پا نهاده اولدیغمز تاریخدن عودتمز فرمانی یدیمزه واصل اولدیغی کونه تمامًا بشقه بشقه اوچ تاریخ ایدوکی نمایان اولمغله تبرکًا اشعار و اشارت قلندی پارسه وصولمزدن صکره عودت فرمانی ورود ایدنجیه قدر شامپانی ایله واقع اولان مکاتبه‌لریمزده

ایمپراطور ایله ملاقاتمزی تسهیل ایدر معنالر اولمیوب واهی سؤاللر ایله امرار وقت وتعویق صورتلرینه تشبث ایتمشلر ایدی فرمان مذکورک ورودی معلوم وموجبنجه حرکته دقت ایده جکم محزوملری اولمقدن ناشی نامهٔ همایون شاهانه نک جلبنه رغبت وسزکله شفاهًا مکالمه یه دخی خواهشکرم زمیننده تذکره ارسال ایله بزی فونته نبلویه دعوت ایتملریله شعبان شریفک اوننجی کونی کیدوب ابتدا شامپانی ایله ملاقات و مکالمه ایلدکدن صکره مومی الیهک رأییله قصبهٔ مذکوره ده اوچ کون اقامت و بر لوسطاریه ده شبکذار مسافرت اولندی ،

وصف فونته نبلو

ذکر اولنان فونته نبلو قصبه سی یکرمی درجه ایله یکرمی دقیقه طولنده وقرق سکز درجه ایله یکرمی دورت دقیقه عرضنده واقع اولوب سکنه سی تخمینا طقوز اون بیک نفوسه بالغ اولور اولمز بر کوچک شهر در اطرافنده اولان اورمانلری فرانچه ده اولان جمیع اورمانلرک احسنی اولمق اوزره مشهور ویدنجی لیدوویقوس زماننده برو فرانچه پادشاهلری بوراده اقامتی عادت ایلدکلری منقول ومذکور در بالاده خامه کذار اشعار اولدیغی اوزره فرانچه لونک پروسیالو اوزرینه ینا نام محلده واقع اولان غلبهٔ کلیه سنک رأس سنه سی و وستفالیا قرالی بونا پارت یرونیمونک ولیمه سی درنکلری ماه مزبورک اون ایکنجی چهارشنبه کوننه تصادف ایدوب یوم مذکورده ایمپراطور طرفندن فونته نبلویه با تذکره اوچ بیک آدم دعوت و طاقم

طاقم ترتیب ضیافت ایتمش اولملریله بز دخی شامپانسی طرفندن وارد تذکره مفادنجه اول کون ترجمانمزایله معًا کندو هنطومزه بنوب سرای ایمپراطوریده ایلچیلرك مجتمع اولدقلری اوطه‌یه ورود (١) وآنده یارم ساعت مقداری قیام و قعود ایلدکدن صکره ایلچیلر ایله برابر قالقوب ایمپراطورك رسم اوطه‌سنه کیرلدی ،

رسم ملاقات ایمپراطور فرانچه

فرانچه دولتنك رجال وکباری اثواب رسمیه‌لری اولان صرمه اشلمه کنارلی غاشیه کبی کسوه‌لری وامتیاز نشانلریله علی مراتبهم ایمپراطورك صول طرفنده قیام و سفرا وکبار مسافرین دخی مخلوطاً و قائماً صاغ جانبنده توقف وآرام ایلدکلری حالده ایمپراطور جنابلری عادت مألوفه‌سی اوزره شابقه‌سنی قولتوغی التنه آلوب اورطه‌ده کزینه‌رك جانی استدیکی آدمك اوکنه کلوب کیمنك ساده خاطرینی سؤال و کیمنك دولتنه دائر قیل و قال ایده‌یور بو مجلسده نوبت صحبت دانیمارقه ایلچیسنه مصادفت ایلدکده انکلتره‌لونك بو سفرانلره ایتدیکی خسارت کلیه‌دن متأسف

---

(١) اسپانیا قرالنك پارسده مقیم بیوك ایلچیسندن بشقه او اثناده ورود ایدن مرخص ایلچیسی دخی یوم مذکورده ملاقات ایتمکله ایلچی مسفور و سرکاتبی وآدملرینه التیشر بارکیرلی اوچ عدد هنطو ارسال و تشریفاتجیلرندن برینی دخی دعوتنه تعیین برله حقنده حرمت ورغبت اظهار ایتمشلردر

اولدیغنی افاده و بیان و بعد ازین انکلترهلوایله مصالحه وایلچیسنی قبول ایدن دولتلر ایله سفرم واردر دیو اعلان وایذان ایدرك بزم یانمزه کلوب نجه مزاجکز نصلسکز یوللو سؤال خاطر ایتمکله بن دخی اقتضاسنه کوره مختصری جوابلر ویردکدن صکره حالا آل عثمان پادشاهی ولی نعمتم شوکتلو قدرتلو افندم سلطان مصطفی خان حضرتلرینك سز اولو دوستلرینه اولان محبتنامهلریدر تعبیریله نامهٔ مخصوص شاهانهیی بدینه تسلیم واول دخی آلوب قاعده اوزره باش وکیلی مومی الیه اعطا ایلدکدن صکره اوته طرفه یان چویروب سفرای سائره ایله دخی برر ایکیشر صحبت و بعده کیرویه چکیلوب باشیله اوچ دفعه سلاملینهرق جملهمزك بردن عودتنه رخصت ویرمکله اورادن ینه لوسطاریهیه کلوب شامپانی ایله تکرار مخابره اولندقدن صکره مأذوناً پارسه عزیمت وفرداسی جوابنامه طلبیله عودتنه رخصت داعیهسنده اولدیغمزی تقریره مبادرت ایتمشیدك اوچ کون صکره نوازشلیجه بر مکتوبیله معاً پاش پورت کاغدینی شامپانی ارسال ونامهٔ همایونك جوابنی استانبولده مقیم فرانسز ایلچیسی تقدیمه مأمور قیلنهجقدر مألنده افادهٔ حال ایتمش اولمغله رضیت من الغنیمة بالایاب مفهومی اوزره پارسدن شعبان شریفك اون یدنجی کونی قالقوب کیجه کوندز الغار و مقدّم کتدیکمز یوللردن کذار اولنهرق یکرمی کونده اطه قلعهسنه واصل وآنده اون آیدن برو حسرتنکش اولدیغمز مسجد ومناره مشاهدهسیله کلّی مسرّت حاصل اولمغین خدمت شکرکذاریٔ جناب باری اداسیچون خاك سجوده وضع جبین افتقار وعقد الجواهر دمعة السروری کسته نثار ایلدك اطه قلعهسنده حسب الضرور ایکی کون استراحت

و حضور ایلدکدن صکره چام تعبیر اولنور بیوجک قایق ایله ودینه
ورودیندن لوم وراحوه وپلونه و لوفجه و سروی وقزاغاچ وزغره غتیق
و مصطفی پاشا منزللریله مشتای اوردوی همایونه وصول وآنده
دخی اوچ بش کون اقامتم اثناسنده دامنبوس حضرت
صدر اعظمی ایله مشرف و منول اولدقدن
صکره مأذوناً ومأموراً استانبوله ورودمز
میسر الحاصل سنه‌سی تمامنده
سالماً وطنمزه کلمک مقدر
اولدی ، فحمداً ثم
حمداً ثم
حمداً ،

ORL
327.9561
Rel/Rel

RELATION

DE L'AMBASSADE

DE MOHAMMED

SEÏD WAHID EFFENDI

(TEXTE TURK)

A L'USAGE DES ÉLÈVES

DE L'ÉCOLE ROYALE ET SPÉCIALE DES LANGUES

ORIENTALES VIVANTES.

PARIS,

TYPOGRAPHIE DE FIRMIN DIDOT FRÈRES,

IMPRIMEURS DE L'INSTITUT DE FRANCE,

RUE JACOB, 56.

—

1843.

CHRESTOMATHIES
ORIENTALES.

CHRESTOMATHIES
ORIENTALES

OU

RECUEIL DE TEXTES

ARABES, TURKS, PERSANS, GRECS-MODERNES, ARMÉNIENS ET INDOSTANIS,

PUBLIÉS SOUS LES AUSPICES DE M. LE MINISTRE DE L'INSTRUCTION PUBLIQUE,

ET PAR LES SOINS

DE MM. LES PROFESSEURS DE L'ÉCOLE ROYALE ET SPÉCIALE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES.

PARIS,

TYPOGRAPHIE DE FIRMIN DIDOT FRÈRES,

IMPRIMEURS DE L'INSTITUT DE FRANCE,

RUE JACOB, 56.

1841.

L 68

CHRESTOMATHIES ORIENTALES.

SECRETARIAT LIBRARY
BOMBAY

جامع التواريخ

مقدّمه

بنام ایزد بخشاینده بخشایشگر

فهرست کتاب داستانها وفذلك حساب بیانها حمد وثنا وآفرین حضرت مقدّس جهان آفرین تواند بود وعنوان نامهٔ روایات وطراز جامهٔ حکایات صلوات وتحیّات بر روضهٔ مطهّر خاتم النبیّین وبر خلفای راشدین وعموم آل واصحاب وتابعین سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ ٱلْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى ٱلْمُرْسَلِينَ وَٱلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ ٱلْعَالَمِينَ (امّا بعد) غرض از ترتیب این مقدّمه وتحریر این دیباجه آنك پیش ازین مسوّدهٔ این کتاب مبارك که مشتمل است بر ذکر تواریخ پادشاه جهان ستان جنکیزخان وآبا واجداد بزرکوار واولاد واروغ نامدار او بموجبی که
Pag. 8. مشروح در خطبهٔ آن خواهد آمد بفرمان سلطان سعید غازان خان انار الله برهانه از اوراق وطوامیر مبتّر متفرّق وجرایده ودساتیر مختلف متنوّع در سلك تالیف وسمت

ترتیب آورده شد وهم درعهد دولتش که مغبوط ومحسود ادوار وعهود دارا واردوان وافریدون وانوشروان بود بعضی ازان سواد با بیاض رفت وپیش ازان که شروع دران کتابت بپایان رسید وآغاز تحریر این مقالت بانجام انجامید در تاریخ یازدهم ماه شوال سنهٔ ثلث وسبع مایهٔ درحدود قزوین که باب الجنّه است شهباز روح مطهّر آن پادشاه عدل پرور نداء يَا أَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ إِرْجِعِي إِلَى رَبِّكِ را لبّیک اجابت گفته بپرواز درآمد وقفص قالب شریف‌را بپرداخت وبر غرفات خلد برین وشرفات اعلی علیّین فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ آشیان ساخت

جو قدرش برتر از قدر جهان بود
جناب قدس اعلی شد مکانش
روان بادا بهر دم صد هزاران
درود از حضرت حقّ بر روانش

وبر مقتضیٔ وصیّت نامهٔ براعت شعار بلاغت آثار حکمت آمیز محبّت انگیز که دران روزها تجدید وتاکید عهد ولی العهدی‌را که به پنج شش سال پیش ازین فرموده بود بحضور جمهور خواتین وامراء وعموم ارکان دولت واعیان حضرت از سر فکر ثاقب ورأی صایب بلسانی فصیح وبیانی ملیح انشاء واملاء فرمود ودر تحریض همگنان برعایهٔ آن دقایق که Pag. 10.

الحقّ محض حقایق است مبالغهٔ بلیغ نمود برادر بزرگوار او
سلطان اعظم قاآن اکرم شهنشاه اسلام مالک رقاب انام
Pag. 12. ایلخان اعدل جهانبان اکمل والی اقالیم کامکاری جامع
تفاصیل بختیاری شهسوار میادین دین پروری شهریار ممالک
داد گستری ممهّد قواعد فرمان روایی مشیّد مبانی کشور
کشایی مرکز دایرهٔ گیتی ستانی مدار نقطهٔ صاحب قرانی
زبدهٔ فواید تکوین وابداع خلاصهٔ نتایج اجناس وانواع
باسط بساط امن وامان موطّد اساس اسلام واسلامیان مظهر
Pag. 14. شعار شریعت نبویّ محیّی مراسم ملّت مصطفویّ منبع زلال
لطف لا یزالی مطلع هلال فیض ذو الجلالی منظور نظر توفیق
ربّانی مخصوص بعنایت وتأیید یزدانی پادشاه دین پناه سایهٔ
لطف الله سلطان محمّد خدابنده خان لا زال مقرون العهد
Pag. 16. بالدوام مظفّر الالویة والاعلام ممدود الظلّ علی کافّة الانام
که مقصود ظهور دولت جنگیز خانی وموعود دفع فتور
ملّت مسلمانی وجود بر جود ذات ملک صفات اوست

آن قضا قدرت قدر تدبیر
وآن فلک همت ملک دیدار
آنک زآب وزمین دولت او
پرتو انده انجم وسپهر غبار

آن پادشاه فرخنده بخت مسعود طالع که کیوان در میزان

اتفاق ارکان بیت السلطان او میکند وبرجیس بی تلبیس
تجلّ تملّك ممالك ربع مسکون بنام همایون او می بندد وبهرام
خنجر صمصام پیکر از پی پیکار دشمن مدام او از نیام
انتقام بر می کشد مهر جهان افروز چهر پر نور خویش را
به پرتو انوار رای عالم آرایش می آراید زهرهٔ زهرا ساز بربط
بپردهٔ نوای جهت نواء بزم با برك او می نوازد تیر بی تقصیر Pag. 18.
تدبیر توفیر دیوان او بنقیر وقطمیر می کند وقمر مکر هاله
که در بسته رسالت صیت سیّار محاسن اخلاق او باطران
واکنان آفاق می رساند براه ولی العهدی وارث سریر سلطانی
ووالی تاج ونگین جهانبانی گشت

شد ملك ازو منوّر وشد دین ازو قوی
شد تخت ازو مشرف وشد بخت ازو جوان

وبعد از وصول ایلچیان واخبار منهیان مواکب میمون
شاهنشاهی بعون تایید الهی از خطّهٔ ممالك خراسان که
مخیّم عساکر منصور ومقام جنود نا محصور بود بر عزیمت
صوب عراق وآذربایجان که مقرّ سریر سلطنت ومستقرّ رایات
مملکت است نهضت فرمود

دولت اندر پیش وپیروزی زپس
عصمت اندر قلب ونصرت در جناح

واز کال مرحمت خسروانه ووفور عاطفت پادشاهانه از راه دم

بدمر جهت ترفیهٔ خواطر خدم وحشم ایلچیان‌را متعاقب ومتواتر می فرستاد تا از عزیمت مبارکش ووصول میمون بشارت می دادند ودلهای جراحت رسیده‌را مراهم مراحم می نهاد وهگنان‌را امداد استبشار روی می نمود ومواد استظهار می Pag. 20. افزود وفوج فوج فارغ البال منتظم الحال مراسم استقبال بتقدیم می رسانیدند وخودرا بشرف خاکبوس وتکیشمیشی درگاه سلطنت پناه مستسعد می گردانیدند وروز دوشنبه دوم ماه ذو الحجه سال مذکور بجانب شهر اسلام اوجان باردوی معظّم رسید

Pag. 22. در سپهر دولت آمد کامیاب وکامران
آن پناه خسروی آن آفتاب خسروان

ومجموع خواتین وشهزادگان بشرف بندگی حضرت اعلی پیوستند وهاتف اقبال از ورای پردهٔ غیب آواز بر کشید

کای روزگار مژده که باز از سپهر ملک
خورشید شرع بر افق کبریا رسید
بطلان ظلم وحاسد اسلام رخ نمود
برهان عدل خسرو گیتی کشا رسید
دنیا ودین ودولت وبیداد وفتنه را
پشت وپناه ویار وزوال وفنا رسید
پژمرده بود گلبن اقبال وتازه گشت
تا آب عدل اوش بنشو ونما رسید

Pag. 24. وچند روزی در کلیّات مهمّات نظر فرمود ودر باب مصالح

ممالك تامّل نموده شرایط تثبّت وتدبّر تقدیم یافت ووظایف تیقّظ وتحفّظ باقامت پیوست وبعد ازان قوریلتای بزرك ساخته در مسعودترین وقتی وخجسته ترین ساعتی بامداد روز دوشنبه منتصف ذو الحجّه سنهٔ ثلث وسبع مایه

بفال همایون و فرخنده اختر
بجخت موفّق وسعد موقّر

جمشید وار شاه نشست از فراز تخت
در بسته آدمی وپری پیش او میان
در خدمتش نشسته و بر پای صفّ زده
میران کار دیده وشاهان کامران
دوران خود سپرده بفرمان او فلك
اشغال خویش داده بتوقیع او جهان

وحقیقت آن که از بدو فطرت عالم وابتدای ظهور ذریّت آدم باز در هیچ قرنی سریر سلطنت بچنین صاحب قرانی مشرّف نگشته است چه اکثر ممالك جهانرا بزخم شمشیر خون پالای وگرز قلعه کشای مسخّر گردانیده اند واگر بعضی را بطریق ارث مسلّم گشته بی وجود منازع ومخاصم صورت نبسته علی التخصیص در ایام مغول که همگنانرا بمعنعنه مفهوم ومصوّر ومشاهده معلوم ومقرر است که در هر انقلابی چه مایهٔ اضطراب وبولغاق اتفاق می افتاد واز Pag. 26.
التهاب آتش فتنه تیغ آبگون چند خون بر خاك میریخت

وچند سر بر باد می داد وبازار تاراج رواج یافته اجناس وانواع
هر متاع کساد می پذیرفت وخان ومان بسیاری معتبران
واعیان زمان بواسطهٔ قتل ونهب متقلّع ومستاصل می گشت
تا بعد ازان جلوس پادشاهی میسّر می شد ومع هذا مدّتی
مدید قواعد آن کار متزلزل بودی وهر روز واردی موجب
تشویش وتفرقه روی نمودی ودر حیّز استقرار قرار نیافتی
وچون دور سلطنت بعهد همایون وایام دولت روز افزون او
رسید معمار سابقهٔ عنایت ازلی ونقّاش مقدّمهٔ سعادت لم
یزلی طرح ایوان بنیان آن اقبال بر شکلی انداخته بود Pag. 28.
واطباق طاق رواق آن جلال بر صورتی پرداخته که بی آنک از
خاك حادثه توسن گردون گردی بر انگیخت یا از میغ تیغ
دست قهر دهر قطرهٔ خونی بر زمین ریخت عرصهٔ عریض
ممالك امن از جملهٔ مخاوف ومهالك مضبوط ومرتّب بر قانونی
مکمل ومهذّب در حوزهٔ تصرّف نوّاب حضرت سلطنت مآب
آمد وزبان قلم درّ افشان علی رغم تیغ درفشان این ابیات بر
صفحهٔ حال روزگار اثبات کرد

ای داد گستری که در ایام عدل تو
بیرون نکرد سر زنیام آشکار تیغ
گیتی بدولت تو چنان شد که تا بحشر
الّا ردیف مدح تو ناید بکار تیغ

وازین دلایل واضحه وبراهین لایحه بعین الیقین معلوم میشود که اختصاص حضرت شاهنشاهی بعین عنایت تایید الهی بر وجهی مبین مخصوص است واساس آن خصوصیت بغایت محکم ومرصوص ویکی ازاکابر افاضل وقت که از کمال فصاحت سحبان زمان وبمدّاح آن حضرت حسان دوران است در نحوی حروف اسم مبارك بر حسب اَلْأَلْقَابُ تَنْزِلُ مِنَ اَلسَّمَآءِ تامّل کرده عین این معنی را بنظم اورده Pag. 30.

دوش در نام شاه خربنده
فکر میکرد ساعتی بنده
که مگر معنیء درین اسم است
که ازان غافلست خواننده Pag. 32.
اندرین حیرتم بگوش آمد
کای هواخواه شاه فرخنده
معنیء در حروف این لفظست
که به شاه است سخت زیبنده
عقد کن از ره حساب جُمَل
یك بیك حرف شاه خربنده
تا بدانی که هست معنیء آن
سایهٔ خاص آفریننده
نه حروفست آن وپانزده این
که بعقد اند هردو ماننده
گوئی آن نام نه طرف صدفیست
بده وپنج گوهر آگنده

پا طلسمیست این همایون اسم
بردر گنج ایزد افکنده
سرّ آن اسم چون بدانستم
جمع شد خاطر پراکنده
کردم ادراك معنی وگفتم
شاه خربنده باد پاینده
آفتاب جلال وسلطنتش
از سپهر دوام تابنده

برجمله بعد از اقامت مراسم شادمانی وبسط بساط نشاط کامرانی از حال یاساق ویوسون وعادت ورسوم برادر خویش سلطان
Pag. 34. سعید غازان خان انار الله برهانه تفحّص فرمود واز کیفیّت اصدار وانفاذ احکام او استکشاف نمود واز غایت اخلاص محبّت با برادر ووفور حقّ شناسی ومروّت صواب چنان دانست که تمامت امراء وارکان دولت او برقرار سابق ورسم سالف ممکّن ومحترم باشند وراه مناصب واشغال هریك بر ایشان مقرّر ومسلّم بود وامور مملکت ومصالح ولایت بر همان طریقه وضابطه مجری وممضی واز شوایب تغییر وتبدیل وزیادت ونقصان معرّا ومبرّا وهمگنانرا یقین حاصل که بیمن این حسن التدبیر کامل

Pag. 36. چنان با نظم خویش آید امور مملکت زین پس
که جز در زلف مهرویان نیابد کس پریشانی

مبنی برین معنی چون اجزاء این تاریخ از سواد وبیاض
بمطالعهٔ اشرف پیوست از انجا که کال عقل وکیاست ووفور
دانش وفراست پادشاهیست آنرا اصلاح تمام وضبط با نظام
فرمود وچون در عهد همایون دولت روز افزون تمامی آن با
بیاض میرفت اولی چنان نمود که بنام مبارك باشد وصدر
الکتاب بالقاب حضرت مآب مزیّن گردد واز راه اخلاق
حمیده ومروّت جبلّی راه این معنی باز نداد وفرمود که بر
قرار بنام سلطان سعید غازان خان انار الله برهانه تمام
کنند وخطبهٔ آن همچنان بذکر القاب او موشّح باشد بر
وفق فرمان جهان مطاع بر همان منوال بتحریر می پیوندد
وچون پادشاه اسلام خلد الله سلطانه از غایت علوّ همّت
همواره متبحّث انواع علوم ومتفحّص فنون حکایات وتواریخ
است واکثر روزگار میمونش باکتساب صنوف فضایل وکالات Pag. 38.
مصروف بعد از مطالعه واصلاح این تاریخ فرمود که چون تا
غایت وقت در هیچ تاریخی تاریخی که مشتمل باشد بر
حکایات واحوال عموم اهل اقالیم عالم وطبقات اصناف بنی
آدم نساخته اند ودرین دیار هیچ کتاب در باب اخبار
سایر البلاد وامصار موجود نبوده واز پادشاهان متقدّم
کسی تفحّص وتتبّع آن نموده درین ایام که بحمد الله
ومنّه اطراف واکناف ربع مسکون در تحت فرمان ما واروغ

نامدار جنکیزخان است وحکما ومنجّمان وارباب دانش
واصحاب تواریخ اهل ادیان وملل از اهالی ختای وماچین
وهند وکشمیر وتبت وایغور ودیگر اقوام تراك واعراب
وافرنج در بندگی حضرت اسمان شکوه گروه گروه مجتمع
اند وهریك را از تواریخ وحکایات ومعتقدات طایفهٔ خویش
نسخهٔ هست وبر بعضی ازان واقف ومطّلع رای جهان ارای
چنان اقتضا می کند که از مفصّل آن تواریخ وحکایات
مجملی که از روی معنی مکمل باشد بنام همایون ما بردارند
وانرا با صور الاقالیم ومسالك الممالك در دو مجلّد نوشته
ذیل این تاریخ مذکور سازند تا مجموع آن کتاب عدیم
المثل باشد جامع جمیع انواع تواریخ بحکم آن که فرصت
هست وانشای چنین یادگاری که درهیچ روزگاری پادشاهان را
دست نداده میسّر می شود بی اهمال وامهال با تمام باید
رسانید تا موجب دوام نام وناموس گردد بر موجب فرموده
از جملهٔ فضلا ومعتبران طوایف مذکوره تفحّص واستخبار
نموده واز مضامین کتب متقدّمان التقاط کرده مجلّدی دیگر
در باب تواریخ عموم اهل اقالیم در قلم آمده ویك مجلّد دیگر
Pag. 40. در بیان صور الاقالیم ومسالك الممالك ضمیمهٔ آن کرده ذیل
این تاریخ مبارك ساخته شد ومجموع کتاب بجامع التواریخ
مسمّی گشت وتفاصیل وحکایات وداستانها وکیفیت اوضاع

آن در فهرستی که متعاقب این فصل در قلم خواهد امد اثبات می یابد

چون محقّق است که مورّخ قضایا وحکایاتی که نویسند وتقریر کنند هیچ کدام برای العین مشاهده نکرده باشند واز ان جماعت نیز که صاحب قضیه وحادثه باشند وتاریخ احوال ایشان بود که ذکر رود بمشافهه نشنیده الّا که بنقل راویان نویسند وگویند ونقل دو نوع است یکی متواتر که موجب علم باشد ودران شبهتی نه چنانك ما را بتواتر وجود پیغمبران وپادشاهان ومردمان مشهور که در قرنها پیش بوده اند ووجود شهرهای دور چون مکّه ومصر ودیگر بلاد مشهور بعید با آن که ندیده ایم معلوم شده بر وجهی که هیچ تردّد در ان نمانده وبناء تمامت شرایع وادیان برین نقل متواترست واین نقل متواتر در بعضی قضایا نزد عموم خلق اعتبار دارد ودر بعضی نزد طایفهٔ مخصوص ونوع دوم نقل غیر متواترست واین نقل غیر متواتر که آنرا احاد خوانند وان محتمل صدق وکذب باشد ومحلّ اختلاف ونزاع وبیشتر حکایات واحوال که مردم از ان خبر کنند بدین طریقهٔ غیر متواتر باشد وبجهت آن که بتجربه ومحسوس معلوم ومحقق است که قضیّه کی دی روز واقع شد اگر صاحب واقعه امروز تقریر باز کند قطعا کاهی آن بر خاطر

Pag. 42.

نداشته باشد بلکه در هر مجلسی که باز گوید در عبارت
والفاظ تغییر وتبدیلی واقع شود وازین جهتست که با آن
که در شرعیّات احتیاط تمام بجای آورده اند اختلاف
بسیار دران افتاده تا غایتی که بعضی احادیث نبوی نیز
بواسطهٔ اختلاف حال روایان مشکوك فیه میدانند وایمّهٔ
متقدّم تتبّع بسیار کرده اند وبعضی را باز گزیده وآنرا
صحاح می خوانند وباقی در تحیّر وتردّد وتوقّف باقی وبیشتر
اختلاف ایمّه در مسایل شرعی بناء برین معنیست ومع هذا
انکار ان مختلف فیه نشاید کرد چه در دین آنکس که
انکار کند مگر خلل آید پس یقین حاصل میشود که
تواریخ چندان اقوام مختلف وازمان متطاول مطلقا محقّق
نتواند بود وروایاتی که در ان باب کرده باشند وکنند
متساوی ومتّفق علیه نه وهر آینه هر کس چنانك بتواتر
بوی رسیده باشد یا بسبیل اخبار شنیده روایت کنند
وبسیار بود که راوی بر حسب دلخواه خود زیادت ونقصان
کرده در تقریر آرد واگر نیز دروغ محض نگوید ودر عبارت
مبالغه وتاکیدی چند نماید که متضمن وقوع اختلاف
باشد وچون اجرای سنّت الهی برین جملتست که ذکر
رفت وطبیعت آدمی برین شیوه مجبول هو آفریده که خواهد
که بر خلاف این معانی تقریری کند محال اندیش باطل

گوی باشد وچون چنین است اگر مورّخ اندیشه کند که چیزی نویسد که محقّق وما لا کلام باشد قطعا هیچ حکایتی ایراد نتواند کرد چه هرآنچه او ایراد کند روایتی باشد از جمعی بزرگان که آنرا مشاهده کرده باشند یا بنقل Pag. 44.
از دیگران شنیده یا از کتب متقدّمان مطالعه کرده وبهر حال چنان که ذکر رفت محلّ اختلاف باشد واگر بدین سبب ترك نویشتن وگفتن گیرند وآن اندیشند که مبادا که مردم اعتراض کنند وپسندیده ندارند هرآینه جملهٔ قصص واخبار واحوال عالم متروك ماند وعموم خلق از فواید آن محروم پس وظیفهٔ مورّخ آن باشد که حکایات واخبار هر قوم وهر طایفه بموجبی که ایشان در کتب خویش آورده باشند وبران روایت تقریر کنند از کتب مشهور متداول میان آن قوم واز قول مشاهیر ومعتبران ایشان نقل میکنند ومی نویسند والعهده علی الراوی وچون شرح داده شد که هر صنفي از اصناف مردم وهر طایفهٔ از طوایف خلایق نقل اخبار وروایات احوال بر حسب معتقد خویش کنند وهرآینه آنرا بر معتقدات دیگران ترجیح کنند ودر باب حقیقت آن مبالغهٔ بلیغ نمایند وممکن نه که مجموع خلایق در جمیع قضایا متّفق الکلمه باشند واین معنی نزد همگنان واضح ولایح مورّخ چون نقل از اقوام مختلف

کرده باشد لا شك در سخن او اختلاف نمایند وبعضی
مردم در بعضی مواضع وحکایات اختلاف کنند اما نیك
وبد وعیب وهنر بوی راجع نباشد چه او چنانك گفته شد
تقریر احوال واخبار ایشان میکند والبتّه واصلا تحقیق
حقیقی نتواند کرد چنانك ذکر رفت وبجهت آن که باتّفاق
جمهور نقل متواتر معتبر ومقبول است واگرچه تواتر
مسلمانان معتبرتر از همه باشد اما بناء روایات اقوام مختلف
بران نتوان نهاد پس بالضروره هر آنچه نزد هر طایفهٔ بتواتر
منقول باشد معتبر باید داشت چه متواتر گفتیم که یا Pag. 46.
نزد عموم خلق اعتبار دارد یا پیش طایفهٔ مخصوص وآنچه
بسبیل غیر متواتر نقل کنند ومحتمل صدق وکذب باشد
وظیفهٔ مورّخ چنانك یاد کرده شد آن قدر تواند بود که
از قول اهل اعتبار وکتب معتبر متداول نقل کرده می نویسد
واگر بر وفق تصوّر خویش دران تصرّفی نمایند بلا کلام بی
وجه وناصواب افتد مقصود ازین کلمات آن که چون این
ضعیف بتالیف این کتاب جامع التواریخ مامور شد هر
آنچه در کتب مشهور هر طایفهٔ مسطور یافت وآنچه نزد
هر قومی بنقل متواتر شهرت داشت وآنچه دانایان وحکمای
معتبر هر طایفهٔ بر حسب معتقد خود تقریر کردند هم
بران منوال بی تغییر وتصرّف در قلم آورد وممکن که بسبب

قصور فهم واهمال روای بعضی ازان جمله فوت شده باشد ومع هذا دلخواه بود که در تنقیح حکایات اجتهادی هر چه تمامتر رود لیکن دران باب زیادت سعی میسّر نشد چه پوشیده نیست که چنین کارهارا استعدادی تمام ومهارتی در جمیع علوم باید واین معانی در خود موجود ندید ونیز بزمان دراز در سنّ جوانی وفراغتی هرچه تمامتر توان کرد واتفاق اشتغال درین کار درآخر سنّ کهولت افتاد وجهت آن که در بندگی حضرت این ضعیف‌را در سلك نوّاب آورده اند وبمعظمات امور مامور گردانیده با آن که استعداد آن کار بزرك نداشت وقوت عقل وفکر بدان وافی نه امتثال فرمان‌را اشتغال بدان لازم بود وبقدر وسع سعی دران باب واجب وچون قوت ذهن بدان امر وفا نمی کرد بجمع تواریخ نیز که از معظمات امورست چگونه وفا کردی بنا برین اسباب واعذار که ذکر رفت امید بلطف عمیم بزرگانی Pag. 48. که این کتاب‌را در مطالعه آورند واثق دارد که برآنچه محلّ خطا وخلل وموقع سهو وزلل باشد ذیل عفو واغماض پوشانیده اصلاح والحاق که لایق ومناسب دانند فرمایند واین ضعیف ماموررا معذور دارند وهر چند تواریخ بعضی اقوام که کفّار وعبدة الاصنام اند اباطیل خیالات واضالیل حکایات نا معقول ایشانست جهت آن ایراد کرده شد تا

اولو الابصاررا موجب اعتبار باشد واهل اسلام وایمان‌را از
مطالعهٔ آن بر معتقدات فاسدهٔ ارباب ضلالت اطّلاع باشد
واز آن معانی اجتناب جسته بآداء وظایف شکر نعمت
هدایت ونور ایمان که ما ورای جملهٔ الطاف وکرامات ربّانی
است قیام نمایند وَٱللهُ تَعَالَى هُوَ ٱلْمُسْتَعَانُ وَعَلَيْهِ ٱلْإِعَانَةُ
وَٱلتُّكْلَانُ

چون بندهٔ دولت در باب قصور خویش وتمهید عذر خود
ودیگر مورّخان این کلمات که تقدیم یافت در دیباجهٔ این
کتاب جامع التواریخ ایراد کرده آنرا ببندگی حضرت بمحلّ
عرض رسانید وچون بمطالعهٔ اشرف رسید از راه مرحمت
وسیورغامیشی فرمودند که آنچه پیش ازین هر کس تقریر
کرده ونوشته ممکن که دران باب زیادت ونقصانی باشد وعذر
ایشان همین است که تو یاد کرده وهرآینه تو نیز معذور
باشی وآنچه در زمان جنکیزخان تا اکنون از کلّیّات امور
وشرح شعب تقریر رفته ومطلوب کلّی آنست ومارا بیشتر
بکار می آید خود همه درست وراستست وهیچ کس اعتراض
نتواند کرد ومثل این دیگری ننوشته وضبط نکرده وکسانی
که واقف این حکایات وهر جزوی از اجزای آن باشند همه
P. 50. برین متّفق باشند وانکاری نتوانند کرد وراست‌تر ومحقّق‌تر
وروشن‌تر ازین تاریخ کس ننوشته است چون در حضرت

پادشاه اسلام خلّد الله سلطانه بدین موجب پسندیده آمد شکر حقّ تعالی گزارده شد وهرچند در همه ابواب خودرا مقصّر وقاصر دانسته چون در چنان حضرتی پسندیده افتاد وبنظر قبول وارتضا ملحوظ گشت بکدام شکر مقابل توان گردانید انشاء الله تعالی نفع آنرا بجمیع مستفیدان وناظران دران عاید گرداناد بمنّه وکرمه بسایهٔ مرحمت این پادشاه بنده نوازرا پاینده ومستدام داراد والسلام

فهرست این کتاب که آن جامع التواریخ است بر سه مجلّد موضوع

مجلّد اول که درین وقت شهنشاه اسلام اولجایتو سلطان خلد سلطانه (فرمود) تا برقرار بنام برادرش سلطان سعید غازان خان انار الله برهانه تمام کنند وآن مشتمل است بر دو باب

باب اول در بیان حکایات ظهور اقوام اتراك وکیفیّت اشعاب وقبایل مختلفه وشرح حال آبا واجداد هر قوم بر سبیل کلّی وآن مشتملست بر دیباجهٔ وچهار فصل

دیباجه در ذکر حدود مواضع اتراك وتفصیل اسامی والقاب هر شعبهٔ از ان قوم از آنچه معلوم شده

فصول در شرح احوال ان قوم مذکور

P. 52. فصل اول در حکایات اقوام اغوز که پسرزادهٔ ابوجه خان پسر
نوح پیغمبر بوده است علیه السلام یافتت نام واقوامی از اعمام
اوکه باوی بوده اند وذکر نسب وشعب او
فصل دوم در ذکر اقوام اتراك که ایشانرا مغول میگویند
لیکن در قدیم الایام هریك را اسمی ولقبی مخصوص بوده
وسروری وامیری داشته اند والسلام
فصل سوم در ذکر اقوام اتراك که هریك علی حده پادشاهی
ومقدمی داشته اند لیکن ایشانرا با اقوامی که پیشتر در
فصول آمده خویشی نبوده والسلام
فصل چهارم در ذکر اقوام اتراك که در قدیم لقب ایشان
P. 54. مغول بوده واین فصل بر دو قسم است قسم اول در ذکر
مغول درلکین قسم دوم در ذکر مغول نیرون
باب...... در بیان پادشاهی پادشاهان مغول واتراك وغیرهم
ومشتمل است بر دو فصل
فصل..... در بیان داستانهای آبا واجداد جنکیزخان
وحکایات واحوال ایشان وآن مشتمل است بر ده داستان
داستان دوبون بایان داستان الانقوا وسه پسر او داستان
بوذنجر پسر الانقوا داستان دوتومنین پسر بوذنجر

داستان قایدوخان پسر دوتومنی   داستان سنکقور پسر قایدوخان   داستان تومنه‌خان پسر سنکقور   داستان قبل خان پسر سنکقور   داستان برتان بهادر پسر قبل‌خان   داستان ییسوکا بهادر پسر برتان بهادر

فصل دوم در بیان داستانهای جنکیزخان واروغ نامدار او که بعضی قاآن هر عهد شده اند و پادشاهی معیّن نیافته ومجمل حکایات پادشاهان عالم که معاصر ایشان بوده اند تا این زمان

داستان جنکیزخان که پسر ییسوکا بهادر بوده

داستان اوکتای قاآن پسر سوم جنکیزخان وولی عهد او

داستان جوچی خان پسر مهین جنکیزخان واروغ او

داستان جغتای‌خان پسر دوم جنکیزخان واوروغ او

داستان تولوی‌خان پسر چهارم جنکیزخان وارث یورتها

داستان کیوک‌خان پسر مهین قاآن که بعد از پدر قاآن شد P. 56.

داستان منکو قاآن پسر مهین تولوی‌خان که بعد از کیوک قاآن شد

داستان قبلای قاآن پسر تولوی خان که بعد از منکو قاآن شد

داستان تیمور قاآن پسرزادهٔ قوبلای قاآن که این زمان پادشاه است

داستان هولاکوخان پسر سوم تولوی‌خان که در ایران زمین پادشاه شد

داستان ابقاخان پسر مهین هولاکوخان که بعد از پدر پادشاه شد

داستان تکودار احمد پسر هولاکوخان که بعد از ابقاخان پادشاه شد

داستان ارغون‌خان پسر مهین ابقاخان که بعد از احمد پادشاه شد

داستان کیخاتوخان پسر اباقاخان که بعد از ارغون‌خان پادشاه شد

داستان سلطان غازان خان پسر مهین ارغون‌خان که بعد از کیخاتوخان پادشاه شد

داستان جلوس مبارک پادشاه اسلام اولجایتوسلطان خلّد الله ملکه وسلطانه

مجلّد دوم که شهنشاه اسلام اولجایتوسلطان خلد ملکه فرمود وبنام همایون او نوشته می شود وآن مشتملست بر دو باب

P. 58. باب اول در تاریخ سلطان اسلام از ابتدای ولادت تا این زمان که این کتاب درجلد می رود باب دوم وآن موضوع است بر دو قسم

قسم اول وآن مشتمل است بر دو فصل

فصل اول در مجمل تاریخ تمامت انبیاء وخلفاء وپادشاهان وسایر طبقات اصناف مردم از عهد آدم علیه السلام تا این زمان که سال سبعمایهٔ هجری علی سبیل الایجاز والاختصار

فصل دوم در مفصّل تواریخ هر قومی از اقوام اهل عالم که ساکنان ربع مسکون اند علی احسن طبقاتهم واصنافهم وهر چند بعضی ازین تواریخ مفصّلا ومجملا در تفصیل سابق آمده اما بیشتر آنست که داخل آن تاریخ مجمل نشده واگر خواهند که از آنجا معلوم کنند مفهوم نگردد وبعضی دیگر آنست که پیش پادشاهان متقدّم ومورّخان این دیار آن تاریخ را بدست نیاورده اند وبران احوال واقف نگشته ودرین عهد همایون بر وفق اشارت حضرت سلطنت از موجز کتب هر قومی حاصل گردانیده ودانایان هر طایفه را طلب داشته شد وبقدر امکان تحقیق کرده در قلم آمده آن تاریخ است بدین تفصیل وترتیب که اثبات می یابد

قسم دوم در ذکر تاریخ مبارک سلطان اسلام اولجایتوسلطان خلّد الله ملکه از ان وقت باز که این مجلّد مبارک در جلد می رود در ماه.... سنه.... وسبعمایه تا سالهای نا متناهی که مدّت عمر آن پادشاهی خواهد بود مورّخانی که ملازم

بندگی حضرت اند و باشند می نویسند وذیل این مجلد دوم میسازند

مجلّد سوم در بیان صور الاقالیم ومسالك الممالك

P. 60. بقدر امکان تتبّع وتحقیق کرده آنچ پیش ازین درین ممالك دانسته بود وشرح آن در دفاتر آورده ومصوّر گردانیده وآنچ درین عهد همایون حکماء ودانایان هند وچین وماچین وفرنك وغیرهم در کتب یافته بعد از تحقیق تقریر کردند درین مجلّد سوم اثبات کرده شد ،

ذکر تالیف کتاب که موسوم است بتاریخ غازانی

بر رای ارباب فطنت وکیاست واصحاب رویت وفراست پوشیده نیست که تاریخ عبارتیست از ضبط وترتیب هر حالی غریب وحادثهٔ عجیب که بنادر اتفاق افتد وآنرا در متون دفاتر وبطون اوراق اثبات کنند وحکماء ابتداء آن حادثه‌را تاریخ آن حال گویند ومقدار وکمیّت زمان بواسطهٔ آن بدانند بدین معنی ابتداء هر ملّتی وهر دولتی تاریخ معیّن باشد وکدام حادثه وقضیّه از ابتداء ظهور دولت جنکیزخان

P. 62. معظم‌تر بوده است که آنرا تاریخ توان ساخت چه بزمانی اندك بسیاری از ممالك عالم برای ثاقب وتدبیر صایب وکمال

کیاست وفرط سیاست مسخّر گردانید وگروهی مفسدان فرعون طبیعت وضحاك سیرت‌را که هر یك أز باد غرور دم أَنَا وَلَا غَیْرِی می زدند پایمال قهر ودستگیر فنا گردانید وجهانرا یك روی ودلهارا یك رای وبیضهٔ حوزهٔ ممالك‌را از تصرّف متغلّبان جایر وظلم متعدّیان بی باك پاك کرده باروغ نامدار واخلاف بزرگوار باقی گذاشت وسعود افلاك بایشان عقد ابدی وپیمان سرمدی بستند ورسم وعادت حکما وعلما چنانست که معظمات وقایع خیر وشر هر زمان مورّخ کنند تا بعد ازان اخلاف واعقاب أُولُو آلْأَبْصَارِرا اعتباری باشد واحوال قرون ماضی در أدوار مستقبل معلوم ایشان شود وذکر پادشاهان نامدار وخسروان کامگار بوساطات آن بر روی اوراق روزگار باقی ماند مُؤَبَّدًا مُخَلَّدًا چه وقایع وحوادث بمرور شهور وایام وامتداد دهور واعوام آنرا مدروس ومطموس میگرداند P. 64. شعر

تنك روزگار از درازی که است
همی بگسلاند سخن را زدست

ودلیل صدق این معنی آنست که از چندین مملکت عریض وحشمت مستفیض ونعمت فراوان واموال بی کران وخزاین بی شمار ودفاین بسیار واسباب کامرانی وتنعّمات این جهانی که سلطان محمود غزنوی‌را حاصل بود امروز نام نیك وذکر

جمیل او جز بواسطهٔ سخن عنصری وفردوسی وکلام عتبی باقی نمانده است شعر

P. 66. باقی بقید قافیه ماندست در جهان
آثار حسن سیرت محمود غزنوی

وازانجا معلوم میشود که سخن وران ومورّخان مهتر وبهتر دعاجیان اند وچون قومی از ایشان از قدیم العهد باز بترك موسوم اند مقام ومسکن در ولایاتی دارند که طول وعرض آن از ابتداء آب جیحون وسیحون تا انتهاء حدود بلاد مشرق واز نهایت دشت قبجاق تا غایت ولایت جورجه وختای
P. 68. است ودران مواضع در کوه ودره وصحرا می نشینند واقامت وتوطّن در دیهها وشهرها عادت نداشته واز ملك ایران زمین دور بوده در تواریخ متقدّمان از احوال ایشان ذکر مستوفی نیامده بلی در بعضی کتب شمّهٔ ازان آورده اند واهل خبرترا نیافته اند تا بحقیقت حال اخبار وآثار وحکایات ایشان چنانچه بوده بشرح وبسط یاد کنند وهر چند همه اقوام وشعب ترك ومغول بهم ماننده اند ولقب جمله در اصل یکیست لیکن مغول صنفی از اتراك بوده وتفاوت
P. 70. واختلاف بسیار در میان ایشان هست چنان که شرح هریك بموضع خود بیاید این اختلاف نیز سبب آن شد که حکایات وتاریخ ایشان محقّق بدین دیار نرسید وچون نوبت

خانیّت وپادشاهی عالم بچنکیز خان واروق بزرکوار واخلاف
نامدار او رسید تمامت ممالك ربع مسکون از چین وماچین
وختای وهند وسند وماورآ النهر وترکستان وشام و روم
وآس واروس وجرکس وقبچاق وکلار وباشغرد که علی الاجمال
P. 72. از شرق تا غرب واز شمال تا جنوب باشد ایل ومطیع کردند
در سوابق ایام از احوال جهانکیری وقلع کشایی وفرمان
روایی جنکیز خان واورغ او بعضی از اکابر عصر وافاضل دهر
شمّهٔ خلاف واقع ومعتقد شاهزادکان وامرای مغول ایراد کرده
P. 74. اند بسبب عدم وقوف بر کیفیّت امور واحوال آن دولت
وقلّت معرفت بعظایم وجلایل آن حوادث

اما عهد بعهد تاریخ صحیح ایشان بعبارت وخطّ مغول نامدوّن
ونا مرتّب فصل فصل مبتّر در خزاین نکاه داشته بودند
واز مطالعهٔ اغیار واخبار پنهان وپوشیده وهر کس را محلّ
واعتبار آن ننهاده که بران واقف ومطّلع کردند تا درین
وقت که تاج وتخت شهنشهی ایران زمین که مغبوط همه
پادشاهان جهان است بوجود مبارك پادشاه اسلام سلطان
محمود غازان خان خلد ملکه مشرّف کشت از غایت علوّ همّت
خاطر مبارکش بدان ملتفت شد که آنرا مرتّب ومدوّن
کرداند اشارت اشرف فرمود تا بندهٔ دولت ایلخانی معتصم
بعون عنایت ربّانی مولّف این ترکیب فضل الله بن ابی الخیر

الملقّب برشید طبیب الهمدانی اصلح الله شانه ووقاه عمّا شانه
تواریخ اصل ونسب سایر اتراك که بمغول مانندہ اند فصل
فصل روایات حکایات ایشان که در خزاین معمورۂ مضبوطست
وبعضی پیش امراء ومقرّبان حضرت مستودع وتا غایت وقع
جمع آن هیچ آفریدہ را دست ندادہ وسعادت ترکیب آن
بترتیب کس را مساعدت نموده وهر مورّخ شطری ازان بی
معرفت حقیقت حال از افواه عوامّ بر وجهی که خوش آمد
طبع او بوده نقل می کردہ ویقین وصحّت آن هیچ یك را
معلوم ومحقّق نگشته بعد از تصحیح وتنقیح وامعان واتقان
P. 76. بلفظ مهذّب مدوّن ومرتّب گرداند وعرایس نفایس ابکار
واذکار آنك اخبار وآثار که تا غایت وقت در حجب استتار
کتمان پنهان ماندہ بر منصّهٔ اظهار جلوهٔ اشهار دهد وآنچ
مجمل باشد ومفصّل دران کتاب ذکر نرفته از دانایان وحکمای
ختای وهند وایغور وقبچاق ودیگر اقوام واعیان چون همه
اصناف طوایف مردم در بندگیء حضرت اعلی ملازم اند تفحّص
نماید علی الخصوص از خدمت امیر اعظم نویان معظّم
سپهدار ایران وتوران مدبّر ممالك جهان بولاد جینکسانك
دام معظّما که در بسیط ربع مسکون در انواع هنرهاء
P. 78. گوناگون ومعرفت انساب اقوام اتراك وتواریخ احوال
ایشان بتخصیص ازان مغول نظیر ندارد وکتب تواریخ که

بدان اصطلاحات اقتباس کند چنانك من اوّله الی آخره
خواص وعوام‌را مفهوم ومعلوم گردد ونوادر احوال ومعظّمات
وقایع وحوادث که در زمان ظهور دولت مغول اتّفاق افتاده
بمرور ایام وامتداد شهور واعوام منطمس ومندرس نگردد
ودر پردهٔ تواری محجوب ومستور نماند چه درین عهد هر
کس بران امور واقف ومطّلع نیست وبطول روزگار جوانان
ونورسیدگان ابناء امراء از اسامی وانساب آبا واجداد واعمام
واخوال وحدوث احوال ووقوع حوادث که در زمان متقدّم
بوده باشد غافل وذاهل مانند وچگونه شاید که اوروق
واعقاب بزرگان هر قوم بر مجاری احوال پدران وذکر انساب
واسامی ایشان واقف ومطّلع نباشند خصوصا آنان که حق
تعالی در حقّ ایشان انواع عنایت فرموده وتوفیق بیشتر
کارهای بزرك رفیق گردانیده وزمام جهان بدرام در قبضهٔ
مرام ایشان نهاده وممالك دور ونزدیك که در هیچ عهدی
پادشاهان قاهر وخانان جبّار بران قادر نبوده باشند وتواریخ P. 80.
آنجا بتواتر وتحقیق نشنوده وبر علوم آن اقوام وقوف نیافته
ودر تحت فرمان آورده باشد وچون اوروق جنکیزخان‌را این
دولت وسعادت دست داده ودانایان وحکما ومورّخان
حضرت اعلی‌را جزو لا ینفكّ اند وکشف وبیان این معانی
میسّر ومسهّل گشته چگونه شاید که حال آن معطّل

ومهمل ماند تا هر کس بروایت نادانسته ونکتهٔ نارسیده گوید ونویسد وهر آینه احیاء نام نیکو ابا واجداد وتجدید ذکر گفتار وکردار اسلاف جز بیمن سعی اولاد گزیده واخلاق پسندیده که بتایید ربّانی وتوفیق یزدانی ممتاز ومخصوص باشد نتواند بود

بفرزند زندست نام پدر
بفرزند باقیست کام پدر

چون حکم یرلیغ همایون لَا زَالَ نَافِذًا وَمُطَاعًا بقیام باهتمام واتمام این امر مهمّ نفاذ یافت وکمینه بنده از امتثال وانقیاد چاره ندید وخاطر وضمیر را بمعرفت تواریخ مغول وروایات وحکایات ایشان مشغول یافت در باب انقیاد غایت سعی واجتهاد مبذول داشت ومضمون آن اجزاء نا مرتّب که در خزینه موجود بود بعد از مطالعه وتحقیق مرتّب ومبوّب گردانید وهر آنچ بطریق استماع باستفاضت از حکماء دولت
P. 82. که ملازمان حضرت اند ودانایان ومورّخان هر صنفی اقتباس نموده محقّق گردانیده ضمیم آن ساخت وچنان که افهام مختلف آنرا بسهولت دریابد بعبارتی روشن فصل فصل در قلم می آید انشاء الله تعالی بنظر قبول آنحضرت ملحوظ گردد تا موجب ادراك سعادت دو جهانی ونیل کلی آمال وامانی بنده باشد والله المستعان ٭

P. 84.

داستان هولاکوخان

قسم اوّل در ذکر نسب او وشرح وتفصیل خواتین وفرزندان وفرزندزادگان او که تا غایت وقت منشعب گشته اند واسامیٔ دامادان وصورت او وجدول شعب فرزندان او

قسم دوم در مقدّمهٔ جلوس او وصورت تخت وخواتین وفرزندان وفرزندزادگان وامراء در حال جلوس او بر سریر خانی وحکایات زمان پادشاهی وذکر مصافها که بهر وقت داده وفتحها که اورا میسّر شده

قسم سوم در بیان سیَرِ اخلاق پسندیدهٔ او وبیلکها ومثلها حکمهاء نیکو که گفته وفرموده وحکایات وحوادثی که در زمان پادشاهی او واقع گشته ازانچ در دو قسم سابق داخل نشده ومتفرّق ونا مرتّب از کتاب وهرکس معلوم گشته

قسم اوّل از داستان هولاکوخان

در ذکر نسب او وشرح وتفصیل خواتین وفرزندان وفرزندزادگان او که تا غایت وقت منشعب گشته اند واسامیٔ دامادان او وصورت او وجدول شعب فرزندان او

ذکر نسب بزرگوار او

هولاکوخان پسر چهارم تولوی‌خان است وتولوی‌خان پسر چهارم جنگیزخان ومادر هولاکوخان سیورقوقیتی بیکی
P. 86.

دختر جاکمبو برادر اونك‌خان پادشاه اقوام کرایت ونام
جاکمبو که بدای بوده وچون بولایت تنکقوت افتاد وآنجا
مرتبتی یافت پادشاهان تنکقوت اورا جاکمبو لقب دادند یعنی
امیر معظّم وبزرك مملکت وجنکیزخان در وقتی که او P. 88.
واونك‌خانرا دوستی وپدر فرزندی بود دختر برادر او بجهت
پسر خود بخواست بیکسوتمش را جهت جوچی خان
وسیورقوقیتی بیکی‌را جهت تولوی‌خان وتولوی‌خان را ازو پنج P. 90.
پسر ویك دختر بوده چنان که در داستان او ذکر رفت ویك
دختر دیکر ازان جاکمبو جنکیزخان برای خود خواسته بود
ابغه‌بیکی نام شبی خوابی دید واورا همان شب بکهتی نویان
بخشید

شرح وتفصیل خواتین او P. 92.

هولاکوخان خواتین وسرّیّتان بسیار داشته وآنچ مشهورند
از آنانك براه یاساق از پدر باو رسیده اند یا خویش خواسته
اسامی ایشان بدین موجبست که مفصّل در قلم می آید
خاتون بزرك او دوقوز خاتون از استخوان بزرك کرایت
دختر ایقو پسر اونك‌خان وچون خاتون پدر بوده از دیکر
خواتین بزرکتر بوده اکرچه بعضی‌را از او پیشتر خواسته
واورا بعد ازانك از آب آمویه کذشت ستد تولوی‌خان

هنوز باو نرسیده بود واعتبار تمام داشته وبغایت حاکمه
بوده وبجهت آن که اقوام کرایت در اصل عیسوی اند
همواره تقویت ترسایان کردی وآن طایفه در عهد او قوی Pag. 94.
حال شدند وهولاکوخان مراعات خاطر اورا تربیّت واعزاز
آن طایفه فرمودی تا غایت که در تمامت ممالک کلیسیا
محدث ساختند وبر در اردوء تقوزخاتون همواره کلیسیا زده
وناقوس زدندی ووفات او بعد از وفات هولاکوخان بود بچهار
ماه ویازده روز پیشتر از جلوس آباقاخان و ذکر آن تاریخ در
موضع خود بیاید وآباقاخان اوردوی اورا ببرادر زادهٔ او
توقیتی خاتون ارزانی داشت که قومای هولاکوخان بود ومتعلّق
بدان اوردو وهمان رسوم وآیین نگاه می داشت بموجبی که
در داستان آباقاخان خواهد آمد ودر تاریخ دوشنبه دوم
ایکندی آی لوبییل موافق سلخ صفر سنهء احدی وتسعین
وفات یافت وآن اوردورا بکوکاچی خاتون دادند که از حضرت
قاآن آورده بودند بسبب خویشی که با بولغان خاتون بزرگ
داشت واو خاتون پادشاه اسلام بود در شعبان سنهٔ خمس Pag. 96.
وتسعین وستمایه وفات یافت وآن اوردورا بکرامسون خاتون
دادند واو نیز در قشلاق هولان موران بحدود سرای حومه
روز شنبه دوازدهم جمادی الآخر سنهٔ ثلث وسبعمایه بنجا در
گذشت واکنون سلطان اسلام بجای او قتلغ شاه خاتون

دختر ایرینجین بن ساروجه کی برادرزادهٔ دوقزخاتون
خواسته و نشانده است واین زمان آن اوردو بقاعده می
زنند خاتون دیگر کویك خاتون از استخوان پادشاهان اقوام
اویرات دختر تورالجی کورکان از دختر جنکیزخان جیجکان
در وجود آمده بود

واولجای خاتون نیز هم دختر او بوده لکن از مادر دیگر و اورا
در ولایت مغولستان پیشتر از خواتین دیگر خواسته بود
خاتون دیگر قوتوی خاتون دختر... از استخوان پادشاهان
اقوام قنقرات چون کویك خاتون در ولایت مغولستان نماند
اورا بخواست و یورت اورا بوی ارزانی داشت خاتون دیگر
اولجای خاتون دختر بورالجی کورکان از استخوان پادشاهان
اقوام اویرات و اورا نیز در مغولستان خواسته بود

خاتون دیگر سونجین خاتون از قوم سلدوس اورا نیز هم
در ولایت مغولستان خواسته بود از اوردو قوتوی خاتون و با
او بهم در زمین مغولستان مانده بود وبعد ازان اینجا آمد

ذکر شعب فرزندان وفرزندزادگان او

هولاکوخان را چهارده پسر وهفت دختر بوده اند بموجبی Pag. 98
که اسامی ایشان با شرح شمهٔ از مجمل احوال هریك با اسامی
پسرزادگان او که تا غایت وقت منشعب گشته اند...

پسر اول هولاکوخان آباقاخان از سونجبین خاتون در ولایت
مغولستان در وجود آمده بود با پدر بهم بایران زمین
رسیده واز جملهٔ برادران مهین وبهین او بود واز راه ولی
العهدی وقایم مقامی پدر وارث تخت وپادشاهی والوس ولشکر
شد وشرح خواتین وفرزندانش در داستان بیاید پسر دوم
هولاکوخان جومقور از کویك خاتون در وجود آمده
بولایت مغولستان بیك ماه بعد از ولادت آباقاخان وهولاکوخان
بوقت عزیمت ایران زمین اورا با اوردوهای خود در خدمت
منککوقاآن گذاشته بود ودیگر اغروقهرا که آورده در ولایت
ترکستان بحدود المالیق رها کرده وبوقت مخالفت اریق بوکا Pag. 100.
با قوبلای قاآن چون جومقور در اوردوهاء منککوقاآن بوده
واریق بوکا آنجا حاضر وقوبلای قاآن دور اورا ضرورت افتاد
جانب اریق بوکا گرفتن وبدان سبب با لشکر قوبلای قاآن
جهت اریق بوکا مصافها دادن وبعد ازان که اریق بوکا
بجنك الغو آمد واورا بشکست ببهانهٔ رنجوری در حدود
سمرقند از اریق بوکا تخلّف نمود چه آباقاخان بمخالفت او با
قوبیلای قاآن راضی نبود وپیغام داد تا تقاعد نماید وازانجا
بقوتوی پیوسته متوجّه خدمت پدر شد و در راهٔ وفات یافت
چنان که شرح آن بموضع خود خواهد آمد واورا دو
خاتون بودند بزرگتر تولون خاتون دختر بوقاتیمور که برادر

کوپک خاتون بود ودیگر جاورچی خاتون خواهر مهتر
بولغان خاتون بزرگ واورا دو پسر بودند بدین تفصیل وترتیب
جوشکاب کینکشو بعد از وفات جاورچی خاتون.....

ودختر جومقور دو بودند مهتر اورغوتاق نام از تولون خاتون
زاده واورا بشادی کورکان پسر سونجاق دادند وازو فرزندان
دارد پسری جیش نام ودو دختر یکی کونجشکاب نام که Pag. 102.
خاتون پادشاه اسلام خلد ملکه است دیگری طوقوجاق از
قمای آمده ایلقتلغ نام اورا احمد بستد بزمان پادشاهی وبقتاق
بر سر نهاد ودختر کهتر....

نام پسر سوم هولاکوخان یشموت مادر او قمای بود از اوردوی
قوتوی خاتون نام او بوقاجین ایکجی از استخوان ختایان واورا
سه پسر بوده اند بدین تفصیل که مثبت می گردد سوکای
قرابوقای رینو رینو در جغاتو پیش از توقیتی خاتون بیکماه
وفات یافت وسوکای وقرابوقا بواسطهٔ آنکه دل دگرگون کردند Pag. 104.
بیاسا رسیدند پسر چهارم هولاکوخان بیکین از
قوتوی خاتون در وجود آمده واورا علّت استرخاء مثانه بود
ومدّتهاء مدید اطبّاء حاذق بعلاج او مشغول بودند منج
نیامد وعاقبهٔ الامر وفات یافت وبعد از وفات جومقور
تولون خاتون ستده بود وازو پسری داشت ساتی نام واز
تولون خاتون دختری آورد امبنپور نام چون اورقوتاق نماند

اورا بشادی کورکان دادند وبعد ازو پسرش عرب بستند
وپیش او نماند وپسری داشت نام او....
پسر پنجم هولاکوخان طرغای از قمای بود بورتجین نام از
اوردوی قوتوی‌خاتون در وجود آمده بولایت مغولستان و در
راه ایران صاعقه بروی زد ونماند واوردوی او با قوتوی اینجا
آمدند و اورا پسری بود بایدو نام که بعد از کیخاتوخان
چند ماه در بابهٔ پادشاهی تماجامشی می کرد وصورت حال
وحکایات او بموضع خویش بیاید وپسری داشت قبچاق نام
با پدر بهم کشته شد ونام مادر بایدو قراجین بود وطرقای را
دختری بود ایشیل نام اورا بتوقتیمور پسر عبد الله آقا دادند
وبعد از وفات او ببرادرش هنوز در حیاتست والسلام
پسر ششم هولاکوخان توسین از بوقاجین مادر یشموت در Pag. 106.
وجود آمد اورا پسری بود ساتی نام
پسر هفتم هولاکوخان احمد از قوتوی‌خاتون در وجود آمد
ونام او در ابتدا تاکودار بود وبعد از اباقاخان پادشاه شد
وذکر فرزندانش در داستان او بیاید
پسر هشتم هولاکوخان اجای مادر او قمای بود نام او اریغاق
ایکاچی دختر تنکرکورکان ودر اوردوی قوتوی‌خاتون بودی
وچون هولاکوخان بایران زمین آمد اورا بر سر اوردوها
معیّن گردانیده بود وبعد از هولاکو بده روز وفات یافت

واورا پسری بود ایلدر نام در اوایل عهد پادشاه اسلام غازان‌خان در حدود روم بیاسا رسید

پسر نهم هولاکوخان قونقورتای مادر او تمایی ختنای بود بامر او اجوجه ایکاجی از اوردوی توقتوی‌خاتون وبعد از مدتی بوقتاق بر سر نهاد وبغایت پیر شده بود ودرین نزدیکی وفات یافت واین قونککورتای‌را شش پسر بودند بدین تفصیل وترتیب ایساتیمور (ایش تیمور aliter) ایلدای (ایلدر .al) جریك‌تیمور کرای طاشتیمور اشیغ تیمور (اشق‌تیمور .al) واساتیمور‌را خربنده گفتندی وولادت او وایلدای در یکشب بوده واو وبرادرش ایلدای درعهد پادشاه اسلام غازان‌خان بسبب مخالفتی که در دل داشتند بیاسا رسیدند ودیگر پسران کرای وجریك‌تیمور وغیرها در طفولیت نماندند

پسر دهم هولاکوخان ییسودار مادر او قتای بود از اوردوی قوتوی‌خاتون نام او هسیجین خواهر اقرابیکی از استخوان کورلوت واورا دختری بوده که بایسن بوقا کورکان پسر بوقای یارغوجی دادند وبعد از وفات او بیك سال ودو ماه پسری آورد اورا جیش نام نهادند وییسودار نسبت دادند Pag. 108.

پسر یازدهم هولاکوخان منککوتیمور از اولجای‌خاتون در وجود آمده واورا سه پسر بودند بدین تفصیل وترتیب که اثبات می آید. انبارچی واورا دو پسرست هریك از مادری

ایس تیمور قوبجی طانجو اورا پسری بود..... نام در عهد غازان‌خان دل دگرگون کرده بیاسا رسید کرای اورا پسری بود.... نام در کودکی نماند واو خود در عهد کیخاتو وفات یافت واما دختران منککوتیمور بسیار بودند یکی که مهین همه اوست شهزاده کوردجین (کردون‌جین .al) است که در اوّل خاتون سلطان کرمان جلال الدین سیورغاتمش بود وچون او نماند بامیر ساتالمیش پسر بورالقی دادند وبعد ازو به پسر عمّش داده اند طغای ودختر دیگر داشت (بیان آغا) نام اورا بامیر سوتای (موسوتای .al) اختناق دادند ویکی دیگر قتلوق نام بطرقای کورکان دادند وچون او نماند بطولادای ایداچی دادند وخاتون بزرك منککوتیمور ایش‌خاتون بود دختر اتابك سعد بن اتابك ابوبکر فارس دختر زاده اتابك شاه یزد Pag. 110.

پسر دوازدهم هولاکوخان هولاجو مادر او قمایی بوده در اوردوی توقوزخاتون نام او ایل ایکاچی از استخوان قنقرات وازو دو پسر داشته است سلیمان بعد از پدر کشته شد کوچك بمرضی وفات یافت

پسر سیزدهم هولاکوخان سیاوچ (شیبادچ .al) او از مادر هولاجو ایل ایکاچی در وجود آمده پیش از وفات....در همان زمستان وفات یافت

پسر چهاردهم هولاکوخان طغای تیمور مادر او قومایی بود از اوردوی قوتوی‌خاتون از استخوان واورا دو پسرند بدین تفصیل قورمشی حاجی

چون ذکر اسامی وانساب پسران ونوادگان هولاکوخان آنچنانچه معلوم شده وتتبّع رفته مشروح ومفصّل درقلم آمد این زمان آغاز کنیم ذکر دختران ودامادان نیز مشروح ومفصّل بترتیب بنویسیم

اما دختران هولاکوخان هفت بودند بدین تفصیل وترتیب دختر اول بولوقان آقا از کویك خاتون در وجود آمد اورا بجومه کورکان داده بودند برادر.... پسر جوچی از قوم تاتار که برادر بوقدان‌خاتون بود مادر کیخاتوخان‌خاتون بزرك اباقاخان وجوچی با هولاکو اینجا آمده بود واو نیز کورکان بود دختر اونجی‌نویان برادر جنکیزخان داشت جیجکان نام که مادر جومه کورکان بود

دختر دوم جمی از اولجای‌خاتون در وجود آمد وبعد ازان که خواهرش بولوقان‌آقا وفات یافت اورا بجای او بجومه کورکان دادند والسلام

Pag. 112. دختر سوم منککوکان (al. منکلوکان) از اولجای‌خاتون زاده بود اورا بجاقو کورکان وتوقاتیمور دادند از قوم اویرات واین توقاتیمور با هولاکو بهم آمده بود وبرادر اولجای‌خاتون بود

واز مادر کویك خاتون چجکان دختر پسر جاقو کورکان
بود داماد منککوتیمور که بگریخت وبشام رفت
دختر چهارم توداکاج مادر او قمای بود از اوردوی توقوزخاتون
نام او.... واورا بتنککر کورکان (تنکر .al) دادند از قوم اویراث
که پیشتر ختر (دختر) کویك خاتون داشت نام او.... ونماند
تنککر کورکان وفات یافت پسر سولامش اورا بخواست واین
زمان پسرزاده تنککر جیجاك کورکان اورا خواسته است
دختر پنجم طرقای این از بغان ایکاچ در وجود آمده واورا
بموسی کورکان دادند از قوم قنقرات دختر زاده جنکیزخان
پسر.... واورا بقاتیمور نام بود دانشمندی که ادیب او بود
اورا موسی نام نهاد وبرادر مرتی خاتون بود
دختر ششم قوتلقان (قتلوقان .al) از منکلیکاچ ایکاچ در وجود
آمده بود اورا بیسوبوقا کورکان دادند پسر اوقوسونوبان از
قوم دوربان وچون او نماند پسرش توکل اورا بستند
دختر هفتم بابا از اولجای خاتون در وجود آمده واورا بلکزی
کورکان دادند پسر امیر ارغون آقا از قوم اویرات وارغون آقا
براه بیتکچی از حکم منکوقاآن با هولاکوخان اینجا آمده بود
ومجموع خواتین وپسران ودختران ودامادان که ذکر Pag. 114.
ایشان رفت ممکن که در بعضی داستانهای دیگر حکایات
بعضی از ایشان گفتن ضرورت آفتد ومفصلا آنرا ذکر

کرده شود ولکن مجملا برین موجب که بتحریر پیوست وجدول شعب فرزندان مذکور غیر آنانك پادشاه بودند وعلى حده برین نمط است السلام ،

قسم دوم از داستان هولاکوخان

در مقدّمهٔ جلوس او وصورت تخت وخواتین وشهزادگان وامراء (در حال جلوس او) بر سریر خانی وتاریخ وحکایات پادشاهی او وذکر مصافهای که بهر وقت داده وفتحهای که اورا میسّر گشته.

مقدّمهٔ جلوس او بر سریر خانی

چون منککوقاآن در موضع قراقروم وکلوران که یورت اصلی وتختگاه جنکیزخان است بعد از اجتماع تمامت آقاواینی
Pag. 116. وامراء باتّفاق جمهور بر تخت نشست واز کلّیّات یارغوها دل فارغ گردانیده روی بضبط وترتیب مصالح ممالك آورد وبعضی لشکرهارا باطراف وسرحدّها روانه گردانیده وارباب حاجات
Pag. 118. ومتقلّدان اشغال ترك وتازیك را از دور ونزدیك که جمع شده بودند بعد از انجاح مآرب ومطالب اجازت انصراف فرمود چنانچ در داستان او مذکورست باجونویان را از استخوان....

با لشکری گران بمحافظت ممالك ایران فرستاده بود واو بعد
ازان که اینجا رسیده ایلچی فرستاد واز ملاحده وخلیفه Pag. 120.
بغداد شکایتی عرضه داشت ودران وقت مرحوم قاضی
القضاة شمس الدین قزوینی ببندگی حضرت حاضر شده
بود روز خود زره پوشیده در نظر قاآن آورد وتقریر کرد Pag. 122.
همواره از بیم ملاحده این زره در زیر جامه پوشیده ام
وشطری از تغلّب واستیلای ایشان بمحلّ عرض رسانید قاآن
از شمایل برادر خویش هولاکوخان مخایل جهانداری
مشاهده می کرد واز عزایم او مراسم جهانگیری تفرّس Pag. 124.
می نمود اندیشه فرمود که چون بعضی ممالك آنست که در
جاغ جنکیزخان مسخّر ومسلّم گشته وبعضی هنوز مستخلص
نشده وعرصهٔ جهان فسحتی بی پایان دارد هر طرفی از مملکت را Pag. 126.
ببرادری ازان خود بازگذارد تا آنرا بتمامی ایل گرداند
ومحافظت نماید وبنفس خویش درمیانهٔ ممالك بیورتهای
قدیم فارغ ومستظهر بنشینند وبرفاهیّت خاطر روزگار
می گذرانند ومراسم عدل گستری باقامت می رسانند وبعضی Pag. 128.
ولایات یاغی که نزدیك باشند بلشکرهای که در حوالی تختگاه
باشند مستخلص می گردانند بعد از اتمام فکر یك برادر
خویش قوبلای قاآن را نامزد ممالك ختای وماچین وقراجانك
وتنکقوت وتبت وجورجه وسولنقا وکولی وبعضی هندوستان

که بختای وماچین متّصل است گردانید وهولاکوخان‌را
جهت ولایت غربی ایران زمین وشام ومصر وروم وارمن
معیّن فرمود تا هریك از ایشان با لشکرهای که داشته باشند
میمنه ومیسرۀ او باشند وبعد از قوریلتای بزرك
قوبیلای‌قاآن‌را بحدود ختای مذکوره روانه فرمود ولشکرها
جهت او تعیین نمود وهولاکوخان‌را بایران زمین وممالك که
ذکر رفت نامزد کرد بکنکاج تمامت آقاواینی ومقرّر فرمود که
لشکری که با بایجو وجرماغون پیس ازان جهت تما فرستاده
بودند تا مقیم ملك ایران باشند ولشکری که هم بجهت تما با
طیر بهادر بجهت کشمیر وهند فرستاده بودند همه ازان
هولاکوخان باشند وآن لشکرها دایر نویان داشت بعد Pag. 130.
ازانك او نماند... دانست وبعد ازو... وانگاه بسالی نویان
از قوم تاتار دادند واو ولایت کشمیر بگرفت وچندین
هزار اسیر بیرون آورد ومجموع آن لشکر که با سالی نویان
می بودند این زمان هرجاکه هستند تمامت بحقّ الارث اینجو
پادشاه اسلام اند وبعد ازین لشکرهای مذکور معیّن
فرمودند که از تمامت لشکرهای جنکیزخان که بر فرزندان
وبرادران وبرادرزادگان قسمت کرده بود بهر ده نفر دو نفر
که در شمارۀ نیامده باشند بیرون کنند وباینجو به
هولاکوخان دهند تا با او بهم بیایند واینجا ملازم باشند Pag. 132.

همکنان بران موجب از فرزندان وخویشان ونوکران خویش
معیّن کردانیده با لشکری بهم در خدمت هولاکوخان
روانه کردانیدند بدان سبب هواره درین ملك از اوروق
وخویشاوندان هر امیری از امراء جنکیزخان امیر بوده اند
وهستند وهریك براه وکار موروث منصوب وچون این
تعیین فرمود بجانب ختای ایلچیانرا روانه فرمود تا یکهزار
خانه از ختاییان منجنیقی ونفط انداز وچرخ انداز Pag. 134.
بیاوردند ودر مقدّمه ایلچیان فرستادند تا از ابتداء
قراقروم تا کنار جیحون بعرض آنك ممرّ عساکر هولاکوخان
در حساب بود تمامت مرغزارها وعلفخوارها قوریغ کردند
وبر جویهای عمیق وآبهاء ژرف پلها استوار به بستند وحکم Pag. 136.
شد تا بایجونویان ولشکرهاء که پیش ازان با جورماغون آمده
بودند بجانب روم روند واز تمامت ممالك بهر سری یك تغار
آرد ویك خیك شراب جهت علوفهٔ لشکر آماده دارد وبعد Pag. 138.
ازان که شهزادکان ونوینان که معیّن شده بودند با
هزارها وصدها لشکر عزم جزم کردند در مقدّمه
کیتبوقه‌نویان را از قوم نایمان که منصب باورچی داشت بر
سبیل یزك با دوازده هزار مرد روانه کردانید وبتاختن
بیامد وچون بخراسان رسید منتظر وصول رایات همایون
بفتح ولایات قهستان مشغول شد وچون استعداد راه

هولاکوخان باتمام رسید بموجب معتاد وبرسم وداع در
اوردوهای خود طویها ساخت برادر کهتر اریق بوکا و دیگر
شهزادگان باتفاق موافقت نموده بهارگاه در قراقروم همچنین
طویها کردند ومراسم شادی واستیفای انواع لذات بتقدیم Pag. 140.
رسانیدند ومنککوقاآن از روی اشفاق برادرانه هولاکوخانرا
نصیحت فرمود وگفت ترا بالشکری گران وسپاهی بی پایان
از مرز توران بکشور ایران می باید رفت ‌ ‌ بیت

زتوران گذر کن بایران خرام
برآور بخورشید رخشنده نام

ورسوم یوسون ویاساء جنکیزخانرا در کلیات وجزویات
امور اقامت کن واز جیحون آمویه تا باقاصی بلاد مصر هر
که اوامر ونواهی ترا منقاد ومطیع گردد اورا بنواز وبانواع Pag. 142.
عاطفت وسیورغامیشی مخصوص گردان وآن که گردن
کشی وسرافرازی نماید اورا با زن وفرزند وخویش وپیوند
در دست (دشت .lis) پایمال قهر واذلال گذار واز قهستان
خراسان آغاز کرده قلاع وحصارهارا خراب کن ‌ ‌ مثنوی

بگن کرده کوه ودز لنبیه سر
سرش زیر گردان تنش را زبر
نمان هیچ کاندر جهان دز بود
نه یک تودهٔ خاک هرگز بود

وازانجا فارغ شده آهنك عراق كن ولر وكردرا كه همواره در راهها بی راهی می كنند از راه بردار واكر خليفهٔ بغداد بخدمت وطاعت مبادرت نمايد اورا بهيچ وجه تعرّض مرسان واكر تكبّر كند ودل وزبان‌را يك ندارد اورا نيز بديكران ملحق كردان وچنان بايد كه در همه ابواب عقل خرده بين وراى رزين‌را مقتدا وپيشوا سازى ودر جميع احوال بيدار وهوشيار باشى ورعايارا از تكليفات ومؤنات نا موجّه آسوده ومرفّه دارى وولايات خراب كشته‌را بحال عمارت باز آرى ومملكت ياغيان‌را بقوّت خداى بزرك بكشايى تا Pag. 144. يايلاق وقشلاق شما بسيار كردد ودر عموم قضايا با دوقوزخاتون مشورت وكنكاج كن وهر چند منككوقاآن را در خاطر مصوّر ومقرّر بود كه هولاكوخان با لشكرهاى كه بوى داده هميشه در ممالك ايران زمين پادشاه ومتمكّن باشد واين ملك بروى واوروغ نامدارِ وى بر وجهى كه هست مقرّر ومسلّم بود لكن ظاهرا فرمود كه چون اين مهمّات ساخته باشى با مقيم اصلى معاودت نماى وبعد از اتمام نصايح ووصايا جهت هولاكوخان وخواتين وفرزندان او على حده از زر وجامه وچهارپاى عطاياى وافر فرستاد وتمامت نويينان وامرارا كه باوى عازم بودند نواخت فرمود وتشريف داد واز شهزادكان برادر خردتر سنتاى اوغول‌را در صحبت او روانه

داشت وهولاکوخان درآخر سال هوکیر ییل واقع در ذی الحجّه سنهٔ خمسین وستّمایه باردوی خود آمد ودر پاییز پارس ییل سال یوز واقع در ذی الحجّه سنهٔ احدی وخمسین بر وفق فرمان برادر بعد ازان که اغروقهارا آنجا بگذاشت با لشکر جرّار متوجّه ان دیار گشت وامرای اطراف ترقوهارا ترتیب کرده منزل بمنزل می نهادند وبآن مقدار عرض که ممرّ لشکر او در حساب آید از خرسنگ وخاشاك پاك Pag. 146.
میگردانیدند ودر معابر رودها وجویهاء بزرك کشتیها آماده می داشتند وشاهزادگان وامراء آن جوانب واطراف لشکرها معین شده بودند که در صحبت وخدمت او بممالك ایران آیند هریك بترتیب لشکر واستعداد او مشغول گشتند واسامی ایشان بدین تفصیل است که اثبات می گردد بر جمله هولاکوخان با خواتین بزرك خویش دوقوزخاتون واولجای‌خاتون وپسران بزرگتر آباقا ویشموت روانه گشتند ومراحل ومنازل می پیمودند چون بحدود آلمالیغ رسیدند اورغنه خاتون باستقبال آمد وطویهای متواتر کرد وپیشکشهاء لایق مبذول داشت Pag. 148.
وچون رایات همایون ازانجا بگذشت صاحب ترکستان وماوراء النهر امیر مسعود بیك وامراء آن اطراف بخدمت قیام نمودند ودر شهور سنهٔ اثنین وخمسین وستمایه دران

حدود یایلاقیشی کردند ودر شعبان سنهٔ ثلاث و خمسین وستمایه در سمرقند بمرغزار کان گل نزول فرمود ومسعود بیك آنجا خیمه نسیج زر اندر زر بر افراشت وقرب چهل روز دران مقام مدام بشرب مشغول بود ودران ایام از تاثیر سپهر بدرام شهزاده سوتای درگذشت وهم دران مرحله ملك شمس الدین کرت پیشتر از سایر ملوك ایران بشرف استقبال استسعاد یافت وبانواع عاطفت وسیورغامشی مخصوص گشت وازانجا کوچ فرموده تا کنارکش عنان کش نگردید ودران منزل امیر ارغون با عموم اکابر واعیان وصدور خراسان برسید واولجامیشی کردند

Pag. 150. ومدّت ماهی دران مرحله اقامت نمودند وبپادشاهان وسلاطین ایران زمین یرلیغها اصدار فرمودند مشتمل بران که ما برعزیمت قلع قلاع ملاحده وازعاج آن طایفه از حکم یرلیغ قاآن می رسیم اگر شما بنفس خویش آمده بلشکر وعدّت وآلت مساعدت نمایید ولایت ولشکر وخانه بشما بماند وسعی شما پسندیده افتد واگر در امتثال فرمان تهاون را مجال داده اهمال ورزید چون بقوّت خدای تعالی از کار ایشان فارغ شویم عذر ناشنوده روی بجانب شما آریم وبا ولایت وخانهٔ شما همان رود که با ایشان رفته باشد وبدان مهمّ ایلچیان سریع السیر روانه فرمودند

چون خبر وصول رایات جهانگیر در اطراف شایع ومستفیض
گشت سلاطین و ملوک هر مملکتی از ممالك ایران به بندگی
حضرت متوجّه شدند از روم سلاطین عزّ الدین ورکن
الدین واز فارس سعد پسر اتابك مظفّر الدین واز عراق
وخراسان وآذربایجان واران وشیروان وگرجستان ملوك
وصدور واعیان تمامت با پیشکشهاء لایق به بندگی حضرت Pag. 152.
پیوستند وبعد ازان که تمامت سفاین وزورقهاء ملّاحان
بر وفق فرمان موقوف گردانیده بودند وجسر بسته بعزم
عبور از جیحون در حرکت آمدند ودر غرّهء ذی الحجّه سنهٔ
ثلث وخمسین وستّمایه با لشکر منصور از جیحون عبور فرمود
وآن طایفه را سیورغامیشی فرموده باژی که از کشتیها
می ستدند بخشید وآن رسم را براند اخت وچون از آب
بگذشت بر طرف رودخانه بجهت تفرّج طوفی می فرمود از
میان بیشه بیکبار شیران بیشه ظاهر شدند فرمان داد تا Pag. 154.
سواران بر مدار ایستاده جرکا کشیدند وچون اسپان از
شیران می ترسیدند بر بختیان مست سوار گشته دو شیررا
شکار کردند وروز دیگر کوچ کرده در مرغزار شبورقان نزول
فرمود بر عزم آن که زیادت مقامی نکنند وروز عید اضحی بود Pag. 156.
ناگاه برف باریدن گرفت ودمه آغاز کرد وهفت شباروز
متواتر می بارید واز شدّت برودت هوا چهارپایان بسیار

هلاك شدند هولاكوخان آن زمستان آنجا مقام كرد
Pag. 158. وهواره بلهو وطرب وعيش ونشاط مشغول بودند وبهاركاه
ارغون آقا باركاهى هزار ميخى زر اندر زر وخركاهى عابالى
جملهٔ مرافق مناسب دركاه چنان پادشاه ترتيب فرموده
Pag. 160. بود چنانك در نقل وتحويل خفّت تمام داشت ومجلس
خانه ملايم آن از اوانى زر ونقره مرصّع بجواهر نفيس ضميم
آن در روزى بغايت مسعود آنرا برافراخت ومجلس‌را بانواع
تجمّلات بياراستند وهولاكوخان آنرا پسنديده داشته
Pag. 162. بمباركى وطالع سعد بر تخت بختيارى ومسند كامكارى
نشست وخواتين وشاهزادكان وامراء كه حاضر بودند
وتمامت اركان دولت واعيان حضرت وملوك وحكّام اطراف
كه جمع بودند تمامت مراتب رسوم وآيين بتقديم
Pag. 164. رسانيدند وبعد ازانك از طويها فارغ شدند امير ارغون
بحكم فرمان متوجّه بندكى قاآن كشت وپسر خود كراى
ملك واحد بيتكچى وصاحب علاء الدين عطا ملك جهت
تدبير مصالح ممالك ايران نصب كردانيده در بندكى
هولاكوخان بكذاشت

روانه بودن کیتبوقانویان بجانب قلا ملاحده در مقدّمه هولاکوخان وبفتح آن مشغول شدن وکشته شدن علاء الدین ونشستن خورشاه بجای پدر Pag. 166.

کیتوبوقانویان در جمادی الاخر سنهٔ خمسین وستّمایه از بندگی (منککوقاآن) در مقدّمهٔ (هولاکوخان) بقصد بلاد ملاحده
روان شد ودر اوایل محرّم سنهٔ احدی وخمسین از آب Pag. 168.
بگذشت ودر ولایت قهستان تاختن آغاز کرد وبعضی ازان ولایت مستخلص گردانید وازانجا با پنج هزار سوار وپنج هزار پیاده بپایٔ گرده کوه رسیده در ربیع الاوّل سنهٔ احدی
وخمسین وفرمود تا در حوالیٔ قلعه خندق ببریدند وپیرامون Pag. 170.
آن دیوار استوار بر آوردند ولشکر در قفاء آن دیوار بجرگه فرود آمدند وپیرامون لشکر دیواری وخندق دیگر بغایت عمیق وبلند کشیدند تا لشکر در میانه سلیم بماند واز جانبین تردّد نتوانند نمود وبوری را آنجا بگذاشت وبپای قلعهٔ مهرین رفت ومحاصره کرد ومجانیق نهاد ودر هشتم جمادی الآخر آن سال بشاه درآمد وجمعی را بکشت وبازگشت وهرکتنای با لشکری بولایت طارم ورودبار رفت وخرابیها کرد

وازانجا بپای منصوریه وآله بشین آمدند وهجده روز کشش
کردند ونهم شوال سنهٔ احدی وخمسین ازکرده کوه
شبیخون آوردند وجرکهرا خراب کردند وصد مغولرا
بکشتند وامیر بوری که مقدّم ایشان بود نماند وکیتوبوقانویان
Pag. 172. باز تاختن قهستان کرد وکلّهاء تون وترشیز وزیر کوهرا
براندند وقتل وتاراج کرده اسیر بردند ودردهم جمادی الاوّل
سال مذکور تون وترشیزرا بگرفتند ودر اوایل شعبان دز
مهرینرا بستدند وشب هفتم رمضان دزکالیرا بستدند واز
کردکوه علاء الدین محمدراکه پادشاه ملاحده بود خبر
کردند که درقلعه وبا افتاده واکثر مردم مبارز مردند
ونزدیکست که قلعه از دست برود مبارز الدین علی توران
وشجاع الدین حسن سرابانیرا با صد وده مرد مجاهد سپاهی
نامدار بمساعدت اهالیٔ کردکوه فرستاد با هریك مرد دو من
حنّا وسه من نمك چه درقلعه نمك نمانده بود وهرچند
درکتب نیامده که حنّا دفع وبا کند لکن درانجا جهت آن
که دختر امیری بشوهر میدادند ودست وپای او در حنّا
گرفته بشستند وچون آب عزیز الوجود بود جمعی آن آبرا
بیاشامیدند از ایشان هیچ کدام نمردند بدان سبب ایشانرا
تجربه افتاد وحنّا طلب داشتند بر جمله آن صد وده کس
Pag. 174. بر جماعتی محاصران زدند وچنان بگذشتند که هیچ یكرا

المی نرسید مگر یک کس که در خندق افتاد وپایش ازجای
رفته اورا بر دوش گرفته بقلعه بردند وکارکرده کوه دگر
بارهٔ مستحکم شد وشب چهارشنبه بسلخ ذی القعده سنهٔ
ثلث وخمسین وستمایه حسن مازندرانی که حاجب علاء
الدین بود بمشاورت خورشاه پسرش اورا در مقام سرکوه
شبی که مست خفته بود بتبرزین زخم زد وبکشت وخورشاه‌را
بجای پدر بر تخت نشاندند وچند کسرا بحادثهٔ علاء
الدین متّهم گردانیدند وخورشاه بر حسن مازندرانی
هرچند بکنکاج او پدرش کشته بود اعتماد نتوانست کرد
نامه باو نوشت وبغدایی داد تا پیش او رود وچون بخواندن
مشغول گشت اورا زخم زد وبکشت وخورشاه ظاهر گردانید
وگفت بسبب آن که پدرمرا کشته بود اورا بکشتم وفرمود
تا پسران اورا درمیدان بسوختند وروز یکشنبه بیست
وششم ذی الحجّه دران سال بعد از سه روز جنگ بگرفتند

امدن ناصر الدین محتشم قهستان ببندگیٔ هولاکوخان در صحبت ملك شمس الدین کرت که برسالت پیش او رفته بود

هولاکوخان ملك شمس الدین کرت‌را برسالت بقلعهٔ سرتخت

فرستاد پیش ناصر الدین محتشم واو دران وقت پیر وضعیف
شده بود فرمان‌را امتثال نمود ودر صحبت ملك شمس الدین Pag. 176.
هفدهم جمادی الاوّل با انواع تحف وهدایا به بندگیٔ حضرت
آمد وبشرف خاکبوس مستسعد گشت عاطفت شاهانه
بقبول آن هدایا اورا سیورغامیشی فرمود وفرمود که چون
بر زن وفرزندان رحم کرده فرو آمدی چرا اهل قلعه‌را فرو
نیاوردی بجواب گفت ایشانرا پادشاه خورشاه است گوش
بفرمان‌او دارند هولاکوخان اورا پایزه ویرلیغ داد وبحاکمی
شهر تون فرستاد ودرصفر سنهٔ خمس وخمسین وستّمایه نماند Pag. 178.
هولاکوخان ازانجا منزل بمنزل می آمد چون بحدود زاوه
وخواف رسید اندك عارضه طاری شد وکوکا ایلکا
وکیتوبوقانویان‌را با دیگر امرا نامزد فتح باقی ولایت ایشان
فرمود چون بحدود قهستان رسیدند رسود اندك مقاومتی Pag. 180.
نمودند لکن دریك هفته زمان جمله‌را بگرفتند ودیوارها
بینداختند وکشتن وغارت کرده اسیران بردند ودر هفتم
ربیع الآخر بدر شهر تون رسیدند ومجانیق نصب کرده
جنك کردند نوزدهم ماه ربیع الآخر شهرستان بستدند
وغیر ازپیشه وران تمامت‌را بقتل آوردند ومظفّر ومنصور با
بندگی هولاکوخان آمدند ومتوجّه طوس شدند

وصول هولاکو بطوس وحدود خبوشان وتجدید عمارات انجا وتوجه بطرف دامغان وخراب کردن الموت وایل شدن خورشاه

هولاکوخان چون بطوس رسید در باغی که آنرا ارغون آقا می ساخت خیمهٔ از نسیج که بر وفق فرمان قاآن بجهت هولاکوخان ترتیب کرده بودند آنجا بزدند ودران باغ Pag. 182. نزول فرمود وازانجا بباغ منصوریه آمدند که ارغون آقا بعد از اندراس عمارت آن فرمودند وخواتین امیر ارغون وخواجه عز الدین طاهر آنجا ترغو داشتند ودیگر روز بمرغزار رادکان تحویل فرمود وجهت نزاهت موضع یکچندی آنجا مقیم گشتند واز مرو وباورد ودهستان ودیگر ولایات شراب وعلوفهٔ فراوان می آوردند وبعد ازان بخبوشان آمدند که مغولان آنرا قوجان میگویند وآن قصبه از ابتداء وصال لشکر مغول باز مهمل ومعطّل مانده بود هولاکوخان بتجدید عمارت آن اشارت فرمود ووجه آنرا از خزانه معیّن فرمود تا بر رعایا تحمیلی نباید کرد وکهریزها آنجا جاری شد وکارخانه بنا کردند ودر جنب جامع باغی ساختند وسیف

الدین آقا که وزیر ومدبّر بود وجهی داد تا جامعرا عمارت کردند وامرا واعیان حضرترا فرمود تا هریك بمقدار قدرت ومرتبه درانجا خانها ساختند وازانجا کوچ فرمود وبکتیمور قورچی وظهیر الدین سبلار بیتکچی وشاه امیرکه ایشانرا برسالت پیش خورشاه (پادشاه) ملاحده فرستاده بود حکم یرلیغ شنوانیده بیست ونهم جمادی الآخر باز آمدند وهمان روز لشکر بقلاع ملاحده رسید وآغاز تاختن کرد وروز دهم شعبان سنهٔ اربع وخمسین بخرقان وبسطام رسید وشحنهٔ هراة Pag. 184.
مرکبای را با منکلش برسالت نزد رکن الدین خورشاه فرستاد وتخویف وتهدید ووعید فرمود ودران وقت مولانا سعید خواجه نصیر الدین طوسی که اکمل واعقل عالم بود وجماعت اطبّاء روزگار رییس الدوله وفرزندان ایشان که بغیر اختیار بآن ملك افتاده بودند چون مشاهده کردند که حرکات افعال خورشاه نا بسامان است وظلم وتعدّی در طینت او مرکوز وبر احوال او مخایل جور ظاهر وخاطر ایشان از ملازمت ملاحده ملول ومتنفّر شده بود ومیل ایشان بهواخواهی هولاکوخان هرچه تمامتر وپیش ازین نیز رغبت ایشان دران بوده با یکدیگر پنهان مشورت می کردند که آن ملكرا بوجه احسن وطریق اسهل مسخّر او گردانند وجمعی بسیار از غربا ومسلمانان بایشان پیوسته ودران باب

جمله متّفق گشته بدان سبب سعی نمودند وخورشاه‌را بایلی
ومطاوعت تحریض می کردند وتخویف می نمودند واو نیز
دران باب رضا داد ومقدّم (مقدم lisez) ایلچیانرا گرامی
داشته برادر کهتر خویش شهنشاه وخواجه اصیل الدین
زوزنی را با طایفهٔ از اعیان مملکت خود به بندگی هولاکوخان
فرستاد در باب اظهار ایلی پادشاه باعزاز واکرام ایشان
اشارت فرمود ودیگر باره ایلچیانرا نامزد گردانید تا با صدر
الدین وظهیر الدین وتوکل بهادر وبخشی ومازوق
Pag. 186. برسالت پیش خورشاه روند تا اگر مطیع است قلاع‌را خراب
گرداند وبنفس خود حاضر شود ودر جواب گفت اگر
پدرم مخالفت کرد من مطاوعت نمایم وچند قلعه‌را چون
Pag. 188. هامون‌دز والموت ولمبسر بعضی خراب کرد کنگرها بیفکند
ودرها بینداخت وبتخریب فصیل وبارو مشغول شد وبجهت
بیرون آمدن سالی مهلت خواست هولاکوخان دانست که
اورا زمان نکبت در رسیده واز آمده شد ایلچیان اورا
Pag. 190. تنبیهی نخواهد شد دهم ماه شعبان سنهٔ اربع وخمسین
وستّمایه الهجریّه از بسطام بر نشست وبجانب قلاع ایشان
توجّه فرمود واشارت راند تا لشکرهای که در عراق ودیگر
اطراف بودند...گرد... گردند بر میمنه بوقاتیمور وکوکا
Pag. 192. ایلکا از راه مازندران روان شدند وبر میسره تکودر اوغول

کیتوبوقا نویان از راه خوار وسمنان وهولاکوخان در قلب
که آنرا مغول قول گویند با یك تومان بهادر نامدار بیت.

برفتند وروی زمین تیره گشت
زگرد سواران فلك خیره گشت

ودیگر بار درمقدمه ایلچیان فرستاد که عزیمت مصمّم
Pag. 196. است اگر خورشاه با وجود جرایم بخدمت استقبال قیام
نماید نظر عفو برگناهان او اندازیم وچون رایات
جهانگیری بفیروزی از فیروز کوه گذر کرد ایلچیان باز
Pag. 198. آمدند مصاحب وزیر کیقباد بتخریب قلاع از بندگی تقبّل
نموده والتماس کرده تا خروج خورشاه را یکسالی امهال فرمایند
والموت ولمبسر که خانهٔ قدیم است از تخریب مسلّم دارند
وباقی قلاع تسلیم رود وبهرچه فرمان رسد مطیع ومنقاد باشد
Pag. 200. وپروانه فرستاد تا محتشم کردکوه وقهستان به بندگی آیند
وپنداشت که بدان شیوها دفع المقدور کاین تواند کرد
چون رایات جهانگیر بولایت لار ودماوند کشید شمس
Pag. 202. الدین کیلکی را بکردکوه فرستاد تا مقدّم آنجارا بخدمت
آورد ومتوجّه فران شده شاه دزرا که بر ممر افتاده بود بر
حصار گرفتند وبدو روز بکشادند ودیگر بار ایلچی فرستادند
تا خورشاه فرو آید ایلچیانرا بازگردانید وقبول کرد که
Pag. 204. پسر خودرا با سیصد مرد حشری بفرستد وتمامت قلعهارا

خراب گرداند هولاکوخان در عبّاس آباد ری توقّف فرمود
وانتظار می کرد پسری هفت هشت سالهرا که از سرّیّتی
آورده بود وجمعی اکابر واعیان در هفدهم رمضان سنهٔ اربع
وخمسین بفرستاد هولاکوخان اورا عزیز داشت واجازت
مراجعت فرمود که هنوز خردست واگر رکن الدین دیرتر
می تواند آمد برادر دیگر بفرستند تا شهنشاه که چند
سال شد که ملازم شد بازگردد رکن الدین برادر دیگر
شروانشاهرا وخواجه اصیل الدین زوزنیرا با سیصد نفر
فرد در پنجم شوال به بندگی فرستاد بحدود ری بشرف
بندگی رسیدند ودر نهم شوال با یرلیغ مراجعت نمود مشتمل Pag. 206.
بران که بواسطهٔ اظهار ایلی ومطاوعت گناه پدر ومتعلّقان
ایشان بخشیدم واز رکن الدین خود درین مدّت که بجائ
پدر نشسته هیچ گناهی صادر نشده قلاعرا خراب کند
وبهمه وجوه از باس ما ایمن باشد وفرمان شد که لشکرهای
که بر مدار استاده اند بجرگه روان شوند وناگاه از
جمیع جهات جوانب ایشانرا فرو گرفتند بوقاتیمور وکوکا
ایلکا از جانب اسندان نزدیك رسیدند خورشاه پیش
ایشان پیغام فرستاد که چون ما ایل شدیم وبتخریب قلاع
مشغولیم موجب وصول چیست گفتند که چون از جانبین
طریق یکانگی مسلوك است بعلف خوار آمده ایم وهولاکوخان

دهم شوال سنهٔ اربع وخمسین از بسکله براه طالقان روان
شد وبتاختن سرحد ولایت ایشان رسید واگر دران شب
باران بسیار نبودی خورشاه بر پای قلعه دستگیر می شد
هژدهم شوال چتر آسمان سای را در موضعی که مقابل میمون دز
است از طریق شمالی باز کشادند ودیگر روز بر مدار قلعه Pag. 208.
بر سبیل نظاره ومطالعهٔ جنگگاهها طواف میکرد ومداخل
ومخارج آنرا مشاهده می فرمود وروز دیگر از جملهٔ جوانب
قلعه لشکرها در رسیدند بعظمتی که در وصف نگنجد Pag. 210.
وپیرامون قلعه که قرب شش فرسنگست نرگه کردند
وچون از حصانت قلعه را فتح متعذّر بود با شهزادگان وامراء
در باب محاصره ومراجعت وتوقّف وانتظار تا سال دیگر
کنکاج فرمود گفتند زمستان است وچهارپایان لاغر وعلف
نه ونقل علوفات از طرف ارمن یا حدود کرمان می باید کرد
مراجعت اولی مینماید وبوقاتیمور وسیف الدین بیتکچی
وامیر کنبوقا سخن بر محاصره تمام کردند باز ایلچی فرستاد
وسخنان بلطف وعنف آمیخته گفت وفرمود که فرو آید
سبب حیوة جمعی ضعفا ومساکین باشد واگر تا پنج روز
بخدمت نرسد قلعهارا محکم کند وکارزاررا مستعد باشد
خورشاه با امراء واعیان ملك مشورت کرد هریك بر حسب
رای خویش سخنی می گفتند خواجه نصیر الدین طوسی را

نوّر الله قبره با جمعی وزراو اعیان وکفاة ومقدّمان بیرون فرستاد با تحف وطرایف بسیار وروز آذینه بیست وهفتم شوال به بندگی رسیدند وایشانرا پراکنده فرو آوردند وسخن پرسیدند وخورشاه خویشتن روز یکشنبه اوّل ذی القعده سنهٔ اربع وخمسین وستّمایه بکنکاج اعیان دولت در صحبت خواجه نصیر الدین طوسی وخواجه اصیل الدین زوزنی ووزیر موئد الدین وفرزندان رییس الدوله از قلعه فرو آمدند وخانهٔ دویست ساله پدرود کرد وبشرف خاکبوس حضرت اعلی رسید وخواجه نصیر دران باب گفته است شعر

سال عرب چو ششصد وپنجاه وچار شد Pag. 212.
یکشنبه اوّل مه ذی القعده بامداد
خورشاه پادشاه اسماعیلیان زتخت
درخاست پیش تخت هولاکو بایستاد

(هولاکوخان) چون خورشاه‌را دید دانست که کودک است وروزگار ندیده وبی رای وتدبیر اورا بنواخت وبمواعید خوب مستظهر گردانید وصدر الدین‌را بفرستاد تا تمامت حصنها وقلعها که آبا واجداد او بمرور ایّام در تملّك آورده بودند در قهستان ورودبار وقومس مشحون باّلات وذخایر تسلیم کرد وعدد آن قلاع بصد می رسید وکوتوالان‌را فرود آوردند وجمله‌را خراب کردند مگر کردکوه ولمبسر که

خویشان ومتعلّقان لمبسررا سالی نگاه داشتند وبعد ازان
وبا طاری شد وبسیاری نماندند وباقیان فرو آمدند
وبدیگران ملحق شدند وکردکوه‌را بیست سال نگاه
داشتند وآخر مستخلص گشت بر جمله خورشاه تمامت
متعلّقانرا از قلعهٔ میمون دز بزیر آورد وخزاین ودفاین موروث
ومکتسب هرچند بنسبت آوازه نبود تمامت پیشکش کرد
وپادشاه اورا بر امراء عساکر قسمت کرد ورایت جهانکشای
ازانجا بپای آلموت آمد ورکن الدین خورشاه‌را بپای قلعه Pag. 214.
فرستاد تا ایشانرا فرو آورد اسفهسلار تمرّد نمود هولاکوخان
بلغایی بر مدار آن بداشت دوسه روز کرّ وفرّی میکردند
بعد ازان ایشانرا یرلیغ امان فرستاد دو شنبه بیست وششم
ذی القعده سنهٔ اربع وخمسین فرو آمد وقلعه تسلیم کرد
ومغولان بر بالا رفتند ومنجنیقها بشکستند ودرها بر
کشیدند وساکنان جهت نقل اسباب سه روزه مهلت
خواستند وچهارم لشکریان بر آمدند تاراج کردند
وهولاکوخان بمطالعهٔ الموت ببالا بر آمد واز عظمت آن کوه
انگشت تحیّر در دهان گرفت وبعد از تفرّج فرود آمد
وازانجا کوچ فرمود وبحوالیٔ لمبسر که زمستانگاه آنجا بود
چند روز طایر بوقارا با لشکری جهت محاصرهٔ آن بگذاشت
وشانزدهم ذی الحجّه سنهٔ اربع وخمسین مراجعت فرمود

ودوشنبه بیست وهفتم ماه مذکور جهت کوبکلامیشی
بهفت فرسنگی قزوین باوردوی بزرك فرو آمد ویك هفته Pag. 216.
طوی کردند وشهزادگان وامرارا نواخت فرمود وتشریف داد
وچون راست دلی خواجه نصیر الدین طوسی وفرزندان
رییس الدوله وموفّق الدوله که اطبّاء بزرك معتبر بودند
واصل ایشان از شهر همدان روشن ومحقّق بود ایشانرا تمامت
سیورغامشی فرموده بنواخت واولاغ داده تا تمامت اهل
واعیان ومتعلّقان وخویشان ایشانرا با عموم حواشی وخدم
واتباع واشیاع ازانجا بیرون آوردند وایشانرا ملازم حضرت
گردانید وتا غایت هواره ایشان وفرزندان ایشان ملازم
ومقرب حضرت هولاکوخان واوروغ نامدار بودند وصورت
بارگاه مذکور ونواخت فرمودن شهزادگان وامراء وجماعت
مذکور بران هیات است که ثبت می افتد روز پنجشنبه دهم
محرّم سنهٔ خمس وخمسین وستّمایه خورشاه‌را یرلیغ وپایزه
داد وتشریف فرمود ودختر مغول بوی ارزانی داشت وبنهٔ
اورا با حواشی واموال در قزوین ساکن گردانید واو دو سه
کس‌را با ایلچیان پادشاه بجانب قلاع شام بفرستاد تا چون
رایات همایون آنجا رسد تسلیم کنند وبعد ازان که از زفاف
فارغ شد هولاکوخان جهت آن که عهد کرده بود
وخورشاه را امان داده نخواست که عهد بشکند وقصد او

کند و نیز تا قلاع بسیار ازان ایشان که درین دیار و دیار
شام بود بسخن او مستخلص گردد والّا سالها باید تا فتح
آن میسّر گردد اورا مدّتی باعزاز واکرام می داشت و بعد
ازان ببندگی (منککوقاآن) فرستاد و در واقعهٔ او روایات
مختلفست ومحقّق آنک چون خبر به قاآن رسید که خورشاه
می آید فرمود که اورا چرا می آرند واولاغ بهرزه خسته
می کنند وایلچی فرستاد تا هم در راه اورا هلاك کردند ودرین
جانب بعد ازان که خورشاه‌را روانه گردانیدند خویشان
ومتعلّقان اورا از زن ومرد تا کودك گهواره تمامت در میان
ابهر و قزوین بقتل آوردند چنانك از ایشان اثر نماند
ومدّت ملك اسماعیلیّه صد وهفتاد وهفت سال بود ابتداء
آن سنهٔ سبع وسبعین واربع مایه که لفظ الموت کنایت ازان
است وانتهاء ان غرّهٔ ذی القعده سنهٔ اربع وخمسین وستّمایه
وعدد ملوك ایشان هفتست بدین تفصیل اوّل حسن بن علی
بن محمّد الصبّاح الحمیری دوم کیاء بزرگ امید واو وحسن
هردو داعی بودند سوم محمد بن بزرگ امید که بعلی ذکره
السلام مشهورست چهارم حسن بن محمد بن بزرگ امید
پنجم محمّد بن الحسن واورا حسن نومسلمان گفتند ششم
علاء الدین محمد بن الحسن بن محمد هفتم رکن الدین
خورشاه بن علاء الدین که دولت باو منتهی شد

وفتح آن بلاد وبقاع دلیل قاطع است بر وفور سعادت ودولت منککوقاآن وبرادر او هولاکوخان که چنان کاری معظّم باندکی زمانی بسهولت وآسانی دست داد واکر نه Pag. 220. تاثیر آن سعادت بودی ولایت ایل بکلّی در سر بقل (lisez نُقل) وشراب رفتی اینست تمامی حکایات فتح قلاع ملاحده که ثبت افتاد والسلام

حکایت توجّه هولاکوخان بجانب قهستان بعد از فتح قلاع ملاحده ووصول بایجو نام (نویان .lis) از روم وباز خواست فرمودن هولاکوخان ازو وباز فرستادن اورا بجانب روم تا تمام مستخلص کرداند

هولاکوخان چون از فتح بلاد وقلاع ملاحده فارغ شد در ربیع الاول سنهٔ خمس وخمسین وستّمایه از حوالی قزوین بجانب همدان توجّه فرمود وبایجو نویان از حدود اذربایجان Pag. 222. برسید هولاکوخان ازو رنجیده بود بانك بروی زد وفرمود که با جرماغون نویان رفته تو بجای او در ایران زمین چه کار کردهٔ وکدام صفّ شکستهٔ وکدام یاغی‌را بایلی در آوردهٔ

جز آنك لشكر مغول را بحشمت وعظمت خليفه مى ترسانى
او زانوزد وعرضه داشت كه تقصير نكرده ام وآنچ مقدور Pag. 224.
بود بتقديم رسانيده ام از در رى تا حدود روم وشام
يك روى كرده ام مگر كار بغداذ كه از كثرت خلق وبسيارى
سپاه وسلاح واهبت آنجا وراههاء باريك دشوار كه در پيش
است لشكر بدان حدود كشيدن متعذّرست باقى حكم
پادشاه راستُ بهر آنچ فرمايد بنده وفرمان بردارم بدان
سخن بارهٔ (نايرهٔ lisez) غضب او تسكين يافت وفرمود كه ترا
مى بايد رفت كه آن ولايت را تا كنار آب از دست فرزندان
افرنمس (افرينس) واركمار (از كفّار) مستخلص گردانى بايجو
بر فور باز گشت وبولايت روم لشكر كشيد ودران وقت
سلطان روم غياث الدين كيخسرو پسر علاء الدين بود
بموضع كوسه داغ با بايجو نويان مصاف داد وشكسته شد
بايجو تمامت روم را بگرفت وقتل وغارت كرد وهولاكوخان
با شهزادگان قلى وبلغه وتومار وامراء بزرك بوقاتيمور
وقدسون وقتار سوحان وكوكا ايلكا بصحراء همدان نزديك
خانهاباد كه مرغزاريست كرستان (از كردستان lisez) نزول
فرمود وبترتيب وتجهيز لشكر مشغول شد

ظهور فتنه در بغداذ ووقوع مخالفت میان دواتدار ووزیر وابتداء نکبت خلیفه

در تاریخ سنهٔ اربع وخمسین وستمایه بآخر تابستان سیلی عظیم بیامد وشهر بغداد غرق شد چنانکه طبقهٔ فوقانی آنجا در آب غرق شد شد وناپدید گشت وتا مدت پنجاه روز آن Pag. 226.
سیل دران دیار بود آنگاه روی بانحطاط نهاد ویك نیمهٔ اعمال عراق خراب وهنوز غرق مستعصمی در افواه مردم بغداد مذکور باشد ودران میانه حادثه زناطره جریان ورنود واوباش دست تطاول واستیلا دراز کردند وهر روز خلقیرا بی گناه می ستدند ومجاهد الدین ایبك دواتدار رنود واوباشرا بخود دعوت می کرد وباندك زمانی صاحب شوکت شد وچون قوی حال گشت وخلیفه مستعصمرا بی رای وتدبیر وسادهٔ دل دید با جمعی اعیان مشورت کرد که اورا خلع کنند ودیگری هم از عباسیان بجای او بنشانند وزیر مویّد الدین ابن علقمی از ان حال اگاه شد ودر خلوت مستعصمرا اعلام داد وگفت تدارك حال ایشان واجبست خلیفه فی الحال دواتدارا بخواند وتقریر وزیر باوی باز راند وگفت بنابر اعتمادی که بر تو دارم سخن وزیر در باب غمز تو نشنیدم وبا تو گفتم که می باید بهیچ وجه فریفته

نشوی وپای از جادهٔ مطاوعت بیرون ننهی ایبک چون
شفقت وعاطفت خلیفه احساس کرد در جواب گفت که
اگر گناهی بر بنده ثابت شود اینك سر واینك تیغ ومع
هذا عفو وصفح غفران خلیفه کجا رود امّا وزیر بر تزویررا دیو
از راه برده است ودر دماغ تیرهٔ او ولا وهواء هولاکوخان Pag. 228.
ولشکر مغول بادید آمده وسعایت او در حقّ من جهت
دفع تهمت از خویش می کند واو بر خلاف خلیفه است
ومیان هولاکوخان واو آمد شد جاسوسان متواتر خلیفه
اورا استمالت داد وفرمود که من بعد بیدار وهوشمند باش
ومجاهد الدین از خدمت خلیفه بیرون آمد وبمکابره رنود
واوباش بسیار بر خود جمع کرد بقصد خلیفه وشبا روزی
ملازم می بودند خلیفه متوهّم شد ودفع اورا لشکر گرد کرد
وفتنه وآشوب در بغداد زیاده گشت واهل آنجا از عبّاسیّان
ملول ومتنفّر شده بودند وعلامت آخر دولت ایشان
دانسته اختلاف اهوا درمیان ایشان ظاهر شد خلیفه
هراسان گشت وفخر الدین دامغانی را که صاحب دیوان
بود فرمود تا آن فتنه را بنشاند وبخط خود مکتوبی نوشت
که آنچ در حقّ دواتدار گفته اند افترا وبهتان است
ومارا بروی اعتماد کلّی است ودر امان ماست وآنرا بر دست
ابن درنوش پیش او فرستاد تا دواتدار بخدمت خلیفه

حاضر شد واستمالت یافته با تشریف واعزاز بازگشت ودر شهر ندا زدند که آن سخن که درحق دواتدار گفته بودند دروغ است ودر خطبه بعد از ذکر خلیفه نام دواتدرا یاد می کردند وآن فتنه باسهل طریق مندفع شد

توجه هولاکوخان بجانب بغداذ وآمد شد ایلچیان میان او وخلیفه ومآل ان حال

هولاکوخان درنهم ربیع الآخر سنهٔ خمس وخمسین وستّمایه بدینور رسید برعزم بغداذ وازانجا مراجعت نمود وبهمدان آمد دردوازدهم رجب آن سال روز دهم رمضان پیش خلیفه Pag. 230.
ایلچی فرستاد بتهدید ووعید که بوقت فتح قلاع ملاحده ایلچیان فرستادیم واز تو بچریک مدد خواستیم در جواب گفتی که ایلم ولشکر نفرستادی نشان ایلی ویکدلی آن باشد که بوقت رکوب بجانب یاغی مارا بلشکر مدد کنی لشکر نفرستادی وعذرگفتی وهرچند خاندان شما قدیم وبزرگست ودودمان دولت دیده امّا بیت

درفشیدن ماه چندان بود
که خورشید تابنده پنهان بود

همانا از زبان خاص وعام بسمع شما رسیده باشد که ازعهد

جنکیزخان تا امروز از لشکر مغول بر عالم وعالمیّان چه رفته است و با خاندان خوارزمشاهیّه وسلجوقیّه وملوك دیالمه واتابکان وغیر ایشان که خداوندان با عظمت وشوکت بودند چه مایه اذلال رفت بقوّت خدای قدیم جاوید و در بغداد بهیچ یك ازان طوایف بسته نبود ودرانجا تختگاه داشتند با وجود قدرت وتوانایی که ماراست چگونه برما بسته شود پیش ازین ترا پندها دادیم واکنون میگوییم از کین وستیز پرهیز و با درفش مشت مزن وآفتاب را بگل میندای که رنجه شوی مع هذا مضی ما مضی اگر بارو خراب کند وخندق بینبارد ومملکت را بفرزند سپرده بیاید ومارا به بیند واگر نخواهد که بیاید وزیر وسلیمانشاه ودواتدار هرسه را بفرستد تا پیام ما بی زیادت Pag. 232.
ونقصان بوی رسانند هرآینه چون فرمان ما برد مارا واجب نباشد کینه ورزیدن وولایت ولشکر ورعیّت بوی بماند واگر پند نشنود وسر خلاف وجدال دارد لشکررا ترتیب کند ومیدان جنگ را معیّن گرداند که ما جنگ اورا میان بسته ایم ومستعدّ ایستاده وچون من از سر خشم لشکر ببغداد کشم اگر تو برآسمان یا در زمین پنهان شوی مثنوی

زگردون گردان بزیر آرمت
به پستی زبالا چو شیر آرمت

نمانم کسی زنده از کشورت
بر آتش نهم شهر وبوم وبرت

اگر خواهی که بر سر وخاندان قدیم خود بخشایی پند من بگوش هوش بشنو واگر نشنوی به بینم تا خواست یزدان چگونه است چون یلچیان ببغداد رسیدند وپیغام بگذاردند خلیفه شرف الدین (بن) الجوزی‌را که مردی فصیح بود وبدر الدین محمود وزنگی نخوانیرا در صحبت ایلچیان باز فرستاد وجواب گفت که ای جوان نورسیده Pag. 234.
وتمنّی عمر اندك كرده وبمساعدت واقبال دوروزه خودرا بر همه عالم غالب ومحیط دیده وفرمان خودرا قضاء مبرم وامر محکم دانسته از من چیزی که نیابی چرا می جویی بیت

برای وسپاه وکمند (lisez کُند) آوری
ستاره چگونه به بند آوری

همانا شاهزاده نمی داند که از خاور تا باختر از شاه تا گدا از پیر تا برنا که خداپرست ودیندارند تمامت بندهٔ این درگاه اند وسپاه من وچون اشارت کنم تا پراگندگان جمع شوند پیشتری کار ایران بسازم واز ایران روی بکشور توران آرم وهرکس‌را در محل خود قرار دهم هرآینه سراسر روی زمین پر شور وآشوب شود ومن جویندهٔ کین وخریدار آزرم مردم نیستم ونمی خواهم که از تردّد لشکر زبان رعیّت بر

افرین و نفرین کرده علی الخصوص که با قاآن و هولاکوخان یکدل ویکزبانیم واگر تو هیچو من تخم دوستی میکاشتی با خندق وبارو بندگان من چه کار داشتی راه دوستی سپر و با خراسان کرد واگر سر نبرد وجنك داری مثنوی

درنگی مباش وبپوزش میای
گرت رای جنگست یکدم بجای
سوار وپیاده هزاران هزار
مرا هست شایستهٔ کارزار

که بوقت کین توختن ازآب دریا کرد برانگیزند

Pag. 236. وبرین جمله پیغام داده ایشانرا با بعضی تحف وهدایا روان کرد وچون ایلچیان از شهر بیرون رفتند همه صحرا مملو عوام الناس بودند زبان بدشنام ایلچیان بکشادند وسفاهت آغاز کرده جامهای ایشان می دریدند وخیو می انداختند تا مگر چیزی گویند که آنرا دست آویز ساخته زحمتی رسانند وزیررا اعلام کردند ودر حال چند غلام بفرستاد تا ایشانرا دور گردانیدند وایلچیان چون به بندگی هولاکوخان رسیدند وآنچ دیده بودند عرضه داشتند پادشاه در غضب شد وفرمود که همانا خلیفه‌را هیچ کفایتی نیست که با ما چون کمان ناراستست اگر خدای جاوید مدد دهد اورا بگوشمال چون تیر راست گردانم آنگاه رسولان خلیفه

ابن الجوزی و بدر الدین وزنکی در آمدند ورسالت‌را ادا کردند هولاکوخان از سخنان بی دولتانهٔ او بر آشفت وفرمود که خواست خدای با آن قوم دیگر است که در خاطر ایشان چنین اندیشها می اندازد ودر ماه.........از لو ییل موافق سنهٔ خمس وخمسین وستّمایه از پنج انگشت حدود همدان که اوردوی او بود رسولان خلیفه‌را اجازت انصراف فرمود وپیغام داد که خدای جاوید جنگیزخان واوروق اورا بر کشید وتمامت روی زمین از شرق تا غرب بما ارزانی داشت هرکس که بایلی دل وزبان باما راست دارد مال Pag. 238.
وزن وفرزند وجان بدو بماند وآنکه خلاف اندیشد ازان برخورداری نه بیند واز خلیفه باز خواست سخت فرمود که حبّ جاه ومال وعجب وغرور بدولت فانی ترا چنان فتنه گردانید که نیز سخن نیك خواهان در تو اثر نمی کند وگوش تو نیوشای پند ونصیحت مشفقان نیست و از راه پدر واجداد انحراف نمودهٔ باید که مستعدّ رزم وکارزار باشی که من با لشکری چون مور وملخ متوجّه ملك بغداذم اگر گردش گردون دگرگون رود حکم آن خدای بزرگ راست

رسولان بغداذ بعد از وصول پیغام پادشاه جهان گیر پیش وزیر تقریر کردند واو برمّتها بر رای خلیفه عرضه داشت

خلیفهٔ گفت مقتضی رای تو در دفع این خصم قاهر وقادر
چیست وزیر گفت کعبتین خصم ببذل مال باز باید
مالید چه جمع خزاین ودفاین جهت وقایهٔ عزّت عرض
وسلامت نفس کنند از نفایس اموال یکهزار خروار بار
ویکهزار شتر گزیده ویکهزار سر اسپ تازی بآلت وساز
ترتیب باید کردن وجهت شهزادگان و امرا بقدر مرتبهٔ
هریك هدیه وتحفه در صحبت رسولان کافی داهی فرستادن
وعذر خواستن وخطبه وسکّه بنام او کردن خلیفه تدبیر
وزیر پسندیده داشت وباتمام آن اشارت فرمود ومجاهد
الدین ایبك که اورا دواتدار کوچك گفتندی بسبب
وحشتی که میان او ووزیر قایم بود باتّفاق امراء دیگر ورنود
بغداد بخدمت خلیفه پیغام فرستادند که وزیر این تدبیر
جهت مصلحت خویش اندیشید تا خودرا بنزد هولاکوخان
Pag. 240. مشکور گرداند وما لشکریانرا در بلا ومحنت اندازد ما نیز
سر راهها نگاه داریم ورسولانرا با مال بگیریم ودر بلا وعنا
اندازیم خلیفه بدان سخن ارسال حمل فروگذاشت واز سر
تهوّر وغرور پیش دستور فرستاد که از قضاء مستقبل مترس
وافسانه مگوی چه میان من وهولاکوخان وبرادرش
منککوقاآن دوستی ویکانکیست نه دشمنی وبیگانگی وچون
من دوست ایشانم هرآینه ایشان نیز دوست وهواخواه من

باشند همانا پیغام رسولان دروغ است واگر چنان که برادران
مرا خلافی وغدری اندیشند خاندان عبّاسی‌را چه باك چون
پادشاهان روی زمین بمثابت ومنزلت لشکر اند وامر ونهی
مرا مطیع ومنقاد از هر کشوری بخوانم وبدفع ایشان بر
Pag. 242. نشسته ایران وتوران بر برادران بشورانم تو دل‌را قوی دار
واز تهدید ووعید مغول مترس ایشان اگرچه بادولت
وصاحب شوکتند اما از خاندان عبّاسی جُز هوس در سر
وباد در دست چیزی ندارند وزیر ازان سخنان پریشان گشت
Pag. 244. یقین دانست که دولت ایشان منقطع خواهد گشت وچون
در زمان وزارت او انقطاع می یافت چون مار بر خود
می پیچید وازهر گونه تدبیر می اندیشید وامراء بغداذ
وبزرگان آنجا چون سلیمانشاه بن برجم وفتح الدین بن کره
Pag. 246. ومجاهد الدین دواتدار کوچك پیش وزیر جمع شدند
وزبان بقدح وطعن خلیفه دراز کردند که او دوست مطرّبان
ومسخّرگانست ودشمن سپاهیان ولشکریان وما امراء لشکر
آنچه در عهد پدرش بیندوختیم در زمان او فروختیم
سلیمانشاه گفت اگر خلیفه بر دفع این دشمن قوی اقدام
ننماید ومبادرت ومساعدت نجوید عمّا قریب لشکری مغول
بر ملك بغداذ چیره گردند وآنگاه بر هیچ آفریده رحم
نکنند چنان که با دیگر بلاد وعباد کردند حضری وبدوی

وقوی وضعیف هیچ کدام‌را نگذارند وپردگیانرا از ستر
عصمت بیرون آرند ودرین حال اگر مغول جملهٔ جوانب‌را
فرو نگرفتندی جمع لشکر اطراف سهل بودی ومن با لشکری
شبیخون برده ایشانرا پراکنده گردانیدمی واگر بر خلاف
متصوّر افتد جوانمرده‌ی‌را اولی که در میان جنگ بنام وننگ
کشته شود وچون این سخن بخلیفه رسید پسندیده
داشت وبا وزیر گفت سخن سلیمانشاه در جان خسته اثر
Pag. 248. دارد بموجب تقریر او لشکررا عرض ده تا ایشانرا بدرم
ودینار توانگر گردانم وبسلیمانشاه سپار تا بسخن خود
برسد وزیر دانست که خلیفه زر ندهد لیکن علی رغم
اعدارا بر فور اظهار نکرد وعارض‌را فرمود تا لشکررا بتدریج
اندک اندک عرض می دهد تا اوازهٔ ازدحام لشکر در حضرت
خلیفه بدور ونزدیک وترک وتازیک برسد ودر قصد فاتر
شوند عارض بعد از پنج ماه اعلام وزیر کرد که گروهی انبوه
ولشکری فراوان شدند کار زر دادن خلیفه است وزیر عرضه
داشت ومستعصم عذر گفت ووزیر از مواعید او بکلّی
مایوس گشت وبقضا رضا داده دیدهٔ انتظار بر دریچهٔ
اصطبار گذاشت مصرع

تا خود فلک از پرده چه آرد بیرون

ودران فترت چون دواتدار با وزیر بد بود ورنود واوباش

شهر متابع او در افواه می انداختند که وزیر با هولاکوخان
یکیست و نصرت او و خذلان خلیفه می خواهد و مظنّه آن
بود و خلیفه باز بر دست بدر الدین دریکی و قاضیٔ
بندینجان اندك تحفه فرستاد، و پیغام داد که هرچند
پادشاه را معلوم نیست لکن از واقفان احوال سوال کند که
تا غایت هر پادشاه که قصد خاندان آل عبّاس و دار
السلام بغداذ کرد عاقبت او وخیم گشت هر چند شاهان Pag. 250.
با صلابت و خسروان صاحب شوکت قاصد ایشان شدند
بناء این خانه بغایت محکم افتاده و تا قیامت پایدار
خواهد بود ودر ایّام ماضی یعقوب لیث صفّاری قصد خلیفهٔ
عهد کرد با لشکر انبوه متوجّه بغداذ شد بمقصد نا رسیده
از داد شکم جان بداد و همچنین برادرش عمرو عازم شد
اسماعیل بن احمد سامانی او (را) گرفته وبند کرده به
بغداذ فرستاد تا خلیفه آنچ مقدور قضا بود بروی براند
و بساسیری با لشکری گران از مصر ببغداذ آمد و خلیفه‌را
بگرفت ودر حدیثه محبوس گردانید ودر بغداذ دو سال
خطبه وسکّه بنام مستنصر کرد که در مصر خلیفهٔ
اسماعیلیّان بود عاقبت طغرلبك سلجوقی‌را خبر شد از
خراسان روان شد وبا لشکر جرّار قصد بساسیری کرد واورا
بگرفت و بکشت و خلیفه‌را از حبس بیرون آورده ببغداذ

آورد وبخلافت بنشاند وسلطان محمّد سلجوقی نیز قاصد
بغداد شد از راه منهزم باز گشت ودر راه نماند ومحمّد
خوارزمشاه بقصد قلع این خاندان لشکری بزرگ آورد از
اثر خشم خدای در گریوهٔ اسدآباد ببرف ودمه گرفتار شد
واکثر لشکر او تلف شدند وخایبا خاسرا مراجعت نمود
وآز جدّ تو جنکیزخان در جزیرهٔ آبسکون دید آنچ دید
پادشاه‌را قصد خاندان عبّاسی اندیشیدن مصلحت نباشد
Pag. 252. از چشم بد روزگار غدّار بیندیش ازان سخنان خشم
هولاکوخان زیادت شد ورسولانرا باز گردانید
وگفت مثنوی

زآهن برو شهر وبارو بساز
زپولاد برج وبدن بر فراز
زدیو وپری جمع گردان سپاه
پس آنگه بیا پیش من کینه خواه
اگر بر سپهری بزیر آرمت
بناکام در کام شیر ارمت

حکایت مشغول شدن هولاکوخان بترتیب وتجهیز لشکر بجهت فتح بغداذ ومسخّر گردانیدن حوالی آن Pag. 254.

وچون رسولانرا باز گردانید از کثرت لشکر بغداذ اندیشه
می کرد بترتیب وتجهیز لشکر مشغول شد وخواست که
پیشتر لشکر باطراف وجوانب بغداذ فرستد که کوهها
سرافراز منیع است ومسخّر کند نزد حسام الدین عکه که
از قبل خلیفه حاکم درتنك وآن نواح بود واز خلیفه
بواسطهٔ رنجیده ایلچی فرستاد واورا طلب داشت حسام
الدین بی تردّد درتنك بفرزند خود امیر سعد سپرد وخود
به بندگی آمد هولاکوخان اورا بسیار عاطفت وسیورغامیشی
فرمود واجازت مراجعت ارزانی داشت ودز وروده ودز مرج
وچند قلعهٔ دیگر بوی بخشید واو باز گشت وبهر دزی
لشکری فرستاد تا تمامت ایل ومطیع شدند ودزها بوی
تسلیم کردند وچون مطلوب دیرینهٔ او بحصول پیوست
ولشکریان سلیمانشاه نزد او جمع شدند دل بزرك ومتکبّر
شد وپیش حاکم اربیل ابن صلایه علوی فرستاد تا اورا با Pag. 256.
دیوان عزیز آشتی دهد وگفت هولاکوخان‌را بمیزان کفایت

وکیاست بر گراییدم هرچند بیکبار تعنیف و تخویف است پیش من قدری و وزنی ندارد اگر خلیفه مرا بنوازد و قوی دل گرداند و لشکری سوار می فرستد من نیز قرب صد هزار پیاده کرد و ترکان متفرّق جمع گردانم و راهها بر هولاکوخان بگیرم و نگذارم که هیچ آفریده از لشکر او به بغداذ در آید ابن صلایه وزیررا ازان اعلام داد واو نزد خلیفه عرضه داشت زیاده التفاتی نرفت و این سخن نزد هولاکوخان رسید آتش غضبش بغایت ملتهب گشت کیتوبوقا نویانرا با سی هزار سوار بدفع ایشان روانه فرمود چون نزدیك رسید حسام الدین‌را بخواند که عزیمت بغداذ مصمّم است وبکنکاج تو احتیاج است حسام الدین بی تفکّر وتدبّر بیامد کیتوبوقا اورا توکیل فرمود وگفت اگر خواهی که خلاص یابی وبر قرار حاکم این قلعها باشی زن وفرزند ومتعلّقان ولشکرهای خود بتمامت ازین درها فرود آر تا شماره کنم ومال وقبجوررا مقرّر گردانم حسام Pag. 258.
الدین چاره ندید وتمامت‌را حاضر گردانید کیتوبوقا گفت اگر دل تو با پادشاه راستست بفرمای تا تمامت قلعهارا خراب کنند تا آن معنی محقّق گردد او دریافت که سخنان بیهوده او بایشان رسیده دست از جان شیرین شسته بفرستاد تا همه درهارا خراب کردند بعد ازان اورا با

تمامت اتباع واشیاع بکشتنند مگر اهل قلعهٔ که پسرش
امیر سعد برانجا بود اورا بتخویف وانذار طلب داشتند
اجابت نمود وگفت عهد وپیمان شما نا درستست اعتماد
ندارم ومدّتی خلیع العذار دران کوهها می گردید وعاقبهٔ
الامر ببغداذ رفت واز دیوان عزیز نوازشها یافت ودر جنك
بغداذ بقتل آمد وکیتوبوقا مظفّر ومنصور با بندگی حضرت Pag. 260.
آمد هولاکوخان با ارکان دولت واعیان حضرت در باب
عزیمت مشورت می کرد هریك بر حسب معتقد خود خبری
میگفتند حسام الدین منجم که بفرمان قاآن مصاحب او
بود تا اختیار نزول ورکوب می کند طلب کرد وفرمود که
هر آنچه در نجوم می نماید بی مداهنه تقریر کن چون
بواسطهٔ قربت جراءتی داشت مطلقا با پادشاه گفت که
مبارك نباشد قصد خاندان خلافت کردن ولشکر ببغداذ
کشیدن چه تا غایت وقت هر پادشاه که قصد بغداذ
وعبّاسیّان کرد از ملك وعمر تمتّع نیافت اگر پادشاه سخن
نشنود وآنجا رود شش فساد ظاهر گردد اوّل آنکه همه
اسپان بمیرند ولشکریان بیمار شوند دوم آنکه آفتاب بر
نیاید سیوم آنك باران نبارد چهارم باد صرصر بر خیزد
وجهان بر زلزله خراب شود پنجم نبات از زمین نروید
ششم آن که پادشاه بزرك دران سال وفات کند هولاکوخان

ازوی بران سخن حجّت طلبید بیچاره بچلکا باز داد وبخشیان
وامراء گفتند رفتن ببغداذ عین مصلحتست بعد ازان Pag. 262.
خواجه نصیر الدین طوسی‌را طلب فرمود وباوی کنکاج کرد
خواجه متوهّم گشت وپنداشت که بر سبیل امتحان
است گفت ازین احوال هیچ یك حادث نشود فرمود که
پس چه باشد گفت آن که بجای خلیفه هولاکوخان بود
حسام الدین‌را طلب فرمود تا با خواجه بحث کند خواجه
گفت باتّفاق جمهور واهل اسلام بسیاری از صحابهٔ کبار
شهید شده اند وهیچ فسادی ظاهر نشد واگر گویند
خاصیّت عبّاسیّان است از خراسان طاهر بحکم مامون
بیامد وبرادرش محمّد امین‌را بکشت ومتوکّل‌را پسرش
باتّفاق امراء بکشت منتصر ومعتزرا امراء وغلامان بکشتند
وعلی هذا چند خلیفهٔ دیگر بر دست هر کس بقتل آمدند
وخللی ظاهر نگشت بیت

زگفتار دانا دل شهریار
برافروخت چون لاله در نو بهار

جازم العزمی هولاکوخان بعد ازان بقصد بغداذ ولشکرکشیدن از اطراف وجوانب بمدینهٔ السلام ومستخلص گردانیدن وانتهاء دولت خلفاء عبّاسیّه

وبعد ازان عزم بغداذرا جزم فرموده فرمود تا لشکرهای جرماغون وبایجو نویان که یورت ایشان در روم بود بر میمنه از طرف اربیل بموصل درآیند واز جسر موصل گذشته در جانب غربی بغداذ نزول کنند بمیقاتی معیّن تا چون رایات از مشرق برسد ایشان ازان صوب درآیند شهزادگان بلغا پسر شیبان Pag. 264. پسر جوچی وتوتار پسر سکنقور بن جوچی وقولی پسر اورده بن جوچی وبوقاتیمور وسونجاق نویان هم از میمنه ازگریوهٔ سونتای نویان درآیند بجانب هولاکوخان وکیتوبوقا نویان وقدسون ونرك ایلکا بر میسره از حدود لرستان وبیات وتکریت وخوزستان تا ساحل عمّان می آمدند وهولاکوخان در مرغزار زکی از حدود همدان اوغروقهارا رها کرد وقیاق نویان‌را بر سر بگذاشت ودر اوایل محرّم سنهٔ خمس وخمسین وستّمایه با لشکرها در قلب که مغول قول گویند بر راه کرمانشاهان وحلوان روانه شد وامراء بزرگ کوکا ایلکا

وارقتو وارغون آقا واز بیتکچان قراتای وسیف الدین بیتکچی که مدبّر مملکت بود وخواجه نصیر الدین طوسی وصاحب سعید علا الدین عطا ملك با تمامت سلاطین وملوك وکتّاب ایران زمین در بندگی بودند وچون باسدآباد رسید دیگر بار باستحضار خلیفه ایلچی فرستاد خلیفه دفع Pag. 266. میگفت ودر دینور ابن الجوزی دیگر بار از بغداذ برسید حامل پیغام بوعده ووعید والتماس آنك هولاکوخان باز گردد وآنچ مقرّر گرداند هر سال بخزانه می رساند هولاکوخان اندیشید که خلیفه میخواهد تا لشکرها باز گردد تا ایشان کار عصیان ساخته گردانند فرمود که چون چندین راه آمدیم خلیفه‌را چگونه نا دیده باز گردیم بعد از حضور ومشافهه باجازت او مراجعت نمایم وازانجا بکوهها کردان درآمدند ودر بیست وهفتم ماه بکرمانشاهان نزول فرمودند وقتل وغارت کردند وایلچی فرستادند تا شهزادگان وسوبجاق وباجو نویان وسونتای بتعجیل حاضر شوند در طاق کسری به بندگی رسیدند وایبك حلبی وسیف الدین قلج‌را که ازان طرف طلایه بودند گرفته به بندگی آوردند هولاکوخان ایبك‌را بجان امان داد او قبول کرد که سخنها براستی عرضه دارد هولاکوخان ایشانرا نوکر یزك مغول گردانید وامرارا با نواخت ونوازش باز

گردانید تا از دجله بگذرند ومتوجّه غربی بغداد
گردند وچنان که عادت ایشانست شانهاء گوسبند
بسوختند وباز گشتند واز دجله گذشته متوجّه غربی Pag. 268.
بغداد شدند طلایهٔ بغداد بدان طرف قبجاق بود قراسنقر
نام وسلطان جوق نام از نسل خوارزمیان در یزك مغول بود
نامه پیش قراسنقر نوشت که من وتو از یك جنسیم ومن
بعد از تکاپوی بسیار از سر عجز واضطرار به بندگی حضرت Pag. 270.
پیوستم وایل شدم ومرا نیکو میدارد شما نیز بر جان خود
رحم کنید وبر اولاد خویش ببخشایید وایل شوید تا بجان
ومان ومال وجان ازین قوم امان یابید قراسنقر جواب
نوشت که مغولرا چه محل باشد که قصد خاندان عبّاسی Pag. 272.
کند چه آن خاندان چون دولت جنکیزخان بسیار دیده
واساس آن ازان استوارترست که بهر تندبادی متزلزل شود
زیاده از پانصد سال است تا حاکم اند وهر آفریده که
قاصد ایشان شد زمان اورا امان نداد وچون تو مرا بتازه
نهال دولت مغول دعوت کنی از کیاست دور باشد طریق
دوستی واشتی آن باشد که هولاکوخان چون از فتح قلاع
ملاحده فارغ شد از طرف ری نگذشتی وباخراسان
وترکستان مراجعت نمودی دل خلیفه از کشیدن لشکر او Pag. 274.
رنجیده است وللحاله هذه اگر هولاکوخان از کردهٔ خود

پشیمان شده سپاه‌را باهمدان گردانند تا ما دواتدار‌را
شفاعت کنیم تا او پیش خلیفه تضرّع کند بمکن که از سر
Pag. 276. رنجش برود وصلح قبول کند تا در قتال وجدال بسته شود
سلطان جون (جوق lisez) آن نامه به بندگی پادشاه عرضه
کرد بخندید وگفت استظهار من بکردگارست نه بدرم
ودینار اگر خدای جاوید یار ومعین باشد مرا از خلیفه
ولشکر او چه اندیشه شعر

Pag. 278. به پیشم چه مور وچه پشه وچه پیل
چه چشمه چه جوی وچه دریا چه نیل
وگر امر یزدان دگرگون بود
که داند جزو کان سخن چون بود

وباز ایلچی‌را بفرستاد که اگر خلیفه ایل است بیرون آید
والا جنگ‌را ساخته باشد وپیشتر وزیر وسلیمانشاه
ودواتدار بیاید تا سخنها نشنوند وروز دیگر کوچ کرده
بکنار رود حلوان فرود آمد نهم ذی الحجّه سنهٔ خمس
وخمسین وستّمایه وتا بیست ودوم آن ماه آنجا مقیم بود
ودران ایام کیتوبوقانویان از بلاد لرستان بسیاری بگرفت
لطفا وعنفا ودر یازدهم جغشاباط (بلو) آی از موغا ییل موافق
نهم محرّم سنهٔ ستّ وخمسین وستّمایه بایجو نویان وبوقاتیمور
وسونجاق بموعدی که بود از راه دجیل از دجله گذشتند

بحدود نهر عیسی رسیدند سونجاق نویان بایجو التماس کرد Pag. 280.
تا مقدّمهٔ لشکر غربی بغداذ باشد وبعد از اجازت روان شد
وبحربیه آمد ومجاهد الدّین ایبك دواتدار که سر لشکر
خلیفه بود وابن کر پیشتر میان بعقوبه وباجسری لشکرگاه
ساخته بودند چون شنیدند که مغول بجانب غربی آمده
اند از دجله گذشته در حدود انبار بدر کوشك منصور
بالای مزرقه بر نه فرسنگی بغداذ با سونجاق نویان وبوقاتیمور
مصاف دادند لشکر مغول عطفه کردند وبا بشریه آمدند از
ناحیهٔ دجیل وچون بیه بایجو وایشان رسیدند ایشانرا باز
گردانیدند ودران حدود آبی بزرك بوده مغولان بند آن
بکشادند تا پس پشت لشکر بغداذ همه صحراء بآب غرق شد
بایجو وبوقاتیمور بوقت طلوع صبح پنجشنبه روز عشورا بر
دواتدار وابن کر زدند وظفر یافته لشکر بغداذرا هزیمت
کردند وفتح الدین ابن کر وفراسنقور (lisez قراسنقور) که
سرور لشکر بودند با دوازده هزار مرد بقتل آمدند غیر از
آنچ غرق شدند یا بگل بماندند ودواتدار با معدود چند
گریخته ببغداذ آمد وچندی بحلّه وکوفه گریختند وسه
شنبه منتصف محرّم بوقاتیمور وبایجو وسونجاق ببغداذ آمدند
وبر جانب غربی مستولی شدند ودر محلّات شهر بکنار دجله
فرود آمدند واز طرف نجاسیه وصرصر کیتوبوقا نویان ودیگر

BA M29

امراء برسیدند با لشکری انبوه وهولاکوخان اغروقرا دم
خانقین رها کرده عازم شد وهفتم جقشاباط آی موغا ییل
موافق یازدهم محرّم سنهٔ ستّ وخمسین وستّمایه الهجریّه بطرف
شرقی فرو آمد ولشکر مغول چون مور وملخ از جوانب Pag. 282.
وحوالی درآمدند وپیرامون بارو بغداذ نرکه زدند ودیوار
نهادند

وسه شنبه بیست ودوم محرّم ابتداء حرب کردند وجنك
درپیوستند پادشاه از طریق خراسان درقلب بود بریسار
شهر مقابل برج عجمی وایلکا نویان وقربا بدروازه کلواذی
وقولی وبولغا وتوتار وشیرامون وارقیو بر پهن شهر بدروازهٔ سوق
سلطان وبوقاتیمور از طرف قلعه وجانب قبله بموضع دولاب
بقل وبایجو وسونجاق از جانب غربی آنجاکه بیمارستان
عضدی است باتّفاق جنك می کردند وبرابر برج عجمی
مجانیق راست کردند وآن برجرا رخنه کردند خلیفه
وزیر وجاثلیقرا بیرون فرستاد وگفت پادشاه فرموده که
وزیررا بفرستند بقول وفاء کرده اورا بفرستادم پادشاه بسخن
خود برسد پادشاه فرمود که این شرط بدر همدان کردم این
زمان که ببغداذ آمدیم ودریاء آشوب وفتنه در اضطراب آمد
چگونه بیکی قناعت نمایم هرسهرا باید فرستاد یعنی دواتدار
وسلیمانشاه نیز و (ووزیر peut-être) رسولان با شهر رفتند ودیگر

روز وزیر وصاحب دیوان و جمعی معارف ومشاهیر بیرون آمدند
ایشانرا باز گردانید وشش روز جنگی سخت کردند وپادشاه
فرمود تا شش یرلیغ نوشتند که قضاة ودانشمندان وشیخان
وعلویان وارکانان (بازرگانان peut-être) وکسانی که باما جنگ
Pag. 284 نکنند ایشانرا از ما بجان امان است وکاغذهارا بر تیر
بسته از شش جانب بشهر انداختند وچون در حدود
بغداد سنگ منجنیق نبود از جبل الحمرین وجلولا
می آوردند ونخلهارا می بریدند وبجای سنگ می انداختند
Pag. 286. وروز آدینه بیست وپنجم محرّم برج عجمی‌را خراب کردند
دو شنبه بیست وهشتم محرّم ازان طرف که پادشاه بود برابر
برج عجمی لشکر مغول بمکابره بر بارو رفتند وسر دیوارها از
مردم خالی کردند واز جانب سوق سلطان که بولغا وتوتار
Pag. 288. بودند هنوز بر دیوار نرفته بودند پادشاه با ایشان عتاب
فرمود نوکران ایشان نیز نرفتند (برفتند peut-être) وشب‌را
تمامی سر دیوارهاء شرقی مسلم گردانیده بودند وبوقت جسر
Pag. 290. بستن هولاکوخان فرموده بود که تا از بالا وزیر بغداد
جسر بسته بودند وکشتیها معد داشته ومجانیق نصب کرده
ومحافظان نشانده وبوقاتیمور با تومانی لشکر بر سر راه مداین
وبصره نشسته بود تا اگر کسی بکشتی بگریزد مانع شود
Pag. 292. چون حرب بغداد سخت شد وکار بر مردم تنگ آمد

دواتدار خوست تا بر کشتی نشسته بر جانب سیب گریزد
چون از قریهٔ العقاب بگذشت لشکر بوقاتیمور سنگ منجنیق
وتیر وقواریر نفط روان کردند وسه کشتی بستدند ومردم‌را Pag. 294.
هلاك کردند ودواتدار منهزم باز گشت چون خلیفه بران
حال وقوف یافت بکلّی از ملك بغداد مایوس گشت وهیچ مفرّی
ومهربی ندید گفت ایل می شوم فخر الدین دامغانی‌را وابن
درنوش‌را با تحفهٔ اندك بیرون فرستاد بنابر آن که اگر بسیار
فرستد دلیل خوف باشد وخصم چیره گردد هولاکوخان
بدان التفات نفرمود ومحروم باز گشتند وسه شنبه بیست
وهفتم محرّم پسر میانین خلیفه ابو الفضایل (الفضل lisez) عبد
الرحمن بیرون آمد ووزیر با شهر رفت وصاحب دیوان وجمعی
بزرگان با ابو الفضل بودند ومال بسیار آورده آن نیز مقبول
نیفتاد دیگر روز سلخ محرّم پسر بزرگتر ووزیر وجمعی مقرّبان
بشفاعت بیرون آمدند فایده نداشت با شهر رفتند پادشاه
خواجه نصیر الدین وایتیمور نامی‌را برسالت پیش خلیفه
فرستاد درصحبت ایشان در غرّهٔ صفر بیرون آمدند وفخر
الدین دامغانی که صاحب دیوان بود وابن الجوزی وابن
درنوش‌را بشهر فرستاد تا سلیمانشاه ودواتدار‌را بیرون آرند Pag. 296.
وجهت استظهار ایشان یرلیغ وپایزه داد وفرمود که ارادت
خلیفه است اگر خواهد بیرون آید والّا نیاید ولشکر

مغول تا بیرون آمدن ایشان بر قرار بـر سر دیـوار باشـنـد وپنجشنبه غرهٔ صفر ایشان هر دو بیرون آمدند وباز ایشانرا بشهر فرستاد تا متعلّقان خودرا بیرون آرند تا بچریك مصر وشام روند لشکر بغداد در صحبت ایشان عزم بیرون آمدن کردند خلقی بی اندازه باامید آن که خلاص یابند ایشانرا بر هزاره وصده وده قسمت کردند تا تمامت‌را بکشتند وآنچ در شهر بماندند در نقبها وکلخنها گریختند وجمعی از اعیان بیرون آمدند وزنهار خواستند که خلق بسیار ایل ومطیع اند ایشانرا مهلت فرمایند چه خلیفه پسران‌را می فرستد وخود نیز بیرون می آید در اثناء این حکایت تیری بر چشم هندوی بیتکچی آمد که از اکابر امراء بـود هولاکوخان عظیم خشم گرفت ودر استخلاص بغداد تعجیل نمود وخواجه نصیر الدین‌را فرمود تا مقام بر در دروازه حلبه برد جهت امان مردم وآغاز بیرون آمدن مردم شهر کردند وآذینه دوم صفر دواتداررا بقتل آوردند وسلیمانشاه با هفتصد کس از اقارب حاضر گردانید ودست بسته سخن پرسیدند وفرمود که چون تو اختر شناس منجّم بودی وبـر احـوال سعود ونحوس ملك واقف چگونه روز بد خـودرا ندیدی ومخدوم خودرا پند ندادی تا از راه صلح بخدمت ما مبادرت نمودی سلیمانشاه گفت خلیفه مستبد وبی سعادت بود پند

نیکخواهان نمی شنید فرمان شد تا اورا با تمامت اتباع واشیاع
شهید کردند وامیرحاج الدین (تاج الدین ou) پسر دواتدار
بزرگرا نیز بکشتند وسر هر سهرا بدست ملك صالح پسر
بدر الدین لولو بموصل فرستاد بدر الدین سلیمانشاه دوست Pag. 298.
بود بگریست لکن از بیم جان سر ایشان‌را بر دار کرد بعد
ازان مستعصم خلیفه چون دید که کار از دست رفت
وزیررا بخواند وپرسید که تدبیر کار ما چیست وزیر در
جواب این بیت بر خواند بیت

یظنّون انّ الامر سهل وانّما
هو السیف حدّت للّقاء مضاربه

وبعد خراب البصره با هرسه پسر ابو الفضل عبد الرحمن
وابو العبّاس احمد وابو المناقب مبارك روز یکشنبه چهارم
صفر سنهٔ ستّ وخمسین وستّمایه بیرون آمد وسه هزار کس
از سادات وائمّه وقضات واکابر واعیان شهر باوی بودند
وهولاکوخان‌را بدید پادشاه هیچ خشم ظاهر نکرد وخوش
ونیکو پرسید بعد ازان با خلیفه گفت بگوی تا مردم شهر
سلاح بیندازند وبیرون آیند تا شماره کنیم خلیفه بشهر
فرستاد تا ندا کنند که مردم شهر سلاح بیندازند وبیرون
آیند اهل شهر گروه گروه سلاح انداخته بیرون می آمدند
ومغولان ایشانرا بقتل می آوردند وفرمان شد تا خلیفه وپسران

ومتعلّقان بدروازه کلواذی بلشکرگاه کینوبوقا نویان خیمه زدند وفرود آمدند وچند مغول‌را موکل ایشان گردانیدند وخلیفه بچشم حقیقت در هلاك خود می نگریست وبر ترك حزم واباء قبول نصایح تاسّف می خورد بیت

بدل گفت بدخواه من دید کام
فتادم چون آن مرغ زیرك بدام

وچهار شنبه هفتم صفر ابتداء قتل وغارت عام بود ولشکر بیکبار در شهر رفتند وتر وخشك می سوختند مگر خانه Pag. 300.
معدودی چند ازان گاویان وبعضی غربا وهولاکوخان روز آذینه نهم صفر در شهر رفت بمطالعهٔ خانهٔ خلیفه ودر میمنیّه بنشست وطوی امراء کرد وباستحضار خلیفه اشارت فرمود که تو میزبانی وما میهمان بیا تا درخور ما چه داری خلیفه آن سخن‌را حقیقت انکاشت واز خوف می لرزید وچنان مدهش (مدهوش lisez) گشته که مفاتیح خزاین‌را نمی دانست فرمود تا قفلی چند بشکستند ومقدار دو هزار تاجامه وده هزار دینار ونفایس ومرصّعات وجوهر چند ببندگی آورد هولاکوخان بدان التفات نفرمود وجمله‌را بامراء وحاضران بخشید وبا خلیفه گفت اموال که بر روی زمین داری ظاهرست وازان بندگان ما آنچ دفاین است بگو تا چیست وکجاست خلیفه بحوضی پر از زر در میانهٔ سرای

معتبر شد آنرا بکاویدند پر از زر سرخ بود تمامت درستهای
صد مثقال وفرمان شد تا حرمهای خلیفه‌را بشمارند هفتصد
زن وسرّیّت ویکهزار خادم بتفصیل آمدند خلیفه چون از
شام (lis. شمار) حرم آگاه شد تضرّع کرد وگفت اهل حرم‌را
که آفتاب وماهتاب بر ایشان نتافته بمن بخش فرمود که Pag. 302.
ازین هفتصد صدرا اختیار کن وباقی‌را بگذار خلیفه صد
زن‌را از خویشان ونزدیکان با خود بیرون برد وهولاکوخان
شبانگاه با اوردو آمد وبامداد فرمود تا سونجاق بشهر رفت
واموال خلیفه‌را ضبط کرده بیرون فرستاد بر جمله آنچ تمامت
خلفاء پانصد سال جمع کرده بودند تمامی در پیرامن گرپاس
کوه کوه درهم نهادند وبیشتر مواضع شریفه‌را شهر چون
جامع خلیفه ومشهد موسی جواد علیه الرحمة وتربتهای
خلیفه سوخته شد وخلق شهر شرف الدین مراغی وشهاب
الدین زنجانی وملك دل راست‌را فرستادند وامان خواستند
حکم نافذ گشت تا من بعد قتل وغارت در توقّف دارند
چه ملك بغداذ از ان ماست برقرار بنشینند وهرکس بکار
خود مشغول شوند بقیّهٔ شمشیر مانده بجان امان یافتند
وهولاکوخان جهت عفونت هوا روز چهار شنبه چهاردهم
صفر از بغداذ کوچ فرمود وبدیه وقف وجلابیه نزول فرمود
وامیر عبد الرحمن‌را بفتح ولایت خوزستان فرستاد وخلیفه‌را

طلب فرمود او امارات بد بر حال خویش مشاهده کرد وبغایت بترسید با وزیر گفت چارهٔ کار ما چیست در جواب گفت لحیتنا طویلة ومراد آن بود که در اوّل حال که تدبیر کرده بود تا جلی فراون فرستند وآن قضیه‌را دفع کنند دواتدار گفته بود لحیة الوزیر طویلة ومنع آن معنی کرده خلیفه سخن او مسموع داشت وتدبیر وزیر فرو گذاشت بر جمله خلیفه از جان نا امید شد واجازت خواست تا در حمام رود وتجدید غسلی کند هولاکوخان فرمود تا با پنج Pag. 304. مغول در رود گفت صحبت پنج زبانیه نمی خواهم ودو سه بیت از قصیده می خواند که مطلعش اینست

واصبحنا لنا دار کجنات وفردوس
وامسینا بلا دار کان لم نغن بالامس

وآخر روز چهار شنبه چهاردهم صفر سنهٔ ست وخمسین وستّمایه کار خلیفه با پسر بزرگتر وپنج خادم که ملازم او بودند بدیه وقف تمام کردند وروز دیگر دیگرانرا که بدروازه کلواذی با او فرو آمده بودند شهید کردند وهر کس‌را از عبّاسیان که یافتند زنده نگذاشتند مگر معدودی چند که ایشانرا در حسابی نیاوردند ومبارکشاه پسر کهین خلیفه‌را باولجای خاتون بخشیدند وخاتون اورا بمراغه فرستاد تا پیش خواجه نصیر الدین می بود واورا زنی مغول

دادند ازوی دو پسر آورد وآذینه شانزدهم صفر پسر میانهٔ
خلیفه‌را به پدر وبرادر در رسانید ودولت خلفاء آل عبّاس
که بعد از بنی امیّه نشسته بودند منقضی شد ومدّت
خلافت ایشان پانصد وبیست وپنج سال بود وعدد ایشان
سی وهفت نفر بر موجبی که مسمّی ومفصّل در قلم می آید
سفّاح، منصور، مهدی، هادی، رشید، امین، ماسون،
معتصم، واثق، متوکّل، منتصر، مستعین، معتز، مهتدی،
معتمد، معتضد، مکتفی، مقتدر، قاهر، راضی، متّقی،
مستکفی، مطیع، طایع، قادر، قایم، مقتدی، مستظهر،
مسترشد، راشد، مقتفی، مستنجد، مستضی، ناصر، ظاهر،
مستنصر، مستعصم هفده سال خلافت کرد
وهم دران روز که خلیفه‌را شهید کردند وزیر موبّد الدین
علقمی‌را براه وزارت وفخر الدین دامغانی‌را بصاحب دیوان با
شهر فرستادند وعلی بهادررا بشحنگی واورتاقان واوزان نامزد
Pag. 308. کردند وبنیابت امیر قراتای عماد الدین عمر قزوینی‌را معیّن
کردند واو مسجد خلیفه ومشهد موسی جوادرا عمارت کرد
ونجم الدین ابی جعفر احمد عمران که اورا وزیر راستدل
گفتندی بولایت اعمال شرقی بغداد چون طریق خراسان
وخالص وبندینجین منصوب شد وقاضی القضایی نظام الدین
عبد المومن بندینجینی‌را فرمود وایلکا نویان وقرابوقارا با سه

هزار سوار مغول معیّن فرمود وبا بغداذ فرستاد تا با حال
عمارت دارند وکارها تمام کنند وهرکس کشیکان ومتعلّقان
خودرا درکور کردند وچهارپایان مردهرا از راه بر داشتند
وبازارهارا معمور گردانیدند وپنجشنبه بیست ونهم صفر Pag. 310.
شرف الدین پسر وزیر وصاحب دیوان جهت استطلاع امور
بدرگاه آمدند وباز گشتند وهولاکوخان آدینه بیست
وسوم صفر کوچ کرد وبقبّه شیخ مکارم نزول فرمود وازانجا کوچ
بر کوچ می رفت تا بخانقین باوردوها خود رسید وبوقت
محاصرهٔ بغداذ از حلّه چند علوی ودانشمند بیامدند
والتماس شحنه کردند وهولاکوخان بوکله وامیر بخلی نخچوانیرا
آنجا فرستاد وبر عقب ایشان بوقاتیمور برادر اولجای خاتونرا
جهت امتحان اهل حلّه وکوفه وواسط بفرستاد مردم حلّه
استقبال لشکر کردند وبر فرات پول بستند وبوصول ایشان
شادیها نمودند بوقاتیمور چون ایشانرا ثابت قدم دید دهم
صفر کوچ کرد ومتوجّه واسط شد وهفدهم برسید اهل آنجا
ایل نشدند مقام کرد وشهررا بستد وقتل وغارت آغاز کرد
وقرب چهل هزار ادمی بقتل آمدند واز آنجا بخوزستان رفت
وشرف الدین ابن الجوزیرا با خود برد تا شهر تستر ایل کرد
وسپاهیان وترکان خلیفه بعضی بگریختند وبعضی کشته
شدند وبصره وآن حدود ایل شدند وامیر سیف الدین

بینکچی از بندگیٔ حضرت التماس کرده صد مغولرا بنجف
فرستاد تا مشهد امیر المومنین علی رضی الله عنه‌را واهل
آنجارا محافظت نمودند ودوازدهم ربیع الاوّل بوقاتیمور بلشکر
گاه رسید ونوزدهم ربیع الاوّل رسولان حلب‌را که به بغداد Pag. 312.
آمده بودند باز گردانیدند حامل مکتوبی که خواجه
نصیر الدین طوسی بفرمان هولاکوخان بعربی سواد کرده بود
نسخهٔ آن اینست امّا بعد فقد نزلنا بغداد سنهٔ ستّ
وخمسین وستمایة فساء صباح المنذرین فدعونا مالکها وابی
فحقّ علیه القول فاخذناه اخذا وبیلا وقد دعوناك الی طاعتنا
فان اتیت فروح وریحان فان ابیت فخزی وخسران فلا تکن
کالباحث عن حتفه بظلفه والجادع مارن انفه بکفّه فتکون من
الاخسرین اعمالا الذین ضلّ سعیهم فی الحیوة الدنیا وهم
یحسبون انّهم یحسنون صنعا وما ذلك علی الله بعزیز والسلام
علی من اتّبع الهدی وهولاکوخان روز چهارشنبه یازدهم ماه
ربیع الآخر با غروق رسید بحدود همدان وسیاه کوه وازان
سفر فرود آمد وهفته مزاجش منحرف شده بود وبا صحّت
آمد وشانزدهم ربیع الآخر کوکه بیکچی نماند وچهارشنبه
بیستم ربیع الآخر ایلکا نویان وبعضی امراء بدرگاه رسیدند
وپنجشنبه دوم جمادی الآخر مویّد الدین وزیر بغداد نماند
وپسرش شرف الدین‌را بجای او نصب کردند

استخلاص شهر اربیل بر دست ارقیو نویان ومحاصره کردن او قلعهٔ آنجارا Pag. 314.

بوقتی که هولاکوخان عزم فتح بغداذ کرد ارقیو نویان‌را نامزد قلعهٔ اربیل فرمود وآن قلعه ایست بر خاك ریز محکم نهاده که در ربع مسکون نظیر ندارد وچون ارقیو نویان بمحاصرهٔ آن مشغول شد کردان قلعه دست بجنك یازیدند وصاحب تاج الدین ابن صلایه اربیلی بایلی فرو آمد وبخدمتهای شایسته قیام نمود ارقیو نویان گفت نشان صحّت ایلی تسلیم قلعه است تاج الدین بدر قلعه رفت احشاد اکراد اورا راه ندادند بعد از مبالغه والحاح بسیار باضطرار باز گشت وپیش ارقیو آمد اورا بحضرت هولاکوخان فرستاد ودر یارغو گناهکار گشت وشهید وارقیو مدّتی قلعه‌را حصار داد واهل آنجا منقاد نمی شدند بدین نمط که مثبت شد از سلطان بدر الدین بلشکر مدد خواست سپاهی چند بفرستاد اهل قلعه شبی فرو آمدند وبر مغول شبیخون کرده چندان که یافتند بکشتند وآتش در منجنیقها زدند وبسوختند وبا قلعه رفتند ارقیو در ماند وبدر الدین لولورا بخواند وباوی کنکاج کردند بدر الدین لولو گفت

تدبیر آنست که تابستان این مهم فرو گذاری که
کردان از گرما بگریزند وبکوه روند چه این زمان هوا Pag. 316.
خوش است وذخیرهٔ بسیار دارند وقلعه در غایت
استحکام وفتح آن بغیر از حیله متعذّر باشد ارقیو آنرا
بسلطان بدر الدین داد تا باروی آنرا خراب کرد وبدین
طریقه نیز آن قلعه مستخلص شد وبه شام رفت والسلام

نقل اموال بغداد وقلاع ملاحده بجانب آذربایجان وخزن آن در قلعهٔ کوه دریاچهٔ سلماس ووصول بدر الدین لولو (وعز الدین) سلطان روم به بندگی

هولاکوخان خزاین واموال وافررا که از بغداد آورده بودند
بر دست ملك ناصر الدین ابن علا الدین صاحب ری
بجانب آذربایجان فرستاد وازان قلاع ملاحده وروم وگرج
وارمن ولور وکرد همچنین وملك مجد الدین تبریزی را
گفت تا بر کوهی که ساحل دریاء اورمی وسلماس است عمارتی
عالی درغایت استحکام بساخت وتمامی آن نقودرا گداخته Pag. 318.

وبالش ساخته درانجا بنهادند وبعضی ازان تحف واموالرا
با بشارت فتح وظفر بحضرت قاآن فرستاد واز صورت حال
استخلاص ممالك ایران زمین وعزیمت توجّه بدیار مصر
وشام اعلام داد وبدان رسالت امیر هولاجو رفته بود وقاآن Pag. 320.
ازان بشارت بغایت خرّم گشت ودران سال سلطان بدر
الدین لولو بر وفق فرمان هولاکوخان متوجّه حضرت
گشت وبتجیل آمده بیست ونهم ماه رجب سنهٔ ست
وخمسین وستّمایه درحدود مراغه ببندگی درگاه رسید سال
او از نود گذشته هولاکوخان اورا اعزاز واکرام تمام فرموده
درششم شعبان آن سال بازگردانید وهفتم شعبان مذکور Pag. 322.
اتابك سعد پسر ابو بکر اتابك فارس باسم تهنیت فتح بغداد
به بندگی رسید وبسیورغامشی مخصوص گشته بازگشت
وچهارم (آن) شعبان سلطان عزالدین روم درموسیق از
حدود تبریز به بندگی رسیده بود وچهارشنبه هشتم آن
سلطان رکن الدین برعقب او برسید هولاکوخان ازسلطان
عزالدین جهت بی التفاتی با بایجو نویان ومصاف باوی
رنجیده بود وبعد از استخلاص بغداد سلطان عزالدین
بغایت مستشعر گشت خواست تا بدقایق حیل خودرا از
ورطهٔ آن گناه بیرون آرد ومستخلص گرداند فرمود تا موزه
دوختند بغایت نیکو وپادشاهانه وصورت اورا بر نعلچه نقش

کردند در میانهٔ تکشمیشی آنرا بدست پادشاه داد چون
نظرش بران نقش افتاد (و) سلطان زمین بوسید وگفت
مامول بنده آنست که پادشاه بقدم مبارك سر این بندهرا
بزرك گرداند هولاکوخان‌را، بر وی رحم آمد ودوقوزخاتون
اورا تربیت کرد وگناه او بخواست هولاکوخان اورا به
بخشید دران حال خواجه نصیر الدین طوسی عرضه داشت
که سلطان جلال الدین خوارزمشاه از استیلا وغلبهٔ مغول
می منهزم گشته بتبریز رسید ولشکریان او بر رعایا تطاول
کردند آن حال بر رأی او عرضه کردند فرمود که ما این Pag. 324.
زمان جهانگیریم نه جهاندار ودر جهانگیری مراعات
رعیّت شرط نیست چون جهاندار شویم فریاد خواهرا داد
دهیم هولاکوخان فرمود که ما بحمد الله تعالی هم جهانگیر
وهم جهان داریم با یاغی جهانگیریم وبا ایل جهاندار نه
چون جلال الدین بضعف وعجز مبتلا

حکایت مولانا سعید سلطان الحکما خواجه نصیر الملّة والدین وبنا کردن رصد بشهر مراغه بفرمان هولاکوخان

هم در تاریخ مذکور فرمان شد که مولانا اعظم سعید استاد

البشر سلطان الحکماء خواجه نصیر الدین طوسی (lisez تغمّده
الله بغفرانه در موضعی که مصلحت داند جهت رصد
ستارگان عمارتی سازد در شهر مراغه اختیار کرده رصد عالی
بنیاد نهاد وسبب آن حال آن بود که منکوقاآن از پادشاهان
مغول بکمال عقل وکیاست وذکا وذهن وفراست امتیازی تمام
داشت تا غایت که بعضی اشکال اقلیدس را حل کرده بود
رای عالی وهمّت بلند او اقتضای آن کرد که رصدی در عهد
همایون او بنا کنند فرمود تا جمال الدین محمّد بن طاهر بن
محمّد الزیدی بخاری بآن مهمّ قیام نماید وبعضیٔ اعمال آن
بر ایشان مشتبه بود وصیت فضایل خواجه نصیر الدین
چون باد جهان پیمای مونکا قاآن بهنگام وداع برادر فرموده
بود که چون قلاع ملاحده مستخلص گردد خواجه نصیر
الدین را آنجا فرستد دران وقت چون منککوقاآن بفتح ممالك Pag. 326
منزی مشغول بود واز تختگاه دور هولاکوخان فرمود که هم
اینجا رصد بندد چه بر حسن سیرت وصدق سریرت او
واقف گشته بود ومی خواست که ملازم باشد وبعد ازان که
هفت سال از جلوس هولاکوخان بر تخت خانی گذشته بود
رصد ایلخانی را بنا نهادند باتّفاق حکما اربعه مویّد الدین
عرضی وفخر الدین مراغی وفخر الدین اخلاطی ونجم الدین
دبران قزوینی والسلام

توجّه هولاکوخان بدیار شام ومستخلص گردانیدن حلب وشهرهای شام

سلطان حلب وزیر خویش صاحب زین الدین حافظی‌را با تحف وهدایا شاهوار به بندگی حضرت قاآن فرستاده بود واو دران درگاه معرفتی وشهرتی حاصل کرده ویرلیغ وپایزهٔ در بارهٔ او نافذ گشته وچون هولاکوخان بایران زمین رسید احیانا در خفیّه اظهار مطاوعت وهواداری کردی وپیش سلاطین شام بآن سبب متّهم شد وقصد او کردند بگریخت وپناه به بندگی هولاکوخان آورد وداعیهٔ پادشاه بعزم حلب زیاده گشت در مقدّمه ایلچیان‌را پیش بدر الدین لولو فرستاد وفرمود که چون سنّ تو از نود گذشته ترا از حرکت نهضت معاف داشتیم لیکن باید که فرزند خود ملك صالح‌را در خدمت رایات جهانگیر بفتح دیار شام
Pag. 328. ومصر روانه گردانی بر حسب فرموده اورا روانه فرمود وچون به بندگی هولاکوخان رسید دختر سلطان جلال الدین خوارزمشاه‌را بوی بخشید تا اورا در حبالهٔ خود آورد وکیتوبوقا نویان‌را در مقدّمه با لشکری تمام روانه فرمود وسنکقور وبایجورا بر میمنه وسونجاق ودیگر امرارا بر میسره

وبنفس خویش در قول روز آذینه بیست ودوم رمضان سنهٔ
سبع وخمسین وستّمایه بطالع عقرب متوجّه دیار شام گشت
وچون بآلاتاغ رسید آن علفخواررا پسندیده داشت وآنرا
لبناساغوت نام کرد وبخلاط وکوههای هکار درآمد که مقرّ
ومفرّ اکراد گمراه است وهرکس از ایشان‌را که یافتند
بکشتند وچون بدیار بکر رسید اوّل جزیره‌را فتح کرد
وفرزند یشموت‌را در صحبت سونتای نویان بمحاصرهٔ حصار Pag. 330.
میافارقین نصب فرمود وملك صالح‌را با لشکری باستخلاص
آمد فرستاد وبنفس خویش متوجّه روحه گشت ومستخلص
فرمود وازانجا بدنمور ونصیبین وحرّان رفت وبجنك بستند Pag. 332.
وقتل وتاراج کردند واز فرات گذشته ناگاه حلب‌را در
حصار گرفتند واهل آنجا بحصانت قلعه مستظهر بوده از
انقیاد وایلی ابا نمودند وبر جنك اقدام وبر دروازهٔ باب
الیهود اقتو (ارقتو ou ارقیو) نویان بود وبر باب الروم کیتوبوقا Pag. 334.
نویان وبر باب دمشق سونجاق هولاکوخان بر باب الانطاکیه
نزول فرمود وپیرامون شهر چپر بستند ومجانیق راست
کردند وبجانبین بجدّ تمام هفته بجنك مشغول شدند Pag. 336.
وعاقبهٔ الامر در ذی الحجّة سنهٔ سبع وخمسین وستّمایه از
جانب باب العراق مستخلص شد وهفته قتل وغارت کردند
وخلقی بسیار کشته شدند ومدّت چهل شبانروز با اهل

قلعه جنك كردند واز جانبين منجنيق وتير باران بود وامير قورجيان واوجو سوكورچی وصادق قورچی‌را كه مقدّم لشكر بودند چند جاي زخم رسيد بتخصيص بر روی وپادشاه ايشانرا سيورغاميشی ميفرمود وكفت چنانكه كلغونه آرايش زنانست مردان‌را خون سرخ بر روی وريش زينت وآرايش است وآخر الامر قلعه نيز مستخلص شد ومحترفهٔ بسياررا Pag. 338.
اسير كردند واولجای بی اندازه كرفتند ومدّتی بحصار قلعه حارم مشغول بودند وعاقبهٔ الامر اهل آنجا امان خواستند والتماس كردند تا فخر الدين معروف بساقی سوكند خورد تا فرود آيند وبعهد وسوكند نزول كردند هولاكوخان با ايشان عظيم در خشم بود فرمود تا ايشانرا بيكبار با زن وبچه بكشنند مكر زركری ارمنی كه خلاص يافت وچون قلعهٔ حلب بكرفتند هولاكوخان آنرا بفخر الدين ساقی سپرد وتوكال بخشی‌را بشحنكی آنجا بنشاند وبعد از آنكه از حلب روانه شد اهالی آنجا از فخر الدين شكايتها باز نمودند فرمان نافذ كشت تا اورا بياسا رسانيدند وحكومت حلب بزين حافظی مقرّر كشت واهالی دمشق از صدمات لشكر مغول مستشعر كشتند وچون دانستند كه اطراف ونواحی شام باسرها در حوزهٔ تصرّف هولاكوخان اند جمع اكابر واعيان آنجا بانواع تحف وهدايا وكليد دروازها به بندكی حضرت

آمدند وایلی وانقیاد نموده شهررا تسلیم کردند هولاکوخان امتحانرا فرمود تا کیتوبوقا نویان بدمشق رود واهل شهر استقبال کردند وبجان امان خواستند کیتوبوقا اشراف واعیان ایشانرا به بندگی هولاکوخان فرستاد وبر ایشان رحم کرده ملتمسات ایشانرا مبذول فرمود ومغول بی محاصره ومحاربه در شهر رفتند مغول‌را با سه نوکر تازیك معیّن فرمود (و) علا الدین جاشی وجمال الدین قرقای قزوینی وقاضی شمس الدین قومی تا ضبط امور مملکت دمشق میکردند وحاصل Pag. 340.
الامر آنکه باندك روزگاری بغداد ودیاربکر ودیار ربیعه وشام باسرها مستخلص ودر حوزهٔ تصرّف نواب هولاکوخان آمد وبر ممالك روم مستولی شد ودر اثنای آن حال از جانب مشرق ایلچیان رسیدند مقدّم ایشان سمکتور نویان که ازینجا بتعجیل تمام رفته بود وخبر واقعهٔ منککو قاآن رسانیدند هولاکوخان بغایت خسته ومتالّم خاطر گشت ولکن بر خود ظاهر نکرد وکیتوبوقا نویانرا جهت محافظت شام آنجا بگذاشت واز حلب مراجعت فرمود ویکشنبه بیست وچهارم جمادی الآخر سنهٔ ثمان وخمسین وستّمایه باخلاط رسید وملك ناصر الدین سلطان حلب وشام بوقت وصول هولاکوخان بحلب گریخته بود وبقلعهٔ کرك رفته کیتوبوقا نویان خواست تا محاصره کند او امان خواست

وفرو آمد وکیتوبوقا نویان اورا به بندگی فرستاد پادشاه اورا وعده داد که چون مصر بگیرم حاکمی شام بتو دهم ودر پیچین موافق سنهٔ ثمان وخمسین وستمایه جمعی امرای بزرك درگذشتند ازان جمله قورچ کورکان بوقاتیمور قوبای نویان وارکای نویان سلحتای نویان تروتك بای نویان سالجمدای نویان وهولاکوخان بواسطهٔ حادثهٔ منککوقاآن وبولقاق اریق بوکا منغّص خاطر بود

توجّه کیتوبوقا نویان بجانب مصر ومصاف دادن او با لشکر انجا وبقتل امدن وی

هولاکوخان بوقت انصراف از شام ایلچی مغول‌را با چهل نوکر برسالت مصر فرستاد وگفت خدای بزرك جنکیزخان Pag. 342. واروق اورا برکشید وممالك روی زمین بیکبار بما ارزانی داشت وهرکس که سر از مطاوعت ومتابعت ما پیچید با زن وفرزند وخویش وپیوند وبلاد وعباد نیست شد چنان که بسمع همگنان رسیده باشد وصیت لشکر نامحصور ما چون داستان رستم واسفندیار اشتهار یافته اگر چنانچه با بندگان حضرت ما ایلی مال بفرست وخود بیا وشحنه بخواه والاّ جنك‌را مستعد باش ودران زمان از نسل کاملیان کسی

لایق پادشاهی نمانده بود وترکمانی حاکم شده چون او نماند
پسری طفل داشت محمّد نام اورا بجای پدر بنشاندند
وقودوز آتابك او بود ناگاه محمّد نماند وقودوز پادشاه شد
ودل مردم بداد ودهش صید کرد وبیشتر لشکریان شام
ومصر باوکمان ومنهزمان سلطان جلال الدین بودند که
از در اخلاط هزیمت کرده بجانب شام رفتند ومقدّم امراء
ایشان برکت خان وملك اختیار الدین خان بن مکرل
وملك سیف الدین صادق خان بن سکنوتا وملك ناصر
الدین کشلوخان بن بل ارسلان واطلس خان وناصر الدین
قیمری بودند وچون هولاکوخان عزم شام فرمود باطراف
وجهات نهان شدند وبعد از مراجعت او جمع شدند
وروی بحضرت مصر وقاهره نهادند وقصّهٔ غصّهٔ خود با
قودوز بگفتند ایشانرا بنواخت وتفقّد نمود واموال بسیار
بخشید وجمله بر پادشاهی قودوز اتّفاق کردند چون ایلچیان Pag. 344.
برسیدند ایشانرا حاصر گردانید ودر باب تدبیر کار کینکاج
کرد وگفت هولاکوخان با لشکری گران از توران متوجّه
ایران شد وهیچ آفریده از خلفاء وسلاطین وملوك طاقت
مقاومت او نداشتند وجملهٔ بلادرا مسخّر گردانیده بدمشق
آمد واگر نه خبر واقعهٔ برادر بوی می رسید مصر نیز
بدیگر بلاد ملحق شدی ومع هذا کیتوبوقا نویان را که چون

شیر ژیان واژدهای دمان درکمین است درین حدود گذاشته واگر قصد مصر کند کس‌را قوّت مقاومت نباشد (پیش) ازان که اختیار بکلّی از دست برود تدبیر کار می باید اندیشید ناصر الدین قیمری گفت هولاکوخان با آنک نبیرهٔ جنکیزخان وپسر تولوی‌خان وبرادر منککوقاآن است شوکت وهیبت او از شرح وبیان استغنا دارد واین زمان از در مصر تا مرز چین تمامت در قبضهٔ قدرت اوست وبتاییدِ آسمانی مخصوص اگر بزنهار پیش او رویم عیب وعار نباشد لکن زهر بگمان خوردن واستقبال مرگ کردن از طریق خرد دورست آدمی پاك رو نیست از سر بریدن اورا باك نباشد عهد وپیمان او بوفا نمی رسد چه خورشاه وخلیفه وحسام الدین عکه وصاحب اربیل‌را بعد از عهد وپیمان ناگاه بکشت اگر ما نزد او رویم همان سبیل داشته باشد قودوز گفت والحاله هذه تمامت دیار بکر ودیار ربیعه وشامیان پر از شیون است واز بغداد تا بروم بر وبوم خراب وبکلّی از جفت وگاو وتخم افتاده اگر ما پیش دستی کنیم وبدفع ایشان قیام نماییم عمّا قریب مصر چون دیگر بلاد بکلّی خراب گردد وبا این جماعت که قصد ما اند یکی از سه کار Pag. 346. اختیار می باید کرد یا مصالحه یا مخاصمت یا جلای وطن جلاء وطن متعذّرست چه مفرّ ما بغیر از مغرب نمی تواند

بود وما..... جوار وبعد مسافت درمیان است ناصر الدین
قیمری گفت مصلحت مصالحه نیز نیست چه عهد ایشان
معتمد علیه نمی باشد ودیگر امرا نیز گفتند مارا طاقت
وقوّت مقاومت نیست آنچ رای تو اقتضاء کند باید فرمود
قودوز گفت رای من آنست که باتّفاق روی بجنگ آریم اگر
ظفر یابیم فهو المراد والاّ نزد خلق ملوم نباشیم بعد ازان
امراء متّفق شدند وقودوز درخلوت با بندقدار که امیر
الامراء بود مشورت کرد بندقداررا گفت رای من آنست که
ایلچیانرا هلاك گردانیم وباتّفاق بقصد کیتوبوقا برنشینیم
اگر بزنیم واگر بمیریم در هر دو حالت معذور باشیم قودوز
آن سخن‌را پسندیده داشت وشبانه ایلچیانرا صلب فرمود
وبامداد از راه ضرورت دل بر جنگ نهاده سوار شدند
وروانه گشتند امیر بایدر که درغزه یزك مغول بود نزد
بعلبك پیش کیتوبوقا فرستاد واورا از حرکت مصر اعلام داد
کیتوبوقا چون فرستاد که برجای متوقّف شده منتظر باش
خود پیش از وصول کیتوبوقا قودوز بایدررا بزد وتا کنار آب
عاصی بدوانید کیتوبوقا از سر غیرت چون دریاء آتش روان
شد وبر قوّت وسطوت خود اعتماد تمام داشت قودوز لشکررا Pag. 348.
در مکامن تعبیه بداشت وتعبیه کرد وخویشتن بر نشسته
با عددی چند اندك بایستاد وکیتوبوقارا با چند هزار

سوار تمامت مردان کار با او در عین جالوت ملاقات افتاد
لشکر مغول تیر باران کرده حمله بردند قودوز عطفه کردند
وروی هزیمت رفتند مغول دلیر شده بر پی او برفتند
وبسیاری از مصریان بقتل آوردند وچون برابر کمین گاه
رسیدند از سه جانب کمین کشاده بر لشکر مغول راندند
واز بامداد تا نیم روز جنگی جاناجان کردند ولشکر مغول‌را
مقاومت متعذّر بود عاقبهٔ الامر در انهزام افتاد کیتوبوقا
نویان از سر غیرت وحمیّت بر چپ وراست می زد ومی تاخت
جمعی اورا بر گریختن اورا ترغیب کردند نشنید وگفت از
مردن چاره نیست از بهر آن که بنام وننك بمیرند به ازان
که بذل وخواری بگریزند از خرد وبزرك این لشکر یك کس
به بندگی پادشاه رسد وسخن من عرضه دارد کیتوبوقا نخواست
که شرم سار باز گردد درکوچ دادن ما (او .lis) جان شیرین
فدا کرد باید که بر خاطر مبارك پادشاه گران نیاید Pag. 35o.
که لشکر مغول تلف شد چنان تصوّر فرماید که زنان لشکر
او یکسال حامله نشدند وبادپایان گلّهای ایشان کرّه
نکردند سعادت سر پادشاه باد چون نفس شریف او
بسلامتست هر مفقودی‌را عوض باشد وجود وعدم ما بندگان
سهل بود وبا آن که لشکریان اورا بگذاشتند در جنك
هزار مرد بکوشید وعاقبه اسپش خطا کرد وگرفتار شد

ونزدیك معرکه نیستانی بود فوج سواران مغول در میان آن پنهان شدند قودوز فرمود تا آتش در آنجا زدند وجمله‌را بسوختند وبعد ازان کیتوبوقارا دست بسته پیش قودوز بردند با وی گفت ای مرد زنهار خوار از پس که خون ناحق ریختی وپهلوانان وبزرگان بوعدهٔ خلاف از پای در آوردی وخانهای قدیم بقول مزور بر انداختی عاقبت در دام افتادی

مثنوی

چو بشنید گفتار او بسته دست
بر آشفت مانندهٔ پیل مست
چنین داد پاسخ که ای سر فراز
بدین روز پیروز چندین مناز

اگر بر دست کشته شوم از خدای دانم نه از تو بدین اتفاق یك لحظه وغرور یك دم فریفته مشو که چون خبر وفات من به بندگی هولاکوخان رسد دریای خشم او بجوش آید واز آذربایجان تا در مصر بسم اسپان مغول پست گردد وریك مصر بتوبرهٔ اسپان آنجا برند هولاکوخان‌را چون کیتبوقا Pag. 352. سیصد هزار سوارست یکی ازیشان کم گیر قودوز گفت که چندین لاف از سواران توران مزن که ایشان کارها بنیرنك ودستان میکنند نه مردانه چون رستم دستان کیتبوقا گفت من تا بوده ام بندهٔ پادشاه ام بوده نه چون شما مکار وغدار وخداوندکارکش

بیت

سر وتن مبادا بداندیش را
که بیجان کند خسرو خویش را

هرچه زودتر کار من یکسو کن تا سرزنش تو نشوم قودوز فرمود که اورا سر از تن جدا کردند ودر جملهٔ شام تا کنار آب بدوانیدند ولشکرگاه کیتبوقا نوینانرا غارت کردند وزن وبچه ومتعلّقانرا اسیر بردند وعمّال وشحنگان ولایات‌را بقتل آوردند بغیر از عمّال دمشق که همان شب خبر یافته بگریختند وچون خبر واقعهٔ کیتبوقا وسخنان او دران حال به هولاکوخان رسید بر فوات او تاسّفها نمود وآتش غیرت او در التهاب آمد وفرمود که من چنان بندهٔ دیگر کجا یابم که در معرض هلاکت چنین نیکخواهی وبندگی اظهار کند وبازماندگان اورا بنواخت وعزیز وگرامی داشت وپیشتر ازان بیك روز ملك ناصر الدین‌را سیورغامشی فرموده بود وحاکمی دمشق داده وروانه گردانیده با سیصد سوار شامی وبعد از وصول خبر کیتوبوقا شخصی شامی عرضه داشت که ملك ناصر الدین‌را با تو دل راست نیست وخواست که گریزان با شام رود بمدد قودوز که بترتیب او کیتبوقارا زده هولاکوخان Pag. 354.
سیصد سوار مغول‌را برعقب او بدفع او روانه گردانید مقدّم ایشان بوی رسیدند ووی‌را فرو آوردند که فرمان چنان است که ترا طوی کنیم تا تمامت سیورغامشی یافته باشی

وچنانکه عادت مغول باشد اورا مست خراب گردانیدند
Pag. 356. وناگاه بغتة سواران سیصدگانه در رسیدند وملك ناصر
الدین‌را با سیصد مرد شامی هلاك کردند وازان جماعت
بغیر از مجد الدین مغربی که ببهانهٔ نجوم خلاص یافت هیچ
Pag. 358. آفریده دیگررا زنده نگذاشتند وایلکانویان چون خبر
وصول ایشان شنید با مغول که در دیار شام مانده بودند
بطرف روم بیرون رفت ودر دمشق خطبه وسکّه بنام
بندقدار کردند هولاکوخان باز خواست که بقصاص کیتبوقا
نویان دیگر لشکر بشام ومصر فرستد بسبب حادثهٔ
منککوقاآن ومخالفتی که میان او وخویشان ظاهر شده بود
حال وقت اقتضاء آن نمی کرد بدان واسطه فرو گذاشت
وهم دران تاریخ شهزاده بلغا پسر شیبان پسر جوچی در طوی
بنجا نماند وبعد ازان توتار اوغول‌را بتهمت سحر ودل دگر
Pag. 360. گون کردن متهم گردانیدند هولاکوخان بعد از ثبوت
گناه اورا در صحبت سونجاق بخدمت برکای فرستاد وگناه
او عرضه داشت برکای بحکم یاسا جنکیزخان اورا پیش
هولاکوخان فرستاد ودر هفدهم صفر سنهٔ ثمان وخمسین اورا
بیاسا رسانیدند وصدر الدین ساوجی نیز ببهانهٔ آنکه
تعویذی جهت او نوشته بود شهید کردند وبعد ازان قولی
نیز درگذشت وبعد ازان شهزادگان مذکور نماندند

حشمهاء ایشان بگریختند واز راه دربند ودریاء گیلان با
ولایت قبجاق رفتند

توجّه شهزاده یشموت وامراء ایلکا نویان وسونتنای بجانب دیار بکر وفتح میافارقین وقتل ملك کامل

شهزاده یشموت وامراء ایلکا نویان وسونتنای بحکم هولاکوخان
روانه شده بودند چون بحدود میافارقین رسیدند بملك
Pag. 362. کامل ایلچی فرستادند واورا بایلی ومطاوعت خواندند ملك
کامل جواب داد که شهزاده باید که آهن سرد نکوبد
وچیزی که ممکن نیست توقّع ندارد چه بر قول شما اعتماد
Pag. 364. نیست ومن بگفتار لطف امیز شما فریفته نخواهم شد واز
لشکر مغول نیندیشم وتا جان دارم شمشیر خواهم زد چه بر
فرزند آن پدری که با خورشاه وخلیفه وحسام الدین عکه
وتاج الدین اربیل عهد وپیمان خلاف کرد وبتخصیص ملك
ناصر الدین بزنهار شما آمد آخر الامر دید آنچه دید
هرآینه من نیز آن بینم که ایشان دیدند ایلچیان پیغام
بگذاردند شهزاده وامراء دل بر جنك نهادند وملك کامل
اهل شهررا دل خوشی داد وگفت سیم وزر وغلّه که در

خزانه وانبارها موجود است از شما دریغ نخواهم داشت •

Pag. 366. وجمله بر محتاجان ایثار کنم بحمد الله که چون مستعصم دینار ودرم پرست نیستم که از بخل وامساك سر وملك بغدادرا بر باد داد شهریان همه با او متّفق شدند وملك کامل دیگر روز با کوکبهٔ سواران بیرون آمد وکرّ وفرّی نمود معدودی چندی (چند lisez) از جانبین کشته شدند ودو سوار دلاور با ملك کامل بودند یکی سیف الدین لوکبلی ودیگر عنبر حبشی ایشان هر دو چند کس‌را بکشتند وآتش حرب افروخته شد وبعد از زمانی با شهر رفتند واز بارو جنك آغاز کردند ودوم روز همان دو سوار بیرون آمدند وقرب ده سوار دلاور بکشتند وسوم همچنین وچهارم ازین جانب ازناوری کرجی برابر ایشان رفت که بتنها لشکری‌را بزدی ولحظهٔ جنك کرد وکشته شد واز قتل او بیت

سواران ترکان بر آشوفتند
زکین دست بر دست می کوفتند

Pag. 368. ودیگر باره در شهر رفتند ودرانجا منجنیقی بغایت محکم وحکم انداز بود بر پای کردند ومردم بسیاررا بسنك هلاك می کرد امراء از دست ایشان فرو ماندند وبدر الدین لولو منجنیقی بسیار چیره دست داشت اورا حاضر گردانید ومنجنیقی بلند برابر منجنیق شهر بر پای کرد وهردو در یك

زمان سنك از كفّه بكشادند وهر دو سنك در هواء بهم باز خورد وريزه ريزه شد وخلقى بسيار از هر دو جناب از اوستادى هر دو منجنيقى متعجّب ماندند وعاقبت منجنيق بيرون را بسوختند واهل شهر جنك سخت مى كردند هولاكوخان چون بران حال وقوف يافت ارقتورا با لشكرى بمدد ايلكا نويان فرستاد پيغام آنكه توقّف نمايند تا در شهر علوفه نماند چون ارقتو اداى رسالت كرد در اثناى سخن همان دو سوار Pag. 370. بيرون آمدند ولشكر مغول‌را برهم زدند ارقتو شراب در سر داشت وسر مست بود روى بجنك آورد وباهم بر آويختند ناكاه بايلكا رسيدند واورا از اسپ بينداختند سواران مغول از جوانب در آمدند وايلكارا بر اسپ نشاندند وباز خلقى‌را بهم بر زدند وباز كشتند بيت

زكردان بماندند تركان شكفت
زكين هركوى لب بدندان كرفت

وبعد ازان آن دو سوار هر روز بر قاعده بيرون مى آمدند وچند كس‌را مى كشتند وچندى‌را مجروح مى كردانيدند تا سال تمام بكذشت ودر شهر قوت وغذا نماند وچهارپايان Pag. 372. نيز نماندند وآغاز مردار خوردن كردند وتا سك وكربه وموش بخوردند آنكاه آدمى خوار شدند وچون ماهى يكديكررا مى خوردند وآن دو سواررا چون كاه وجو نماند

اسپان خودرا بکشتند وبخوردند وخواستند تا پیاده بیرون
آیند وجنك کنند تا کشته شوند ملك کامل نگذاشت
ومعدود چند سه مانده بودند پیش شهزاده مکتوب
نوشتند که در شهر کسی که اورا توش وتوانائی باشد نمانده
مگر چند بجان زنده وبتن مرده پسر پدررا می خورد ومادر
فرزندرا اگر این زمان سپاهی بیاید هیچ آفریده نیست که
برابر تواند آمد شهزاده ارقتورا بفرستاد چون در شهر
رفتند تمامت شهر مرده وبرهم افتاده بودند مگر هفتاد کس
نیم مرده در خانها پنهان شده ملك کاملرا با برادر بگرفتند
ونزد یشموت بردند ولشکر بغارت مشغول شدند وآن دو
سوار دلیر بر بام خانه رفتند وبزخم تیر هر ترك که می
گذشت اورا می کشتند ارقتو آنجا رسید وترك چند
دلیررا فرمود تا ایشانرا هلاك کنند ایشان از بام بزیر آمدند
وسپرها در روی کشیدند وجنگهای سخت می کردند وعاقبهٔ
الامر کشته شدند وملك کاملرا به تل باشر ازان نیمهٔ فرات
به بندگی ببردند وچون پیش ازان به بندگی قاآن رفته بود
وسیورغامشی یافته وبا یرلیغ وپایزه باز آمده وبعد ازان بگاه
عزیمت هولاکوخان بجانب بغداد از نزد ملك ناصر بشام
رفته بود وگفته که مصلحت دران است که با لشکر گران
بمدد خلیفه رویم او تغافل نمود وکامل بعد از فتح بغداد Pag. 374.

نترسید ودو سال بموجب مذکور عصیان ورزید درین وقت که اورا گرفته ببندگی حضرت آوردند هولاکوخان گناهان اورا بروی شمرد وگفت نه برادرم ترا نواخت فرمود وسیورغامیشی کرده با خان ومان خود واقوام فرمان داد مجازات عصیان باشد وبعد ازان فرمود تا گوشت او می بریدند ودر دهان می نهادند تا هلاك شد در سنهٔ سبع وخمسین وستمایه مردی زاهدی عابد بود ونان از اجرهٔ خیاطت خوردی

توجّه شهزاده یشموت بجانب ماردین واستخلاص قلعهٔ آنجا

چون شهزاده یشموت وامراء از کار میافارقین فارغ شدند هولاکوخان اشارت فرمود تا بر قرار باتّفاق فتح ماردین روند بمحاصره کردن از بلندی وحصانت قلعه خیره ماندند ارقتو نویان پیش ملك سعید صاحب قلعهٔ ماردین فرستاد وپیغام داد که از قلعه فرود آی وکمر بندگی پادشاه جهان بر میان بند تا سر وزر وزن وفرزند بتو بماند بیت

دزت گرچه سخت است وبالا دراز
ببارو وبالای این دز مناز

که اگر خود سرت بآسمان رسیده بپای لشکر مغول خاك

Pag. 376. راه شود واگر دولت وسعادت یار تو باشد نصیحت من بنیوشی وبدان کار کنی واگر نشنوی وخلاف کنی آنرا خدای جاوید داند ملك سعید جواب فرستاد که در دل داشتم که ایل شوم وبحضرت پادشاه آیم امّا بواسطهٔ آن که شما با دیگران عهد کردید چون بزنهار شما آمدند ایشانرا بکشتید اعتماد ندارم وبحمد الله تعالی قلعه بذخیره وسلاح مشحون است وبمردان ترك وگردان کرد آگنده ارقوتو فرمود تا مجانیق نصب کردند وبسنك وتیر جنك در پیوستند ومدّت هشت ماه از جانبین جنگهای سخت کردند وملك سعید بحصانت قلعه مغرور بود ومغولان چون از استخلاص قلعه عاجز ماندند شهر ماردین ودنیسر وارزن که نزدیك بود بغارتیدند وعاقبهٔ الامر در اقلعه غلا وقحط ووبا ظاهر گشت وهر روز خلقی بی اندازه می مردند وملك سعید بیمار شد واورا دو پسر بود بزرگتر مظفّر الدین واو جوانی عاقل بود با پدر می گفت که از قلعه بزیر رفتن مصلحتست چه مقاومت با این لشکر ممکن نیست پدرش نمی شنید او در میانه پدررا دارو داد تا جان تسلیم کرد پسرش پیش ارقتو فرستاد که آنکس که با شما مخالفت می کرد نماند اگر فرمان شود تا لشکر از جنك فرود آیند من نیز فرود آیم وقلعه تسلیم کنم ارقتو فرمود تا دست از

جنك بازداشتند ومظفّر الدین با برادر ومتعلّقان خود فرود
آمد پادشاه ازو باز خواست خون پدر کرد که هرگز کسی
روا دارد که قصد خون پدر کند جواب داد که جهت
آن کردم که هرچند تضرّع وزاری کردم که بقلعه وبخون
خلق زنهار مخور اجابت ننمود این کار خاص از برای مصلحت
علم کردم چه دانستم که بدولت پادشاه قلعه کشوده شود Pag. 378.
وچند هزار آدمی بی کناه بقتل آید هراینه یك خون بهتر
که صد هزار خاصّه چون ظالم ومتعدّی بود وفرزند خودرا
کشته ومردم ازو ناراضی بنده بکناه خود معترفست اکر پادشاه
جای پدر بمن ارزانی دارد او داند هولاکوخان اورا ببخشید
وممکلت ماردین بوی داد تا تاریخ سنهٔ خمس وتسعین وستّمایه
سلطان بود وهرکز راه طغیان وعصیان با پادشاهان مغول
نمی ورزید ونسپرد وچون نماند پسرش شمس الدین داود
قایم مقام او شد وچون او وفات یافت پسرش نجم الدین که
ملقّبست بملك المنصور بجای او بنشست پادشاه عاقل کامل
است صاحب کیاست وبا غازان خان چنان زندکانی کرد
که اورا تاج وچتر پادشاهانه داد واز جملهٔ اقران مخصوص
کردانید وسلطنت تمامت دیار بکر ودیار ربیعه بوی
ارزانی داشت

وفات سلطان بدر الدین لولو وحال فرزندش ملك صالح از سیورغامیشی یافتن وعاصی شدن وتخریب موصل

سلطان بدر الدین لولو مدّت پنجاه سال پادشاهی کرد واز دنیا حظّی تمام بر داشت ودر سنهٔ تسع وخمسین وستّمایه که از بندگی هولاکوخان مراجعت نموده بود در موصل نماند سنّ او بنود وشش رسیده وهولاکوخان پادشاهی وسلطنت او بملك صالح ارزانی داشت بعد از چند گاه موصلرا فرو گذاشت وبدیار شام ومصر رفت تا از اوج کامکاری بحضیض خدمتکاری افتاد رکن الدین ...... اورا بنواخت وبا یك هزار سوار کرد باز گردانید تا خزاین Pag. 380.
ودفاین نو وکهن بر گیرد وبیارد منکوحهٔ او ترکان خاتون دختر سلطان جلال الدین خوارزمشاه باعلام توجّه او بدیار شام بنبدگی هولاکوخان فرستاده بر عقب او سُلك صدر الدین تبریك با یك تومان چریك تازیك روانه فرمود چون صالح بشهر موصل رسید مغولان همه راهها بر وی بگرفتند ودر جوسق فرو آمد وبعشرت مشغول گشت چون سرمست شد خروش کورکا ونای زرین بوی رسید وخوف وهراس بر

دل اهل موصل ظاهر شد چنانچ صالح در شهر رفت و دروازها
ببست و درانجا لشکری بسیار از کرد وترکان وشول بودند
ایشانرا درم ودینار داد وبر جنك تحریض کرد وگفت Pag. 382.
هرآینه چون بندقدار واقف شود از مصر مدد فرستند لشکر
مغول پیرامن شهر فرو آمدند وچپر بستند واز جوانب
منجنیق راست کردند واهل شهر بقول صالح مصاف آغاز
کردند واز طرفین سنك منجنیق روان کردند وجمعی کردان Pag. 384.
جنك بیزون آوردند وقرب ماهی جنك گرم بود روزی هشتاد
بهادر مغول بیارو برآمدند موصلیان ایشانرا تمامت بکشتند
وسرهای ایشان از بارو در میان لشکر مغول انداختند وبدان
ظفر دلیر شدند ودر اثنای جنك ملك صدر الدین خود از
سر برگرفته بود تیر چرخ بر فرق آو بگذشت چنان که
خون ازان دوان شد بدان سبب باجازت سنداغو نویان
عازم تبریز شد ودر الاثناء ببندگی هولاکوخان رسید وکوشش Pag. 386.
اهالی موصل عرضه داشت لشکری دیگر بمدد سنداغو نویان
فرستادند وبندقدار چون بر حال ملك صالح واقف شد
اغوش اربرلورا با لشکری بمدد او فرستاد چون بسنجار رسید
باعلام وصول خویش نامه نوشت وبر بال کبوتر بسته روانه
شد اتفاقا کبوتر بیامد وبر سر منجنیق مغول نشست
منجنیقی اورا بگرفت ونامه نزد سنداغو نویان برد چون بر

خواند آن از امارات دولت خود دانست وبز فوریك تومان لشکرسه اسپه روانه کردانید بنزدیك سنجارسه قسم شدند وکمین ساخته برشامیان دوانیدند ایشان قدم بفشردند وبا مغولان مقاومت نمودند ناکاه بادی سخت بر خاست وریك وسنك بر چشم شامیان می زد چنان که از جنك بازماندند ومغولان بر ایشان زدند وبیشتررا بکشتند وباقی بکریختند ومغولان بسیاری از سنجاریانرا بقتل آوردند وزنان وکودکان باسر بردند واز آنجا جامه شامیانه پوشیده بآیین کردان موی فرو هشته متوجّه موصل شدند وسنداغورا اعلام کردند که علی الصباح ظفر یافته بغنیمت تمام بدین هیات می رسیم دیگر روز چون نزدیك رسیدند اهل شهر بظنّ آنك شامیان اند واز جهت مدد می رسند باستقبال بیرون آمدند وشادیها کردند ولشکر مغول از جوانب بر ایشان محیط شدند ویکیرا زنده نکذاشتند وبعد ازان که شش ماه جنك کردند (و) آفتاب بسرطان رسید وهوا بغایت کرم شد وازجانبین از جنك بستوه آمدند وچون باسد رسید درشهر قحط ووبا حادث شد Pag. 388 مردم ازکرسنگی روی بصحراء نهادند وطعمهٔ تیغ مغول کشتند وملك صالح پیش سنداغو نویان فرستاد که از کردهٔ خود پشیمانم وبیرون می آیم تا تلافی مافات کنم امّا بدو شرط یکی

آنك گناه گذشته بر روی من نیاری ودیگر آنك مرا پیش هولاکوخان فرستی وخون من ازوی بخواهی سنداغو اورا بجان امان داد با ترغو وپیشکش بیرون آمد سنداغو ترغو بخورد واورا پیش خود راه نداد ومغولان چندرا بر سر او موکّل کرد ودر رمضان سنهٔ ستّین وستّمایه شهر موصل مستخلص گشت وبقیّهٔ شهریانرا بشمشیر بگذرانیدند وبعضی پیشه وران‌را باسیری ببراندند چنان که در موصل هیچ کس نماند چون مغول برفتند قریب یکهزار آدمی از میان کوهها وغارها بیرون آمده جمع شدند وچون سنداغو به بندگی حضرت رسید هولاکوخان از صالح بغایت در خشم بود فرمود تا ظاهرش در دنبه گرفتند وبمد وریسمان استوار به بستند وبآفتاب تابستانی انداختند تا دنبه بعد از هفته کرم شد وآن شور بخت‌را بخوردن گرفت تا دران بلا بمدّت یکماه جان شیرین بداد وپسر سه ساله اورا بموصل فرستادند تا اورا بکنار دجله بدو نیم کردند وتن اورا بجهت اعتبار از دو جانب بیاویختند تا بپوسید وبریزید مثنوی

بپوسید وافتاد ازانجا بزیر
سپهرا نگردی تو زین کار سیر
بپروردی این نازنین‌را بناز
بدادی بدندان کرمانش باز

وقوع مخالفت میان هولاکوخان وبرکای وآمدن بوقای بجنك این طرف وشکسته شدن او بموضع دربند Pag. 390.

هولاکوخان چون اکثر ممالك ایران‌را مستخلص کرد واز کار خصمان که درگوشه مانده بودند فارغ شد بنظم امور وترتیب مملکت مشغول گشت خاطرش از تحکّم برکای ملول گشت چون بواسطهٔ آنك باتو اورا در صحبت منککوقاآن بتختگاه قراقروم فرستاد تا اورا در میان آقاوینی بر تخت نشانند ومدّتی ملازم قاآن بود از روی استظهار ایلچیان متواتر می فرستاد واز هرگوشه تحکّمات می کرد هولاکوخان از راه آنك برکای آقا بود تحمّل می نمود وچون خویشان توتار وبلغه مملی‌را واقعه رسید (و) کینه میان ایشان ظاهر گشت وروز
Pag. 392. بروز زیاده می شد وعاقبهٔ الامر هولاکوخان گفت او اگرچه آقاست چون او راه حیا وآزرم نگاه نمی دارد وبا من بتهدید وعنف خطاب می کند دیگر باره محابا نخواهم کرد وبرکای چون از خشم او آگاه شد گفت او تمامت شهرهای مسلمانان خراب کرد وخاندان همه پادشاهان اسلام بر انداخت ودوست ودشمن‌را فرق نکرد وخلیفه‌را بی کنکاج آقاوینی

نیست گردانید اگر خدای جاوید مدد کند خون بی گناهان ازو بخواهم وبوقا که لشکرکش او بود وخویش توتار بطلب خون او با سی هزار سوار در مقدّمه بفرستاد واز دربند گذاشته بظاهر شروان نزول کرد هولاکوخان چون واقف شد فرمود تا از تمامت ممالك ایران چریك بیرون کردند ودر سکسنج (سکیزینج ou) ای موافق دوم شوال سنهٔ ستّین وستّمایه از الاتاغ حرکت فرمود وشیرامون نویان‌را بمنقلای روانه کرد با سماغو نویان در ذی الحجّه بشماخ رسیدند لشکر برکای بر شیرامون زدند وقتلی بافراط کردند وسلطان جوق‌را درآب کشتند ودر روز چهار شنبه سلخ ذی الحجّه سنهٔ ستین وستّمایه اباتای نویان برسید وبیك فرسنگی شبران بنزدیك بر لشکر برکای زد وبسیار ازیشان بکشتند وبوقای بگریخت هولاکوخان چون از انهزام یاغی آگاه گشت روز شنبه ششم محرّم سنهٔ احدی وستّین وستّمایه از حدود شماخ بعزم رزم برکای بر نشست ازان مرحله جمعی ایناقان قصد سیف الدین بیتکچی که وزیر خاص بود وخواجه عزیز از Pag. 394.
ولاة گرجستان وخواجه مجد الدین کرمان کردند ایشانرا گرفته نشاسورت آوردند وبعد از یارغو هر سه‌را بیاسا رسانیدند وشب پنجشنبه هشتم محرّم حسام الدین منجم داشتند وبعد از ثبوت گناه وتهمت بیاسا رسانیدند وملك

صدر الدين تبريز على ملك كه حاكم عراق عجم وبعضى
خراسان بود هريك بچند چوب خلاص يافتند روز آدينه
بيست وسوم محرّم احدى وستّين وستّمايه فرمان شد تا تمامت
لشكر سلاح پوشيد روان شدند ووقت طلوع آفتاب را بدربند
خزر رسيدند گروه ياغيان بر باروى دربند بودند ازين
جانب بزخم تير ايشانرا براندند وبارو از ياغى باز شد دربند
بكشودند وازان سوى دربند جنگ كردند وهزيمت بر ياغيان
افتاد وتا آخر روز كشش كردند وغرّهٔ صفر بوقاى با لشكر
بيكبار بهزيمت رفتند ولشكر هولاكوخان مظفّر ومنصور
شدند وآباقاخان را با لشكر گران بمدد ايشان فرستاده بود
بعد از انهزام بوقاى شيرامون واباتاى با وى گفتند كه شهزاده
با خدمت پدر مراجعت نمايد چه ما بتعجيل تمام بر عقب
ياغى خواهيم رفت از راه غيرت ومردى اجابت ننمود واز بندگى
هولاكوخان فرمان نافذ گشت تا ايلكا نويان وتودان بهادر
وباتو وسالجيداى وجغان وبلارغو ودوغور بر عقب ياغى بروند
وخانهاى لشكريان بركاى در قبض آورند بر موجب فرمان
از آب ترك بگذشتند وخانهاى تمامت امراء واعيان ولشكريان
بركاى دران شب چون ستاره مى درفشيد ودشت قبچاق
بيكبار پر خيمه وخرگاه ايشان وآن زمين پر اسب واستر Pag. 396.
وشتر وگاو وگوسپند بود ومردان سپاهى ايشان هيچ كدام

در خانه نه جمله گریخته واطفال وعیال گذاشته لشکریان
ما در خانهای ایشان نزول کردند وبآسایش وفراغت سه
روز بعیش وعشرت مشغول گشتند وبا دختران ماه روی عنبر
موی نشاط وطرب می کردند چون برکای ولشکریان بر Pag. 398.
احوال خانه وعیان وحواشی ومال ومواشی واقف شدند جمعیتی
تمام ساخته چون مور وملخ ازان پهن دشت در آمده بر سر
امراء ولشکر ریختند واوّل ربیع الاوّل سال مذکور بر کنار
آب ترک از اوّل بامداد تا نماز پیشین جنگ کردند وچون
بپای یاغی مدد می رسید لشکر ما روی بگردانیدند وآب ترک
یخ گرفته بود بران می گذشتند ناگاه بشکست ولشکر بسیار
غرق شدند وآباقاخان بسلامت با شابران آمد ونزول فرمود
وبرکای با لشکر از دربند گذشته بازگشت هولاکوخان
یازدهم جمادی الآخر تا حدود تبریز رسید وازین چشم زخم
کوفته خاطر وموزع ضمیر بود بتلافی وتدارک مافات مشغول
شد وفرمود تا در تمامت ممالک ترتیب سلاح کردند ولشکرها
دگرباره باسلاح وخواسته آراسته شدند وسال دیگر آوازه
دادند که بوقای عازم است که از دربند بیرون آید
هولاکوخان شیخ شریف تبریزی را بجاسوسی از راه کوههای
لگزستان آنجا فرستاد تا بخیل بوقای در آمده اورا گرفته
پیش بوقای بردند از هرگونه ازو سخن پرسید ودر میانه

پرسید از هولاکوخان چه خبر داری هنوز از سر خشم وغضب اشراف واعیان وزهّاد وعبّاد وبازرگانان مارا می کشد یا نه گفت پادشاه پیش ازین در خشم بود از خلاف برادران Pag. 400
خشك وتررا می سوخت واکنون شعر

زعدلش نمی سوزد آتش حریر
هم آهو همی دوشد از شیر شیر
زانصاف او مردم آسوده اند
همه ظالمان را رو فرسوده اند

وبدین تازگی از جانب ختای ایلچیان رسیدند که قوبیلای قاآن بر تخت نشست واریق بوکا مطیع امیر او شد وآلغو وفات یافت هولاکوخانرا یرلیغ شده که از آب آمویه تا اقصی مصر وشام پادشاه است وسی هزار سوار از جوانان مغول نامدار بمدد او فرستاده اند بوقای ازان سخنها خایف ومستشعر گشت ورخسار او زرد شد ودم در کشید ودیگر سخن نگفت شیخ شریف با حضرت هولاکوخان آمد وحال عرضه داشت بندگی حضرت شیخ را بنواخت وروی زمین را بداد وعدل بیاراست

احوال هولاکوخان در آخر عهد از فرستادن آباقا بخراسان وتفویض ولایات بامرا وولاة وحال رنجوری ووفات او

هولاکوخان بغایت عمارت دوست بود واز عمارات که فرموده بسیاری باقیست در الاتاغ سرایی ساخت ودر خوی بتخانها بنا کرد وآن سال خودرا بعمارت مشغول می داشت وتدبیر مصالح ملك ولشکر ورعیّت می فرموده پایيز درآمد بر عزم قشلاق زرینه رود که مغولان آنرا جغاتو نغاتو گویند بمراقه رفت ودر اتمام رصد مبالغه فرمود وعظیم حکمت دوست بود وحکمارا در بحث علوم اوایل ترغیب فرمودی وهمه را ادرار Pag. 402.
ومرسوم معیّن گردانیده بود ودرگاه خودرا بحضور علماء وحکماء مزیّن داشتی وبعلم کیمیا مایل بود واین طایفه همواره منظور نظر او بودندی بتسویلات وتخیّلات خود آتشها افروختند وادویهای بی قیاس سوختند ومنافع بی منافع خرد وبزرگ‌را دم می داد (دادند ou) واز گل حکمت دیگها ساخته امّا فایدهٔ طبیخ آن جز بشام وچاشت ایشان نرسید در تقلیب دستی نداشتند امّا در قلب وتمویه ید بیضا نمودند نه دیناری‌را مشبك ونه درمی‌را مسبك گردانیدند واندوختهٔ

کارخانهٔ اقتدار ربوبیت‌را در مطرح تلف وفنا انداختند
ودر وجه ما یحتاج وملتمسات وعلوفات ایشان چندان خرج
شد که قارون وارون مدّة العمر باکسیر حاصل نکرده
بود بر جملهٔ ممالك عراق وخراسان ومازندران تا فرضهٔ جیحون
بشهزاده آباقاخان که فرزند مهین وبهین بود مفوّض فرمود
واران وآذربایجان تا کنار سبیه یشموت حواله کرد ودیاربکر
ودیار ربیعه‌را تا کنار فرات بامیر تودان سپرد وممالك روم
بمعین الدین پروانه وتبریز بملك صدر الدین وکرمان بترکان
خاتون وفارس بامیر انکیانو وچون امیر سیف الدین بیتکچی‌را
شهید کرد صاحب شمس الدین محمد جوینی‌را بر کشید
وصاحب دیوانی ممالك بوی مفوّض فرمود ودست او در حل
وعقد وترتیب وضبط امور مملکت قوی ومطلق گردانید وملك
بغداد ببرادرش صاحب علا الدین عطا ملك ارزانی داشت
وامور مذکوررا مرتّب گردانیده از غبن خویشان حسود تاسّف
می نمود وبتدبیر اسباب تدارك مافات مشغول بوده ترتیب
لشکر می کرد وجلال الدین پسر دواتدار کوچك‌را بر
کشیده بود وبزرك گردانیده واو خودرا در نظر پادشاه Pag. 404.
چنان فرا نموده بود که در همه الوس پادشاه‌را ازو مشفق‌تر
کسی نیست در بندگی عرضه داشت که چون عزم دشت
قبچاق مصمّم است در ولایت خلیفه هنوز چندین هزار Pag. 406.

ترك قبجاق هستند كه راه ورسوم قبجاقيان نيكو دانند
اگر فرمان شود بروم وايشانرا جمع گردانم تا درجنگ بركاى
مقدّمه باشند .هولاكوخان پسنديده داشت واورا يرليغ
Pag. 408. وپايزه فرمود كه حكّام بغداد هرچه جلال الدين خواهد
از زر وسلاح وآلات بدهند وهيچ آفريده ميان كار او در
نيايد تا مهمّى كه بدان موسومست ساخته گرداند درشهور
Pag. 410. سنهٔ اثنى وستّين وستّمايه بموجب فرمان ببغداذ رفت وهر
كس را كه درسپاهى گرى پسنديده ديد بدست آورد
واحيانا بكنايت وتعريض مى گفت كه پادشاه شمارا مى برد تا
سپر بلاى خصم كند يا آنجا بميريد يا نام بر آوريد واگر
Pag. 412. دران جنگ كشته شويد مصاف ديگر شمارا همين واقعه مقرّر
خواهد بود وشما حسب ونسب من ميدانيد كه چگونه
است وبا شما چه نسبت دارم وهرچند هولاكوخان را با من
Pag. 414. عنايت تمام است روا نمى دارم كه شمارا علف شمشير گردانم
مى انديشم كه ترك دولت واقبال مغول بگويم وخودرا
وشمارا از فرمان مغول باز رهانم مى بايد كه با من موافقت
نماييد آن قوم بقول او فريفته شدند وبعد از آنك لشكريان
متفرّق را جمع گردانيد با طبل وعلم بر نشست وبر جسر بغداذ
بگذشت وبر عرب خفاجه تاختن بود وگاوميش وشترى چند
بغارت بياورد واجره وما يحتاج لشكريان از اسب وسلاح ونفقه

از خزانهٔ بغداذ بستند وباز لشکریان‌را با زن وبچه واتباع واشیاع واقمشه وامتعه کوچ فرمود وباز طبل رحیل زد وبر جسر بگذشت وگفت اهل وعیال‌را با خود ببریم تا زیارت مشاهد دریابند چه من بعد مقام ما در دربند وشروان وشماخی خواهد بود وما لشکریان وسپاهیان برویم وآزوق‌راه از عرب خفاجه که یاغی اند بیاریم وچون از فرات گذشت سپاهیان‌را گفت که من عزم شام ومصر دارم هر که با من می آید فبها والا هم از اینجا باز گردد ایشان از بیم شر هیچ نتوانستند گفت وباتّفاق از راه عانه وحدیثه بجانب شام ومصر رفتند وچون آن خبر بسمع پادشاه رسید بغایت برنجید ودران مدّت همواره در باب تدارک دشمنان فکرهای باریک می کرد آن قضیّه اضافهٔ آن شد وچون سال گاو درآمد واقع در ربیع الاوّل سنهٔ ثلث وستّین وستّمایه چند روزی بطوی وشکار مشغول بود ناگاه بعد از استحمام عارضه بر بدن او باز گشت که در خود گرانی می یافت وصاحب فراش گشت وسه شنبه هفتم ربیع الآخر از دست اطبّای ختایی مسهلی خورد اثر آن غشی پیدا شد وبسکته ادا کرد وهرچند اطبّا حاذق در استفراغات سعی وجهد نمودند چون درجات حیوة بنقطهٔ فواب رسیده بود از ازاحت این علّت عاجز آمدند وهیچ تدبیر با تقدیر وهیچ دوا با قضا نافع نیامد ودران زمان

ذو ذوابه مثل استونهٔ مخروطه ظاهر شد وهر شب پیدا
می گشت وچون آن دودابه ناچیز شد .... آی موافق شب
یکشنبه نوزدهم ماه ربیع الآخر سنهٔ ثلث وستّین وستّمایه واقعهٔ
کبری (ا) فتاد عمرش چهل وهشت سال تامه شمسی بود بکنار
جغاتو از مرحلهٔ فنا بمستقر بقا رحلت کرد ودر کوه شاهو
که برابر دهخوارکان است غروق بزرگ او ساختند ودر
اردوهای او تعزیه داشتند وصندوق او دران غروق دفن کردند
خواجه جهان نصیر الدین طوسی در مرثیهٔ او گوید

چو هولاکو در مراغه بزمستانگه شد
بزد تقدیر ازل نوبت عمرش آخر
سال بر (بُد lisez) ششصد وهشت وسه شب یکشنبه
شب نوزدهم بود ربیع الآخر

Pag. 418. ودر غرّهٔ ایکندی موافق بیست وهشتم ربیع الآخر مذکور
ایعان خاتون مادر الخان درگذشت وهم دران روزها امیر الغو
Pag. 420. بیتکچی نماند پنجشنبه پنجم جمادی الآخر ودوم شون آی
هوکر لیل موافق غرّهٔ رمضان سنهٔ ثلث وستّین دوقوز خاتون
Pag. 422. که از هولوی خان به هولاکوخان رسیده بود نماند ووفات
او بچهار ماه وپانزده روز بعد از وفات هولاکوخان بود وسه
روز پیش از جلوس آباقاخان ۞

جامع التواريخ

قسم دوم از داستان هولاكوخان (1)

وصول هولاكو بطوس و حدود خبوشان وتجديد عمارات آنجا وتوجّه بطرف دامغان و خراب كردن الموت ولنبسه سر وايل شدن خورشاه

هولاكوخان چون بطوس رسيد در باغی كه آنرا ارغون آقا می ساخت خيمهٔ از نسيج كه بروفق فرمان قاآن بجهت هولاكوخان ترتيب كرده بودند آنجا بزدند ودران باغ نزول فرمود وازانجا بباغ منصوريه آمدند كه ارغون آقا بعد از اندراس عمارت آن فرمودند (فرموده بود) و خواتين امير ارغون و خواجه عزّالدين طاهر آنجا ترغو داشتند وديگر روز

(1) Extrait de l'*Histoire des Mongols* de Raschid-el-din publiée par M. Quatremère dans la *Collection orientale*, tome I, page 181 et suiv.

بمرغزار رادکان تحویل فرمود و جهت نزاهت موضع یکچندی آنجا مقیم گشتند و از مرو و باورد و دهستان و دیگر ولایات شراب و علوفهٔ فراوان می آوردند و بعد ازان بخبوشان آمدند که مغولان آنرا قوجان میگویند وآن قصبه از ابتداء وصول لشکر مغول باز مهمل و معطّل مانده بود هولاکوخان بتجدید عمارت آن اشارت فرمود و وجه آنرا از خزانه معیّن فرمود. تا بر رعایا تحمیلی نباید کرد وکهریزها آنجا جاری شد وکارخانه بنا کردند و در جنب جامع باغی ساختند و سیف الدین آقا که وزیر و مُدبّر بود وجهی داد تا جامع را عمارت کردند و امرا و اعیان حضرت را فرمود تا هریک بمقدار قدرت و مرتبه درانجا خانها ساختند و ازانجا کوچ فرمود و بکتیمور قورجی و ظهیر الدین سُبلار بیتکچی و شاه امیر که ایشانرا برسالت پیش خورشاه (پادشاه) ملاحده فرستاده بود حکم یرلیغ شنوانیده ببیست و نهم جمادی الآخر باز آمدند وهمان روز لشکر بقلاع ملاحده رسید وآغاز تاختن کرد و روز دهم شعبان سنهٔ اربع و خمسین بخرقان وبسطام رسید و شحنهٔ هراة مرکتای را با منکلمش برسالت نزد رکن الدین خورشاه فرستاد وتخویف و تهدید و وعید فرمود و دران وقت مولانا سعید خواجه نصیر الدین طوسی که اکمل واعقل عالم بود و جماعت اطبّاء روزگار رییس الدوله و فرزندان ایشان که بغیر اختیار بآن ملک افتاده بودند چون مشاهده کردند که حرکات افعال خورشاه نا بسامان است وظلم و تعدّي در طینت او مرکوز و بر احوال او مخایل جوز ظاهر وخاطر ایشان از ملازمت ملاحده ملول و متنفر شده بود ومیل ایشان بهواخواهی هولاکوخان هرچه تمامتر وپیش ازین نیز رغبت ایشان دران بوده با یکدیگر پنهان مشورت می کردند که آن

ملک‌را بوجه احسن و طریق اسهل مسخر او گردانند و جمعی بسیار از غربا ومسلمانان بایشان پیوسته ودران باب جمله متّفق گشته بدان سبب سعی نمودند و خورشاه‌را بایلی ومطاوعت تحریص می کردند و تخویف می نمودند و او نیز دران باب رضا داد و مقدم ایلچیانرا گرامی داشته برادر کهتر خویش شهنشاه و خواجه اصیل الدین زوزنی‌را با طایفهٔ از اعیان مملکت خود به بندگی هولاکوخان فرستاد در باب اظهار ایلی پادشاهٔ باعزاز و اکرام ایشان اشارت فرمود ودیگر باره ایلچیانرا نامزد گردانید تا با صدرالدین وظهیرالدین و توکل بهادر وبخشی و مازوق برسالت پیش خورشاه روند تا اگر مطیع است قلاع‌را خراب گرداند و بنفس خود حاضر شود و در جواب گفت اگر پدرم مخالفت کرد من مطاوعت نمایم وچند قلعه‌را چون هامون دز و الموت و لمبسر بعضی خراب کرد کنگرها بیفکند و درها بینداخت وبتخریب فصیل و بارو مشغول شد و بجهت بیرون آمدن سالی مهلت خواست هولاکوخان دانست که اورا زمان نکبت در رسیده واز آمد شد ایلچیان اورا تنبیهی نخواهد شد دهم ماه شعبان سنهٔ اربع و خمسین وستمایه الهجریّه از بسطام بر نشست و بجانب قلاع ایشان توجّه فرمود و اشارت راند تا لشکرهای که در عراق و دیگر اطراف بودند ....گرد..... گردند بر میمنه بوقاتیمور وکوکا ایلکا از راه مازندران روان شدند و بر میسره تکودر اوغول کیتوبوقا نویان از راه خوار وسمنان و هولاکوخان در قلب که آنرا مغول قول گویند با یک تومان بهادر نامدار بیت

برفتند و روی زمین تیره گشت

زگرد سواران فلک خیره گشت

ودیگر بار در مقدمه ایلچیان فرستاد که عزیمت مصمم است اگر خورشاه با وجود جرایم بخدمت استقبال قیام نماید نظر عفو بر گناهان او اندازیم و چون رایات جهانگیری بفیروزی از فیروز کوه گذر کرد ایلچیان باز آمدند مصاحب وزیر کیقباد بتخریب قلاع از بندگی تقبل نموده والتماس کرده تا خروج خورشاه‌را یکسالی امهال فرمایند والموت و لمبسر که خانهٔ قدیم است از تخریب مسلم دارند و باقی قلاع تسلیم رود و بهرچه فرمان رسد مطیع و منقاد باشد وپروانه فرستاد تا محتشم گردکوه و قهستان به بندگی آیند وپنداشت که بدان شیوها دفع المقدور کاین تواند کرد چون رایات جهانگیر بولایت لار ودماوند کشید شمس الدین کیلکی‌را بگردکوه فرستاد تا مقدم آنجارا بخدمت آورد و متوجه قرآن شده شاه دزرا که بر مهر افتاده بود در حصار گرفتند و بدو روز بگشادند ودیگر بار ایلچی فرستادند تا خور شاه فرو آید ایلچیانرا باز گردانید وقبول کرد که پسر خودرا با سیصد مرد حشری بفرستد و تمامت قلعهارا خراب گرداند هولاکوخان در عباس آباد ری توقف فرمود و انتظار می کرد پسری هفت هشت ساله‌را که از سریتی آورده بود و جمعی اکابر و اعیان در هفدهم رمضان سنهٔ اربع و خمسین بفرستاد هولاکوخان اورا عزیز داشت واجازت مراجعت فرمود که هنوز خردست واگر رکن الدین دیرتر می تواند آمد برادر دیگر بفرستد تا شهنشاه که چند سال شد که ملازم شد باز گردد رکن الدین برادر دیگر شروانشاه‌را وخواجه اصیل الدین زوزنی را با سیصد نفر فرد در پنجم شوال به بندگی فرستاد بحدود ری

بشرف بندگی رسیدند و در نهم شوال با یرلیغ مراجعت نمود مشتمل
بران که بواسطهٔ اظهار ایلی و مطاوعت گناه پدر و متعلقان ایشان
ببخشیدم و از رکن الدین خود درین مدّت که بجای پدر نشسته
هیچ گناهی صادر نشده قلاع‌را خراب کند و بهمه وجوه از باس ما ایمن
باشد و فرمان شد که لشکرهای که بر مدار ایستاده اند بجرگه روان شوند
و ناگاه از جمیع جهات جوانب ایشانرا فرو گرفتند بوقاتیمور وکوکا ایلکا
ازجانب اسپندان نزدیک رسیدند خورشاه پیش ایشان پیغام فرستاد
که چون ما ایل شدیم و بتخریب قلاع مشغولیم موجب وصول چیست
گفتند که چون از جانبین طریق یکانگی مسلوك است بعلف خوار
آمده ایم و هلاکوخان دهم شوال سنهٔ اربع و خمسین از بسکله براه طالقان
روان شد و بتاختن سرحد ولایت ایشان رسید و اگر دران شب باران
بسیار نبودی خورشاه برپای قلعه دستگیر می شد هژدهم شوال چترآسمان
سای‌را در موضعی که مقابل میمون دز است از طریق شمالی باز کشادند
و دیگر روز بر مدار قلعه بر سبیل نظاره و مطالعهٔ جنگگاهها طواف میکرد
و مداخل و مخارج آنرا مشاهده می فرمود و روز دیگر از جملهٔ جوانب
قلعه لشکرها در رسیدند بعظمتی که در وصف نگنجد وپیرامون قلعه که
قرب شش فرسنگست نرکه کردند و چون از حصانت قلعه‌را فتح متعذر
بود با شهزادگان و امراء در باب محاصره و مراجعت و توقّف و انتظار تا
سال دیگر کنکاج فرمود گفتند زمستان است و چهارپایان لاغر و علف
نه و نقل علوفات از طرف ارمن‌ یا حدود کرمان می باید کرد مراجعت
اولی مینماید و بوقاتیمور و سیف الدین بیتکچی وامیر کتبوقا سخن بر

محاصره تمام کردند باز ایلچی فرستاد و سخنان بلطف و عنف آمیخته گفت و فرمود که فرو آید سبب حیوة جمعی ضعفا و مساکین باشد و اگر تا پنج روز بخدمت نرسد قلعهارا محکم کند و کارزاررا مستعد باشد خورشاه با امراء و اعیان ملک مشورت کرد هریک برحسب رای خویش سخنی می گفتند خواجه نصیر الدین طوسی‌را نور الله قبره با جمعی وزرا و اعیان و کفاة و مقدمان بیرون فرستاد با تحف و طرایف بسیار و روز آدینه بیست و هفتم شوال به بندگی رسیدند و ایشانرا پراگنده فرو آوردند و سخن پرسیدند و خورشاه خویشتن روز یکشنبه اوّل ذی القعده سنهٔ اربع وخمسین وستمایه بکنکاج اعیان دولت درصحبت خواجه نصیر الدین طوسی و خواجه اصیل الدین زوزنی ووزیر موید الدین و فرزندان رییس الدوله از قلعه فرو آمدند و خانهٔ دویست ساله پدرود کرد و بشرف خاکبوس حضرت اعلی رسید و خواجه نصیر دران باب گفته است شعر

سال عرب چوششصد وپنجاه وچار شد
یکشنبه اوّل مه ذی القعده بامداد
خورشاه پادشاه اسماعیلیان زتخت
درخاست پیش تخت هولاکو بایستاد

هولاکوخان چون خورشاه‌را دید دانست که کودک است وروزگار ندیده و بی رای وتدبیر اورا بنواخت وبمواعید خوب مستظهر گردانید و صدر الدین‌را بفرستاد تا تمامت حصنها و قلعها که آبا و اجداد او بمرور ایام در تملک آورده بودند در قهستان و رودبار و قومس مشحون بآلات و ذخایر تسلیم کرد و عدد آن قلاع بصد می رسید و کوتوالان را فرود آوردند وجمله‌را

خراب کردند مگر کردکوه و لمبسر که خویشان و متعلّقان لمبسررا سالی نگاه داشتند وبعد ازان وبا طاری شد وبسیاری نماندند وباقیان فرو آمدند وبدیگران ملحق شدند وکردکوه‌را بیست سال نگاه داشتند وآخر مستخلص گشت بر جمله خورشاه تمامت متعلّقانرا از قلعهٔ میمون دز بزیر آورد و خزاین ودفاین موروث و مکتسب هرچند بنسبت آوازه نبود تمامت پیشکش کرد و پادشاه اورا بر امراء عساکر قسمت کرد و رایت جهانکشای ازانجا بپای آلموت آمد ورکن الدین خورشاه‌را بپای قلعه فرستاد تا ایشانرا فروآورد اسفهسلار تمرّد نمود هولاکوخان بلغایی بر مدارآن بداشت دو سه روز کرّ و فرّی میکردند بعد ازان ایشانرا یرلیغ امان فرستاد دوشنبه بیست و ششم ذی القعده سنهٔ اربع وخمسین فروآمد و قلعه تسلیم کرد و مغولان بربالا رفتند و منجنیقها بشکستند و درها برکشیدند و ساکنان جهت نقل اسباب سه روزه مهلت خواستند وچهارم لشکریان برآمدند تاراج کردند و هولاکوخان بمطالعهٔ آلموت ببالا برآمد واز عظمت آن کوه انگشت تحیّر در دهان گرفت و بعد از تفرّج فرود آمد و ازانجا کوچ فرمود و بحوالی لمبسر که زمستان‌گاه آنجا بود چند روز طایر بوقارا بالشکری جهت محاصرهٔ آن بگذاشت و شانزدهم ذی الحجّه سنهٔ اربع وخمسین مراجعت فرمود ودوشنبه بیست و هفتم ماه مذکور جهت کوسکلامیشی بهفت فرسنگی قزوین باوردوی بزرگ فرو آمد و یک هفته طوی کردند وشهزادگان وامرارا نواخت فرمود وتشریف داد و چون راست‌دلی خواجه نصیر الدین طوسی و فرزندان رییس الدّوله و موفّق الدوله که اطبّاء بزرگ معتبر بودند و اصل ایشان از شهر همدان روشن و محقّق بود

ایشانرا تمامت سیورغامشی فرموده بنواخت و اولاغ داد تا تمامت اهل واعیان و متعلقان و خویشان ایشانرا با عموم حواشی و خدم و اتباع و اشیاع ازانجا بیرون آوردند و ایشانرا ملازم حضرت گردانید و تا غایت همواره ایشان و فرزندان ایشان ملازم و مقرب حضرت هولاکوخان واوروغ نامدار بودند و صورت بارگاه مذکور و نواخت فرمودن شهزادگان وامراء و جماعت مذکور بران هیات است که ثبت می افتد روز پنجشنبه دهم محرم سنهٔ خمس و خمسین و ستمایه خورشاه‌را یرلیغ وپایزه داد و تشریف فرمود و دختر مغول بوی ارزانی داشت و بنهٔ اورا با حواشی و اموال در قزوین ساکن گردانید و او دو سه کس را با ایلچیان بادشاه بجانب قلاع شام بفرستاد تا چون رایات همایون آنجا رسد تسلیم کنند و بعد ازان که از زفاف فارغ شد هولاکوخان جهت آن که عهد کرده بود و خورشاه‌را امان داده نخواست که عهد بشکند و قصد او کند و نیز تا قلاع بسیار ازان ایشان که درین دیار و دیار شام بود بسخن او مستخلص گردد و الّا سالها باید تا فتح آن میسّر گردد اورا مدّتی باعزاز و اکرام می داشت و بعد ازان ببندگی (منککوقاآن) فرستاد و در واقعهٔ او روایات مختلفست و محقق آنک چون خبر به قاآن رسید که خورشاه می آید ف.. تا هم در راه اورا هلاک کردند و درین جانب بعد ازان که خورشاه‌را روانه گردانیدند خویشان و متعلقان اورا از زن ومرد تا کودک گهواره تمامت در میان ابهر و قزوین بقتل آوردند چنانک از ایشان اثر نماند و مدّت ملک اسماعیلیّه صد و هفتاد و هفت سال بود ابتداء آن

سنهٔ سبع و سبعین و اربع مایه که لفظ آلموت کنایت ازان است و انتهاء آن غرّهٔ ذی القعده سنهٔ اربع و خمسین و ستمایه و عدد ملوک ایشان هفتست بدین تفصیل اوّل حسن بن علی بن محمّد الصبّاح الحمیری دوم کیاء بزرگ امید و او وحسن هر دو داعی بودند سوم محمّد بن بزرگ امید که بعلی ذکره السلام مشهورست چهارم حسن بن محمّد بن بزرگ امید پنجم محمّد بن الحسن واورا حسن نو مسلمان گفتند ششم علاء الدین محمّد بن الحسن بن محمّد هفتم رکن الدین خورشاه بن علاء الدین که دولت باو منتهی شد و فتح آن بلاد و بقاع دلیل قاطع است بر وفور سعادت و دولت منککو قاآن و برادر او هولاکوخان که چنان کاری معظّم باندکی زمانی بسهولت و آسانی دست داد و اگر نه تاثیر آن سعادت بودی ولایت ایل بکلّی در سر نقل و شراب رفتی اینست نهایی حکایات فتح قلاع ملاحده که ثبت افتاد و السلام

حکایت توجّه هولاکوخان بجانب قهستان بعد از فتح قلاع ملاحده و وصول بایجو نویان از روم و باز خواست فرمودن هولاکوخان ازو وباز فرستادن اورا بجانب روم تا تمام مستخلص گرداند

هولاکوخان چون از فتح بلاد و قلاع ملاحده فارغ شد در ربیع الاول

سنهٔ خمس و خمسین و ستمایه از حوالی قزوین بجانب همدان توجّه
فرمود و بایجو نویان از جدود آذربایجان برسید هولاکوخان ازو رنجیده
بود بانگ بروی زد و فرمود که با جرماغون نویان رفته تو بجای او
در ایران زمین چه کار کردهٔ و کدام صفّ شکستهٔ و کدام یاغی‌را
بایلی در آوردهٔ جز آنک لشکر مغول را بحشمت و عظمت
خلیفه می ترسانی او زانو زد و عرضه داشت که تقصیر نکرده ام
و آنچ مقدور بود بتقدیم رسانیده ام از در ری تا حدود روم و شام
یک روی کرده ام مگر کار بغداذ که از کثرت خلق و بسیاری سپاه
و سلاح و اهبت آنجا وراهها باریک دشوار که در پیش است لشکر
بدان حدود کشیدن متعذّرست باقی حکم پادشاه راست بهر آنچ
فرماید بنده و فرمن بردارم بدان سخن نایرهٔ غضب او تسکین یافت
و فرمود که ترا می باید رفت که آن ولایت‌را تا کنار آب از دست
فرزندان افرینس و از کفّار مستخلص گردانی بایجو بر فور باز گشت
و بولایت روم لشکر کشید و دران وقت سلطان روم غیاث الدین
کیخسرو پسر علاء الدین بود بموضع کوسه داغ با بایجو نویان مصاف
داد و شکسته شد بایجو تمامت روم‌را بگرفت و قتل و غارت کرد
وهولاکوخان باشهزادگان قلی و بلغه و تومار و امراء بزرگ بوقاتیمور
و قدسون و قتار سونجان و کوکا ایلکا بصحراء همدان نزدیک
خانهاباد که مرغزاریست از کردستان نزول فرمود و بترتیب و تجهیز
لشکر مشغول شد

ظهور فتنه در بغداذ و وقوع مخالفت میان دواتدار و وزیر و ابتداء نکبت خلیفه

در تاریخ سنهٔ اربع و خمسین و ستمایه بآخر تابستان سیلی عظیم بیامد و شهر بغداذ غرق شد چنانکه طبقهٔ فوقانی آنجا در آب غرق شد و ناپدید گشت و تا مدّت پنجاه روز آن سیل دران دیار بود آنگاه روی بانحطاط نهاد و یک نیمهٔ اعمال عراقی خراب و هنوز غرق مستعصمی در افواه مردم بغداذ مذکور باشد و دران میانه حادثهٔ زناطره جهریان و رنود و اوباش دست تطاول و استیلا دراز کردند و هر روز خلقی‌را بی گناه می ستدند و مجاهد الدین ایبک دواتدار رنود و اوباش را بخود دعوت می کرد و باندک زمانی صاحب شوکت شد و چون قوی حال گشت و خلیفه مستعصم‌را بی رای و تدبیر و سادهٔ دل دید با جمعی اعیان مشورت کرد که اورا خلع کنند و دیگری هم از عبّاسیّان بجای او بنشانند وزیر موید الدین ابن علقمی ازان حال اگاه شد و در خلوت مستعصم‌را اعلام داد و گفت تدارک حال ایشان واجبست خلیفه فی الحال دواتداررا بخواند و تقریر وزیر باوی باز راند و گفت بنابر اعتمادی که بر تو دارم سخن وزیر در باب غمز تو نشنیدم و با تو گفتم که می باید بهیچ وجه فریفته نشوی و پای از جادهٔ مطاوعت بیرون ننهی ایبک چون شفقت و عاطفت خلیفه احساس کرد در جواب گفت که اگر

گناهی بر بنده ثابت شود اینک سر و اینک تیغ و مع هذا عفو وصفح غفران خلیفه کجا رود امّا وزیر بر تزویر را دیو از راه برده است و در دماغ تیرهٔ او ولا و هواء هولاکوخان و لشکر مغول بادید آمده و سعایت او در حقّ من جهت دفع تهمت از خویش می کنند و او بر خلاف خلیفه است و میان هولاکوخان و او آمد شد جاسوسان متواتر خلیفه اورا استمالت داد و فرمود که من بعد بیدار و هوشمند باش و مجاهد الدین از خدمت خلیفه بیرون آمد و بمکابره رنود و اوباش بسیار بر خود جمع کرد بقصد خلیفه و شبانروز ملازم می بودند خلیفه متوهم شد و دفع اورا لشکر گرد کرد و فتنه و آشوب در بغداد زیاده گشت و اهل آنجا از عبّاسیان ملول و متنفر شده بودند و علامت آخر دولت ایشان دانسته اختلاف اهوا در میان ایشان ظاهر شد خلیفه هراسان گشت و فخر الدین دامغانی را که صاحب دیوان بود فرمود تا آن فتنه‌را بنشاند و بخط خود مکتوبی نوشت که آنچ در حقّ دواتدار گفته اند افترا و بهتان است و مارا بروی اعتماد کلّی است و در امان ماست و آنرا بر دست ابن درنوش پیش او فرستاد تا دواتدار بخدمت خلیفه حاضر شد و استمالت یافته با تشریف و اعزاز بازگشت و در شهر ندا زدند که آن سخن که در حقّ دواتدار گفته بودند دروغ است و در خطبه بعد از ذکر خلیفه نام دواتدار یاد می کردند و آن فتنه باسهل طریق مندفع شد

توجّه هولاکوخان بجانب بغداذ و آمد شد ایلچیان میان او و خلیفه و مآل ان حال

هولاکوخان در نهم ربیع الآخر سنهٔ خمس وخمسین و ستمایه بدینور رسید بر عزم بغداذ و از انجا مراجعت نمود و بهمدان آمد در دوازدهم رجب آن سال روز دهم رمضان پیش خلیفه ایلچی فرستاد بتهدید و وعید که بوقت فتح قلاع ملاحده ایلچیان فرستادیم و از تو بچریک مدد خواستیم در جواب گفتی که ایلم و لشکر نفرستادی نشان ایلی و یکدلی آن باشد که بوقت رکوب بجانب یاغی مارا بلشکر مدد کنی لشکر نفرستادی و عذر گفتی و هر چند خاندان شما قدیم و بزرگست و دودمان دولت دیده امّا بیت

درفشیدن ماه چندان بود
که خورشید تابنده پنهان بود

همانا از زبان خاص و عام بسمع شما رسیده باشد که از عهد چنگیزخان تا امروز از لشکر مغول بر عالم و عالمیّان چه رفته است و با خاندان خوارزمشاهیّه و سلجوقیّه و ملوک دیالمه و آتابکان و غیر ایشان که خداوندان با عظمت و شوکت بودند چه مایه اذلال رفت بقوّت خدای قدیم جاوید و در بغداذ بهیچ یک ازان طوایف بسته نبود و درانجا تختگاه داشتند با وجود قدرت و توانایی که ماراست چگونه بر ما بسته شود پیش ازین ترا پندها دادیم و اکنون میگوییم از کین

و ستیز پرهیز و با درفش مشت مزن و آفتاب‌را بگل میندای که رنجه شوی مع هذا مضی ما مضی اگر بارو خراب کند و خندق بینبارد ومملکت‌را بفرزند سپرده بیاید و مارا به بیند و اگر نخواهد که بیاید وزیر و سلیمانشاه و دواتدار هرسه‌را بفرستند تا پیام ما بی زیادت و نقصان بوی رسانند هرآینه چون فرمان ما برد مارا واجب نباشد کینه وزیدن و ولایت و لشکر و رعیّت بوی بماند و اگر پند نشنود و سر خلاف و جدال دارد لشکررا ترتیب کند و میدان جنگ‌را معیّن گرداند که ما جنگ اورا میان بسته ایم و مستعدّ ایستاده و چون من از سر خشم لشکر ببغداد کشم اگر تو بر آسمان یا در زمین پنهان شوی مثنوی

زگردون گردان بزیر آرمت
به پستی زبالا چو شیر آرمت
نمانم کسی زنده از کشورت
بر آتش نهم شهرو بوم و برت

اگر خواهی که بر سر و خاندان قدیم خود ببخشایی پند من بگوش هوش بشنو و اگر نشنوی به بینم تا خواست یزدان چگونه است چون ایلچیان ببغداذ رسیدند و پیغام بگذاردند خلیفه شرف الدین بن الجوزی‌را که مردی فصیح بود و بدر الدین محمد و زنگجوانی‌را در صحبت ایلچیان باز فرستاذ و جواب گفت که ای جوان نورسیده و تمنّی عمر اندک کرده و بمساعدت و اقبال دوروزه خودرا بر همه عالم

غالب و محیط دیده و فرمان خودرا قضاء مبرم و امر محکم دانسته از من
چیزی که نیابی چرا می جویی

بیت برای و سپاه و کهند (کُند) آوری
ستاره چگونه به بند آوری

همانا شاهزاده نمی داند که از خاور تا باختر از شاه تا گدا از پیر تا برنا
که خداپرست و دیندارند تمامت بندهٔ این درگاه اند و سپاه من
و چون اشارت کنم تا پراکندگان جمع شوند پیشتری کار ایران بسازم
و از ایران روی بکشور توران آرم و هر کس‌را در محل خود قرار دهم
هر آینه سراسر روی زمین پر شور و آشوب شود و من جویندهٔ کین
و خریدار آزرم مردم نیستم و نمی خواهم که از تردّد لشکر زبان رعیّت بر
آفرین و نفرین گردد علی الخصوص که با قاآن و هولاکوخان یکدل
ویکزبانیم و اگر تو همچو من تخم دوستی میکاشتی با خندق و بارو بندگان
من چه کار داشتی راه دوستی سپر و با خراسان گرد و اگر سر نبرد
و جنگ داری

مثنوی درنگی مباش و بپوزش میای
گرت رای جنگست یکدم بجای
سوار و پیاده هزاران هزار
مراهست شایستهٔ کارزار
که بوقت کین نوختن از آب دریا گرد بر انگیزند ٠
و برین جمله پیغام داده ایشانرا با بعضی تحف و هدایا روان کرد و چون

ایلچیان از شهر بیرون رفتند همه صحرا مملو عوام الناس بودند زبان بدشنام ایلچیان بکشادند و سفاهت آغاز کرده جامهای ایشان می دریدند و خیو می انداختند تا مگر چیزی گویند که آنرا دست آویز ساخته زحمتی رسانند وزیررا اعلام کردند و در حال چند غلام بفرستاد تا ایشانرا دور گردانیدند و ایلچیان چون به بندگیء هولاکوخان رسیدند و آنچ دیده بودند عرضه داشتند پادشاه در غضب شد و فرمود که همانا خلیفه‌را هیچ کفایتی نیست که با ما چون کمان ناراستست اگر خدای جاوید مدد دهد اورا بگوشمال چون تیر راست گردانم آنگاه رسولان خلیفه ابن الجوزی و بدر الدین و زنکی درآمدند و رسالت‌را ادا کردند هولاکوخان از سخنان بی دولتانهٔ او بر آشفت و فرمود که خواست خدای با آن قوم دیگر است که در خاطر ایشان چنین اندیشها می اندازد و در ماه ...... از لو ییل موافق سنهٔ خمس و خمسین و ستمایه از پنج انگشت حدود همدان که اوردوی او بود رسولان خلیفه‌را اجازت انصراف فرمود و پیغام داد که خدای جاوید جنگز خان و اوروق او ... کشید و تمامت روی زمین از شرق تا غرب بما ارزانی داشت هر کس که بایلی دل و زبان باما راست دارد مال و زن و فرزند و جان بدو بماند و آنکه خلاف اندیشد ازان برخورداری نه بیند و از خلیفه باز خواست سخن فرمود که حبّ جاه و مال و عجب و غرور بدولت فانی ترا چنان فتنه گردانید که نیز سخن نیک خواهان درتو اثر نمی کند و گوش تو نیوشای پند و نصیحت مشفقان نیست و ازراه پدر و اجداد انحراف نمودهٔ باید که مستعد رزم و کارزار باشی که

من با لشکری چون مور و ملخ متوجّه ملک بغداذم اگر گردش گردون دگرگون رود حکم آن خدای بزرگ راست. رسولان بغداذ بعد از وصول پیغام پادشاه جهان گیر پیش و زیر تقریر کردند و او برمتها بر رای خلیفه عرضه داشت خلیفه گفت مقتضی رای تو در دفع این خصم قاهر و قادر چیست وزیر گفت کعبتین خصم ببذل مال باز باید مالید چه جمع خزاین و دفاین جهت وقایهٔ عزّت عرض و سلامت نفس کنند از نفایس اموال یکهزار خروار بار و یکهزار شتر گزیده و یکهزار سر اسپ تازی بآلت و ساز ترتیب باید کردن و جهت شاهزادگان و امرا بقدر مرتبهٔ هر یک هدیّه و تحفه در صحبت رسولان کافی داهی فرستادن و عذر خواستن و خطبه و سکّه بنام او کردن خلیفه تدبیر وزیر پسندیده داشت و باتمام آن اشارت فرمود و مجاهد الدین ایبک که اورا دواتدار کوچک گفتندی بسبب وحشتی که میان او و وزیر قایم بود باتّفاق امراء دیگر و رنود بغداذ بخدمت خلیفه پیغام فرستادند که وزیر این تدبیر جهت مصلحت خویش اندیشید تا خودرا بنزد هولاکوخان مشکور گرداند و ما لشکریانرا در بلا و محنت اندازد ما نیز سر راهها نگاه داریم و رسولانرا با مال بگیریم و در بلا و عنا اندازیم خلیفه بدان سخن ارسال حمل فرو گذاشت و از سر تهوّر و غرور پیش دستور فرستاد که از قضاء مستقبل مترس و افسانه مگوی چه میان من و هولاکوخان و برادرش منککو قاآن دوستی و یکانگیست نه دشمنی و بیگانگی و چون من دوست ایشانم هرآینه ایشان نیز دوست و هواخواه من باشند همانا پیغام رسولان دروغ است و اگر چنان که

برادران مرا خلافی و غدری اندیشند خاندان عبّاسی را چه باک چون پادشاهان روی زمین بمثابت و منزلت لشکر اند و امر و نهی مرا مطیع و منقاد از هر کشوری بخوانم و بدفع ایشان بر نشسته ایران و توران بر برادران بشورانم تو دل را قوی دار و از تهدید و وعید مغول مترس ایشان اگرچه با دولت و صاحب شوکتند اما از خاندان عبّاسی جز هوس در سر و باد در دست چیزی ندارند وزیر ازان سخن پریشان گشت یقین دانست که دولت ایشان منقطع خواهد گشت و چون در زمان وزارت او انقطاع می یافت چون مار بر خود می پیچید و از هرگونه تدبیر می اندیشید و امراء بغداد و بزرگان آنجا چون سلیمانشاه بن برجم و فتح الدین بن کره و مجاهد الدین دواتدار کوچک پیش وزیر جمع شدند و زبان بقدح و طعن خلیفه دراز کردند که او دوست مطربان و مسخرگان است و دشمن سپاهیان و لشکریان و ما امراء لشکر آنچه در عهد پدرش بیندوختیم در زمان او فروختیم سلیمانشاه گفت اگر خلیفه بر دفع این دشمن قوی اقدام ننماید و مبادرت و مساعدت نجوید عمّا قریب لشکر مغول بر ملک بغداد چیره گردند و آنگاه بر هیچ آفریده رحم نکنند چنان که با دیگر بلاد و عباد کردند حضری و بدوی و قوی و ضعیف هیچ کدام را نگذارند و پردگیان را از ستر عصمت بیرون آرند و درین حال اگر مغول جملهٔ جوانب را فرو نگرفتندی جمع لشکر اطراف سهل بودی. و من با لشکری شبیخون برده ایشانرا پراکنده گردانیدمی واگر بر خلاف متصوّر افتد جوانمردی را اولی که در میان جنگ بنام و ننگ کشته

شود و چون این سخن بخلیفه رسید پسندیده داشت و با وزیر گفت سخن سلیمانشاه در جان خسته اثر دارد بموجب تقریر او لشکررا عرض ده تا ایشانرا بدرم و دینار توانگر گردانم و بسلیمانشاه سپار تا بسخن خود برسد وزیر دانست که خلیفه زر ندهد لیکن علی رغم اعدارا بر فور اظهار نکرد و عارض‌را فرمود تا لشکررا بتدریج اندک اندک عرض می دهد تا اوازهٔ ازدحام لشکر در حضرت خلیفه بدور و نزدیک و ترک و تازیک برسد و در قصد فاتر شوند عارض بعد از پنج ماه اعلام وزیر کرد که گروهی انبوه و لشکری فراوان شدند کار زر دادن خلیفه است وزیر عرضه داشت و مستعصم عذر گفت و وزیر از مواعید او بکلّی مایوس گشت و بقضا رضا داده دیدهٔ انتظار بر دریچهٔ اصطبار گذاشت مصرع

تا خود فلک از پرده چه آرد بیرون

ودران فترت چون دواتدار با وزیر بد بود و رنود و اوباش شهر متابع او در افواه می انداختند که وزیر با هولاکوخان یکیست و نصرت او و خذلان خلیفه می خواهد و مظنّه آن بود و خلیفه باز بر دست بدر الدین دریکی و قاضی بندبنجان اندک تحفه فرستاد و پیغام داد که هرچند پادشاه‌را معلوم نیست لکن از واقفان احوال سوال کند که تا غایت وقت هر پادشاه که قصد خاندان آل عبّاس ودار السلام بغداذ کرد عاقبت او وخیم گشت هر چند شاهان با صلابت و خسروان صاحب شوکت قاصد ایشان شدند بناء این خانه بغایت محکم افتاده و تا قیامت پایدار خواهد بود و در ایّام ماضی یعقوب لیث صفّاری قصد خلیفهٔ عهد کرد با لشکر انبوه متوجّه بغداذ شد بمقصد نا رسیده از درد شکم جان بداد

وهمچنین برادرش عمرو عازم شد اسماعیل بن احمد سامانی او را گرفته و بند کرده به بغداذ فرستاد تا خلیفه آنچ مقدور قضا بود بروی براند و بساسیری با لشکری گران از مصر ببغداذ آمد و خلیفه‌را بگرفت و در حدیثه محبوس گردانید و در بغداذ دو سال خطبه و سکّه بنام مستنصر کرد که در مصر خلیفهٔ اسماعیلیّان بود عاقبت طغرلبک سلجوقی‌را خبر شد از خراسان راون شد و با لشکر جرّار قصد بساسیری کرد و اورا بگرفت و بکشت و خلیفه‌را از حبس بیرون آوردهٔ ببغداذ آورد و بخلافت بنشاند و سلطان محمّد سلجوقی نیز قاصد بغداذ شد از راه منهزم باز گشت و در راه نماند و محمّد خوارزمشاه بقصد قلع این خاندان لشکری بزرگ آورد از اثر خشم خدای در گریوهٔ اسدآباد ببرف و دمه گرفتار شد واکثر لشکر او تلف شدند و خایبا خاسرا مراجعت نمود و از جدّ تو جنگیزخان در جزیرهٔ آبسکون دید آنچ دید پادشاه را قصد خاندان عبّاسی اندیشیدن مصلحت نباشد از چشم بد روزگار غدّار بیندیش ازان سخنان خشم هولاکوخان زیادت شد و رسولانرا باز گردانید و گفت

مثنوی

زآهن برو شهرو بارو بساز
زپولاد برج و بدن بر فراز
زدیو و پری جمع گردان سپاه
پس آنکه بیا پیش من کینه خواه
اگر بر سپهری بزیر آرمت
بناکام در کام شیر آرمت

حکایت مشغول شدن هولاکوخان ترتیب وتجهیز لشکر بجهت فتح بغداذ ومسخّر گردانیدن حوالی آن

و چون رسولانرا باز گردانید از کثرت لشکر بغداذ اندیشه می کرد بترتیب و تجهیز لشکر مشغول شد و خواست که پیشتر لشکر باطراف و جوانب بغداذ فرستد که کوهها سرافراز منیع است و مسخّر کند نزد حسام الدین عکه که از قبل خلیفه حاکم درتنک و آن نواحی بود و از خلیفه بواسطهٔ رنجیده ایلچی فرستاد و اورا طلب داشت حسام الدین بی تردّد درتنک بفرزند خود امیر سعد سپرد و خود به بندگی آمد هولاکوخان اورا بسیار عاطفت و سیورغامیشی فرمود و اجازت مراجعت ارزانی داشت و دز وروده و دزمرج و چند قلعهٔ دیگر بوی بخشید و او باز گشت و بهر دزی لشکری فرستاد تا تمامت ایل و مطیع شدند و دزها بوی تسلیم کردند و چون مطلوب دیرینهٔ او بحصول پیوست و لشکریان سلیمانشاه نزد او جمع شدند دل بزرگ و متکبّر شد و پیش حاکم اربیل ابن صلایه علوی فرستاد تا اورا با دیوان عزیز آشتی دهد و گفت هولاکوخانرا بمیزان کفایت و کیاست بر گرایسیدم هرچند بیکبار تعنیف و تخویفست پیش من قدری و وزنی ندارد اگر خلیفه مرا بنوازد و قوی دل گرداند و لشکری سوار می فرستد من نیز قرب صد هزار پیاده کرد و ترکمان متفرّق جمع گردانم و راهها بر هولاکوخان بگیرم و نگذارم که هیچ آفریده از لشکر او به بغداذ درآید ابن صلایه وزیررا ازان اعلام داد و او نزد خلیفه عرضه

داشت زیاده التفاتی نرفت و این سخن نزد هولاکوخان رسید آتش غضبش بغایت ملتهب گشت کیتوباقا نویانرا با سی هزار سوار بدفع ایشان روانه فرمود چون نزدیک رسید حسام الدین را بخواند که عزیمت بغداذ مصمم است و بکنکاج تو احتیاج است حسام الدین بی تفکر و تدبر بیامد کیتوبوقا اورا توکیل فرمود و گفت اگر خواهی که خلاص یابی و برقرار حاکم این قلعها باشی زن و فرزند و متعلقان و لشکرهای خود بتمامت ازین دزها فرود آر تا شماره کنم و مال و قبجوررا مقرر گردانم حسام الدین چاره ندید و تمامت را حاضر گردانید کیتوبوقا گفت اگر دل تو با پادشاه راستست بفرمای تا تمامت قلعهارا خراب کنند تا آن معنی محقق گردد او دریافت که سخنان بیهوده او بایشان رسیده دست از جان شیرین شسته بفرستاد تا همه دزهارا خراب کردند بعد ازان اورا با تمامت اتباع واشیاع بکشتند مگر اهل قلعهٔ که پسرش امیر سعد برانجا بود اورا بتخویف و انذار طلب داشتند اجابت ننمود و گفت عهد و پیمان شما نا درستست اعتماد ندارم و مدتی خلیع العذار دران کوهها می گردید و عاقبهٔ الامر ببغداذ رفت و از دیوان عزیز نوازشها یافت و در جنگ بغداذ بقتل آمد و کیتوبوقا مظفر و منصور با بندگی حضرت آمد هولاکوخان با ارکان دولت و اعیان حضرت در باب عزیمت مشورت می کرد هر یک بر حسب معتقد خود خبری میگفتند حسام الدین منجم که بفرمان قاآن مصاحب او بود تا اختیار نزول ورکوب می کند طلب کرد و فرمود که هرآنچه در نجوم می نماید بی مداهنه تقریر کن چون بواسطهٔ قربت جراءتی داشت مطلقا با پادشاه

گفت که مبارک نباشد قصد خاندان خلافت کردن و لشکر ببغداذ کشیدن چه تا غایت وقت هر پادشاه که قصد بغداذ و عباسیان کرد از ملک و عمر تمتع نیافت اگر پادشاه سخن نشنود وآنجا رود شش فساد ظاهر گردد اوّل آنکه همه اسپان بمیرند و لشکریان بیمار شوند دوم آنکه آفتاب برنیاید سیوم آنک باران نبارد چهارم باد صرصر برخیزد و جهان بر زلزله خراب شود پنجم نبات از زمین نروید ششم آن که پادشاه بزرگ دران سال وفات کند هولاکوخان ازوی بران سخن حجت طلبید بیچاره مچلکا بازداد و بخشیان و امراء گفتند رفتن ببغداذ عین مصلحت است بعد ازان خواجه نصیرالدین طوسی را طلب فرمود و باوی کنکاج کرد خواجه متوهم گشت و پنداشت که بر سبیل امتحان است گفت ازین احوال هیچ یک حادث نشود فرمود که پس چه باشد گفت آن که بجای خلیفه هولاکوخان بود حسام الدین را طلب فرمود تا با خواجه بحث کند خواجه گفت باتّفاق جمهور و اهل اسلام بسیاری از صحابهٔ کبار شهید شده اند و هیچ فسادی ظاهر نشد و اگر گویند خاصیت عباسیان است از خراسان طاهر بحکم مامون بیامد و برادرش محمد امین را بکشت و متوکل را پسرش باتّفاق امراء بکشت منتصر و معتزرا امراء و غلامان بکشتند و علی هذا چند خلیفهٔ دیگر بر دست هرکس بقتل آمدند و خللی ظاهر نگشت

بیت

زگفتار دانا دل شهریار
برافروخت چون لاله در نوبهار

جازم العزمی هولاکوخان بعد ازان بقصد بغداذ ولشکر کشیدن از اطراف و جوانب بمدینة السلام و مستخلص گردانیدن و انتهاء دولت خلفاء عبّاسیّه

و بعد ازان عزم بغداذرا جزم فرموده فرمود تا لشکرهای جرماغون و بایجو نویان که یورت ایشان در روم بود بر میمنه از طرف اربیل بموصل درآیند و از جسر موصل گذشته در جانب غربی بغداذ نزول کنند بیقاتی معیّن تا چون رایات از مشرق برسد ایشان ازان صوب درآیند شهزادگان بلغا پسر شیبان پسر جوجی و توتار پسر سنکقور بن جوجی و قولی پسر اوزده بن جوجی و بوقاتیمور و سونجاق نویان هم از میمنه از کریوهٔ سونتای نویان درآیند بجانب هولاکوخان و کیتوبوقا نو یان و قدسون ونرکت ایلکا بر میسره از حدود لرستان و بیات و تکریت و خوزستان تا ساحل عمان می آمدند و هولاکوخان در مرغزار زکی از حدود همدان اوغروقهارا رها کرد و قیاق نویان‌را بر سر بگذاشت و دراوایل محرّم سنهٔ خمس و خمسین و ستمایه بالشکرها در قلب که مغول قول گویند بر زاه کرمانشاهان و حلوان روانه شد و امراء بزرگ کوکا ایلکا و ارقتو و ارغون آقا و از بیتکچیان قراتای و سیف الدین بیتکچی که مدبر مملکت بود و خواجه نصیر الدین طوسی و صاحب سعید علا الدین عطا ملک با تمامت سلاطین و ملوک و کتّاب ایران

زمین در بندگی بودند و چون باسدآباد رسید دیگر بار باستحضار خلیفه ایلچی فرستاد خلیفه دفعی میگفت و در دینور ابن الجوزی دیگر بار از بغداذ برسید حامل پیغام بوعد و وعید و التماس آنک هولاکوخان باز گردد و آنچ مقرّر گرداند هر سال بخزانه میرساند هولاکوخان اندیشید که خلیفه میخواهد تا لشکرها باز گردد تا ایشان کار عصیان ساختهٔ گردانند فرمود که چون چندین راه آمدیم خلیفهرا چگونه نادیده باز گردیم بعد از حضور و مشافهه باجازت او مراجعت نماییم و ازانجا بکوههاء کردان در آمدند و در بیست و هفتم ماه بکرمانشاهان نزول فرمودند و قتل و غارت کردند و ایلچی فرستادند تا شهزادگان سونجاق و بایجو نویان و سونتای بتعجیل حاضر شوند در طاق کسری به بندگی رسیدند و ایبک حلبی و سیف الدین قلیرا که ازان طرف طلایه بودند گرفته به بندگی آوردند هولاکوخان ایبکرا بجان امان داد او قبول کرد که سخنها براستی عرضه دارد هولاکوخان ایشانرا نوکر یزک مغول گردانید و امرارا با نواخت و نوازش باز گردانید تا از دجله بگذرند و متوجّه غربی بغداذ گردند و چنان که عادت ایشانست شانهاء گوسپند بسوختند و باز گشتند و از دجله گذشته متوجّه غربی بغداد شدند طلایهٔ بغداذ بدان طرف قبجاقی بود قراسنقر نام و سلطان جوق نام از نسل خوارزمیان در یزک مغول بود نامه پیش قراسنقر نوشت که من و تو از یک جنسیم و من بعد از تکاپوی بسیار از سر عجز و اضطرار به بندگی حضرت پیوستم و ایل شدم و مرا نیکو میدارد شما نیز بر جان خود رحم کنید و بر اولاد خویش ببخشایید

و ایل شوید تا بجان و مان و مال و جان ازین قوم امان یابید قراسنقر جواب نوشت که مغول‌را چه محل باشد که قصد خاندان عباسی کند چه آن خاندان چون دولت جنکیزخان بسیار دیده و اساس آن ازان استوارترست که بهر تندبادی متزلزل شود زیاده از پانصد سال است تا حاکم اند و هرآفریده که قاصد ایشان شد زمان اورا امان نداد و چون تو مرا بتازه نهال دولت مغول دعوت کنی از کیاست دور باشد طریق دوستی و آشتی آن باشد که هولاکوخان چون از فتح قلاع ملاحده فارغ شد از طرف ری نگذشتی و باخراسان و ترکستان مراجعت نمودی دل خلیفه از کشیدن لشکر او رنجیده است و الحاله هذه اگر هولاکوخان از کردهٔ خود پشیمان شده سپاه‌را باهمدان گرداند تا ما دواتداررا شفاعت کنیم تا او پیش خلیفه تضرع کند یمکن که از سر رنجش برود و صلح قبول کند تا در قتال و جدال بسته شود سلطان جوق آن نامه به بندگی پادشاه عرضه کرد بخندید و گفت استظهار من بکردگارست نه بدرم و دینار اگر خدای جاوید یار و معین باشد مرا از خلیفه و لشکر او چه اندیشه شعر

به پیشم چه مور و چه پشه و چه پیل
چه چشمه چه جوی و چه دریا چه نیل
وگر امر یزدان دگرگون بود
که داند جزو کان سخن چون بود

و باز ایلچی‌را بفرستاد که اگر خلیفه ایل است بیرون آید و الا جنگ را

ساخته باشد و پیشتر وزیر و سلیمانشاه ودواندار بیاید تا سخنها بشنوند و روز دیگر کوچ کرده بکنار رود حلوان فرود آمد نهم ذی الحجّه سنهٔ خمس و خمسین و ستمایه و تا بیست و دوم آن ماه آنجا مقیم بود و دران ایام کیتوبوقانویان از بلاد لرستان بسیاری بگرفت لطفا و عنفا و دریازدهم جقشاباط (بلو) ای از موغا ییل موافق نهم محرّم سنهٔ ست و خمسین و ستمایه بایجونویان و بوقاتیمور وسونجاق بموعدی که بود از راه دجیل از دجله گذشته بحدود نهر عیسی رسیدند سونجاق نوبان بایجو التماس کرد تا مقدّمه لشکر غربی بغداذ باشد و بعداز اجازت روان شد وبحربیه آمد و مجاهد الدّین ایبک دواندار که سر لشکر خلیفه بود و ابن کر پیشتر میان بعقوبه و باجسری لشکرگاه ساخته بودند چون شنیدند که مغول بجانب غربی آمده اند از دجله گذشته در حدود انبار بدر کوشک منصور بالای مزرقه بر نه فرسنگی بغداذ با سونجاق نویان و بوقاتیمور مصاف دادند لشکر مغول عطفه کردند و بابشریه آمدند از ناحیهٔ دجیل وچون به بایجو وایشان رسیدند ایشانرا باز گردانیدند ودران حدود آبی بزرگ بوده مغولان بند آن بکشادند تا پس پشت لشکر بغداذ همه صحراء بآب غرق شد بایجو و بوقاتیمور بوقت طلوع صبح پنجشنبه روز عشورا بر دواندار وابن کر زدند وظفر یافته لشکر بغداذرا هزیمت کردند وفتح الدین ابن کر و قراسنقور که سرور لشکر بودند با دوازده هزار مرد بقتل آمدند غیر از آنچ غرق شدند یا بگل بماندند و دواندار بامعدود چند گریخته ببغداذ آمد و چندی بحلّه و کوفه گریختند وسه شنبه منتصف محرّم بوقاتیمور و بایجو و سونجاق ببغداذ آمدند و بر جانب

غربی مستولی شدند و در محلّات شهر بکنار دجله فرود آمدند و از طرف نجاسیه و صرصر کیتوبوقا نویان ودیگر امراء برسیدند با لشکری انبوه و هولاکوخان اغروقرا در خانقین رها کرده عازم شد وهفتم جقشاباط آی موغا ییل موافق یازدهم محرّم سنهٔ ستّ و خمسین و ستمایه الهجریّه بطرف شرقی فرو آمد و لشکر مغول چون مور و ملخ از جوانب و حوالی در آمدند و پیرامون بارو بغداذ ترکه زدند ودیوار نهادند و سه شنبه بیست و دوم محرّم ابتداء حرب کردند و جنگ در پیوستند پادشاه از طریق خراسان در قلب بود بر یسار شهر مقابل برج عجمی و ایلکا نویان و قربا بدروازهٔ کلواذی وقولی و بولغا و تونتار و شیرامون و ارقیو بر پهن شهر بدروازهٔ سوق سلطان و بوقاتیمور از طرف قلعه و جانب قبله بموضع دولاب بقل و بایجو و سونجاق از جانب غربی آنجا که بیمارستان عضدی است باتّفاق جنگ می کردند و برابر برج عجمی مجانیق راست کردند و آن برج‌را رخنه کردند خلیفه وزیر و جاثلیقرا بیرون فرستاد و گفت پادشاه فرموده که وزیررا بفرستد بقول وفاء کرده اورا بفرستادم پادشاه بسخن خود برسد پادشاه فرمود که این شرط بدر همدان کردم این زمان که ببغداذ آمدیم و دریاء آشوب و فتنه در اضطراب آمد چگونه بیکی قناعت نمایم هرسه‌را باید فرستاد یعنی دواتدار و سلیمانشاه نیز و (ووزیر peut-être) رسولان باشهر رفتند و دیگر روز وزیر و صاحب دیوان و جمعی معارف و مشاهیر بیرون آمدند ایشانرا باز گردانید و شش روز جنگی سخت کردند و پادشاه فرمود تا شش یرلیغ نوشتند که قضاة و دانشمندان و شیخان و علویان و بازارگانان و کسانی که

باما جنگ نکنند ایشانرا از ما بجان امان است و کاغذهارا بر تیر بسته از شش جانب بشهر انداختند و چون در حدود بغداد سنگ منجنیق نبود از جبل الحمرین و جلولا می آوردند و نخلهارا می بریدند و بجای سنگ می انداختند و روز آدینه بیست و پنجم محرم برج عجمی‌را خراب کردند دو شنبه بیست و هشتم محرم ازان طرف که پادشاه بود برابر برج عجمی لشکر مغول بمکابره بر بارو رفتند و سر دیوارها از مردم خالی کردند و از جانب سوق سلطان که بولغا و توتار بودند هنوز بر دیوار نرفته بودند پادشاه با ایشان عتاب فرمود نوکران ایشان نیز برفتند و شهرا تمامی سر دیوارهاء شرقی مسلم گردانیده بودند و بوقت جسر بستن هولاکوخان فرموده بود که تا از بالا وزیر بغداد جسر بسته بودند و کشتیها معد داشته و مجانیق نصب کرده و محافظان نشانده و بوقاتیمور با تومانی لشکر بر سر راه مداین و بصره نشسته بود تا اگر کسی بکشتی بگریزد مانع شود چون حرب بغداد سخت شد وکار بر مردم تنگ آمد دواتدرا خواست تا بر کشتی نشسته بر جانب سیب گریزد چون از قریهٔ العقاب بگذشت لشکر بوقاتیمور سنگ منجنیق و تیر و قواریر نفط روان کردند و سه کشتی بستدند و مردم‌را هلاک کردند و دواتدار منهزم بازگشت چون خلیفه بران حال وقوف یافت بکلّی از ملک بغداد مایوس گشت و هیچ مفرّی و مهربی ندید گفت ایل می شوم فخر الدین دامغانی‌را و ابن درنوش‌را با تحفهٔ اندک بیرون فرستاد بنابر آن که اگر بسیار فرستد دلیل خوف باشد و خصم چیره گردد هولاکوخان بدان التفات نفرمود

و محروم باز گشتند و سه شنبه بیست و هفتم محرّم پسر میانین خلیفه ابو الفضل عبد الرحمن بیرون آمد و وزیر باشهر رفت و صاحب دیوان و جمعی بزرگان با ابو الفضل بودند و مال بسیار آورده آن نیز مقبول نیفتاد دیگر روز سلخ محرّم پسر بزرگتر و وزیر و جمعی مقرّبان بشفاعت بیرون آمدند فایده نداشت با شهر رفتند پادشاه خواجه نصیر الدین و ایتیمور نامی را برسالت پیش خلیفه فرستاد در صحبت ایشان در غرّهٔ صفر بیرون آمدند و فخر الدین دامغانی که صاحب دیوان بود و ابن الجوزی و ابن درنوش را بشهر فرستاد تا سلیمانشاه و دواندار را بیرون آرند و جهت استظهار ایشان یرلیغ و پایزه داد و فرمود که ارادت خلیفه است اگر خواهد بیرون آید و الّا نیاید و لشکر مغول تا بیرون آمدن ایشان برقرار بر سر دیوار باشند و پنجشنبه غرّهٔ صفر ایشان هر دو بیرون آمدند و باز ایشانرا بشهر فرستاد تا متعلّقان خودرا بیرون آرند تا بچریک مصر و شام روند لشکر بغداد در صحبت ایشان عزم بیرون آمدن کردند خلقی بی اندازه با امید آن که خلاص یابند ایشانرا بر هزاره و صده و دهه قسمت کردند تا تمامت را بکشتند و آنچ در شهر بماندند در نقبها و گلخنها گریختند و جمعی از اعیان بیرون آمدند و زنهار خواستند که خلق بسیار ایل و مطیع اند ایشانرا مهلت فرمایند چه خلیفه پسرانرا می فرستد و خود نیز بیرون می آید در اثناء این حکایت تیری بر چشم هندوی بیتکچی آمد که از اکابر امراء بود هولاکوخان عظیم خشم گرفت و در استخلاص بغداذ تعجیل نمود و خواجه نصیر الدین را فرمود تا مقام بر در دروازهٔ حلبه برد جهت امان

مردم و آغاز بیرون آمدن مردم شهر کردند و آذینه دوم صفر دواتداررا بقتل آوردند و سلیمانشاه با هفتصد کس از اقارب حاضر گردانید و دست بسته سخن پرسیدند و فرمود که چون تو اختر شناس منجّم بودی و بر احوال سعود و نحوس ملک واقف چگونه روز بد خودرا ندیدی مخدوم خودرا پند ندادی تا از راه صلح بخدمت ما مبادرت نمودی سلیمانشاه گفت خلیفه مستبد و بی سعادت بود پند نیکخواهان نمی شنید فرمان شد تا اورا با تمامت اتباع و اشیاع شهید کردند و امیر حاج الدین (تاج الدین ou) پسر دواتدار بزرگ را نیز بکشتند و سر هر سه را بدست ملک صالح پسر بدر الدین لولو بموصل فرستاد بدر الدین سلیمانشاه دوست بود بگریست لکن از بیم جان سر ایشانرا بر دار کرد بعد ازان مستعصم خلیفه چون دید که کار از دست رفت وزیررا بخواند و پرسید که تدبیر کارما چیست وزیر در جواب این بیت بر خواند بیت

یظنّون آنّ الامر سهل و انّما
هو السیف حدّت للقاء مضاربه

و بعد خراب البصره با هرسه پسر ابو الفضل عبد الرحمن و ابو العبّاس احمد و ابو المناقب مبارك روز یکشنبه چهارم صفر سنهٔ ست و خمسین و ستمایه بیرون آمد و سه هزار کس از سادات و ایمه و قضات و اکابر و اعیان شهر باوی بودند و هولاکوخان را بدید پادشاه هیچ خشم ظاهر نکرد و خوش و نیکو پرسید بعد ازان با

خلیفه گفت بگوی تا مردم شهر سلاح بیندازند وبیرون آیند تا شماره کنیم خلیفه بشهر فرستاد تا ندا کنند که مردم شهر سلاح بیندازند و بیرون آیند اهل شهر گروه گروه سلاح انداخته بیرون می آمدند و مغولان ایشانرا بقتل می آوردند و فرمان شد تا خلیفه و پسران و متعلقان بدروازه کلواذی بلشکرگاه کیتوبوقا نویان خیمه زدند و فرود آمدند و چند مغول را موکل ایشان گردانیدند و خلیفه بچشم حقیقت در هلاک خود می نگریست و بر ترک حزم و اباء قبول نصایح تاسف می خورد بیت

بدل گفت بدخواه من دید کام
فتادم چون آن مرغ زیرک بدام

و چهار شنبه هفتم صفر ابتداء قتل و غارت عام بود و لشکر بیکبار در شهر رفتند و تر و خشک می سوختند مگر خانه معدودی چند ازان گاویان و بعضی غربا و هولاکوخان روز آدینه نهم صفر در شهر رفت بمطالعهٔ خانهٔ خلیفه و در میمنیّه بنشست و طوی امراء کرد و باستحضار خلیفه اشارت فرمود که تو میزبانی و ما میهمان بیا تا درخور ما چه داری خلیفه آن سخن را حقیقت انکاشت و از خوف می لرزید و چنان مدهوش گشته که مفاتیح خزاین را نمی دانست فرمود تا قفلی چند بشکستند و مقدار دو هزار تاجامه و ده هزار دینار و نفایس و مرصّعات و جوهر چند ببندگی آورد هولاکوخان بدان التفات نفرمود و جمله را باسراء و حاضران بخشید و با خلیفه گفت

اموال که بر روی زمین داری ظاهرست و ازان بندگان ما آنچه دفاین است بگو تا چیست و کجاست خلیفه بحوضی پر از زر در میانهٔ سرای معترف شد آنرا بکاویدند پر از زر سرخ بود تمامت درستهای صد مثقال و فرمان شد تا حرمهای خلیفه‌را بشمارند هفتصد زن و سریت و یکهزار خادم بتفصیل آمدند خلیفه چون از شمار حرم آگاه شد تضرّع کرد و گفت اهل حرم‌را که آفتاب بر ایشان نتافته بمن بخش فرمود که ازین هفتصد صد را اختیار کن و باقی‌را بگذار خلیفه صد زن‌را از خویشان و نزدیکان با خود بیرون برد و هولاکوخان شبانگاه با اردو آمد و بامداد فرمود تا سونجاق بشهر رفت و اموال خلیفه‌را ضبط کرده بیرون فرستاد بر جمله آنچه تمامت خلفاء پانصد سال جمع کرده بودند تمامی در پیرامن کریاس کوه کوه درهم نهادند و بیشتر مواضع شریفه (را) شهر چون جامع خلیفه و مشهد موسی جواد علیه الرحمة و تربتهای خلیفه سوخته شد و خلق شهر شرف الدین مراغی و شهاب الدین زنجانی و ملک دل مراست‌را فرستادند و امان خواستند حکم نافذ گشت تا من بعد قتل و غارت در توقف دارند چه ملک بغداد ازان ماست بر قرار بنشینند و هر کس بکار خود مشغول شوند بقیّهٔ شمشیر مانده بجان امان یافتند و هولاکوخان جهت عفونت هوا روز چهار شنبه چهاردهم صفر از بغداد کوچ فرمود و بدیه وقف

و جلابیه نزول فرمود و امیر عبد الرحمن‌را بفتح ولایت خوزستان فرستاد و خلیفه‌را طلب فرمود او امارات بد بر حال خویش مشاهده کرد و بغایت بترسید با وزیر گفت چارهٔ کار ما چیست؛ در جواب گفت لحیتنا طویلة و مراد آن بود که در اوّل حال که تدبیر کرده بود تا حملی فراون فرستند و آن قضیه‌را دفع کنند دواندار گفته بود لحیة الوزیر طویلة و منع ان معنی کرده خلیفه سخن او ممنوع داشت و تدبیر وزیر فرو گذاشت؛ بر جمله خلیفه از جان نا امید شد و اجازت خواست تا در حمام زود و تجدید غسلی کند هولاکوخان فرمود تا با پنج مغول در رود گفت صحبت پنج زبانیه نمی خواهم ودو سه بیت از قصیدهٔ می خواند که مطلعش اینست

و اصبحنا لنا دار کجنات و فردوس
و امسینا بلا دار کان لم نغن بالامس

و آخر روز چهارشنبه چهاردهم صفر سنهٔ ست و خمسین و ستمایه کار خلیفه با پسر بزرگتر و پنج خادم که ملازم او بودند بدیه وقف تمام کردند و روز دیگر دیگرانرا که بدروازهٔ کلواذی با او فرو آمده بودند شهید کردند و هر کس‌را از عبّاسیان که یافتند زنده نگذاشتند مگر معدودی چند که ایشانرا

خاتون بخشیدند و خاتون اورا بمراغه فرستاد تا پیش خواجه نصیر الدین می بود و اورا زنی مغول دادند از وی دو پسر آورد و آذینه شانزدهم صفر پسر میانهٔ خلیفه‌را به پدر و برادر در رسانید و دولت خلفاء آل عبّاس که بعد از بنی امیّه نشسته بودند منقضی شد و مدّت خلافت ایشان پانصد و بیست وپنج سال بود و عدد ایشان سی و هفت نفر بر موجبی که مسمّی مفصّل در قلم می آید :

سفّاح ، منصور ، مهدی ، هادی ، رشید ، امین ، مامون ، معتصم ، واثق ، متوکّل ، منتصر ، مستعین ، معتز ، مهتدی ، معتمد ، معتضد ، مکتفی ، مقتدر ، قاهر ، راضی ، متّقی ، مستکفی ، مطیع ، طایع ، قادر ، قایم ، مقتدی ، مستظهر ، مسترشد ، راشد ، مقتفی ، مستنجد ، مستضی ، ناصر ، ظاهر ، مستنصر ، مستعصم هفده سال خلافت کرد و هم دران روز که خلیفه‌را شهید کردند وزیر موید الدین علقمی‌را براه وزارت و فخرالدین دامغانی‌را بصاحب دیوان با شهر فرستادند و علی بهادررا بشحنگی و اورتاقان و اوزان نامزد کردند و بنیابت امیر قراتای عماد الدین عمر قزوینی‌را معیّن کردند و او مسجد خلیفه و مشهد موسی جوادرا عمارت کرد و نجم الدین ابی جعفر احمد عمران. که اورا وزیر راستدل گفتندی بولایت اعمال شرقی بغداذ چون طریق خراسان و خالص و بندینجین منصوب شد و قاضی

البقضایی نظام الدین عبد المومن بندینجینی‌را فرمود وایلکا نویان و قرابوقارا با سه هزار سوار مغول معیّن فرمود و با بغداذ فرستاد تا با حال عبرت دارند و کارها تمام کند و هر کس کشیکان و متعلّقان خودرا درکور کردند و چهارپایان مرده‌را از راه بر داشتند و بازارهارا معمور گردانیدند و پنجشنبه بیست و نهم صفر شرف الدین پسر وزیر و صاحب دیوان جهت استطلاع امور بدرگاه آمدند و باز گشتند و هولاکوخان آدینه بیست و سوم صفر کوچ کرد و بقبّه شیخ مکارم نزول فرمود و ازانجا کوچ بر کوچ می رفت تا بخانقین باوردوها خود رسید و بوقت محاصرهٔ بغداذ از حلّه چند علوی و دانشمند بیامدند و التماس شحنه کردند و هولاکوخان بوکله و امیر بخلی نخجوانی‌را آنجا فرستاد و بر عقب ایشان بوقاتیمور برادر اولجای خاتون‌را جهت امتحان اهل حلّه و کوفه و واسط بفرستاد مردم حلّه استقبال لشکر کردند و بر فرات پول بستند و بوصول ایشان شادیها نمودند بوقاتیمور چون ایشانرا ثابت قدم دید دهم صفر کوچ کرد و متوجّه واسط شد و هفدهم برسید اهل آنجا ایل نشدند مقام کرد و شهررا بستد و قتل و غارت آغاز کرد و قرب چهل هزار ادمی بقتل آمدند و از آنجا بخوزستان رفت و شرف

الدین ابن الجوزی را باخود برد تا شهر تستر ایل کرد
و سپاهیان و ترکان خلیفه بعضی بگریختند و بعضی
کشته شدند و بصره و آن حدود ایل شدند و امیر سیف
الدین بیتکچی از بندگئ حضرت التماس کرده صد
مغول را بنجف فرستاد تا مشهد امیر المومنین علی
رضی الله عنه را واهل آنجارا محافظت نمودند و دوازدهم
ربیع الاوّل بوقاتیمور بلشکرگاه رسید و نوزدهم ربیع
الاوّل رسولان حلب را که به بغداذ آمده بودند باز
گردانیدند حامل مکتوبی که خواجه نصیر الدین
طوسی بفرمان هولاکوخان بعربی سواد کرده بود نسخهٔ
آن اینست امّا بعد فقد نزلنا بغداذ سنهٔ ستّ و خمسین
و ستمایة فساء صباح المنذرین فدعونا مالکها و ابی
فحق علیه القول فاخذناه اخذا وبیلا و قد دعوناک
الی طاعتنا فان اتیت فروح و ریحان فان ابیت فخزی
و خسران فلا تکن کالباحث عن حتفه بظلفه و الجادع
مارن انفه بکفه فتکون من الاخسرین اعمال الذین ظلّ
سعیهم فی الحیوة الدنیا و هم یحسبون انّهم یحسنون
صنعا و ما ذلک علی الله بعزیز و السلام علی من اتّبع
الهدی و هولاکوخان روز چهار شنبه یازدهم ماه ربیع
الآخر باغروق رسید بحدود همدان و سیاه کوه و ازان
سفر فرود آمد و هفته مزاجش منحرف شده بود

و با صحت آمد و شانزدهم ربیع الآخر کوکنه بیتکچی
نماند و چهار شنبه بیستم ربیع الآخر ایلکا
نویان و بعضی امراء بدرگاه رسیدند
و پنجشنبه دوم جمادی الآخر موید
الدین وزیر بغداد نماند
و پسرش شرف الدین را
بجای او نصب
کردند

ORL
[illegible] 951.7
Ext/Ext

L 157 5

EXTRAIT

DE

L'HISTOIRE DES MONGOLS

DE RASCHID-ELDIN

PUBLIÉE

PAR M. QUATREMÈRE.

(TEXTE PERSAN)

A L'USAGE DES ÉLÈVES
DE L'ÉCOLE ROYALE ET SPÉCIALE DES LANGUES
ORIENTALES VIVANTES

(Part II)

PARIS,
TYPOGRAPHIE DE FIRMIN DIDOT FRÈRES,
IMPRIMEURS DE L'INSTITUT DE FRANCE,
RUE JACOB, 56.

1844.

AT LIBRARY

ایشبو رسالة
ایلچیلک ایله فرانسه‌یه
عزیمت ایتمش اولان محمّد افندینک
سفارتنامه‌سیدر

الحمد لله ربّ العالمین و الصلوة و السّلام علی رسولنا محمّد سیّد الانبیاء والمرسلین وعلی آله و اصحابه اجمعین ، امّا بعد ایشبو سنه بیک یوز اوتوز ایکی تاریخنده بو حقیر پرتقصیر دولت علیّهٔ ابد پیوند جانبندن فرانچه پادشاهنه ایلچی تعیین اولنمغله فرانچه ایلچیسی طرفندن بازرکان قالیونلرندن بر فرانسز سفینه‌سي ویریلوب سنهٔ مزبوره ذی الحجه‌سنک دوردنجی اثنین کونی که ایلولک یکرمی اوچنجی کونی ایدی یوم مزبورده سفینه‌یه سوار واول کون هنگام مغربده صوب مقصوده بادبان کشای عزیمت اولدوقی حقّ سبحانه و تعالی اسان ایدوب موافق هوالرایله اتمام خدمت وینه وطن اصلیه‌مزه صحّت و سلامتله عودت میسّر ایلیه و انشاء الله تعالی بعد الیوم روزمرّه واقع اولان تحریر اولنوب ایاب وذهابده واریلان یرلر و کوریلان محللر شرح وبیان اولنور و من الله التوفیق ، جمعه کیجه‌سی هواده عظیم غیم وباران وبر مقدار فورتنه ظهور ایدوب ساعت ایکیده ایکن

قپودان طعامه مشغول بولنمغله لاپسکی بر ساعت مقداری عبور اولنـدقـده قالیون کناره قریب بولنمغله اوتوره واردی ناگاه بر ماتم ظهور ایتدیکه تعبیـر اولنماز هله اطرافدن استمداد اولنمغه اغاز اولنوب لکن بیت فریاد بسی کردم وفریاد رسی نیست ، کویا که درین کنبد فیروزه کسی نیست ، نثر هله قریبمزده بر چکلوه وارایمش فریادی ایشتدکده صاندالَه سوار اولـوب کلدی بر قاچ آدم سوار ایدوب لاپسکی قاضیسنه و سردارینه خبـر ایـتـدک بر قاچ قایق تدارک ایتمشلر امّا شافعی وقتی کلدیلر هیچ فایدهلری اولمدی زیرا بز خلاصه انتظار ایله اوقات کذار ایکن ساعت سکیزه واردقـده نـاگاه قالیون بر قاچ کرّه کوتاکوت باشن وقچن یره اوروب حرکته باشلدی بزلر دخی های اوره اوره پارهلنهجقدر کمسهده امدادیمزه کلمدی امـرنـا الی الله دیو رضا داده قضا ایکن کمیجیلرمزده باد قالیون خلاص اولدی دیو فـریـاد شکره اغاز ایتدیلر واقعا بو کونه خلاص تصوّر اولنماز ایکن کویا امداد ملائکه ایله رهایاب اولدوق فللّه الحمد ، اندن حرکت اولنوب قبیل عصرده بـوغاز حصارده لنکر انداز اولدوق اوچ کون مکث اولنوب عید اضحی نـڭ ایکینجی اثنین کونی ضحوهٔ کبرادە عازم راه مقصود اولدوق چوقه اطهسنـه کلنجه هوا مساعد اولوب بعده کون باطیسی وزان اولمغـه بـاشلـیـوب اون ایکی کون علی التّوالی هبوب ایدوب هله بعنایة الله تعالی شهـر مـزبـورڭ یکرمی بشنجی اثـنین کونی ضحوهٔ صغراده مالته اطهسنه وصول ولـیمـانـنـه دخول اولنوب لنکر اندازاولدوق برهفته مکث اولنوب سنهٔ بیـڭ یوز اوتوز اوچ محرمنڭ اوچنجی اثنین کونیکه چهارشنبه کونی روز قاسم ایدی یلدز کبی بر هوا هبوبه باشلیوب حرکت مراد اولندقده لیمانه مقابل هبوب ایدوب

خروج متعسر اولمغله مالتیزلردن چکدری طلب اولنوب انلر دخی ایکی
چکدری ویروب پلامار طاقوب قالیونمزی لیماندن طشره چقاردیلر مغرب
قریب ایدی یلدز روزکار ایله لیموزه اطه‌سی مقابلنده‌دک واریلوب بعده
قره یَلّه واروب و تدریجله کون باطیسی وزان اولمغه باشلیوب هله هر نه حال
ایسه کیج رفتار ایله یوز اللی میل مسافه‌ده واقع پانده لاریه اطه‌سی برابرینه
وارلدقده امواج کالجبل حرکته کلوب مجال قالمیوب مزبور اطه‌یی ارزو
ایتدک اما اول اطه صغیر و لیمانی دخی یوق هله وراسنده بر مقدار راحت
تصور اولنمغله واروب روزکاره حائل اولدیغی محلده چونکه تیمور آتمق
ممکن دکل اورسه الابانده ایتدک اخشام وارلمش ایدی ایکی اوچ ساعت
مرور ایتمدن تلاطم امواج قوت روزکار ایله بزی اطه‌دن اون بش میل مقداری
آیروب بالاخره عنان کشتی‌یی دست روزکاره تسلیم ویلکنسز قوری دیرک
ایله رجع القهقرا مالطه جانبنه روزکار اوکنه دوشدک طقسان میل محلده
لانبدوزه تعبیر اولنان صغیر اطه‌نک لیمانی اولمغله التنجی بازار کونی
اخشامه قریب واصل وداخل اولوب لیمان مزبورده لنکر انداز اولدوق
محررمک طقوزی ایدی بو حسابه التی کون حرکتمزده مالطه‌دن سکسان
میل مسافه قطع ایتمش اولدوق مزبور اطه‌نک دوره‌سی یکرمی دورت میل
مقداری طاش اخوری بر خرابه یردر بر زمانله معمور ایمش قلیج علی پاشا
مرحوم قلعه‌سنی یقوب خراب ایتمش حالیا بر کشیش اوچ نفر ادم ایله
ساکن اولوب آینده و رونده‌نک صدقه‌لریله تعیش ایدر و جاری صویی
دخی یوقدر مسفور کشیش صهرنیج احداث ایتمش بر مقداراندن صولنمق
ممکندر لکن چوق دکلدر و لیمانده اوچ دورت کمی یاته بیلور شهر مزبورک

اون اوچنجی پنجشنبه کونی وقت ظهرده عون عنایت باری ایله کون طوغسی وزان اولمغه باشلیوب متوکلاً علی الله الکریم صوب مقصوده یله بادبان کشای عزیمت اولدوق عرب یاقه‌سنده قالپیه اوکندن و برجلی بورون اوکندن اوچ میل قدر مسافه دوربین ایله سیر ایله‌رك روان اولوب اون بش میل قدر محلدن کچوب ساموترو اطه‌لرینی طولاشوب انکینه عزیمت ویارئ توفیق باری ایله شهر مزبورك یکرمینجی جمعه کونی علی الصباح تولونه دخول میسر اولوب نظرتو لیماننه تیمور براغوب اون بر پاره سلام طوپی آتدق قلعه‌لردن واطراف لیمانده اولان برجلردن اوچیوز پاره طوب آتیلوب شنلکلر ایتدیلر و درعقب قپودان وکیلی طرفندن صندال ایله بر قپودان کلوب قالیونه قریب محلدن قوپودان سلام ایله حال و خاطریمز صوروب خوش کلدیکز صفا کلدیکز نیجه کونلردر قدوم مسعودیکزه منتظر ایدك دیو عرض سرور ایتدیلر بونلرك ولایتنده خسته‌لك اولدقده اخر ولایتدن کلان کمسنه‌لره بر نیجه ایام قارشمیوب بغیر مماسة مکالمة و مصاحبت ایدرلر بزم واردیغمز اثناده بامر الله مارسالیه‌ده عظیم خسته‌لك ظهور ایدوب معاذ الله سکسان بیك قدر نفوس تلف اولمش پروانسه ایالتنده دخی ظهور ایتمش تولون شهری ایسه اول ایالتدن اولمغله کندولره سرایتدن زیاده خوفلری اولدیغندن کلان کمسنه‌لره یکرمی اوتوز کون و بعضیلره قرق کون مرور ایتمدکچه تقرب ایتمزلر و بو ایام مفارقته نظرتو و قرانتینه تعبیر ایدرلر بناءً علی ذلك بونلر دخی قالیونه چقمیوب بسط عذر معهود ایتدیلر اخشامه قریب قالیونمزه میوه و شکرلمه و سبزوات مقوله‌سی وافر نزل و نعمت کتوردیلر ایرته‌سی سبت کونی دونمالرینك وخلقنك امورنه

مؤكل كسمه كم اينطنطان تعبير اولنور بر صاندال ايله اول دخی كندوسی كلوب كنار قاليونده مراسم استقبالی ادا و بسط عذر معهود ايله عدم تقرب تقصيرنی و جمعه كونی فورتنه اولمغله كلەمدوكنی عفو رجا ايلدی وكنار شهرده قرال باغچەسی جنابكز ايچون دوشنوب اماده قلنمشدر شهره تشريف بيوررسز ديو هزاران عرض خلوص و محبتله عودت ايلدی و بزم خصوصمزده مهماندارلق اموری بالجمله مسفوره سپارش اولنمش برای مقدم كلەجكمزن خبری پارسدن كلوب مراسم تعظيم وتكريمده اهتمام ايليه سن ديو مخصوص فرمانلری كلمش بعده كيتدكده سوار اولوب كلدوكی يالدزلی صاندالی بزم ايچون كوندروب كنار قاليونه الاتيله ربط ايتديلر وبزسزه قارشمازز كميجيلريكز صانداله سوار اولوب سزی كوتورسونلر ديديلر و بزدن مقدم قاليون صاندالی ايله بر مقدار اشيا وچوقەدارلر ارسال اولنمش ايدی ايكی اسب بساطی دخی ارسال اولنوب ميراخورمزه ايكی ات تسليم ايتمشلر بزوارنجه آيرلنوب اماده اولمش وقت عصرده بز دخی صانداله كيروب شهره عزيمت ايلدك ترسانه كنارنده كذار ايدەرك اسكلەيه يناشوب چقدق اسكله باشنده باش قپودانلری سائر قپودانلر ايله صف باغلمشلر بزی استقبال ايلديلر اشنالقلر ايدوب اسبك برينه اوغلوم و برينه فقير سوار اولوب چوقەدارلريمز ايله باغچەيه عزيمت ايلدك ايكی جانبمزده عسكری طائفەسی الات حربلر ايله سلامه طوروب جسته جسته مهترخانەلر چالنوب كندولره مخصوص سازلر ايله بر قاچ بيك ادم يمين ويساريمزده رفتار ايدەرك باغچەيه كلدك ينه عظيم طوب شنلكلری ايتديلر داخل سرايده اينطنطان دخی استقبال ايدوب من غير تقرب اشنالقلر ايدوب بز محلمزه نزول و اول

دخی خانه‌سی سمتنه اقول ایلدی دخی ایرته‌سی پاریسه تمک خصوصی
ایچون مذاکره اولندقده جواب ایتدیلرکه ایالتمز اولان پروانسه‌ده
خسته‌لک ظهورندن ناشی طریق امد شد منسد اولوب ذخیره تدارکی
عسیر اولمشدر زیرا هرکس ترک وطن ایدوب اخر یرلره نقل ایتمشلر در پاریسه
کیدوب کلان اولاقلریمز دخی خسته‌لک ایچندن کچمه‌مک ایچون
کنار ایالتدن دولاشرق امد بعیددن واروب کلورلر بناءً علی ذلک سزلرک
رفاهیتلری ایچون بزلره فرمان اولمشدرکه بورادن بزم کشتیلریمزه سوار اولوب
جانب غربیده یوز اللی میل مسافه‌ده واقع لانقدوق ایالتنده ست نام
قلعه‌یه واروب چقه‌سز و سزلرک لوازم و مهماتکزی کورمکه تعیین اولنان بر
معتبر بکزاده مخصوص هنطولر و دواب و مواشی ایله کلوب حالا قدومکزه
اول محلده منتظردر اول ایالت پاک اولمغله آنده رفاهیتله کذر میسردر
اکر بحرًا کیتمم البته برًا کیده‌رم دیرسکز پاریسه اعلام اولنمغه محتاجدر یوللر
منسدّ اولمغله دواب و مواشی و ذخیره خصوصنده عظیم تدارک لازمدر تدارکلر
کوریلوب خبرلر کلنجه وافر زمان مکث اقتضا ایدر ینه امر سزکدر دیدیلر بز
دخی فکر و ملاحظه ایلدک واقعا حال بویله اولدوقده برًا کتمکده کندومزه
زحمت مقرر و انلره تکلیف ما لا یطاق قبیلندن اولدوغی ظاهر اولمغله کشتیلر
ایله کیتمکه رضا ویردک بعده مشاوره ایتمشلر کانون اوّل حلول ایتمکله دریاده
فورتنه‌دن امنیت کلمز مناسب اولان قیی صره کیتمکدر بوکا ایسه قالیون ال
ویرمز سفینه‌لر مناسبدر که بغتةً فورتنه ظهور ایدر ایسه بر لیمانه کیرمک ممکندر
و بو طریقده صغلر و دوکندیلر زیاده اولمغله هنکام صیفده دخی عظیم مشقت
ایله کیدیلور ایمش هاه یدی عدد طرطانه تعبیر اولنان شیتیه‌لر حاضر ایدوب

بزم سوار اولاجغمز شیتیه‌ده اوطه یاپوب حلّ ورقلر ایله تزیین ایتمشلر
و بزم ایچون جمله قپودانلرک اختیاری بر اموردیده قپودان تعیین ایدوب
سائر شیتیه‌لره دخی برر قپودان وکیلی وبرر بیراقدار و اونر عدد صولطات
تعیین اولنوب فرانسه دونماسنک قولاغوزی اولوب فنّ دریاده مهارتی
اولان بر کمسه‌یی دخی بزم شیتیه‌مزه تعیین ایتدیلر پاریسه کیتمک ایچون
تولونه کلوب یوللر منسدّ اولمغله کیده‌میوب یدی سکیز آیدن برو مکث وانتظار
اوزره اولان کمسنه‌لردن فرانسز و انکلیز طائفه‌سندن بعضی کمسه‌لر رفاقت
رجا ایتمشلر بز دخی اینطانطانه خبر کوندروب اول دخی مساعده ایتمکله
اون بش قدر شخص سفینه‌لره سوار اولدیلر و فرانچه دولتنک باش ترجمانی
مونسیو دوفین مقدّما طرفلرندن بر ایلچی ایله جزایر طرفلرینه تجدید صلح
ایچون مأمور اولمشلر بز تولونه وارمزدن اوّل خدمتلرین تمام ایتمشلر ترجمان
مسفور دخی استصحاب اولنوب سفینه‌یه سوار قلندی و بز صاحب
چقدوغمزدن مسفورلره تعیینات دخی ویردیلر شهر صفر الخیرک اونبجی سه
شنبه کونی بر مقدار هوا ملایم کورلمکله متوکّلاً علی الله سفینه‌لره سوار اولوب اول
کیجه و ایرته‌سی هوا مساعد اولمغله نصف اللیلده بادبان کشای صوب مرام
اولدق بعد الظّهر بوقه تعبیر اولنان قلعه لیمانـنه لنکر انداز اولدق هوا متغیّر
اولمغله دورت کون مکث اولنوب اثنین کیجه‌سی ینه مساعدهٔ هوا ایله یلکن
اچوب وقت عصرده بعون الله تعالی سلامت ایله ست قلعه‌سی لیماننه داخل
اولدق درعقب اول قلعه‌نک اینطنطانی قرب سفینه‌یه کلوب تهنیهٔ قدوم
ایدوب سرایکز اماده در بو کیجه سفینه‌لر تدارک ایده‌رز یارین علی السحر
تشریف بیوررسز دیدیلر مکر حاضر ایتدکلری محلّ اوچ ساعت مسافه‌ده

موه‌پلیه شهری مقابلنده بر صغیر اطه‌ده بر کهنه خرابه کلیسا ایمش یردن یولی
ولمامغله ایرنه‌سی حاضر ایتدکلری سفینه‌یه علی السحر سوار اولدق اتباع
واشیامز دخی سفینه‌لره نقل اولنوب عزیمت ایلدک هله وقت عصرده
منزلمزه واصل و داخل اولدق قوم مزبورک خسته‌لکدن احترازلری فوق
العاده اولمغله اول محل بر خالی یر اولوب امد شددن مبرّا اولمغله قرانتنه
ایتمکه مناسب کورمشلر بز دخی علی الغفله کلمش بولندق رجعت مشکل
اولمغله هزار کونه فکر و ملاحظه ایله ینه دامن صبره تشبثدن غیر تدبیر حسن
بولامدق لانغدوق ایالتنک والیسی اولان دوق دورقلور مومپلیر شهرنده
قائم اولوب شهرایله بینمز بر ساعت مسافه در کلیسادن شهری تماشا ایلدک
بزه مکتوبلر کوندروب تبریک قدوم و منزلمز دلخواه اوزره مناسب اولمدوغندن
عظیم عذرلر دیلمش و تعییناتمز و یروب خدمتمز کورمک ایچون بر قوالیسر
ارسال ایلمش منزله نزول ایلدیکمزده جمله تدارک ایله قوالیری حاضر بولدوق
مقدما تولونده سزه مأمور اولان بکزاده پاریسدن مهمات راهله کلوب حالا
مومپلیر شهرنده منتظر در دیدکلری کذب صریح ایمش قطعا اصلی یوق
بر هفته‌دن صکره کلوب مومپلیره واصل اولدی مکر دریادن کیتمم دیمسون دیو
بویله کذب صریحی ارتکاب اتمشلر هله هرنه حال ایسه قرق کون تمام
اولنجه اول جای ضیقده قرار اولندی قرانتنه تمام اولدقده ینه سفینه‌لر
تدارک ایتمشلر ارباب تجارت وامد شد ایدن خلقه اسانلق اولمق ایچون
مخصوص نهرلر اجرا ایدوب قنالار پیدا ایتمشلر بوردو اوکندن اقوب
بحر محیطه منصب اولان غارونه نهرینه اولاشدرمشلر اول صوایله روان
اولاجق اولدق تعیین اولنان بکزاده هنوز یانمزه کلمیوب خبر کوندرمشکه

بزكندو خدمتلرينه تعيين ومأمور اولندق لكن قرالمزدن كندولره سلام ايله تهنيهٔ قدوم سپارش اولنمشدر بوكا قومپليمنت تعبير ايدرلر انشا الله تعالى يارين سفينه‌يه سوار اولوب اثناى راهده فرونتينان قلعه‌سنه يمكلك ايچون تشريف ايدرلر مخصوص ير احضار اولنمشدر بزدخى واروب اول خانه‌ده كندولره بولوشورز و تبليغ پيام ايده‌رز لكن قرال جانبندن قومپليمنت ايله كلنلره قرال خاطرى ايچون اكرام اولنه كلمشدر اول قانونه رعايت رجا ايده‌رز بعد اليوم خدمتلرنده كركى كبى اقامت اولنور ديمش بزدخى وجه مناسب اوزره مساعده‌يه وعد ايدوب على السحر كه شهر ربيع الاولك يكرمى التينجى كونى يوم سبت ايدى سفينه‌يه سوار اولوب عزم راه ايتدك فرونتينانه وصولمزده سفينه‌دن خروج وحاضر اولان هنطو ايله اماده ايتدكلرى خانه‌يه نزول ايتدك جزئى توقفدن صكره بكزاده اسباب احتشامى ايله كلوب بزدخى قراله رعايةً قيام و استقبال مراسمنه مهما امكن رعايت ايدوب قارشو بارشو صندالى نشين اولدق بعده بكزاده سوزه اغاز ايدوب حالا افندم فرانچه پادشاهى دولتلو سعادتلو افندم حضرتلرينك كندو مملكتلرينه سعادتله دخوللرينى استماع ايلهكله كمال سرورندن ناشى بو قوللرى كندو خدمت خاصلرنده ايكن خاصةً دولتلو سعادتلو افندم حضرتلرينى اوتوز قوناق منزلدن استقبال وتهنيه ايچون ارسال بيورمشلردر بوحركت سوالف ايامدن برو ايكى دولت بيننده منعقد اولان دوستلق ومصافاته تقويت ويره‌جكى محققدر زيرا جناب سعادتلرى كبى بر عالى جناب دولتلو انتخاب اولنوب ارسال اولنمشدر و دولت عليه‌ده اولان رغبت واعتباريكز وعالى جنابلغكز سائرلرندن زياده اولديغى معلومدر وبتون اوروپاده

نامڭز بوبله بيان اولنوب وبوكونه اعتبار اولنمشدر وبو خدمته جنابڭزدن غيرى كمسه كوندرلسه بومرتبه مقبول اولمق ممكن دكل ايدى افندم فرانچه پادشاهنڭ بو قوللرينه فرمانلرى بوبلهدركه جناب سعادتلرينه اولان اعتبارى بيان ايدوب ويولده چكيلان مشقتڭ مقابلهسنده هروجهله تطييب اولنه سز بو خصوصڭ عهدهسندن كلمكه قادر اولمدوغم قدرجان ودلدن سعى ايدهجكم انشاء الله تعالى معلوم شريفلرى اولور باخصوصكه عين اليقين افندى حضرتلرينڭ ذات شريفلكنى وشيوع بولان حسن خلقنى تماشا ايلسم كركدر ديو ختم كلام ايلدى بو اثناده سفره دوشنوب وافر شكرلمه حاضر ايتمشلر بر مقدار تناول اولندقدنصكره شهرڭ قونسلوسلرى واعيان ولايت فواكه وشكرلمه مقولهسى دستاويز ايله تبريك قدومه كلوب طول ودراز تهنيه خوانلق ايتديلر مكر قرالدن فرمان صادر اولمش كه قنغى شهر وولايته واررسق اعيان ولايت قونسلوسلر ايله كلوب تبريك قدوم ايليهلر بعد هذا قالقوب سفينهيه سوار وينه ست قلعهسنه عزيمت اولندى شهره كلوب سفينهدن چقدقده سوار اولمغيچون دوق دور قلور مومپليردن هنطونى ارسال ايتمش اڭا سوار اولدق وقلعهده نه قدر طوپلر وار ايسه آتيلوب شنلكلر ايتديلر وجمله عسكرى قپودانلريله مهترخانه وآلاتلريله نزول ايدهجكمز سرايهدك ديزيلوب طورديلر ناسڭ كثرتنى خصوصاً زنانڭ وفرتنى قابل تعبير دكل خلقى سير ايدهرك منزلمزه نزول ايلدك حاضر ايتدكلرى سراى شكرخانه ايمش عظيم كارخانه بناسنه بر قاچ يوز كيسه صرف اولنمشدر درعقب قلعه ضابطى واعيان ولايت وقونسلوسلر دستاويزلريله كلوب بولشوب ينه طول ودراز تهنيهلر ايدوب قدوممزدن عظيم سرور وحبورلر اظهار ايتديلر بعده زنان اونر اون بشر كلمكه

باشلیوب اخشامدن ساعت بشه وارنجه منقطع اولمدیلر اطراف واکنافدن
خصوصا مونپلیردن جمله کبار قاریلری کلوب بزی کورمک ایچون جمع اولمشلر
فرانسه ممالکنده زنلرک اعتباری رجالنه غالب اولمغله استدکلرینی ایشلرلر
ومراد ایتدکلری یره کیدرلر اکثر ادناسنه اک اعلا بکزاده حددن زیاده رعایت
وحرمت ایدر اول ولایتلرده حکملری جاریه در حتی فرانسه عورتلرک جنتیدر
زیرا هیچ زحمت و مشقتلری یوقدر مطلوبلری هرنه ایسه بلا تعب واصل اولورلر
دیو سویلرلر صباح اولدقده ینه سفینه‌یه سوار اولوب جانب مقصوده قنال ایله
عزیمت اولندی بو قنال دیدکلری اطراف واکنافدن جمع اولنمش بر نهر
محدثدر مقدما ارباب تجارت وابنای سبیل یابحردن نیجه مسافه ایله روان
اولوب یاخود بردن نیجه مشقت ومصارف ایله امدشد ایدرلر ایمش کرک
ابنای سبیله وکرک اهل تجارته اسان اولمغله هم قصر مسافه وهم سهولت نقل
وتحویل جهتیله وغایت ناس کثیره اولمغله باج وکمرکدن انتفاع زیاده اولق
ملاحظه‌سیله بر قاچ بیک کیسه اقچه خرج وصرف ایدوب بو نهری احداث
ایتمشلر الان آق دکیزدن بر مناسب سفینه ایله شهر وقری اراسندن قره‌یه ایاق
باصمدن بحر محیطه وصول میسر اولمش وفوق المامول نفعی حاصل وظاهر
اولمش وزیاده مال کیتمشدر دیرلر که عقل تحریرندن ابا ایدر نفس الامرده
بحسب الاقتضا عظیم بنالر یاپلمش زیرا اغدا نهری زمینندن مونتا نروز
دیدکلری محله وارنجه یوزیکرمی ذراع بلند اولوب سفاینی ایسه فرازه سوق
محال اولمغله اول نهر معهودده یونجه طاشلر ایله حوضلر یاپمشلرکه هر برینه
اوچر دوردر سفینه صغار واول حوضلرک ایکی جانبندن محکم قپولری وار سفینه
حوضه کیردکده وراسنده اولان قپو قپانوب اوکنده اولان قپوده ایکی سوراخ

واركه منكنه لر ايله قپانمش و اول قپو اوكنده اولان ماء نهره سدّ اولمش و اول سفينه حوضه كيردوكى زميندن ايكى ذراع بلنددر اول منكنه لرى آچوب يكى سوراخدن صو حوضه جريانه باشليوب صو اقدقجه سفينه يوقارى قالقوب ربع ساعت كچمه دن حوض طولوب سفينه ايكى ذراع بلند اولان صو زمينه چقدقده اوكنده اولان قپو اچيلوب سفينه يه كالاول جريانه باشلرو سفينه لره دراز آلاتلر باغليوب ساحل نهردن ايكيشر اوچر قاطر چكوب كوتوررلر تا مونتا نروز ديدكلرى محلده فراز تمام اولنجه سكسان حوضدن بو منوال اوزره كذار اولنور بعده نشيبه باشليوب تولوزه وارنجه يه يكرمى دورت حوضدن فرازدن نشيبه اينه رك عكس ماده ايله كذار اولنور واثناى طريقده بعض نهرلر يميندن شماله جريان ايتمشلر قنال نهرينك نظامنه خلل ويرمك لازم كلمكله سدلر و نيجه صنعتلر ايله ماء نهرى تقسيم ايتمشلركه نظامى مختل اولمامش وبعض نهرلرك دخى زمينى قنال زميندن الچقده اولمغله قنال نهرنى اجرا ايچون عظيم كوپريلر ياپوب نهرى اول كوپريدن اجرا ايتمشلر سفينه ايله اول كوپريدن كذار اولنور مع هذا بر نهر عظيم دخى كوپرى التندن جريان ايتمكده وبر محلده دخى نهر معهود بر طاغه اوغرامش غيرى چاره بولميوب اول طاغى نقب ايتمشلر وعظيم اهتماملريله يونمه طاشدن كمر ايتمشلر ايكيوز ذراع طولى وار طاغ التندن نهرايله كذار اولنور ونهر مزبور احداث اولندقده يمين ويسارده بولنان نيجه يوللرى قطع وفصل ايتمشلر دواب ومواشى وعابر السّبيل كذار ايتمك ايچون بلند كوپريلر ياپمشلر عظيم كمر ايتمشلر سفينه لر اول كوپريلر التندن كذار ايدوب كيدرلر جهديله وافر مال خرج و صرف اولندوغى ظاهر اولور هله صنايع بديعه دن عدّ اولنمغه شايسته بر امر عجيبدر

و کورلدکچه تحریر و تعبیرایله کما هو حقه بیان غایت مشکلدر نهایت
اخشامه قریب آغدا شهرینه کلوب بو محلده حوضڭ برندن کذار اولندی
و سفینه‌دن چقوب درون شهرده احضار اولنان خانه‌یه نزول و دخول اولندی ینه
اعیان ولایت وقونسلوسلر دستاویزلر ایله کلوب بولشدیلر و شهر مزبور آق
دکیز لیمانلرندن اولمغله وافر سفینه‌لر وارایدی واول لیمانڭ مخصوص
قپودانی وار بو جهتیله خلقی کثیر ایدی صباح ینه سفینه‌یه سوار اولوب
حوضلردن کذار ایلدك و اخشاملرده قرا وقصباتده قوندق شهر ربیع الاخرڭ
دوردنجی کونی که جمعه ایرته‌سی کونی ایدی تولوز شهرینه وصول میسر
اولدی وقنال ایله کلورکن خلقڭ بزی تماشایه رغبتی برمرتبه‌ده ایدیکه دوردر
بشر ساعتلك یرلردن کلوب کنار نهردن بزی تماشا وسیران ایدرلردی
وبر برلرینی تقدم وتسابق ایچون کنار نهردن صویه دوشرلردی حتی بزیرس
نام شهره وصولمزده کنار نهرده خلقڭ زحامی برمرتبه‌یه وارمشکه صولداتلر
کیرو طورڭ دیو خلقی منع ایتدکده بزی کیده جك یر بولامیوب صولدات
دخی توفنکنه بند ایتدوکی حربه ایله دورتوب حریف هلاك اولدقلرنده قرنداشی
فریاد ایلیرك حمله ایتدکده صولدات انی دخی اوروب مجروح ایدوب
اول کیجه اول دخی هلاك اولمش و قنال نهری تولوز اوکندن جریان
ایدن غارونه نهرینه ملحق اولوب انلر تمام اولدی ینه سفینه‌دن چقوب
هنطوه سوار وحاضر اولان خانه‌یه روانه اولدق تولوز شهری غایت بیوك شهر
درلکن بر مقدار خرابدر چندان تجارت یری اولمدوغندن زیاده معمور دکلدر
امّا بینلرنده معتبر شهردر حتی درون قلعه‌یه قرال عسکری دخولدن منع
و یساغ اولنمشدر یانمزه تعیین اولنان اللی عدد صولدات قپودان

وبیراقدارلریله تولوندن بر و بزمله معًا کلوب قلعه قپوسنده بزه وداع ایدوب
اندن کیرو عودت ایتدیلر قلعه عسکرندن ایکی قپودان بیراقدارلری و نفراتیله
اوگومزه دوشوب خانه‌مزه کتوردیلر غارونا نهرینڭ دخی باشقه سفینه‌لری
اولوب قنال سفینه‌لردن احمال واثقالمزی نقل ایدنجه اوچ کون
مکث اولندی‌لا نقدوق ایالتنڭ پارلمنتی تولوز شهرنده اولوب
رئیسلرینه پره‌زیدنت دیرلر بیوك رتبه صاحبی اولمق ادعاسیله بزی
کورمکه کلمیوب قاریسی وقزی کلدیلر حتی اول ایالتڭ دوقه‌سیله تقدم
وتاخر نزاعی ایچون دوقه مومپلیرده ساکن اولمغی اختیار ایتمش شهرڭ
اعیانی وقونسلوسلری کالاول کلوب وکبار شهر وجمله بکزاده‌لر کلدیلر خصوصا
نسوان طائفه‌سی بو اوچ کون ایچنده قطعًا ارام وقرار ایتمدیلر بوردو
ایالتنڭ والیسی اولوب وفات ایدن یاقوموس نام انکلتره قرالنڭ ولد
زناسی ایمش ومرشال رتبه‌سی ویرلمش اسمنه مرشال دوق‌دی برویق
دیرلر ایمش فرانسه ایله اسپانیه بیننده واقع اولان جنکده سائر فرانسه
کباری سرعسکرلکی قبول ایتمیوب مسفور انکلز اولمغله سرعسکر نصب
اولنوب اسپانیه‌یه واروب جنك ایلمش عسکر پرور اولوب تدبیر وتدارك
صاحبی اولدوغنی وصف ایدرلردی مسفور تولوزه مخصوص بر ادمیسنی بزه
تهنیه واستقبال رسمیله ارسال ایتمش ایدی کلوب پیام رسانلق ایتدی
واثنای راهده ساحل نهرده واقع قصبات وقرا اهالیسنه مرشالڭ فرمانی
بو درکه ایلچی کچدکده استقبالنه مسارعت ایدوب تهنیهٔ قدومنده
اهتمام ایلیه‌سز دیو تنبیه ایده‌رك کلمش سفینه‌لر تدارکی تمام اولوب
چهارشنبه کونی علی السحر هنطوه سوار اولوب قلعه عسکری

الای ایله اوکوزمزه دوشوب قلعه قپوسنه‌دک کتوروب انده سلاملیوب قالدیلر قلعه قپوسی طشره‌سنده مرشال طرفندن تعیین اولنان قپودان بیراقدار ونفراتیله اوکمزه دوشوب اسکله‌یه کتوردیلر بعده ینه سفینه‌لره سوار اولوب غارونا نهریله عزم راه ایتدک قوناق بقوناق کیده‌رک قوناقلرده واثنای راهده واقع قصبات وقرا اعیانی چرنیکلر ایله یانمزه ینباشوب تهنیهٔ قدوم ایدرلردی جمعه ایرته‌سی بوردو شهرینه وصول میسر اولوب سفینه‌دن چیقوب ینه هنطوایله درون شهره بوردو دخول ایدوب بوشهر دخی سربست اولمغله ینه صولداتلر خارجده قالوب شهره مخصوص عسکردن قپودانلر نفراتیله اوکمزه دوشوب و جمله عسکری سلاحلریله ایکی جانبده سلامه دیزیلوب الای ایله خانه‌مزه کتوردیلر بوردو شهری کوردوکمز شهرلرده نظیری یوق کرک بنا جهتیله کرک ابنا جهتیله غایت رعنا طرحی خوب طرزی مرغوب زیاده معمور شهردر وغارونا نهری شهر مزبورک اوکنده بر مرتبه وسعت پذیر اولمشکه استانبول لیماننه مشابه اولمش بحرمحیط بوغازی یکرمی ساعت مسافه اولمغله قرق پاره طوپ چکر قلیونلر کلوب شهر اوکنده دمور براغورلر بز واردیغمزده بش التیوز پاره قالیون وشیتیه وبحرمحیط کمیلری وارایدی حتی ایاب و ذهابمزده عظیم شنلکلر ایتدیلر ایام صیفده ایکی بیک پاره یلکن اول لیمانده جمع اولور ایمش بو سببدن تجارت یری اولمغله بازرکانلری چوق واکثر خلقی اغنیا اولدوغندن شهر غایت معمور اولمش ومسموعمز اولان جزر ومدّ احوالنی بو محلده سیر ایتمک میسر اولدی بحر محیطدن یکرمی دورت ساعتده ایکی دفعه جزر ومدّ ظهور ایدیور بش ساعت جزر ایدوب

يدى ساعت مدّ ايديور مدّ ايتدكده بوردودن دورت وبش ساعت
يوقارويه‌دك واروب نهرك اقنديسى در قفا ايدوب جزر ايتدكده
غايت سرعت و زيادە شدتله نهرجانب بحره جريان ايليورو بر ذراعدن
زياده ماء نهرك چوغالوب از الدوغنى راى العين عيانا مشاهده ايلدك
وساحله قريب بولنان سفاين جزر وقتنده قراده قالوب مدّ وقتنده ينه صويه
چقار وامدشد ايدن سفاين جزر ومدّ وقتلرينى كوزدوب اقندى ايله
حركت ايليورلر من لم يرأ بالعين لم يصدق قبيلندن برامر غريبدر بعد
هذا ولايت اعيانى وقونسلوسلرى هديه‌لريله كلوب بولشوب تهنيهٔ قدوم
و عظيم اظهار سرور ايتديلر وبكزاده‌لر وقادينلرى پى در پى كلوب كورشديلر
لكن مرشال دوق قرال زاده اولمغله بزه كلمدى كتخداسنى كوندرمش ايدى
بز دخى ايرتەسى كونى كتخدامزى كوندروب خاطرين سؤال ايلدك
امّا قاريسى وقزى كلديلر وانتاندانت دخى كلمدى بو شهرده دخى پارلمنت
واردر پارلمنت اربابى كلديلر امّا پره‌زيدنت كلمدى بوردو قلعه‌سنى وصف
ايدوب فرانسه مملكتنده آز بولنور سيره شايسته‌در كورسكز نظيرى بكنورديكز
ديو بزى ترغيب ايتديلر امّا بامر الله هوا قيش اولمغله قار ياغمغه باشلدى
بويله هواده سيره مى كيديلور ديو رغبت كوسترمدك ايرتەسى هوا برمقدار
كشاده اولمغله مهمانداريمز اولان بكزاده وترجمانلر وسائرلرى ينه قلعه سيرينه
بزى تحريك و ترغيب ايدوب خصوصا قلعه ليمانه مشرفدر ليمانى دخى
كركى كبى تماشا ايدرسز ديو زياده تقيّد ايلديلر بز دخى خوش امدى بونده
برسرّ اولمق كرك ديو مساعده ايدوب كيده‌جك اولدق ايكى ساعته‌دك
هنطولر حاضر ايله‌لم وقلعه دزدارينه خبر ايله‌لم طوپلرى اماده ايتسون ديديلر

عصره قریب هنطو حاضردر بیورك دیوب بزدخی سوار اولوب عزیمت
ایلدك بو قلعه خارج شهرده نهر کنارنده بنا اولنمش غایت مطبوع وخوش
طرز و متین ومستحکم بنادر واردقده عظیم طوپ شنلکلری ایدوب دزدارك
یرینه چقدق فوقانیده بر رعنا باغچه طرح اولنمش وبر بلند قصر یاپلمشکه
جمله شهری ولیمانی تماشا ایدر انده اوتوروب لیمانی وصفاینی وجزر
ومد نه محلّه‌دك چقوب ایندوکنی سیران ایدوب بعده باغچه‌یی کشت
وکذار ایلدك مگر دزدار شکوفه پرور ایمش تخمدن قتی وافر کرید
لاله‌سی یتشدرمش حتّی اول وقتده دورت دانه قتمر لاله اچلمش ایدی
کسوب بزه ویردی واکثر غنچه‌لر دخی سرزده اولمشیدی وبز تولونه
کلدیکمزدن بو وقته‌دك هر واردیغمز قوناقلرده سنبل وبنفشه کبی
چیچکلری کتوررلردی شهریمزده بو وقتلرده بو مقوله شکوفه‌لر رسیده اولمدوغی
ظاهردر بعده ارتق کیده‌لم دیدکده بو قلعه‌نك بر کوزل اوطه‌سی واردرانی
دخی کورمزمیسز مرشال دخی کلمشدر سزه منتظردر دیدیلر غیری جای عذر
قالمیوب واردق بر اوطه‌که پری چهرکان ایله پر نقش ونکار اولمش مرشال
بزه قیام واستقبال ایدوب عرض شوق ومحبّت ایلدی قارشو بقارشو
صندالی نشین اولدق پری پیکر نکارلر اطرافمز الدیلر قهوه‌لر شربتلر
شکرلمه‌لر حاضر ایتمشلر بر ر مقدار تناولدن صکره سزه اکرامده اولان
قصوریمزی عفو ایدك دیو اعتذار ایلدی بز دخی ممنونیّت عرض ایدوب
حالمزدن تشکّر ایلدك بعده وداع ایدوب خانه‌مزه کلدك مگر مرشال عثمانلی
کورمیوب بزی کورمك استر ایمش خانه‌مزه کلمکه جنابی تحمّل اتمیوب
دعوت ایتسك ایلچی دخی اجابت ایتمز یا بونی کورمنك طریقی ندر

دیو عاقبت قلعه سیربنی تدبیر ایتمشلر وبزی تحریک وترغیبک اصلی بو ایمش کلدیکمز سفینه‌لردن ینه اخر سفینه‌لره نقل اقتضا ایتمکله اوچ کون مکث بونده دخی اولنوب صالی کون علی السحر مرشال کندو زورقنی بزم ایچون حاضر ایتدرمش سوار اولوب بیلای نام قلعه‌یه عزیمت ایلدک بوردو شهری اسپانیه جانبنده اولمغله نهری قارشو کچمک اقتضا ایتمشیدی بیلای قلعه‌سی بوردو شهرینه یدی ساعت مسافه اولوب جزر وقتنده حرکت ایتدوکمزدن سرعت جریان نهر سببیله اوچ ساعتدن مقدم قلعهٔ مزبوره وصول میسر اولدی سفینه‌دن چقدقده قرال جانبندن مخصوص بزم ایچون اون ایکی یدک آت ملوکی زین ولجام ایله قرالک میراخوری اولان بکزاده ایله ارسال اولنمش حتی یدککک بری مرصّع رختله مزین ایدی اول اسبی حاضر وبر هنطو دخی ارسال اولنمش آنی دخی کنار نهرده آماده ایتمشلر قنغیسنه سوار اولورسز دیو جمله‌یی عرض ایتدیلر هوا بارنده و شتا اولمغله هنطوه سوار اولوب خانه‌یه عزیمت ایلدک وقلعه و شهر عسکرلری ایکی جانبه دیزیلوب ینه الای ایله منزلمزه نزول ایلدک بزی پاریس شهرینه کتورمک ایچون کلانلر جمله مهماتله بو قلعه‌ده بزه منتظرلر ایمش جمله‌یی انده بولدق بو محلّه‌دک انهارله کلنوب سفاین انهار اتباعمزک استراحتلرینه وفا ایده‌جک مرتبه‌ده اولمدوغندن بر مقدار زحمت چکلمش ایدی مهماندار یمز بکزاده‌یه بحر سفریمز بحمد الله تمام اولدی شمدنصکره بر سفریدر شتا حالی معلومکزدر کرک عربه‌لری وکرک سوار اولاجق بارکیرلری مستوفی ایدیکزکه ادملریمزک راحت اولدقلرین استرز دیدک اول دخی هنطولر مخصوص پاریسدن

كتورلمشدر واقتضا ايدن بنكلر كفايت مقداری تدارك اولنور لكن احمال
واثقالك كثرتی ووفرتی وار وشتانك دخی شدتی وارجهله بی معًا استصحاب
اتسك بتاقلرده چامور سببيله قورقارم بزه اياق باغی اولورهر زمان لازم اولميان
اشيايی وبعض ذخاير مقولەسنی بكا تسليم ايديكز انشاء الله تعالی پاريسده
بالتمام سزه تسليم ايدەرز ديدی بز دخی استصحاب ايدوب نصف
اشيامزدن زياده سنی افراز وتسليم ايلدك انده اولان قاليونلردن بر قاليون
استيجار ايتمشلر اكا نقل وتحميل ايلدك پاريسه دورت قوناق ير اولان
حاورده غراس نام ليمانه ارسال ايتديلر بز دخی يانمزده قالان احمال
واثقالی ترتيب ايتمك ايچون بر كون اوتوراق ايدوب شهر ربيع
الاخرك اون يدنجی جمعه كونی صوب مرامه عطف لجام ايلدك بش
ساعتده سنت جنوز نام بر صغير قريه‌يه واصل ونازل اولدق اندن دخی بونت
نام قريه‌يه ينه بش ساعتده داخل اولدق واندن دورت ساعتده سنت
نام شهره واصل اولدق شهر مزبور خيلی وسعتلی خلقی وبناسی كثير يردر
بو محله كلنجه يوللر وحله‌زار اولمغله زياده زحمت چكلدی اتباعمزده واشياده
اصلانمدق وچامورايله الوده اولمدق برشی قالمدی ويوك عربه‌لريمز
يتشميوب كيروده قالمغله ايكی كون مكث اولندی ينه قالقوب بش ساعتده
سنژانداندان زليق نام شهره كلدك اندن دخی دورت ساعتده سنه نام بر
صغير قريه‌يه كلدك اندن دخی يدی ساعتده لوزنيان نام قلعهٔ صغيره كلدك
اندن دخی بش ساعتده پونيه نام شهر عظيمه واصل اولوب بر كون
اوتوراق ايلدك سفر برده هنكام شتايه مصادفه ايتمكله يوللری دخی صعب
المرور يرلر اولمغله هنطولرك حملی ثقيل وآدملريمزك مكانلری ضيق

وسواريلربمزك دابه‌لری ضعيف وناتوان اولدوغندن زياده زحمت ومشقت چكلمشيدی پونيه شهری جمله سوريله محاطدرلكن قلعه‌سی غايت كهنه اولمغله خلل پذير اولمش وبناسی غايت نامطبوعدر مشربجه خانه‌لری قليل در وكباری نادردر اكثری اوسط ناس وفقرادر كلديكمزده عظيم الايلر ايتمشلر ايدی قرالك بر رجمنتی انده قشلامغله كرك قرال عسكری و كرك شهر عسكری خارج سوردن منزلمزه كلنجه ديزلمشلر ايدی وهر شهر وقلعه‌يه كه اوغرامشدق بر ساعتلك مسافه‌دن بر مقدار اتلو استقباله كلوب شهره كلدكده خانه‌مزه كلنجه الای ترتيب ايدرلردی واعيان ولايت و قونسلوسلر فواكه وشكرلمه ايله كلوب تهنيهٔ قدوم ايدرلردی وشهر وقلعه يوللرنده رجال ونسا شولقدر زحام اوزره ايديلركه ظن ايدردمكه اول شهرده سمرمز اولان طريقدن غيری يرده بر فرد قالمامشدر منزلمزه نزولدن صكره مجلسمزه دخوله هجوملری بر مرتبه‌ده اولورديكه قپوده طوران صولداتلر منعدن عاجز اولورلردی مزاحمه‌دن صقشوب فرياده باشلرلردی بعض قاريلر مجلسمزه بايلمش كلورلردی ودخول ايدنجه هزار زحمت چكمشلر ايكن چقدقدنصكره خانه‌لرينه كتميوب حوليده منتظر فرصت اولوب تكرار دخوله طالب اولورلردی بعضيلرنی نشانليوب اوچ دورت كره بيبك بلا ايله كيردوكی مشاهده اولنوردی صووق وبارنده هوالرده دنره‌يرك كيجه ساعت اوچه دورده وارنجه حوليده طوروب كتمزلردی بو حرصلرينه حيران قالوردق و قرال طرفندن كلان يدكلر يانمزده كيدوب استدكچه هنطودن چقوب سوار اولوردق وقرالك ميراخوری غايت موقر ومؤدب وفارس بربكزاده ايدی هيچ يانمزدن آيرلميوب ركوب ونزولمزده دستكيرلك

ایدر ایدی و قرالك قفتانجیسی اولان بكزاده دخی جمله‌دن معتبر
و مهماندار یمز اولان بكزاده‌دن دخی رتبه‌سی بلند ایمش بوردوده
خصملری اولمغله انلری كورمك ایچون مأذون اولوب كلمش بو بهانه
ایله كویا بزم استقبالمزه كلمش كبی بزمله معًا كلورلردی و پاریسدن بكزاده‌یه
مكتوبلر كلوب بزه قنغی سرای حاضر اولندوغنی ونه كونه الای ایده‌جكلرینی
وبزی استقباله كیم كله‌جكنی و جمله خصوصمزده نه تدبیر و ترتیب
ایتدكلرینی تحریر ایتمشلر بكزاده دخی بزه تقریر و بیان ایلدی وهر شهر
وقلعه‌دن خروجمزده دخی دخولمز كبی الایلر ترتیب ایدوب طوپ اولان
یرلرده شنلكلر ایده‌رك تشییع ایدرلردی صالی كونی پوتیه‌دن چقوب یدی
ساعتده شاتلرو شهرینه كلدك شهر مزبور خیلی كوزل یر اولوب چاقی
بچاق یاپیجی استادلری اطراف واكنافده اكثریا اندن منتشر اولور ایمش
الات قصدن چوق شیلر تماشا ایلدك اندن دخی قالقوب دورت
ساعتده سا نام بر كوچك قریه‌یه قوندق اندن دخی بش ساعتده قو نام بر
صغیر قریه‌یه نزول ایتدك اندن دخی یدی ساعتده جمعه كونی كه جمادی
الاولینك غره‌سی ایدی انبواز نام شهره كلدك كه سابقا فرانسه پادشاهلری
كلوب ساكن اولورلر ایمش مخصوص قرال سرایی واردر ومختصر قلعه‌سی
دخی وار شهر مزبورك اوكنده لوار نام بر نهر عظیم جریان ایدر واول نهری
كوپری ایله كچوب شهرك برمقداری دخی قارشو یاقه‌ده اولمغله نهره ناظر
بر خانه‌یه نزول ایتدك بوقوناغه كلوركن یولده بر فرح فزا وخوش بنا سرای
وباغچه تماشا ایلدك كه طرح دلنشینی قابل تعبیر دكلدر حالا اسپانیه
قرالنك سابقا دفترداری‌نك سرایی ایمش كندویی معزول ایتمش صاحبی

حالا پاریسده ایمش پونیه‌دن چقه‌لی خوشنما فضالر و عبرت نما بنالر تماشاسنه اغاز اولنمش ایدی بو منزلدن دخی کوچوب التی ساعتده بولووه نام شهره کلدک بومنزله لوار نهری کناریله کلندی نهرک ایکی جانبنده معمور قریه‌لر وسرایلر اولوب کثرتندن متلاصق ظن اولنور واقعا نهر دخی بر لطیف نهر اولوب غارونه‌دن بییوکدر لکن بونده که حالت ولطافت غارونا‌ده مشاهده اولنمامشدر بولووه شهری دخی انبواز شهری کبی صونک ایکی جانبنه ممتد اولوب بربرینه بر جسر عظیم ایله کذار اولنور علی التسحر سوار اولوب اول جسر عظیمدن نهری ینه عبور ایدوب قارشو یقه‌ایله التی ساعتده مر لوران نام صغیر قریه‌یه نزول اولندی بو قوناغه کلورکن نصف طریقده بر فرحفزا یرده بر قرال سرایی بنا اولنمش طرح خوشنماسی شش قبه بخوردانه مشابه خرده‌کارلقده پیشتخته ساعتنه بکزر فرانسوه پرمیه نام فرانچه پادشاهی بنا اتدرمش وحالا قرالکدر کورلمدکچه حوصلهٔ تعبیره کنجایش پذیر اولمق ممکن دکلدر وسرای طرفنده یدی ساعتلک یره‌دک طاغ وصحرالری تخته دیوارایله احاطه ایتمشلر وجا بجا قپولر قومشلر بزلر دخی اول قپولردن مرور وعبور ایتدک اول محل صیدکاهدر وقت کذارده وافر کیکلر کورمشیدک لکن قراله مخصوص اولوب اخرکمسنه‌لر صیادلق ایده‌مزلر بوندن دخی کوچوب ینه التی ساعتده اورلیان نام شهر عظیمه واصل اولدق شهر مزبور فرانسه دیاربنک مشهور شهرلرندندر واقعا بی‌نظیر یر در لوار نهری قلعه ایله واروش میانندن کذار ایدر و واروشدن کچوب جسر ایله نهری کذار و قلعه‌یه داخل اولدق قلعه‌سی کهنه در حتی طوپلری دخی یوقدر پاریسه یکرمی ساعت یر اولوب دار الامن مقامنده

اولمغله قلعه‌سنه تـقيّد ايتمه‌مشلـر قرالـڭ شامپانيه تعبير اولنور معتبر رجمنتى
انده قشلاقده ايمش جمله الاى ايله سلامه دورمشلر ايدى و انلو رجمنتـنـڭ
ايكنجى رجمنتى قپودانى بو محلّده خدمتمزه تعيين اولنديلر بر ساعتلك
يردن بزى استقبال ايدوب واوكمزه دوشوب شهره كتورمشلر ايدى اعيان
ولايت اسلوب سابق اوزره ينه كلوب بولشوب اوطه‌مزى پرى چهره‌لـر ايـلـه
نـگار خانهٔ چينه دوندرمشلر ايدى بر كون مكث ايدوب ايرته‌سى چهارشنبه
كونى يوله عزيمت ايدوب التى ساعتده نورى نام قريه‌يه كلوب اندن دخى
ينه التى ساعتده انامپ نام قصبه‌يه كلدك مزبور قصبه شهـر ديمكه شايستـه
بروسعتلى يردر جمله اطرافى باغ وباغچه اولوب بالجمله اراضيسى كـشت‌زار
اولمـغـلـه پـاريسڭ كيلاريدر ديرلراندن دخى قالقوب يدى ساعتده سن
نهرى كنارنده قوربيل نام قصبه‌يه قوندق بو دخى بر معمور قصبه‌در وسن نهرى
كنارنده اولمغله غايت دلنشيندر على السحر سوار اولوب نهر اوزره بنا اولنان
جسردن عبور ايلدك اول محلّدن جريان ايدن نهرغارونـا قدر وار ايـدى
بعده نهرسن جوارنده بديع الاسلوب سرايلر وطرح و طرزى غـيـر مـعـهـود
حالت فزا باغچه‌لردر واشجار ملتفة السّاق كه تعبير وترتيبى حيرت انـگيز
سير وتماشا اولنه‌رق دورت ساعت قدركيدوب مارنا نـهرى كـه شرانـتـوم
قصبه‌سى دامنندن كذار ايدوب اول محلّده سن نهرينه ملحق اولور نهرمزبور
جسرندن عبور ايدوب وبرساعت قدر كيدوب پاريس شهرى كنارنده احضار
اولنان سرايه جمادى الاوّلـڭ طقوزنجى سبت كونى وصول و نزول مـيـتّسر
اولدى اطلس مشهوركه مرحوم كاتب چلبى تركى‌يه ترجمه ايتمشدر شرانـتـوم
قصبه‌سى حقنده بر غريب قصه يازر قصّه بو كه قصبهٔ مـزبـوره‌ده بـر مـحـل

واردرکه انده بر کمسه صدا ایتسه اول صوت بعینه اون اوچ دفعه مکرّر عودت ایتدوکی استماع اولنور بو امر عجیبدن زیاده تنقید واهتمام ایله سؤال ایلدک اصلا بیلور یوق و بونی عمریمزده ایشتمدک دیو جواب ویردیلر بویله بر محلّ وار ایمشده مرور زمانله منجل می اولمشدر اطلسده نیچون یازلدوغی معلوم اولمدی سرای مزبورده بر هفته مکث اولندی کیجه‌ده وکوندوزده خلقک کثرتی ورجال ونسانک وفرتی بروجهله ایدیکه قابل تعبیر دکل ایدی رجال و نسانک کبباری کیمی تبدیل وکیمی اشکاره کلورلر دوکون اولدقده بو مرتبه زحام اولدوغی کورلمشدر ایکینجی کونده بونلرده مخصوص بر منصب وارکه صاحبنه انتوره دوقتور دیرلر ایلچیلره مخصوص خوش کلدیکز دیمکه والایه بندرمکه وقراله کتورمکه متعیّن ایمش اول کمسه کلوب قرال جانبندن تهنیهٔ قدوم ایلدی وایکی کوندنصکره ینه کلوب قرالمز بازار کونی وقت ظهرده سزی شهره دعوت ایدر مخصوص خانه احضار اولنمشدر وکزیده عسکرینی مزیّن لباسلرله الایکزه وسلامکزه طورمق ایچون ترتیب ایتمشلردر و سزی کتورمکه باش مرشال تعیین اولنمش ایدی اسب ایله الایه کلەمز زیرا کندو اختیار و علیل اولوب اسبه بنمکه قدرتی اولمدیغندن ایکینجی مرشال دستره تعیین اولندی انشاء الله بازار کونی نصف نهاردن مقدّم قرال هنطوی ایله سزی الایه بندرمکه کلور وکندو ایله رفاقت ایدرسز دیدی وایرنەسی مسفورک بررفیقی دخی وار ایمش که اول دخی ایلچیلر خصوصنده مامور وناظر ایمش کلوب الایکز ترتیبنی دفتر اتمکه کلدم سوار اولاجق قاچ ادمکز واردر قرال اخورندن مکمّل اتلر کتوره‌لم وقاچ یدک چکیله‌جکدر ونه ترتیب اوزره الای یورتمک مراد

ایدرسز بیان بیورك که اکا کوره حاضر وترتیب ایده‌لم دیدی بزکندومز بش آت بیله کتورمش ایدك ایکی اسب ساده لازمدر که یدی یدك تمام اوله برینه بز سوار اولوب التی یدك کش اسبی لازم دروقرق سکز نفر دخی سوار اولمغیچون مکمل آتلر لازمدر دیوب دفتر ایلدی بازار کونی اولدقده اوغلمز دیوان افندیسی ایچون بر مرصع لجاملو قسراق وکتخدامزه مناسب اسب و سائرلرینه دخی علی مراتبهم وجهٔ مناسب اوزره مکمل آتلر ایله مقدما استقبالمزه یدکلر ایله کلان قرال میراخورلرندن موسیو قونیار کلوب هرکسه توزیع ایلدی بعده مرشال دستره انتوره‌دوقتور ایله قرال هنطوبنه سوار اولمشلر کلدیلر بزدخی استقبال رعایت ایلدك قرالمز کندو هنطوبنی سزك ایچون کوندردیلر و جمله کبار دولتمز کندو هنطولرینی سزه اکراما کوندرمشلر در دیو یوز قدر مزین ورعنا هنطولر کلدیلر بعده انتوره دوقتور ثانی خیری وقتدر اذنکز ایله الایی یورتمکه باشلایه‌لم دیوب قالقدی مقدما قرالك کندویه مخصوص آتلو عسکرندن بر رجمنت یوریدوب اردنجه بزم ادملری سوار ایدوب بر مقدارینه کورك کیدروب اللرینه توفنکلر ویرمشیدك انلری یوریدوب بعده بر مقدارینه دخی کزاکه کیدروب اللرینه مزراقلر ویرمشیدك انلری یوریدوب اردلرنجه اغوات مقوله‌سی صقاللو اولانلر یوریوب بعده امام افندی ایله قپوجیلر کتخداسی و بعدهما اوغلمز ایله کتخدامز همعنان اولوب عقبلرنجه التی عدد یدك اغوکسه‌لر ایله مزین و مسرج چکدریلوب تمامنده قرالك میراخوریله ترجمان کیدوب کندومزدخی دیوان بساطی وعبایی ایله مسرج براسبه سوار اولوب کاتبی دستار و فراجه سمور کورك ایله یمینمزده مرشال و یسار یمزده

انتوره دوقتور ایله عزیمت اولندی و عقیبمزده دخی بر رجمنت آتلو
ایله دیزیلوب بعده هنطولر علی مراتبهم دیزلدیلر پاریس شهرینك
سوقاقلری غایت وسعتلیدر یان یانه بش التی عربه کتمك ممکن ایکن
بعض محللرده زحام ناسدن اوچ سوار کوجله مرور ایدردك یانمزه التی
عدد چوقه‌دار المش ایدك اطرافمزده کیده‌میوب اوکمزجه کیدرلردی
وسوقاقلرده ایکی طرفده پیاده وسواری عسکری جسته جسته دیزیلوب
خلق دخی اونراون بشر قات قات دیزلمشلردی کویا شهرده اولان جمله
خلق الای سیرینه کلمشلر ایدی وخانه‌لری دوردر بشر قات اولوب پنجره‌لری
سوقاغه ناظردر هرپنجره‌یه کنجایش پذیر اوله‌جق رتبه‌دن افزون
مرد وزن وبچه متزاحم اولمشلر ایدی عثمانلو کوردکلری اولمیوب عجب نه
اصل ادملردر دیو اعلی وادنی کورمکه طالب اولمشلر ایدی وقرال وعمیسی
ووصی دولتی اولان دوقدورلیان و بالجمله رجال دولت وکبار شهر برر خانه‌یه
کلوب سیر و تماشایه طورمشلردی بزلر ایسه بحر ایله کلوب بزده الای
کوسترمك اسبابی کما ینبغی مهیا دکل ایکن عون باری ایله پاریس
شهرنده بویله مزین الای اولمشدر دیو اقرار واعتراف ایلدیلر بو ترتیب
اوزره احضار اولنان خانه‌یه نزول اولنوب سلامه طوران عسکری دخی علی
الترتیب خانه‌مزك اوکندن کذار ایدوب تمامنده مرشال دخی وداع
ایدوب خانه‌سنه کتدی بنه رجال ونسا کیمی زیارت کیمی سیر طریقیله
تزاحم اوزره کلوب چریکونیا و قومپلمنته‌لر ایله مجلسمز مالامال ایدرلردی
خصوصًا طعام ایدیکمزی کورمکه زیاده طالب اولورلاردی فلان کمسه‌نك
قزی و فلان کمسه‌نك قاریسی طعام یدوککزه باقمغه اذنکزی رجا ایدرلر

دیو خبرلر کلوب کیمنی دفع ایده‌میوب ناچار رخصت ویردک پرهیزلری
وقتنه مصادف اولمغله کندولری اکل ایتمیوب سفره‌یی احاطه ایدوب
سیر ایدرلردی مالوف اولدوغمز معنا اولمامغله بزه زیاده کران کلوردی
وخاطر ایچون صبر ایدردک انلر ایسه سیر طعامه مالوف اولمشلر فرضا قرالک
طعام یدوکنی سیره طالب اولنلره رخصت ویرلمک عادتلری ایمش دخی
غریب بو که قرال فراشندن نه اصل قالقارونه اصل کینور سیر ایتمکه کیدرلر
ایمش بناء علی ذلک بزه دخی بو کونه تکالیفلر ایله تقلت ایدرلردی
ایکی کوندنصکره ینه انتوره‌دوقتور کلوب جمعه کونی قرال سزی دعوت ایدر
انشا الله کیدرسز وسزه اکرامًا وتعظیمًا پرنچس لانبسکی تعیین ایتمشلر در
معًا کلورز وکالاوّل همعنان کیده‌رز و بو آنه‌دک کلان ایلچیلره مرشال
و پرنچس تعیین اولندوغی یوقدر لکن پادشاهمز سزه زیاده محبّت ایتمکله
تعظیم و تکریم مراد ایدرلر دیو وافر قومپلمنتالر ایلدی و اوّلکیدن زیاده
الای ترتیب اولنمشدرونامۀ همایونی تسلیم ایتدکده جوابکزی لالا ویره‌جکدر
وقرالمز ایاب وذهابکزده قایم بولنه‌جقدر سز دخی دوستلغه لایق معامله نه
ایسه اویله ایدرسز دیدی وکتدی جمعه اولدقده پرنچس لانبسک ایله
انتوره‌دوقتور کلدیلر کالاوّل خلقمزی ترتیب ایدوب انجق قلیجلر
قوشانمیوب و توفنک ومزراقلر ویرمدک واوغلمز دیوان افندیسی
مقامنده اولمغله نامۀ همایون شوکت مقرونی النه ویروب انک ایچون
بر مرصّع لجاملو قسراق کتورمشلر ایدی اکا سوار اولوب اوکمزه الوب
کندومز دخی کاتبی دستارو فراجه سمّور کورک ایله دیوان رختی وبسطیله
اکرلنمش کندو اسبمزه سوار اولوب پرنچس لانبسک یمینمزده وانتوره دوقتور

یساریمزده عزیمت ایلدک قرال عسکرینی بزه سیر ایتدرمک ایچون بعض اطرافده قشلاقده اولان پیاده و سوار رجمنتلرین کتوردوب واکثرنه مجدداً لباسلر قطع ایتمشلر و جمعاً اوتوز بیکدن متجاوز عسکر ترتیب ایدوب اولدوغمز خانه‌دن قرال سراینه‌دک دیزلمشلردی واقعا قتی پاک وکزیده و توانا عسکر مشاهده اولنمشدر وقرال سراینه باغچه طرفندن واریلوب باغچه ایچنه دیزیلان رجمنتلرک برینه آق آتلو و برینه سیاه آتلو دیرلر ایمش بو ایکی رجمنت جمله عسکرک زیاده معتبری ایمش و بونلرک نفراتی جمله کبار وکبارزاده‌لر وبکزاده‌لر در قپودانلری دخی جمله‌دن معتبردر و قرالک خاص عسکر در کرک اسبلری وکرک لباسلری زیاده پاک ایدی سرای قپوسنک نردبانی دیبنده یناشوب آتدن اینوب قپودن ایچرو کیردکده تنفس ایتمک ایچون صاغ طرفده بر اوطه‌یه کتوردیلر قرالک کتخداسنک اوطه‌سی ایمش موسیو لدوق دیرلر قرالک قریب خصمیدر بر مقدار استراحتدنصکره قالقوب یوقاری نردبانه عزم ایتدک هر مقامه وارلدقده رجال دولتدن برر کمسه استقبال ایده‌رک دیوان خانه قپوسنه کلدک خلقک کثرتی بر مرتبه‌ده ایدیکه استقباله کلانلر اطرفمزی احاطه ایدوب کوجله کذار ایدردک هله دیوان خانه قپوسندن دخی اون ایکی ادم ایله کذار ایلدک قرالک تختی قربنه وارنجه ایکی طرفدن دوکون اونده وضع اولنان سریرلرکبی برقاچ یوز سریر بربرندن یوکسک وضع و ترتیب ایتمشلر بونلرده نه قدر کبار قاریلری وقزلری وار ایسه وقرالک خصملری پرنجیزه‌لر جمع اولوب مجوهر و مشعشع لباسلر ایله اونورمشلر بز دخول ایتدکده جمله‌سی قیام ایتدیلر قریب اولدوغمزده قرال دخی قیام ایلدی نامهٔ

همايون شوكتمقرونى اوگمزه الماش ايدك الهزى كوكسمزه قويوب بعده نامه همايون الوب قريب اولديغمزده تمنا ايدوب شوكتلو عظمتلو قدرتلو پادشاه اسلام ولى نعمتم افندم سلطان احمد خان ابن السلطان محمد خان حضرتلرينك نامهٔ همايون شوكتمقرونلريدر ديو وزيرينك النه تسليم ايلدك بعده صاحب دولت حضرتلرينك نامه‌سنى الوب بو دخى دولتلو سعادتلو وزير اعظم وداماد محترم ابراهيم پاشا حضرتلرينك نامهٔ عاليشانيدر ديو وزيره النه ويردك بو ايكى دولت بيننده قديمدن مرعى اولان قوى دوستلغى تأكيد ايچون ودولتلو وحشمتلو فرانچه پادشاهى حضرتلرينه اولان محبت ومودّت واعتبار ورغبتلرينى عيان وبيان ايتمك ايچون ايلچيلك ايله بنى ارسال ايلديلر ديدم قرال اون بر ياشنى تمام ايدوب اون ايكى ياشنه باصمش غايت حسن وجمال صاحبى اولوب الماسلره مستغرق زرّين لباسلر ايله مجلسده شعشعه انداز اولمش ايدى كندو جوابه تصدّى ايتميوب لالاسى اولان مرشال دويلروا شوكتلو قدرتلو آل عثمان پادشاهى حضرتليرينك نامه‌لرندن وايلچيلكه جنابلرينك انتخاب اولندوغندن قرال حضرتلرى زياده محظوظ اولمشلردر ديو جواب ويردى ووصى اولان دوقدورليان قرال ياننده و سائر اقرباسى دخى يمين ويسارنده بالجمله قائم طورررلر ايدى بعده بنه الهزى باشمزه قويوب عودت وبر قاچ خطوه‌دن الهزكوكسمزه قويوب وداع ايلدك نردباندن اينوب بنك طاشنده سوار اولوب كلديكمز ترتيب اوزره خلقى وعسكرى تماشا ايدردك منزلمزه نزول ايلدك بو يوم جمعه روز نوروز ايدى قرال سراينى وقپولرينى يوز نفركمسه قپودانلريله دائما بكلرلر انلره سويس ديرلر فرانچه ايله نمچه بيننده

ساکن باشقه بر قومدر هر کیم استیجار ایدرسه اکا ایجار اولنورلر وزیاده خشونت و رعونت صاحبلری وتنبیه ایله متنبه اولور قوم اولدقلرندن بکجیلکه انتخاب ایتمشلر حتی حکایت ایدرلرکه ورسالیه‌ده بر سویسی قپودانی باغچه قپوسنه قویوب صاقن ایچرو بر فردی قویوویرمه دیو تنبیه ایلمش قرال باغچه‌ده کزنمک مراد ایلمش قپویه کلدکده سویس حربه‌سین قپویه وضع ایدوب کمسه‌یی قویوویرممک ایچون بکا تنبیه اولندی دیمش بن قرالم دیدکده خوش اما بکا تنبیه مطلقدر دیمش بر مقدار التون عرض ایلمش بنی اقچه ایله الدادوب کونک چالدرمق وعرضم یقدرمق مراد ایدرسز دیمش کروهٔ مسفوردن اون ایکی نفر بر اون باشی ایله قپویی بکلمک ایچون تعیین ایتمشلردی واقعا کوزل خدمت ایدرلردی نه که تنبیه اولنورسه سرمو تخلّف محال ایدی وایرته‌سی کون قرال ایچون ترتیب ایتدوکمز هدایا که کتخدامز ایله وزیره کوندردک بز ایصال ایده‌رز دیو جواب ایتمشلر ملوکی رخت وبساط ایله و غایت مصنع الوان صرمه ایله اشلنمش بیاض دیبا کسمه وزین ورکاب سیم مخصوص ایله طونانمش مدلّلو و برده یلکندزو برتیرکش صغیرکه کمانی وتیرلری غایت تکلّفلو وتیرکش دخی زیاده مصنع صرمه ایله اشلنمش ایدی و طقوز طوب دیبای رومی والتی طوب هندی اغابانی وبر قاقم کورک وسکز شیشه دهن بلسان خالص ایدی وصی نک دخی رسم ملوکانه اوزره کندویه ایلچیلری بولشدریجی انتوره‌دوقتوری وار ایمش کلوب وصی یارین سزی دعوت ایدر انشاء الله صباح هنطو ایله سزی الورم لکن خلقمز سزی سیر و تماشایه غایت هوسکارلردر اسبکزه سوار اولسه‌کز خلقمزی ممنون ایتمش اولوردیکز دیدی صباح کلدکده بز دخی قراله کتدوکمز

هیت اوزره اسب معهودیمزه سوار اولوب وادملریمز سوار اولمق ایچون آتلر کتورمشلر ایدی بالجمله سوار اولوب کالاول آلای ایله عزیمت ایلدک کندونک آتلو رجمنتی اوکمزه دوشوب ویوللرده جسته جسته عسکردن بر مقدر کویا سلامه دیزلمشلردی واروب بنک طاشندن ایندکده کتخداسی وقرال انتوره دوقتوری استقبال ایدوب بر مقدار استراحت انمزیسز دیو کتخدا اوطه‌سنه دعوت ایدوب خلق آتلرندن اینوب جزمه‌لرین تطهیر ایدنجه تنفس اولنوب بعده قالقدق وصینک سرایی غایت مصنع ووسعتلی اولوب بربرندن کچه زر اندر زر دیوان خانه‌لری واوطه‌لری وار ایدی وکثرت ناس لا یعدّ ولا یحصی ایدی کندو نهایتده‌کی دیوانخانه‌سنده اسکمله نشین اولوب آیین ملوکانه اوزره ترتیب دیوان ایتمش ایدی بزی کوردکده قیام وایکی اوچ خطوه استقبال ایدوب شابقه‌سن چقاردی بز دخی رسم مودّته رعایت ایله الیمزی کوکسمزه قویوب وقتکز خیر اولسون دیدک ونامه‌یی الوب دولتلو عنایتلو وزیر اعظم وداماد محترم ابراهیم پاشا حضرتلرینک نامهٔ عالیلریدر دیدوکمزده کندو الین اوزادوب یدًا بید اخذ وقبض ایلدی بو طول دراز بحر و برّ سفرلرین اندوکمزه کوره الحمد لله تعالی سزک کبی بر عالیشانله کورشمک میسّر اولمغله جمله زحمتلری فراموش ایتدک دیو جمیله قصد ایتدک واقعا تولوندن اوته برّ سفرلرنده چکلان مشقتلر بیان اولنمق لازم کلسه نه ورق اسمانه کنجایش پذیر اولماز ایدی اول دخی سعادتلو وزیر اعظمک نامه‌سندن وسزک کبی بر عالیجنابی ایلچیلکه انتخاب ایتدکلرندن وبو مراسلات وتأکید محبّت بزم وصیلکمز ایامنه مصادف اولدوغندن زیاده ممنونم دیو جواب ویردی بعده وداع ایدوب عودت ایلدک

اول كون هوا بر مقدار حارّ اولوب زحام ناسدن عسرت حركت سببيله بى تاب اولمغله هنطوه سوار اولوب منزلمزه نزول ايلدك ودخى ايرتەسى وزير مقامنده اولان ارشبوق دە قامبرى يە واروب كورشدك قهوه ايلە شكرلمەلر شربتلر كتوروب تعظيم و تكريم ايلدى بونلرڭ بر قاچ وزيرلرى واردر كە مينسترى ديرلر ورتبەده اعتبارلرى مرشاللردن ودوقەلردن بيلە دوندر هربرى امر معهوده موكّل اولمشدر واحدهما اخره مداخلە ايتميوب هر برى مأمور اولدوغى خدمتنده مستقلّدر مسفور امور خارجيّه وكيلى ايدى مثلا جنك و صلح تدبيرين ايتمك كبى و جمله تجارت امورين كورمك كبى واطراف واكنافدن كلان ايلچيلرڭ مصلحتن بتورمك كبى واستانه سعادتنه كلان ايلچيلرڭ عزل و نصبنه قدرتى واردر خصوصًا مسفور وصينڭ غايت مقرّب ومعتبرى ايدى قامبره قلعەسنڭ پسقپوسى بر پاپاس ناسپاس ايدى ارخياپسقپوس ديرلردى ارخيا حاكم مستقل ديمكدر بزمسفوره دعوت اولندوغمزده بعده بزده كندولره واررز ديو ترجمان خبر كتورمش ايدى دخى ايرتەسى وصىّيه احضار ايتدوكمز هديّه كە وزيرانە دونانمش مكمّل براسب والتى طوب ديباى رومى و بر قاقم كورڭ ودورت طوب هندى اغابانى واوچ عدد فرنك پسند مقرمة و التى شيشه دهن بلسان كتخدامز ايلە ارسال ايلدك دريا قپودانى اولان موسيو قونتوده تولوزه يه عنايتلو صاحب دولت افنديمزڭ مكتوبلرى وار ايدى بو اثناده چفتلكنه بر قاچ كوندنصكره قرالڭ لالاسى اولان مارشال دويلروايه واروب صاحب دولت حضرتلرينڭ مكتوبلرى وارايدى ويردك بزه زياده تعظيم واكرام ايلدى مسفور قرالى حجرهٔ تربيتەسنه المش بر پير ايدى وقرال سراينده

اولوب بیله یاتوب قالقوب برآن یانندن منفک اولمازدی بز کندوایله
تنها صحبت ایدرکن قرال شکاف پرده‌دن بزه نگاه انداز اولوردی
بعض مسیره سیرینه کتمک مراد ایتدکچه بحر ایله کلدیکمزدن و سوار
اولاجق آتلریمز اولمدوغندن زحمت چکردک زیرا فقط اوچ اسب
کتورمش ایدک انکدخی برینی وصی‌یه ویروب ایکی قالمش ایدی هله
بر آی مرورندنصکره ایکی هنطو تدارک ایتمشلر ارسال ایلدیلر اقتضا
ایتدکچه سوار اولوردق بر قاچ کوندنصکره قرال شکاره چقاجقدر سیر ایتمک
استرسکز حظ ایدردیکز اکر رغبت ایدرسکز آتلر کتوره‌لم توابعکز سوار
اولمغیچون بزدخی برعالمدر دیوکیلجک اولدق اول کون کندوآتلریمزی
یدک ایدوب هنطوایله عزم ایلدک فنای شهره چقدقده قرال ایله ملاقی
اولدق قرال هنطوندن چقوب مدللی قدر برکوچک بارکیره سوار اولوب
التی کشی پیاده اطرافن الدیلر بز دخی هنطودن چقوب آته سوار اولوب
لالا ایله همعنان اولدق قرال اوکمزجه عزم ایده‌رک بر خیاباندن کذار
ایدوب بر سبزه‌زار صحرایه واردق جمله عنان کشیلک اولوب صف
باغلدیلر قرال آوجیلری شاهین و طوغان وصنغور وسیفی وبلبان مقوله‌سی
قوشلری سه‌پالرایله بوغازلرینه طاقوب کتورمشلر ایدی غایت بی نظیر
قوشلر ایدی وانواع وحوش وطیوردن مقدما صید ایدوب حاضرایتمشلرکاه
طیور قویوویروب ینه صید ایدرلردی وکاه طوشان قویوویروب سیفیلره
الدررلردی وطورنا وبالقچیین وقرنال وقراقوش صالبویروب شاهینلر ایله
تماشاسین ایدردک اوچ دورت ساعت بونلرک تماشاسیله ذوقلندک
بز لالا ایله صحبت ایدردک وقرال بزی تماشایی شکارتماشاسنه بدل

أیدوب کوزنی بزدن آیرمازایدی شکار تمام اولوب عودت ایلدك برایکی کوندنصکره موسیو قونتوده تولوز کلمش واروب کوریشوب صاحب دولت افندیمزك مکتوبنی ویردك مسفور قوجه قرالك صلبی ولد نا بحلالی اولوب منصبی دخی غایت بیوك ومعتبر اولمغله خلق بیننده قرال زاده‌لرك معتبری ایدی واردوغمزده نردبان باشنده استقبال ایدوب عودتمزده هنطوه سوار اولدوغمز محلّه‌دك تشییع ایلدی وبرایکی کوندن صکره لالا بزی زیارته کلدی واوغللرینی بیله کتوردی قرالمز سزی کورمکه اول قدر مشتاقدر که بولسه بزمله کلوریدی دیو وافر سبکروحلقلر ایلدی ینه ایکی کوندنصکره موسیو قونتوده تولوز دخی زیارتمزه کلوب کوروشلدی قراله ایلچیلری بولشدریجی کمسه که انتوره‌دوقتور دیرلر ایکی کشی اولوب بری کبیر وبری صغیردر کوچك انتوره‌دوقتور دعوتمزه کلوب بزمله معاً کیدوب بیوك انتوره دوقور موسیو قونتوده‌تولوز ایله بزی استقبال ایتمشلر ایدی بزه کلدوکنده بیوك انتوره‌دوقتور ایله معاً کلوب کوچك انتوره‌دوقتور مقدّم بزه کلمشیدی بزمله معاً استقبال وتشییع ایلدی مسفور شهزاده اولمغله بورسمه رعایت ایتمشلر ایدی برایکی کوندنصکره قرال سرایی قربنده برفرحفزا یر واردرکه قور دیرلر قرال کاهیجه کزنمک ایچون هنطو ایله کشت وکذار ایلر وشهرك کبار وقزلری وقاریلری دخی کلوب اول سبزه‌زاری وقرالی تماشا ایچون معاً کشت وکذار ایدرلر اکرکیدرسکز زیاده حظ ایدرسز وقرال دخی سزی کورمکه زیاده راغبدر دیدیلر پاریس خلقی عمرلرنده مسلمان کوردکلری اولمیوب وعثمانلو لباسنی دخی کورمدکلرندن بزلره حیران حیران باقرلردی

اوصافمزی قراله بیان ایتدکجه اشتیاقی مشتدّ اولور ایمش خصوصاً کندوسی طفل اولوب بویله نادیك شیلری کورمکه طالب لکن بزی اشکاره دعوت رسمه مغایر اولدوغندن صنعتله بزی قراله سیر ایتدرمك ایچون ترغیب ایدرلردی برکون قرال چقاجق اولمش بزه خبر ایتدیلر هنطو سوار اولوب قرال باغچه‌سی اوکنلك قورِه واردق قور میدان معناسنه‌در بش التی یوز قدر هنطو جمع اولوب قرالك کلمسنه منتظرلر ایمش قرالك اول فضاده کشت وکذار ایتمك ایچون مخصوص لالاسیله کندوسی اونوره‌جق قدر چهار کوشه قصر شکلنلك یاپلمش اطرافی کشاده زر ایله مزیّن بر هنطوی وارکه بزم هنطوی انگك یاننه کتوردیلر عنان کشیك اولوب مترقب اولدق درعقب قرال دخی باغچه‌سندن لالاسیله بر هنطوه سوار اولمشلر یانمزه کلوب بزه نکاهٔ التفاتله اشنالق ایلەرك اول مخصوص هنطوه سوار اولدیلر بز دخی هنطو ایچنلك قیام واشنالق ایدوب بزم هنطوی یاننه الوب کندو ایله کشت وکذاره باشلدق قور دیدکلری میدان بر واسع ولطیف چمنزار اولوب بلند قدّ اشجار ایله مالامال وبو اشجار اویله هندسه ایله دیکلمش که جمله نسبت واحدلك اوزره اولوب بربرندن تفاوتی یوق واقعاً تماشاسی غمزدا وسیری فرحفزا دردورت بش دفعه اول اشجار مرتّبه ایچنلك کشت وکذار ایلدك اول بی حساب هنطولر که پری پیکرنکارلر وسیمین کلعذارلر ایله مالامال ایدی انلر اطرافمزده معاً کشت وکذار ایدرلردی انلری تماشا دخی بر کونه حالت بخش ایدی اخشامه‌دك بو جلوه ایله وقت کذار اولوب بعده منزلمزه عودت ایلدك لالا مرشال بزه کلدکده قرال عسکرینك وقت جنکده ترتیب وحرکتلری نه کونه اولدوغنی تماشادن حظ ایدرمیسز دیو سؤال

ایتمش ایدی بز دخی اظهار رغبت ایتمشیدک یارین قرال عسکرینی
تماشایه چقاجقدر دیو مرشال خبرگوندرمش بزدخی ایرتەسی کون عزیمت
ایلدک بر خیاباندن گذار ایدوب بر مقام زمرد فامه واردق پیادە
عسکر بیراقلرین اچوب مدّ بصر منتهی اولنجیەدک بش التی قات صف
باغلیوب دیزلمشلر قرالک اقرباسی پرنجیزەلر ودوشیزە هنطولر ایلە قراله
منتظر اولدقلری جمعیّت کاهلە بز دخی مترقّب اولدق درعقب وصی اولان
دوق دورلیان اوغللریلە وبرقاچ مرشاللر ایلە ورجال دولتلرینک کباریلە
کلدیلر بزدخی سوار اولدق وآت اوزرندە کوریشوب حال وخاطرسؤال ایدرکن
قرال دخی لالاسیلە کلوب سوار اولدیلر لالا بزی یاننە الوب همعنان اولدق
قرال اوکمزجە عسکری تماشا ایدەرک صفک نهایتنەدک واردق بعدە عودت
ایدوب وسط صفە کلدکدە الارغەجە بر پشتە اوزرینە قرال چقوب بزی دخی
یاننە الوب همعنان عسکرە متوجّە طوردق بعدە میدان اچیلوب باش جنرال
آت سوروب بزملە عسکر اراسندە عنان کشیدە اولوب عسکرە متوجّە طوردی
دورت طبل طرف یمیننەدە ودورت طبل طرف یسارندە بعیدجە محلّدە
طوردیلر بعدە جنرال دستمالن چقاروب بر کرّە صالدقدە طبللری ضرب
ایتدیلر عسکر دخی فی الحال یکپارە تبدیل هیئت ایدە دوشدیلر بر دخی
صالوب ینە طبللری ضرب ایدنجە بر شکلە دخی کیردیلر هر دستمالی صالوب
طبللر ضرب اولندقجە تغییر شکل وهیئت ایدرلردی بر وجهلە کە کویا
جملەسی شئ واحددر هر اشارتدە کاه توفنکلربن قولە الوب کاه دز چوکوب
کاه قالقوب کاه یمینە کاه یسارە توجّە ایدرلرایدی بر ساعت قدر بو حرکتلری
تماشا اولندقدن صکرە عودت اولنوب ینە بر مناسب محلّدە طوردق

عسکر دخی رجمنتلریله وبیراقدارلریله کیرو معًا کروه الای ایدوب اوکمزدن کچدیلر واقعًا پاک وملبّس وتوانا عسکر ایدی تمام اولدقده قراله وداع ایدوب منزلمزه عزم ایلدک بر ایکی کوندنصکره منستری ده لاکیر دیرلر بروزیرلری دخی وارکه امور سفریّه یه موکّل زیارتمزه کلوب کورشدک اثنای صحبتده بزم عسکریمزدن مجروح وعمل مانده اولنلر تعیّش ایتمک ایچون مخصوص برسرای یاپلمشدرکه سیره شایسته در سزی اول محلّ تماشایه دعوت ایده‌رز امیدم بودرکه زیاده حظّ ایدرسز دیدی بزدخی اجابت ایدوب ایرته‌سی واردق عظیم جمعیّت ایتمش شهرک بنام قاریلرینی دعوت ایدوب کتورمش وشکرلمه ونواله خصوصنده زیاده تکلّف ایلمش بر بزم عالی طرح ایتمشکه تعبیر اولنماز قرق اللی قدرکوناکون سازنده‌لر کندولره مخصوص نیچه کورمدیکمز سازلرله بزتناول اطعمه‌یی تمام ایدنجه نغمه پردازلق آیتدیلر بر جنبش لطیف ایدیکه انجق اولور، بعده سرای تماشاسنه قالقوب کندوسی اوکمزه دوشوب انده ساکن اولان عسکریدن خسته اولنلری تیمار ایلدکلری محلّه کوتوروب بش التیوز قدر پاک فراشلر کوردک وعمله وخدمه‌سی دیزلمشلر وبعض خسته‌لر فراشده وطبیبلر یانلرنده اماده ولوازم نه ایسه جمله اماده بونلری کوردکدن صکره دوا خانه‌لرینه واردق بر قاچ بیک بلور مدوّر شیشه انواع ادویه ایله مملو مجراته وضع اولنمش نیچه درلو هاونلر والکلر واجزایه متعلّق آلتلر ترتیب اولنمش غایت پاک محلّ ایدی بعده اتمک فرونلرینه واردق وافر نان طبخ اولنمش خرجی وخاص وار خرجی نان دخی بیاض ایدی اندن مطبخلرینه واردق صنعتله چرخله دونر کباب شیشلری

وار بتون قیونلری کچورمشلر بریان ایدرلردی ووافر قزغانلر دخی چوربا ایچون اوجاغه وضع ایتمشلر ایدی بوندن صکره خلقک طعام وقتیدر سیرایدیکز دیو ترغیب ایتدیلر خاطرلری ایچون واردق مخصوص طعام یمک ایچون قوغوشلر یاپلمش هر بر قوغوشده ایکیشر صره سفره قومشلر هر برینه ایکیشر یوز ادم صغار هر دورت ادمک اوکنه بر لنکر بریان و بر لنکر چوربا ودورت اتمک ودورت برداق شراب قومشلر مخصوص سفره جیلری وار خدمتلرین ایدرلر بونلری سیر ایتدروب عرض کالا ایتدیلر نفس الامرده کوزل ترتیب مشاهده ایلدک اوچ بیک قدر عمل مانده موجود ایدی واول سرای غایت وسعتلی واوچ قات کارکیر بنا اولنمش بروسیع محلّ ایدی واول سرای یاننده برکلیسا بنا اولنمش قبّه‌سی بلند و غایت خوش طرح زر اندر زر نقوش عجیبه ایله تزیین اولنمش وسماغی مرمرلر ایله فرشی دخی پر نقش ونکار ایدی وغایت تکلفلی یاپلمش برکبیر ارغنون وار ایدی کلیسایی سیر ایدرکن نغمه پردازلق ایدرلردی مسموعمز اولمیان سازی مشاهده ایلدک غایت عجیب سازایدی بر قاچ کوندنصکره لالا مرشال ضیافت ترتیب ایدوب بزی بدعوت ایلدی قرال سراینده اولمغله اول محلّه واردق بزه عظیم اکرام ایلدی قرالی کورمکدن حظّ ایدرمیسز دیو سؤال ایلدی بزدخی اظهار شوق ایتدک طعام حاضر اولنجه سزه قرالی سیر ایتدوره‌یم دیو الیمزه یاپشوب کیتدک قرالی مقدّما نامهٔ همایون تسلیمنده بولشدوغمز دیوانخانه‌ده بولدق بر قاچ بکزاده‌لر ایله کزینور ایمش لالاسیله معًا بزی کورنجه طرفمزه توجّه ایدوب ملاقی اولدق وافر محبّت آمیز مصاحبتلر اولندی جمله لباسمزی

وخنجریمزی یکان یکان تماشا ایلدی لالا مرشالّ قرالمزڭ حسن
وجمالنه نه دیرسز دیو سؤال ایلدی ما شاء الله حقّ تعالی بد نظردن صقلسون
دیدک هنوز اون بر یاشنده دورت آیلقدر شمدی بو قدله مناسب
الاعضا اولمزمی خصوصًا صاچلری عاریتی دکلدر باقڭ دیو قرالی
طونوب ارقه‌سنه چویردی بز دخی اول سنبل صاچلری مسّ ایتدک
واوخشادق واقعًا صرمه سی کبی همواریکپاره میانندن دراز ایدی
بعده رفتاری دخی کوزلدر شویله بر یوریسڭز کورسونلر دیوب قرال دخی
دیوانخانه میانه‌دک کیک کبی رفتار ایدوب ینه عودت ایلدی دخی
سرعتلی حرکت ایله قوشدوغڭزی دخی کورسونلر دیوب قرال دخی هروله
ایله میان دیوانخانه‌یه‌دک سکردب ینه عودت ایلدی مرشالّ بکندیکڭزمی
دیو سؤال ایلدی بز دخی فتبارک الله أحسن الخالقین دیو جواب ویردک
بعده دیوانخانه‌ده اویلنه اولان تصاویر عجیبه سیرینه اغاز ایدوب قرال
ایله معًا کشت وکذار ایلدک بعضیلرینی بو فلاندر دیو کندو تعریف ایدردی
اندن کندو اوطه‌لرینه کتوروب یکان یکان سیر وتماشا ایتدردی وکندو فراشنی
وخواجه‌دن اوقودوغی یرلری دخی کوستردکدن صکره وداع ایدوب طشره
چقدق طعام حاضر وسفره آماده اولمش طعامده زیاده تکلّف اولنمش ایدی
بعد التناول قرالڭ جواهرلرین سیر ایدرمیسز دیدی حظّ ایدردک دیدک
بیورڭ کیده‌لم دیوب الیمزه یاپشوب ینه قرال اوطه‌سنه کیردک قرال قائم
طورردی بتون اوطه‌نڭ ایچنه خزینه‌دارلر جواهرلری فرش ایتمشلر یکان
یکان تماشایه باشلدق اوّلا اوچ قات لباس طاقمی کوردک بری انجوایله
الوان لعلّ ویاقوت ایله ترصیع اولنمش ایدی وبری دخی انجو والماس ایله

ترصیع اولنمش ایدی و بو انجولر فندق قدر پاک وبیاض وهموار کران بها انجولر ایدی و ایکی صرّه انجو کوردک جوز بوا قدر تخته اونوردقجه قرال اموزی باشنه اویزه ایدر ایمش بز دخی ابتدا بولشدقده اویزه ایتمش ایدی غایت کران بها جواهرلر ایدی وبر قونی ایچنده درّ یتیمه مالك ایمش بونك نظیری یوقدر دیو کوستردیلر جوز بوا جرمنده اول قدر مدوّر که کویا کرهٔ حقیقیدر وغایت بیاض وبرّاق وسوراخی یوق بر آیینه اوزرینه وضع اولندقده اصلا ساکن اولمیوب دائما حرکت ایدر درّ غلطان دیو استماع ایتدوکمزی رای العین مشاهده ایلدك وبو الماسلرده صاری الماسلر کوردك جوهریان زیتی تعبیر ایدرلر غایت معتبر در وبر قونی ایچنده دخی مثلث الشکل لاجوردی بر الماس کوردك غایت کبیر وسنکین ایدی وبرکوك یاقوت کوردك که مربع تراش اولنمش باش پارمق اوزونلغنده وبر الماس دخی کوردك که قریب العصرده بر انکلیزدن التی بیك کیسه اقچه‌یه اشترا اولنمش وسطی مربّع وایکی جانبی قبه‌لی غایت مصنع ایشلنمش زیاده بیاض وبرّاق اصلا عیبی یوق یوز اوتوز یدی قیراط ایمش واقعًا جوز رومیدن کبیر بر جوهر بی نظیر ایدی وقرال بعضی جوهرلری کندوسی الیمزه ویروب کوسترر ایدی بو اثناده مرشال قرالدن سؤال ایدوب بوجوهرلر کیمکدر دیدی قرال دخی کیمك اولسه کرك در بنمدر دیدی یوق سنك دکل تاجکدر دیدی بونلرده عادت بو ایمش که قرال صبی اولسه حدّ بلوغه ایرمینجه تاج کیدرمزلر ایمش بو جهتدن استقلالی ناقص اولمغله بر معتمد کمسه‌یی وصی نصب ایدوب حلّ وعقد امور سلطنتی اکا تفویض ایدرلر ایمش بونك دخی عمّ کبیری دوق دورلیان

وصی اولمشیدی مرشالک مرادی سن کما ینبغی بو جوهرلرك تصرفنه مالك اولامزسن تا که حد بلوغه یتشوب باشکه تاج کیوب مستقل اولدقچه دیو تربیه ایتمکدر دیدیلر ینه قراله وداع ایدوب طشره چقدق جوانب اربعه‌ده سرحدلرندن وقریب یرلرنده مالك اولدقلری قلعه‌لرك صغیر وکبیرنی صحرالریله و باغچه وکوهسارلریله نهر ووارشیله نشیب وفرازیله مجسم رسم ایتمشلر انلری تماشا ایتمك کویا اول قلعه‌لرك هربرینی بتمامها مشاهده ایتمك کبیدر زیرا اول قدر تقیید واهتمام اولنمشدرکه هر قلعه‌نك صوقاقلری وخانه‌لری وکلیسالری وکوپریلری بعینه مطابق رسم اولنمشدر و بونك حسن ولطفی بودرکه بر قلعه‌یه دشمن ظهور ایتسه نه جانبدن کلمه‌سی ممکندر و نه طرفنه استحکام ویرمك لازمدر معلوم اولور وقرال دخی رای العین مشاهده ایتمش کبی اولور وبو رسملر حصوله کلنجه دنیالر قدرمال خرج وصرف اولنمشدر وبو رسملری دکمه کمسه‌یه کوسترمزز اکر مراد ایدرسکز سزلره سیر ایتدرز دیدیلر بز دخی حظ ایده‌رز دیدك هنکام محاصره ومحافظه‌ده قلعه‌لر امورینه واقف وناظر اولان جنرال اوکومزه دوشوب بر کبیر وطویل دیوانخانه‌یه کلدك مفتاح ایله قپوسن آچوب کیردك یوز یکرمی بش قلعه رسم اولنمش هر بری بر صفه قدر سریر اوزره وضع اولنمش واقعا اویله دقت ایتمشلرکه بر قلعه‌نك اطرافنده اولان طاغلری وصحرالری چمنلریله واغاجلو اولان یرلری پارمق قدر مجسم ایپکدن یپراقلی اغاجلریله وصولر نه طرفدن کلوب قلعه‌یی احاطه یاخود وسطندن ونه جانبندن کذار ایتمشدر وکوپریلری نیجه وضع اولنمشدر وقلعه‌نك خندقی وقپولری نه وضع اوزره در وشهرك

ضوقاقلرینڭ وسع وضیقی وخانەلرینڭ پنجرەلری دخی کویا شهر ایچندە تماشا ایدر کبی مشاهدە اولنوردی وبعض فتح ایتدکلری قلعەلری نە طرفدن محاصرە ایتمشلر ونیجە مترس المشلر انلری دخی کوسترمشلر ایدی نفس الامردە بونلرە امعان نظر ایلە بقلسە هر قلعەنڭ احوالنە کرکی کبی وقوف تحصیل ایتمک میسّر اولور هرنە قدر چوق مال خرج ایتمشلر ایسە دخی ینە تجارت رابحة ایتمشلر اثنای سیردە قرال طوراماش ینە یانمزە چقە کلدی غالبا ایلچی افندی‌یی کورمکدن حظ ایدرسز دیدیلر بیلورم اول دخی بنی کورمکدن حظّ ایدر دیو جواب ویردی بر مقدار تماشادن صکرە چقوب کیتدی اول کون قرال ایلە اوچ دفعە کورشمک اولدی بز دخی برایکی ساعتدە جملە رسملری تماشا ایدوب بعدە لالا مرشال ایلە وداعلشوب خانەمزە کلدک پاریس شهرینە مخصوص بر لعب وار ایمش کە اوپارە دیرلر ایمش عجایب صنعتلر کوستررلر ایمش عظیم جمعیّت اولور ایمش کبار شهر واررلر ووصی دخی اکثریا واروب قرال دخی کاهیجە کلور ایمش آنی سیر ایدەجک اولدق بر کون انتورەدقتور معهود قرال جانبندن بر هنطو کتوروب اتباعمزلە بزی الوب کیتدک وصینڭ سرابینە متصل بر یرە واردق اول محلّ مخصوص اوپارە ایچون یاپلمش علی مراتب النّاس هرکسڭ مخصوص اونوراجق یری وار بزی قرال اونوردوغی یرە کتوردیلر قرمزی قطیفە ایلە دوشنمش ایدی وصی دخی کلمش یرندە اونوردی ورجال ونسا ایلە مالامال اولمش ایدی ویوزدن متجاوز انواع ساز حاضر ایدی اخشامە بر ساعت وار ایدی هر طرفی قپالی اولمغلە بر قاچ یوز بال مومی یانمش وبللور آویزەلردە دخی

بیحساب موملر یانمش ایدی اول محلّ زیاده تکلّفلی یاپلوب جمله
طربزونلری وعمودلری وجداران اربعه‌سی وسقفی حلکاری اولوب وکلان
نسا دیبالره وجوهرلره مستغرق اولوب موملرڭ شعله‌سندن بر حالت فزا
پرتو ظهور ایتمشدر که تعبیر اولنماز و پیشگاهمزده سازنده‌لر اولدوغی
محلّده بر منقّش کبیر پرده اوبخته ایتمشلردی تمام یرلشدکدنصکره ناگاه
اول پرده رفع اولنوب وراسندن بر سرای عظیم ظهور ایلدی صحن سرایده
بازنده‌لر لباس مخصوصلریله ویکرمی قدر پری پیکر مرصّع لباس
وفستانلر ایله مجلسه تکرار شعشعه انداز اولوب سازلر دخی یکپاره سروده
اغاز ایتدیلر بر مقدار رقص اولنوب بعده او پاره‌یه باشلدیلر بونڭ مادّه‌سی
بر حکایه‌یی مجسّم کوسترمک هر حکایه‌یی بر کتاب ایدوب باصمشلر
جمعًا اوتوز کتاب اولمش هر برینڭ ادی وار هر مجلسده بر کونه
حکایه‌یی هنوز ظهور ایده‌یور کبی کوستررلر بزم اولدوغمز مجلسده بر
پادشاه وار ایمش بر غیری پادشاهڭ قزینه عاشق اولمش وطلبکار اولمش
اما قیزی دخی بر غیری پادشاهڭ اوغلنه عاشق ایمش بینلرنده کچن
سرکذشتلری عینیله کوستردیلر مثلا پادشاه قزڭ باغچه‌سنه واره‌جق
اولدی نظرگاهمزده اولان سرای آن واحدده غیب اولوب یرنده بر باغچه
ظهور ایتدیکه لیمون و ترنج اغاجلریله مالا مال ایدی و بر وقت اولدیکه تضرّع
ونیاز ایچون کلیسایه واراجق اولدی اول باغچه یرنده فی الحال بر عظیم
کلیسا ظاهر اولدی و بینلرنده بینهمایی تودید و تفریق ایچون سحره‌یه
مراجعت اقتضا ایدوب درلو درلو سحرلر کوستروب انشبازلقلر ایتدیلر وآتلو
و پیاده عسکر ایله جنکلر کوستردیلر وکوکدن بلوت ایله ادملر اینوب ویردن

ادملر اوچوردیلر نتیجهٔ کلام اول قدر حیرت فزا شیلر کوستردیلرکه قابل تعبیر
دکل و رعد و برق کوستردیلر که هله کورلمدکچه اعتماد اولنمیه‌جقدر
عجایب و غرایب تماشا اولندی و حالات عشقی بر رتبه‌ده اظهار و اجرا
ایدرلردیکه کرک پادشاهک وکرک قزک وکرک شهزاده‌نک اوضاع
و اطوارلرینه باقلدقچه طبعه رقت کلوردی و بو اوپاره‌نک کبار ناسدن بر
معتبرکمسنه ناظری وار کثیر المصارف بر صنعت اولمغله ایرادنی دخی تطبیق
ایتمشلر و عظیم میری باغلمشلر وافر شی حاصل اولور ایمش و بو شهرک
خواصندن ایمش اوچ ساعت قدر وقتده تمام اولوب ینه خانه‌مزه کلوب
قرار ایلدک و ایکی کوندنصکره ینه انتوره‌دوقتور کلوب قرال سراینده اوپاره
جمعیتی اولاجقدر اکر کلورسکز غایت حظ ایده‌جکگز بی اشتباهدر قرال
ایله بر مجلسده اوتوررسز قرالک صاغ طرفنده اقرباسی وپرنچیه‌لر یری
واردر وصول طرفنده الچیلر یری واردر کلدکلرنده علی مراتبهم اوتوررلر وسز
جمله ایلچیلره تصدر ایدوب قراله قریب اوتوررسز دیدی بزدخی رغبت
ایدوب اول کون اولدقده وقت عصرده واردق قرال سراینده دیوانخانه
جانبنده بویله جمعیت ایچون مخصوص بر رقص خانه یاپمشلر اولکیدن
وسعتلی وغایت تکلفلی دورت دیواری مرمردن زر اندر زر تصاویر عجیبه
ایله مزین و سقفه وارنجه دورت قات نشیمنلر یاپلمش حلکاری مرمرطربزونلر
ایله غایت خوشنما محل ایدی واردوغمزده کبار قاریلرینک اکثری زر وزیوره
مستغرق مجوهر لباسلر ایله کلمشلر هربری بر نشیمنده قرار ایتمشلر بز دخی
نردباندن چقدق قرال ایچون بر اسکمله قومشلر جانب یسارنده اولان
اسکمله‌لرک اولنه قعود ایلدک وناسک کثرتی شهر اوپاره‌سنه غالب ایدی

قرال دخی بو اثناده کلوب یرنده قرار ایلدی صاغ طرفنده عمّ زاده‌سی
ما طموزل‌ده شارلوا قونده دیرلر بر مهپاره اوتوروب وصول طرفنه بر غیر عمّ
زاده‌سی ماطموزل‌ده لاروش سوریون قونتسی دیرلر بر نازنین جواهرلره
مستغرق کلوب اوتوروب بز دخی اکا متصل اوتوردق پیشکاهده ینه بر منقّش
ومصوّر پرده اوبخته اولمش ایدی ناکاه رفع اولنوب وراسنده رقص اولناجق
صحن پری پیکرلرله مالامال اولمش و بر شمس منیر کویا طلوع ایتمش
نمایان اولدی اول شمسک جرمی کبیر بنی قدر اولوب التوندن اویله
صنعت ایله یاپلمشکه وراسنده شمعلر فروزان اولمش کویا نور شمسک لمعانی
حالتی حسّ اولنوردی واوپاره سرود خانه‌سنک سازنده‌لربنی کتورمشلر
یکپاره نغمه‌یه سر اغاز ایدوب رقّاصلر رقصه باشلدیلر وبو رقص ایدنلر پرنچه
اوغللری ومرشال زاده‌لر ودوقه وبکزاده‌لر ایمش قرال مجلسنده بونلر رقص
ایدرلر ایمش قد وقامتده وسنّ وسالده اقران اولانلر سکزر سکزر رقص ایتدیلر
وبونلرک مخصوص رقص لباسلری وار جمله صرمه ایله دیبا اوزره ایشلمه وباشلرینه
دخی صورغوج شکلنده بر مرصّع سرپوش کیوب غالیه وغازه قدر حسنلرینه
امداد ایده‌یورلر اوپاره خلقی طاقمیله انده اولمغله عجایب وغرایب تقلیدلر
ایدوب اویونلر اوینادیلر مجلس تمام اولدقده قرال قالقوب کیدوب بز دخی
خانه‌مزه کلدک وصی اولان دوق دورلیانک شهره بر ساعت یرده بر
سرایی وار ایمش سانقلو دیرلار ایمش وحالا والده‌سی حیاتده اولوب انده
ساکنه ایمش غایت رعنا باغچه‌سی واردر فلان کون والده‌سی شهره کله‌جکدر
اکر سیر ایتمک استرسکز کیده‌لم اول کونده موسیو ده برون که جمله قرال
عسکرینک کتخداسی مقامنده در انده بولنوب سزه نُقل ونواله احضار

ایده‌جکدر دیدیلر اول کون وقت ظهرده هنطوه سوار اولوب کیتدک فناء شهردن باغچه‌یه وارنجه جمله خیاباندن کچوب هموار غرس اولنمش بلند اغاجلر اراسندن کذار ایلدک هله سرایه واردق بر طرح مطبوع تماشا ایلدک که تعبیر اولنماز وصی کلدکجه کندو ساکن اولدوغی اوطه‌لری کزوب اول قدر تحف کوردک که قابل تعبیر دکل و اناسنک اوطه‌سی دخی صرمه ایله اشلنمش قالیچه‌لر ایله تزیین اولنوب بی حساب تفاریق وضع اولنمش یکان یکان سیر و تماشا اولنوب طعامه مباشرت اولندی کرچه نُقل مقوله‌سی ایدی لکن معتبر نفایس احضار اولنمش ایدی بعده باغچه سیرینه مخصوص اولان هنطوه سوار اولوب باغچه تماشاسنه عزیمت ایلدک اوّلا بر حوضه کلدک که اطرافی بلند و بالا قدّ اشجار ایله محاط ایدی وسط حوضده بر فوّاره‌سی وار مزراقدن قالنک صو فوران ایدر ایدی واول بلند اشجاردن بر ایکی آدم بویبی یوقارو صچرادری وسؤال ایلدک یوز اللی قدم فوران ایدر ایمش بزم ذراع ایله اوچ قدم بر ذراعدر که اللی ذراع فوران ایتمش اولور واول قدر رشحه پاش اولور که شمس حوض اوزرینه پرتو انداز اولمغله قوس قزح شکلن مشاهده ایلدک بو فواره‌نک بتون اوروپاده نظیری یوقدر دیو خبر ویردیلر و بر حوض دخی کوردک که فرازدن نشیبه متوجّه منقش مرمرلردن نردبان ایتمشلر صولر اقدقجه قدمه‌لر مستور قالمغله یکپاره صودن بر نردبان کورینور و جسته جسته فوّاره‌لر قومشلر وار در اغزلری یاپمشلر بر حالت فزا ایله جریان ایدردیکه بالضّروره رؤیتی حالت فزا ایدی هموار اغاجلر دیکوب بربرینه متصل صوقاقلر یاپمشلر هر صوقاقده کیدر ایکن ایکی طرفی مزراق بوینجه سبز دیوار ایدیکه برکلر بربرندن متفاوت اولمیوب ساقلر اویله ملتفته که کویا

یکپاره کوریلوردی باغچه‌نڭ جرمی دورت ساعتلك قدر مسافه ایمش بزلر هنطو ایله بر بچق ساعت کشت ایلدك بوندنصکره ورسال بی مثال سیرینه کیده‌جك اولدیٖ تدارکمزی کوروب جمله اتباع ایله نقل ایلدك یول اوزرنده واقع مودون دیرلر قرالڭ بر معظم سرایی وباغچه‌سی وار ایمش یملك انده ایتمك اوزره قول اولنمش ایدی سحری عزیمت اولنوب ضحوۀ کبراده واردق بر سرای تماشا ایلدك که وصفی ممکن دکل موقع سرای بر بلند یرده واقع اولمغله جمله پاریس شهرنی تماشا ایدردی غایت خوش مقام ایدی طعام ینوب ینه اول باغچه‌یه مخصوص قرالڭ هنطوینه بنوب باغچه‌یی کشت ایتمکه باشلادق سانقلوده کوردوکمز ترتیب عجیب اوزره اشجار و سوقاقلر و سبزه دیوارلری فراموش ایلدك وقت عصره‌دك کشت کذار اولنوب ورساله عزیمت ایلدك اخشامه قریب کلدك بر سرای فرحفزای و بر طرح غمزدای مشاهده اولندیکه اوصاف بدیعه‌سنده قلم مشقوق اللسان مقدر البیان اولامز صباح اولدقده اول سرایڭ غورنوری وسائر موکّللری کلوب باغچه سیرینه بیورڭ دیدیلر قرال سیر ایدرکن سوار اولدوغی ایکی تکرلکلی بر مفرح عربه کتوردیلر دورت کشی چکرلر ابتدا بر محلّه کتوردیلر کویا که باشقه بر دایره بر برینه مناسب اشجار ایله مملو بر قوری بونلرڭ اراسنده هموار صوقاقلر ایتمشلرکی جمله‌سی بر برینه موصل و هر ملتقی‌ده برشادروان ایله بر خوش حوض پیچه ایتمشلر و هر بر شادروانده برکونه حیوانات شکلنده توجدن رسم ایتمشلر صوانلردن فوران ایدر جمله اول قورابچنده اوتوز طقوز عدد شادروان وارکه هر بری همایون نامه حکایه‌لرندن برحکایه‌یی حاکی اولمق اوزره وضع ایتمشلروقنغی حکایه ایدوکن برلوح

اوزره قازوب اشکال اراسنك قومشلر اندن بر يره دخى كلدك كه اوتوز ايكى عمود اوزره اوتوز ايكى كمر ايتمشلر و هر كمر التنده بر فواره قومشلر پرمق قالينلغنده فوران ايدر اندن بر كبير حوضه دخى كلدك كه وسطنده ايكى يوز اوتوز بش فواره وضع ايتمشلر اوچ قات وسطى سكسان قدم فوران ايدر ايكينجى قاتى دخى ناقص اوچنجى قاتى دخى ناقص مجموعى بر سيم سروى هيئتنده اولور و فواره لولەلرى باش پرمق دن قالندر اندن برحوضه دخى كلدك كه اطرافى ايكى قات سماقى مرمردن مصنع طربزون چورلمش وايكى طرفنده الوان مرمردن ايكى قصر ياپلمش و شادروانى يوز يكرمى قدم فوران ايدر سانقلو فوارەسندنصكره بوندن بلند فوران ايدر كورمدك وضرب ايله فوران ايتدكندن زياده رشحه پاش اولوب بر موزون سيم سرو اولوركه انجق اولوراندن برواسع محلّه كلدك كه حوضك وسعتى جملەيه غالب بش چفته بر قاچ قايقلرايله كزمك ممكن. وايكيشر صره باش پرمقدن قالن التمش عدد فواره ديزمشلر صو آقدقده التمش دانه كومش سروى ايكى صره دزلمش بويلە مشاهده اولنور واوچ محلّده دخى اوچ شادروان قومشلر هر برنده اون بشر فواره وار بونلرك فورانى خط مستقيم اوزره دكلدر محرّفدر هوايى فشك كبى يردن چقرلر هر برنى بر جانبه ميل ايدەرك فوران ايدر وبر كبير حوضه دخى كلدك وسطنده شادروانى برقصرقدروار واطرافنده يوزدن متجاوز توجدن مصنوع حيوان عجيبه وار هر برى اويله هندسه ايله ترتيب ووضع اولنمش كه صولر فوران ايتدكده بر هيئت لطيفه حاصل اولور كه تماشاسى غمزدا وفرح فزادر وبونك امثالى قتى وافر حوضلر و شادروانلر وار كه هر برنده بر

کونه صنعت اجرا ایتمشلر که بری بر غیری باغچه‌ده مشاهده اولنمامشدر وتعریف وتوصیفی بر وجهله ممکن دکلدر زیرا کورلمدکجه اکلانمز وبوقدر حوضلرک ایاقلرندن بر نهر حادث اولمش وبو نهری چلیپا شکلنده ایتمشلروافر قایقلر وار باغچه‌نک بر طرفنده برسرای دخی وارکه تریانوم دیرلر اول سرایی تماشا ایچون ایرته‌سی کون بر مکلّف دوشنمش اوستی اورتولی قرال سوار اولدوغی زورقه سوار اولوب نهرایله روانه اولدق چلیپانک جانب یمینی منتهی اولدوغی محلّده اول سرای وباغچه ترتیب اولنمش غایت مفرّح سرای بونک طرح وطرزی کندویه مخصوص اولوب عادتا اوچر دوردر قات بنا ایدرلر ایکن بونی فقط بر قات بنا ایتمشلر غایت حظی وار باغچه‌سی دخی بر کونه طرح اولنمشکه تعبیری قابل دکل بونده دخی کوناکون فسقیه‌لر وشادروانلر ایتمشلرکه تعبیر ایده‌مم جمله‌یی سیر وتماشا ایدوب ینه زورقه سوار اولوب نهر مزبورک جانب یسارنده عزیمت ایلدک نهر منتهی اولدوغی محلده برسرای دخی بنا ایتمشلرانی تماشایه چقدق قوش خانه‌لر بنا ایتمشلر وحوش وطیور ایچون مخصوص کارکیر کومسلر بنا ایتمشلر وهر بر کومسک اوکنده باشقه دائره‌سی ومیدانی ووسطنده حوض وشادروانی وار اطرافی دیوار ایله محاطة دائمًا مادار بونلر احاطه ایدوب جمله‌نک وسطنده بر قصر عالی وایکی جانبنده خرده کاری غایت مصنّع نقشلر ایله مزیّن بربرندن کچمه بشر التیشر کوچک اوطه‌لر یاپلمش اویله مصنّع که هند پیشنختهسندن لطیف وغایت ذی قیمت صرمه ایله اشلنمش دوشمه‌لر ایله تزیین اولنمش اول قصرده اوتوروب جمله اطرافنده اولان وحوش وطیوری سیر ایتمک ممکندر الان حیواناتدن

بر شی یوق ایدی لکن مقدّما نه قدر وحوش وطیور جمع اولنمش ایسه
جملهسنک صورتی اول قصرده تحریر اولنمش ایدی عجایب مخلوقات
تماشا ایلدک واول قصردن حیوانات وضع اولنان محلّه وارنجه اولان
میدانک تحتنی نقب وثقب ایدوب قالدرم طاشی ارالرینه خرده
فوّارهلر وضع ایتمشلر بی حساب خلق جمع اولوب پنجرهلردن حیوانات
شیرینه مشغول ایکن صویی قویوویروب فورانه باشلدقده خلق بری
برینه کیروب این المفر کویا پیچ وتابلرین تماشا ایدرلر ایمش حتّی
بزلر دخی نزاکتله بیلهمزجه اولان ادملری قوش خانهلری سیر ایدک
دیو اول حولی یه ایندورب صویه کشاد ویردکده عظیم سیر وتماشایه سبب
اولمشدر هله کورمدوکمز بر عجیب سیر ایلدک ایرتهسی کون نهر
چلیپانک جانب شرقیسنده واقع مارلی نام سرای وباغچه
تماشاسنه هنطو ایله عزیمت ایلدک بر ساعتده واردق بر سرای زیبا وبر
طرح رعنا مشاهده ایتدک که هیچ اولهمز علی الخصوص بر باغچهسی
واردرکه عندمده جملهیه راجحدر بونده ترتیب اولنان اشجار ملتفّة
السّاق بر یرده کورمدک مثلا ایکی جانبده اولان بلند اشجارک داللرینی
بر برلرینه اویله آمیخته ایتمشلر که بر سبز بلند کمر پیدا اولمش بارنده
هواده رهبر اولان بارانی یه محتاج اولماز وبر یول اغزنده طوروب دورت
طرفنه نگاه انداز اولنسه بو سبز کمر مدّ بصر منتهی اولنجیهدک هموار
مشاهده اولنور واشجاردن قپوسیله ودهلیزیله اوطهلر یاپمشلر برک
سبز ایله پوشیده اولمش اشجاری کوناکون شکللره قومشلر وبر وضع
وهیئت اوزره ترتیب ایتمشلر که بالطّبع رؤیتنده فرح وسرور مشاهده

اولنور بو باغچه‌ئی تماشا ایتدکده الدّنیا سجن المؤمن وجنّة الکافر حدیث شریفنڭ مضمون منیفیندڭ نکتهٔ لطیفی آشکار اولدی وغایت مصنّع وخوشنما شادروانلر ایتمشلر که هیچ نظیرلری یوقدر اوّلا سرای مقابلنده فرازه طوغری یتمش ایکی ایاق بیاض مرمردن نردبان ایتمشلر اون ادم یان یانه چقه بلورایکی جانبنه بش اون بصه‌مقده بر فوّاره قومشلر ونردبان نهایت بولدوغی محلّده دخی جمله فوّاره دیزمشلر وبو نردبان بر حوض کبیر ایچنه اینمش صولر اقمغه باشلدقده بر هندسه ایله اقار که اول عظیم نردبان یکپاره بلّور جامدن یاپلمش ظن اولنور وبر حیالت ایله مشاهده اولنورکه ادم ایرلمق استمز وبر محلّده دخی یکرمی بش ایاق بر نردبان ایتمشلر اطرافنده فوّاره‌لری وار بونڭ صویی شدّتله اقمغله کوپورب اول نردبان یکپاره کوپوکدن مصنّع بر شکله کیرر وبو صنعتدن زیاده حالت یاب اولمشیدم وبر محلّده ادم بوینجه بیاض مرمردن اویمه بر شادروان ایدوب اوستی مسطح اول سطح اوزره بر صنم اوتورمش صو فوران ایتدکده صنم ایله سطحڭ بیننده اولان شکافدن هموار وبرابر جریان ایتمکله اول شادروانی قاپلیوب ادم بوینجه یکپاره بر دیهٔ جامی کبی کورینور بونڭ دخی نظیرین کورمدڭ وقتی چوق حوض وشادروانی واردر من حیث المجموع نظیری یوق بر باغچه‌در بو باغچه‌نڭ بر مقداری مرتفع محلّه واقع اولمغله اجرا اولان صولرده اول قدر صنعتلر واقچه‌لر صرف ایتمشلرکه حسابه کلمز اوّلا سن نهرندن صو آلمغه محتاج اولمشلر یوز اللی ذراع الچقده واقع اولمغله یوقاری صویی چقارمقده حیله‌لر ایتمشلرکه حوصلهٔ تعبیره کنجایش پذیر اولامز نهری سدّ ایدوب اون ایکی عظیم وکبیر چرخلر

ایتمشلر که اب نهر ایله دوران ایدر و هر بر چرخه بر طولمبه قومشلر طولمبه‌دن حاصل اولان صویی یوقارو چقارمق ایچون ادم بلی قدر بش صره دمردن یاپلمش کنکلر دیزمشلر یوقش یوقارو طوریورلر و بونلرک نهایتنده بر خزینه ایتمشلر صو اول یرده جمع اولیور وصویی یوقارویه ضربله قسر ایتمک ایچون چرخلردن نهایته وارنجه بر برینه متسلسل دمردن بندلر ایتمشلر چرخلر دوران ایتدکجه اول دمر بندلری ایلرو وکیرو تحریک ایتمکله طولمبه‌لردن حاصل اولان صولری اول دمردن کنکلره قسر ایله ادخال ایدوب یوز اللی ذراع مرتفع محلّه نردبانه چقار کبی بیده‌یورهله کورلمکه محتاج بر صنعت ایتمشلر که سیره ونقله صالحدر بعده اول خزینه‌ده جمع اولان صویی باغچه‌یه اجرا ایچون بعینه استانبولده اولنان قرق چشمه‌ده واقع بلند کمر کبی بر عظیم کمر ایتمشلر واول خزینه‌دن بالای کمره بینه دمردن عظیم کنکلر دیزمشلر وکالاول الات قسر ایله صویی کنکلره ادخال وبالای کمره ایصال ایتمشلر واقعا مثلی مسموع اولمدق بر صنعت اجرا واظهار ایتمشلر بو جهتیله باغچه‌یه چوق صو حاصل اولمش وادملریمز بالای کمره یوز یکرمی بش قدمه نردبان ایله صعود ایلدیلر والحاصل ورسالیه بر باغچه‌در که دورت سرای ودورت باغچه‌دن عبارتدر بو مجموعنک دوره‌سی یدی ساعت قدر مسافه ایمش ورسالیه سراینک دیوانخانه‌سی قبه ایله مفرّح و خوش نمادر که انجق اولور دیوانخانه‌نک ایکی جانبنه غایت اعلا سماقیدن مصنّع اشلنمش کبیر قوانوسلر دیزمشلر و عرقاندن کبیر قوانوسلر ایله تزیین واول قوه‌نوسلر کورلمدک مقبول ومعتبر اشجاردن مملو ایلدیلر و بر جانبی کبیر پنجره‌لر باغچه‌یه ناظر و بر طرفنه سراپا آیینه

قونمشکه دیوانخانه آیینه‌یه عکس ایدوب غایت وسعتلی کوربنور وهر نه
جانبده قعود اولنسه باغچه سیر اولنور واویله مصنّع اوطه‌لر واردرکه تعبیر
اولنماز بونلر اوطه‌نڭ دیوارلرینی قالیچه‌لر و مخصوص کلیملر ایله یاخود
قطیفه وقماش ایله ستر ایدرلر بو سرایڭ اکثر اوطه‌لری صرمه ایله منقّش
اشلنمش کلیملر ایله مستور ومزیّن ایدی خصوصا قرالڭ ایکی فراشنی
کوردک که ذی قیمت وغایت الغایه مصنّع اشلنمش ایدی و بر ساعت
کوردک که بر خروس رسم ایتمشلر ساعت کلدکده قناتلرینی صالوب
واغزین اچوب بعینه خروس کبی اوچ کرّه صدا ایدر وایکی قپو اچیلوب
ایکی کشی اللرنده سیم قلقان وطوپز دورت چاریکی چالوب عودت ایدر
وقپولر قپانور بعده بر قپو اچیلوب تخت اوزره اوتورمش قرال چقار و دخی
اوستنده بر قپو اچیلوب کویا بر ملَک النده تاج ایله چقوب قرالڭ باشی
اوستنه طوتار وبالای ساعتده شکل افتاب طلوع ایدر بو اثناده ساعت فصل
ایتمکه باشلیوب تمام ایتدکده اشکال مکانلرینه عودت ایدوب قپولر دخی
قپانوب ساعت دخی چالر واول قدر تحف وتفاریق سیر وتماشا
اولنمشدرکه تعدادی قابل دکلدر و بربرندن کیچمه هندسه اوزره هموار
یاپلمش بی حساب اوطه‌لر و باشقه باشقه دائره‌لر واردر والحاصل بر سرای
عالیدر که نظیری کورلمه‌مشدر کرک سرای وکرک باغچه بتون اوروپاده
نظیری یوقدر دیو شهرت شعار اولمشدر وانصاف بودر که بو دعوالری تصدیق
اولنمغه شایسته‌در وسرای قارشوسنده ایکی اخور بنا ایتمشلر برینه بیوک
اخور و برینه کوچک اخور دیرلر هر بری باغ و باغچه‌سیله و متعدّد و مکلّف
اوطه‌لرله بر سرای عالیدر واتلر باغلانجق یرلری دخی کورمدوکمز طرز

اوزره وضع اولنمش جمله کارکیر قبّه وکمرلرله یاپلمش بربنای عجیبدر بر
اخور ایچون بوقدر تکلّفه نه حاجت وار ایدی دیدم قصده مقارندر
فرانچه پادشاهنک اخورلری جاسارک سرایندن مکلّفدر دینمک ایچون
بوتکلّفه صرف همت وبذل دقت اولنمشدر دیدیلر وبو باغچه‌لره کلان
صولره دخی اول قدر تکلّف اولنمشکه قابل تحریر دکلدر جمله یوللرینی
سیر ایلدک بربلند پشته اوزره بر دریاچه یاپمشلر جمله صولر اول حوضده
جمع اولوب انده سرای جوارنده بر عالی مخزن بنا ایتمشلر یوز قدمه‌دن
متجاوز نردبان ایله صعود اولنور وبالاسنده باقردن بر کبیر حوض ایتمشلر
وبش عدد ینه باقردن ایچنه ادم صغار کنکلر وضع ایتمشلر صولر جریان
ایدوب حوضی طولدرمش واول حوضدن باغچه‌یه طرف طرف جریان
ایده‌جک یوللر یاپلمش مقصود اولان جانبه اجرا اولنور کورلمدکجه
تعبیر وتوصیف ایله بیان اولنمق محالدر واطرافده اون ساعتلک
یره‌دک بر ماسورهٔ صو دخی بولندقجه یوللر یاپیلوب جمله‌سن بریره
جمع ایدوب کویا بر نهر اولمش اول پشته اوزره اولان دریاچه‌یه جریان
ایتمکده‌در عجایبات دهردن عدّ اولنمغه شایسته بر طرح بدیع الاسلوبدر
بش کون مکث اولنوب بعده ینه پاربسه نقل اولنوب منزلمزه کلدک وشهر
ایچنده دخی اول قدر عجایب وغرایب بنالر وسرایلر وباغچه‌لروار درکه
تعدادی ممکن دکلدر قتی وافرینی سیر وتماشا ایلدک وشهر ایچنده بر
باغچه دخی کوردک قرالک ایمش وبو باغچه بر قاچ دائره‌دن عبارتدر
بر دائره‌سی تشریح خانه‌در مخصوص مدرّسی وار علم تشریح اوقنور وجمله
وحوش وطیوری تشریح ایدوب مخصوص اوطه‌لر ویرلر وضع ایتمشلر

ازجمله بتون فیلی تشریح ایدوب زنجیرلر ایله بر جنس وضع ایتمشلرکه گویا
ایاق اوزرنده طورر لکن لحم وشحمدن عاری اولوب عظامی بری برندن
منفصل اولمامق ایچون هر بر مفصلی آخره دمر تللر ایله بند ایتمشلر هر
عضوی کرکی کبی سیر وتماشا اولنور جمله وحوش وطیور دخی کذلک
ومتعدد رجال ونسا واطفالدن انسانلر وار هر عضوی سیر اولنور لحوم
وشحوم وعروق وعصبات دخی مشاهده اولنمق ایچون بال مومندن هر
عضوی مجسّم تصویر ایتمشلر یکان یکان تماشا اولنور وطالبلره وقت
درسده ارائت ایدرلر وعروق وعصباتنك الوانني دخی تشبیه ایتمشلر بو
مقولهٔ اموره تنقید واهتماملرینه طوغروسی بودرکه انصاف اولنور
وبر دائره‌سی دخی طب خانه‌درانك دخی مخصوص مدرّسی واردر
اول باغچه اکا تسلیم اولنمش دوا خانه‌یه واردق متعدد اوطه‌لر وار وجمله
جرات ایتمشلر وشیشه‌لر ایله اجناس انواع ادویه‌یی جمع ایتمشلر بر
وجهله که دنیاده موجود اولاندن بر شی خارج قالمامق اوزره ونیچه برّ
وبحر عجایبندن اشجار واحجار واملاح ومعادن جمع ایتمشلر که قابل
تعداد دکل کلدك باغچه یه کتب طبّده مسطور اولان نباتات نه قدر
وار ایسه جمع ایتمکده بر مرتبه‌ده اهتمام ایتمشلرکه عجم واوزبك دیارنده
حاصل اولان نباتاتدن کتورب دکمشلر وهند وچیندن علی الخصوص یکی
دنیادن اول قدر اشجار وازهار ونباتات کتورمشلر که لا یعد ولا یحصی
غریب وعجیب کورلمدك اشجار وازهار ونباتات کوردك که کورمینه
تعریف وتوصیف ایله افاده وبیان ممکن دکلدر پاریس شهرینك هواسی
بارد اولمغله یکی دنیا هواسنه اویمایوب یکی دینانك نباتاتنه نامناسب

اولدوغندن لیمونلق کبی مشتالر یاپوب اطرافنی جام چارجوپه‌لریله احاطه ایتمشلر وبونك تحتلری خالی اولمغله اوجاقلر ایتمشلر شدّت شتاده یکی دنیا هواسنه معادل اولاجق قدر آتشلر یاقمغله حمّام کبی تحتندن تسخین ایدرلر بو مرتبه‌ده اولسون دیو سرکین بقر ایله قرصلر ایدوب انکله تسخین ایدرلر وسخونتی معتدل اولسون دیو مطلوبلرینه وصولده دقّت ایدرلردی ودخی نیچه سرایلر وکلیسالر وکتاب خانه‌لر سیر وتماشا اولنمشدر ونیچه عجایبات وتحف وتغاریق کورلمشدرکه تعداد اولنماز وکلیم بافلر ایچون مخصوص بر کارخانه‌لری وارکه قرالکدر قرال طرفندن ناظر اولان کمسه‌نك اذنی ومعرفتی اولمدقجه کمسنه‌یه کلیم فروخت اولنماز وطوقتمق استین دخی ناظردن مأذون اولوب خرجن ویروب طوقودر وغایت کران بهادر مثلا بر ساده منقّش ومصوّر کلیم اوچ دورت کیسه اقچه ایدر واکر قلابدان ویاخود صرمه ایله طوقنور ایسه اکا کوره ذی قیمت اولور مزبور دخی واجب السّیردر دیدیلر واردق ایلچی کله‌جکدر دیو نقدر طوقنمش حاضر وموجود کلیملر وار ایسه کار خانه‌نك دیوارلرینه اصمشلر عظیم کارخانه اولمغله دیوارلره یوزدن متجاوز کلیم آویزه ایتمشلر ایدی سیر ایتدوکمزده انکشت حیرت در دهان اولدق مثلا شکوفه‌لر اشلمشلر باقدقده کویا مجسّم شیشه ایله طوریور وتصویرلرینك نکاهی ومژکان وابروسی خصوصا باشلرنده صاچلری ولحیه‌لری برمرتبه‌ده کوسترلمشکه خطایی کاغد اوزره بو مرتبه‌ده صنعت اجرا ایتمکده مانی وبهزاد عاجز اولور کیمنده حالت سرور اظهاری ایچون خندان کوستربلوب وکیمنده حالت حزن اظهاری ایچون محزون وکیمی دخی خوفدن

هراسان وكيمى كريان وكيمى بر وجعدن متألم كوسترلمشكه بادئ نظرده هر كسڭ حالى فهم اولنور هرنه قدر توصيف اولنسه تصور اولنان دن زياده‌در زيرا مقدما بزه وصف ايتدكلرنك بويله تصور ايتمه‌مشدك ووصفلرينى محال خيال ايتمشيدك ودستكاهلرينى تماشا ايتدك يوزدن متجاوز وبش التى يوز عمله بافنده‌لك ايدرلر ايدى تارلرى هموار ايشلنمش يپاغى اولوب پودلرى الوان ايپكدرو بعضيلرى قلابدان وبعضيلرى صرمه ايله طوقنور ايدى هركليمه طرح اولناجق نقوش وتصاوير روغنلى بوغاسى اوزرينه الوانله تحرير اولنمش وانلرى تارلره سياه ايله رسم ايتمشلر واصل رسم دخى يانلرنده نظرگاهده طوروب نقوش وتصاوير وشكوفه‌لرڭ الوانني پودلر ايله اڭا تطبيق ايدرلردى بر صنعت عجايبه سير اولنمشدر كه تعبير اولنمازو بر عظيم كارخانه دخى واركه آيينه خانه‌در بو دخى قرالڭدر بوندن دخى ناظر معرفتيله فروخت ايدرلرآيينه پرداخت ايتدكلرينى كورمك ايچون اڭا دخى واردق بونده دخى ايكى يوزدن متجاوز دستكاهى‌وار بيڭ قدر عمله‌سى وار بر خام آيينه‌يى الچى ايله دستكاه اوزرينه ياپشديروب و بر آيينه‌يى دخى الچى ايله بر تخته‌يه ياپشديروب ايكيسنڭ اراسنه مخصوص بر قوم وار انى صوايله دوكوب دورت كشى اول ايكى آيينه‌يى بر برينه سوررلر تا خشونتى كيدوب ملايمت كلنجه بعده طرف اخرنى دخى بويله ايدوب تمام املس اولدقده باشقه دستكاهلره قويوب بر سرخ ترابى مخصوص آلت ايله سورمكله جلا ويررلر بى حساب آيينه‌لر وار ايدى صاحب كارخانه ايكى آيينه كوستردكه نه قدر بيوك آيينه ياپمق ممكندر ديو سعى بليغ ايله تجربه مراد ايلدك بو قدر ايده بلدك بيوك

طولی یوز دورت پرمق وعرضی التمش دورت پرمقدر عجبا بوندن کبیر اولمازمی دیو دخی زیاده تنقید ایلدک بونی یاپدق لکن بونڭ عرضنی طولنه مطابق ایده‌مدک طویل اولمغله عرضی ناقص اولدی وبونڭ طولی یوز اون دورت پرمقدر لکن عرضی قرق سکز پرمق اولدی دیدیلر هر بری کویا بر صفه قدر ایدی بزم حسابمزده پرمق حسابی، ذراع ثنا ایله یکرمی دوردی بر ذراع اولمغله آیینهٔ اولڭ طولی دورت ذراع سکز پرمق وعرضی ایکی ذراع اون التی پرمق ایدر وآیینهٔ ثانینڭ طولی دورت ذراع اون سکز پرمق وعرضی ایکی ذراع ایدر پاریس شهری نفس الامرده استامبول قدر یوقدر لکن بنالری اوچر دوردر قات اولوب یدی قات یاپلمش خانه‌لری پک چوقدر وهر طبقه‌سنده بر کروه اهل وعیالیله ساکن اولورلر وصوقاقلرنده خلق زیاده چوق کورینور زیرا عورتلر دائما صوقاقلرده خانه بخانه کزرلر اصلا اولرنده اوتورمزلر ورجال ونسا مخلوط اولمغله شهرڭ ایچی زیاده غلبه‌لق کورینور ودکانلرده اوتوروب آلش ویریش ایدوب بازارلق ایدن عورتلردر ودکانلری تحف وتفاریق ایله مالامالدر اسلامبولدن قطع نظر بی نظیر بر شهردر سنا تعبیر اولنان نهر شهرڭ وسطندن کذار ایدوب وسط شهرده بر اطه ایتمشدر واول اطه دخی ابنیهٔ فاخره ایله معمور و نوتوردام دیدکلری قدیم وکبیر کلیسالری اول محلده واقعدر وهر طرفدن جسرلر ایله طرف آخره کذار اولنور وایکی کوپری وار که ایکی طرفی سراپا خانه‌لر یاپلمش کوپری صوقاق کبی قالمشدر کذار ایدن اصلا نهری کورمز و صوقاقلری زیاده وسعتلی‌در وقالدرم طاشلری مربع تراش اولنمش احجار ایله هموار فرش اولنمشدر وخانه‌لری کیمی کارکیر واکثری کارکیر نمادر

وباغچه‌لری دخی مطبوع اولوب هر بری بر طرح عجیب ایله مصنوعدر
بو اثناده رمضان شریف کلوب صائم اولدق وکیجه‌لر جماعتله تراویح قلدق
فجر مقدّم ظهور ایتمکله بش بچق ساعتده امساک ایدر ایدک هنکام
صیفده ایکی آی قدر فجر کیجه‌لر پک زمان یسیرده غیبوبت ایدر دیو منجم
باشیلری خبر ویردی واقعًا اخشام دخی ایکی ساعتی کچرک شفق غائب
اولوردی وسکزی کچرک شمس طلوع ایدردی رمضان شریفک اون
التنجی سبت کونی وداع ایچون انتوره‌دوقتور کلوب قرال سراینه دعوت
ایلدی بز دخی حاضر اولوب اول کون قرالک هنطویله کلوب بزی الدی
وبرنجس لادبسک ینه معًا کلمش ایدی وانکله زانو بزانو هنطوه سوار اولوب
انتوره‌دوقتور ایله دیوان افندیسی قارشومزه اوتوردیلر وتوابعمز ایچون قرق
اللی اسب کتوردیلر سوار اولدیلر بزمله معًا بر اتلو رجمنتی پیش وپسمزده
یوریوب یوللرده سلام ایچون سواری وپیاده قتی وافر عسکر دیزلمش ایدی
بو دفعه سرایه حولی طرفندن واریلوب قرال ایندوکی محلّه هنطو ایله یناشوب
مقدّما قرال کتخداسی واقرب اقرباسی اولان موسیو له دوق اوطه‌سنه
وارلمش ایدی ینه اورایه واروب تنفّس ایلدک بعده بیورک دیدیلر جنراللر
وارباب دیوانک کباری هر بری بر محلّده استقبال ایده‌رک اوکمزه
دوشدیلر مقدّما بولشدوغمز دیوانخانه‌یه واردق قرال تختنده اوتوروب
لالا مرشال قفاسنده ووصی یمیننده وموسیو له دوق یاننده وانک یاننده
قپودان اولان موسیو قونتو ده تولوز طوروب ویسارنده پرنجس قونتی ووصینک
اوغوللری طوروب وسائرلر دخی علی مراتبهم دیزلمشلر ایدی بزی کورنجه
قیام ایلدی بز دخی الیمزی کوکسمزه قویوب صورت سلامی ارائت ایلدک

دخی قریب واردوغمزده تمنا ایدوب وداعه کلدک دیو خشنودلقلر عرض ایلدک مرشال دویلروا دخی قرال اغزندن جواب ویروب الچیلکگز ایکی دولت بیننده اولان قدیمی دوستلغک محکم اولمهسنه باعث اولدوغی بی اشتباهدر وسزی دخی فراموش ایتمیوب هر بار کوکل خوشلغیله یاد ایده جکمزده هیچ شبهه یوقدر دیوب نامهیی قرالک الینه ویردی قرال دخی نامهسنی وزیری مقامنده اولان منستری دهتایه ویروب اول دخی بزه ویردی بز دخی الوب دیوان افندیسنه تسلیم ایلدک بعده تمنا صورتیله عودت ایدوب بر قاچ خطوهدن صکره ینه الیمزی کوکسمزه قویوب وداع ایدوب چقدق اوطهٔ مزبوره کلوب خلقمز سوار اولنجه توقف ایدوب اندن هنطوه انتورهدوقتور ایله سوار اولوب پرنجس لانبسک بزی وداع ایتمش ایدی خانهمزه کلدک ایکی دفعه قراله بولشدوغمزده اونر نفر ادممز بزمله برابر کیرمشلر ایدی بعده صالی کونی وصییه وداع ایچون کندونک انتوره دوقتوری کلوب دعوت ایلدی اول کون وصینک هنطویله کلوب ادملریمز سوار اولمق ایچون قرق اللی اسب کتوردیلر سوار اولوب واردق ینه اول بولشدوغمز دیوان خانهسنده طرح مجلس ایتمش بزی کوردکده قیام وشابقهسن چقاروب بر ایکی خطوه استقبال ایلدی انگله دخی کلمات وداعی سویلشوب دولتلو صاحب دولت حضرتلرینه نامهسنی کندو الیله یدیمزه تسلیم ایدوب بز دخی اللدن الوب دیوان افندیسنه ویردک بعده وداع ایدوب ینه الای ایله خانهمزه کلدک زیرا وافر اتلو کوندروب یوللرده دخی وافر ادم سلامه دیزلمشلر ایدی بوندن اقدم مسفور اولان منستری دهتا که امور خارجیّهیه موکّل اولمغله ایلچیلر خصوصنده دخی ناظردر وصیدن صکره

انگله کورشمش ایدک واڭا دعوت اولندوغمزده اول دخی سزه کلهجکدر دیو ترجمان سویلمش ایدی بو وقتهدک کلمدوکندن ترجمانه منستربڭك کلهجکنی خبر ویرمش ایدڭ بو آنهدک کلمدی بزم حرکتمز قریب اولدی نه زمان کلور وار خبرین کتور دیدك ایکی کون دخی کچدکده کوردمکه خبریوق ینه ترجمانه نه زمان کلهجکدر دیدم ترجمان دخی اضطرابله ایشی چوق اشغالی کثیر اولمغله کلهمدی یارین سزی وداعه کلور امیدندهدر وارسق انکلهده وداع ایتسك ایشمز قالمزدی دیدی مقدما اول دخی سزه کلور دیدوکڭك ایچون بز اڭا وارمش ایدك لکن بوکونهدك کلمدوکندن غالبا تعظیم مراد ایدی اول بزه کلمدکچه بز اڭا وارمق محالدر همان موسیو قونتو ده تولوزه خبر کوندردك یارین انگله وداعه وارهلم دیدم ترجمان بزه اطلاع طریقیله نصیحته سر اغاز ایدوب جمله ایلچیلر اموری کندویه مفوضدر وحالا سزه قرال جانبندن ویریلهجك هدایا جمله انڭك معرفتیله حاضر اولیور بو اثناده دلکیرلك ظهور ایتمسه مناسب ایدی دیدی بوندن خاطر مانده اولاجق بر ایش یوق بزه کلهجکدر دیو خبری سن کتوردڭك ایچون خلاف سویلدڭك دیدم بڭا کندوسی .واررم دیمش ایدی بن دخی انڭك جوابنی سویلدم یا نیچون کلمدی سوزینه پشیمانمی اولدی جوابی ندر دیدم وزیرلك ادعا ایدرسزڭك وزیریڭز ایلچیلره وارمز بو دخی انڭك ایچون سزه کلمك استمز دیدی اگر کندو بیوکلکندن کلمك استمزسه نمچه ایلچیسنه وانکلیز وفلمنك ایلچیلرینه واروب بزه کلمهمك بر وجهله اولماز ایمدی معلوم اولدیکه ایلچیلره وارسهجق قدر بیوك دڭل ایمش چونکه انلره واردی بزه دخی کلمکه محتاج در بوڭا جواب ندر دیدم مطلقا وزیر اعظم

ایلچیلره وارمدوغندن بو دخی اکا تقلید ایدر دیدی بزم وزیرمز ایلچیلره وارمز دیو بزدن ایلچیلرک انتقامن المق می استر بزم وزیرمزک کعبی عالیدر اکا تقلید ایتمک مراد ایدن وجوهٔ شتّی ایله ایتملودر یوخسه یالکز ایلچیلره وارمدوغنه تقلید ایدوبده ما عدادن اغماض عین ایتمک جائز دکلدر بزم وزیریمز ایلچیلره وارمز لکن مقیم اولمیه جق بر ایلچی کلدکده دعوت ایدوب زیاده عالی ضیافت ایدوب کیده جککی زمان دخی ادملرینه خلعت وکندویه سمور کورک والتنه دونانمش بر مکمّل ات چکر وبرده وداع وقتنده ینه بویله ضیافت ایدوب ادملرینه ینه خلعتلر وکندویه ینه سمور کورک وینه دونانمش مکمّل ات چکر ایلچی دخی سمور کورکی کیوب ودونانمش اته سوار اولوب سرور تاقمله منزلنه کیدر ایمدی بو دخی بزم وزیریمز کبی اولایدی بزی دعوت ایدوب ضیافت ایدردی وادملریمزه خلعتلر کیدیروب بزه دخی سمّور کورک الباس ودونانمش آت چکردی وبرده وداع ضیافتی ایدوب ینه رسم اوّله رعایت ایدردی بزا ایسه انک بر لقمه اتمکنی یمدوک ایمدی معلوم اولدیکه اصلا بزم وزیریمزه بکزه مز ایمش یوق البتّه تقلید ایده رم دیر ایسه مادّهٔ واحده ده تقلید ایدوب غیر مادّه لری ترک ایتمک اولماز یا جمله فعلده تقلید ایدر یا خود بزه کلور والّا وداع ایچون کندویه وارمق محالدر دیو جواب ایلدم ترجمان کیدوب اخشام کلوب یارین وقت ظهرده سزکله ودعلشمک ایچون کله جکدر دیو خبر کتوردی هله مسفور کلوب بز دخی نردباندن اشاغه استقبال ایلدک بر مقدار اوتوروب کیدرکن ینه اول محلّده وداع ایلدی وبز دخی ایرته سی کون اکا

واراجق اولدق صباح صلوة ظهری ادا ایدوب منستری‌یه وداعه واردق
وبزی اوطه قپوسندن استقبال ووافر صحبت اولنوب وداع ایلدک
ینه اوطه قپوسندن طشره‌یه‌دک تشییع ایلدی اندن دریا قپودانی اولان
موسیو قونتو ده تولوزه واردق بزه کالاول استقبال وتشییعنده مبالغه‌لر
ایلدی ایرته‌سی کون قپودان بزه وداع ایچون کلوب مقدما کلدوکی آیین
ایله کلوب بز دخی استقبال وتشییعنده کندویه نظیره ایلدک
ودخی ایرته‌سی لالا مرشاله وداعه واروب اول دخی کالاول مراسم
اکرامه رعایت ایلیوب وایرته‌سی کون که عرفه کونی ایدی
اولده بزه وداع ایچون کلوب بز دخی اکا کوره رعایتلر ایتدک
عرفه کونیکه یوم جمعه ایدی عجبا هلال عید بو کون کورینورمی دیو منجم
خانه که رصدکاهدر عظیم بلند قله واردر بش التی ادمهزی هنکام مغرب
ارسال ایلدک اول قله‌دن نکاه انداز اولمشلر واقعا اوچ کشی کوروب
کلوب شهادت ایلدیلر مقدما دخی هلال رمضان ایچون ادملر کوندروب
چهار شنبه کونی امعان نظر ایتمشلر کورلمک میسّر اولمیوب ایرته‌سی
پنجشنبه کونی ینه ارسال ایتمش ایدک کوروب خبر ویردیلر جمعه کونی
صائم اولوب سبت کون عید ایلدک بو منجم خانه‌یی قوجه قرال بنا
ایتمش وقاسینی نام بر استاد کامل ایچون رصدکاه ایتمش بر عظیم کارکیر
قله بنا ایتمش اوچ طبقه در وهر طبقه‌سنده متعدد اوطه‌لری وار که آلت
نجومیه ورصدیه ایله مالامال وجر اثقال صنایعنه متعلق نیچه آلتلر وهلالی
تجربه وامتحان ایچون نیچه آلتلر وصولری نشیبدن فرازه چقارمق ایچون
نیچه آلتلر ودخی صنایع بدیعه وغریبه متعلق بیحساب آلتلر وار که تعداد

اولنماز وكبير طعام سنيسى قدر دمشقى آيينه‌دن مقعّر الشّكل پرتو سوزلر
وار پولاد سپالر اوزره وضع اولنمش كراسته پاره‌لرى طوتديلر فى الحال
علولنوب سوزان اولدى وقورشون طوتديلر فى الحال بلا توقّف مذاب
اولدى و هيئت وهندسه آلتلرى خود بى حساب ايدى و پولاد كرسيلر
اوزره كره‌لر وار ايديكه هر برينك ايچنه ايكى اوچ ادم اوتورمق قابل
ايدى ودخى نيچه كورلمدك آلات نجوميّه سير وتماشا ايلدك كه علم
نجومدن ادنى خبردار اولان ادم بو آلتلر ايله زمان يسيرده استاد كامل
اولمق متصوّر در زيرا ذهنده تصوّر اولناجق شيلرى محسوس ومشاهده
كوسترمشلر از جمله خسوف وكسوفى بلمك ايچون بر آلت ايجاد ايتمشلر
بر قاچ دائره‌دن مصنوع واطرافى ارقامله موضوع وشمس وقمر اشارت
اولنمش دائره‌لر دور اولندقجه ساعت عقربى كبى بر ميلجكز وار اوجى
اقچه كبى مدوّر كاه شمسه اوزانوب وكاه قمره اوزانور قمره اوزاندقده بتونمى
ستر ايدر ناقصمى ستر ايدر هر نه قدر ايدرسه فلان آيده خسوف واردر وشو
قدر اصبعدر ديو حكم ايدرلر كذلك شمس دخى بوبله فلان ييلده فلان
آيده فلان كونده شو قدر اصبع كسوف اولاجغى بر دائره‌دن ظاهر
ومعلوم اولمق زياده امر عجيبدر وكندولر دخى اول آلته زياده اعتنا ايدرلر
ايدى وبو آلت قوجه قرالك همّت وكرميله وجود پذير اولمشدر وبر دولت بوكا
مالك دكلدر كندو معرفت قيمتنى بيلوب زمانده بر ناديده صنعت
اجرا ايدنه بذل انعام واحسانده صرف مقدور ايتمكله بو ناديده ونا ياب
آلتلر انك زماننده ايجاد اولنوب كندويه ويريلوب اول دخى ارباب
طلب مستفيد اولسونلر ديو بو محلّه وضع ايتمشدر ديديلر واقعًا اول قدر

عجایب وغرایب شیلر سیر اولنمشدر که بر عظیم خزینه ایله جمعی میسّر
دکلدر وثوابت وسیّاراتی سیر تماشا ایچون بر دوربین پیدا ایتمشلر
بویله که آیینه‌سی بَرْبَرْ آیینه‌سی قدر تنکه‌دن قبور ایتمشلر قیو طولمبه‌سی
کبی بر شی اولمش وطولی اللی ذراعدن متجاوز وبر کمی سرننی اولوق
ایدوب انک ایچنه یاتوروب محکم بند ایتمشلر واندن صغیر بر آیینه
دخی دوربیننک باشنه قویوب جمعًا ایکی آیینه‌سی وار ورصدگاه
میداننک بر مرتفعجه محلّنه بر ثخین کمی سرنندن عمود وضع ایدوب
عمودک باشنه مقره شکلنده بر تکرلک وضع ایدوب برآلت اویختنه
ایتمشلر واول آلتک براوجنی دوربینه محکم بند ایدوب براوجنه دخی
قورشونلر ودمرلر اویزه ایتمشلر جرّ اثقال صنعتی اوزره بر ادم اول دوربین
کرانی پست وبلند وپیش وپسه ویمین ویساره تحریکه متمکن اولمش
بز دخی بر مقدار سیر اسمان ایده‌لم دیو ابتدا زهره طالع اولمشیدی
اکا باقدق اوچ کونلک هلال قمر شکلنده لونی ارغوانی‌یه مضروب
مشاهده ایلدک وکاهیجه طولوب مدوّر اولور لکن شمدی ناقصدر دیدیلر
بعده قمره باقدق جرمی غایت کبیر کورینوب دوربینه صغمزدی وهیئتنی
بویله مشاهده ایلدک که ایچی سونکرلنمش بر صومون اتمکی وسطندن
شق ایدوب کورلسه اول صورت حالتی وارایدی کویا جرم قمرده اغوار ودهار
اولوب چقور یرلر کولکه اولمغله کبود رنک کورینوب زمینی بیاض وبرّاق
کورینوردی سبحان الخلّاق لکن اشجار ومیاه مشاهده ایده‌مدک زیرا طائفه
افرنجک بعضیلری بوکا ذاهب اولمشلردر وزحله دخی باقدق زحلک
شکلی ⊖ بویله اولوب بر باقدوغمزده حرکتنک مقتضاسی محرّف کورنمکله

بو شکلده کوردک ⊙ و حول زحلده دائر بش یلدز وار ایمش که لا یُنْفَک
اطرافنده دوران ایدرلر ایمش حتی مقدما بوکا واقف اولمامشلر دوربین
اولمامغله معلوم ایدنمهمشلر امعان نظر ایلدم ایکیسنی کوروب اوچنی کوره‌مدم
یانمده اولنلر دخی انجق ایکیسنی کوروب بر کمسه بن اوچنی کوردم
دیو خبر ویردی وصورتنی تصویر ایدوب کیفیّت دورانی دخی درج
ودقایقیله بیان ایتمشلر بزه کوستردیلر ومقدما بزه اندام زحل بر حلقه
ایچنده مدوّر الشکلدر لکن بو کیجه محرّف کورنمکله مخروطی کوره‌جکسز
دیمشلر ایدی ومشتری یی تصویر ایدوب بونک دخی حولنده دورت یلدز
بر برینه قرب وبعدی کویا نسبت واحده اوزره لا یُنْفَک هر بری بر دائره‌ده
اطراف مشتری یی دائره در دیو کوستروب بعده دوربین ایله باقدوغمزده
بعینه تصویرده ارائت ایتدکلری وجه اوزره نجوم اربعه‌یی حول مشتریده
عیان مشاهده ایلدک وکندویی مدوّر کوردک بو قدر عجایبات
وغرایباتک تماشاسنی بر دفعه‌ده استیفا ممکن اولمامغله بر آیدنصکره ینه
وارمش ایدک بوکیجه حول مشتریده اولان نجومک محلّلرینی شو تفاوت
اوزره کوره‌جکسز دیو مجسّم تصویر ایتدکلرن کوسترمشلر ایدی واقعًا بعینه
مشاهده ایلدک تصویری اویله ایلمشلر که کل یوم قاچ درجه و قاچ دقیقه
حرکت ایدر و هر کیجه نه شکلده کورنه‌جکلری تحریک دائره ایتمکله معلوم
اولیور بو دخی قدمانک ظفریاب اولمیوب دوربین حدوثندنصکره ظاهر
اولان مسائلدن ایمش واقعًا بونلرک سیری سائر سیّارات کبی اولمیوب
هر بری انجق کندو دائره‌سنده دائرلر در مثلاً مشتری کندو سیری ایله سیر
ایتمکده بونلر اطرافنده استداره ایله سیر ایده‌رک کتمکده سبحان من لا یعجزه

شئ ، قاسینی تکمیل رصد ایتمه‌دن هالك اولوب یرینه اوغلی منجم باشی اولوب رصدگاهده مدرّس اولمش جمله اول خزینه کندویه تسلیم اولنمش وباباسنك الغ بك زیجنه مغایر بولدوغی مسائلی تحریر ایدوب بزه ویردی هنوز باباسنك تحریراتنی باصلهامش کویا بو تکمیلنی قصد ایدوب بعد الاتمام باصمق مراد ایلمش بو دخی فننده ماهر بر ادم اولمش ، بعد العید پنجشنبه کونی جانب وطنه عودت مراد ایتمشیدك بزه مأمور بکزاده کلوب موسیولدوق سزی چفتلکنه دعوت ایدر پاریسه التی ساعت‌در وایکی کیجه انده مسافر اولورسز زیرا مخصوص کندونك صیدگاهی واردر سزه صغن آوینی تماشا ایتدرمك استرآنی کورمه‌دن بو ولایتدن کتمك روا دکلدر دیوان بران این براین خواه ناخواه وعده الوب خبر ویرمکه کیتدی بز دخی حرکتمزی سبت کوننه تاخیر ایدوب بزکلنچه اشیایی دیوشروب یوکلری باغلیوب حاضر وآماده ایدیکز دیو کتخدامزه سپارش ایدوب اوغلمز ایله هنطوه سوار اولوب صالی کونی عزیمت ایلدك اوچ ساعت کتدکده بر سرای عظیمه کلوب بو سرای موسیولدوقکدر بیورك بونده یمکلك ایدك دیدیلر واقعًا نظیری نایاب بر طرح پر فرح تماشا ایلدك بر مقدار استراحتدنصکره ینه سوار اولوب اوچ ساعت دخی کیدوب وقت عصرده شانتلی نام سرایه کلدك جسردن عبور ایله سرایه داخل اولدق بر اسلوب عجایب وطرز غرایب کوردك که نظیرین کورمشدك اوّلا سرایك کبیر حولیسی اولوب جوانب اربعه‌سی اوچ قات کارکیر بنا ومتعدّد اوطه‌لر ودورت کوشه‌ده دورت قلّه اولوب هر برینك فوقنده برر قصر عالی بنا اولنمشدر طشره‌دن بر فاخر قلعه ظن اولنور وجوار سرایدن بر جدول کذار ایده‌یور بو

سبیدن سرایک جوانب اربعه‌سن دائرًا ما دار دورت ذراع مقداری حفر ایدوب وعرضی آللی ذراعدن متجاوز اولوب کنارلرینی یونمه طاشلمه یاپوب یکپاره بر حوض اولمش واول جدولی اول حوضه اجرا ایدوب مالامال اینمشلر سرای وسط حوضده قالمش وجسرایله سرایه کذار اولنور وقتنده جسری زنجیرلر ایله قالدیروب سرای اطه‌کبی میان آبده قالور واول حوضه بالقلر قومشلر زیاده چوغالمش قتی کبیر ماهیلرک روی آبده کشت وکذار ایتدکلری تماشا اولنور وتحتانی طبقه‌سنده پنجره‌دن باقلدقده بریالی غناسن ویرر واطرافده قتی چوق صولر بولمشلر اندن زیاده باغچه ایچنده جسته جسته حوضلر اینمشلر وفوّاره‌لر قومشلر اول صولر فوّاره‌لردن لاینقطع شبانروز جریان ایتمکده وبر صنعتله اینمشلر که سرایک هر طرفندن باقلدقده باغچه‌یه ناظر اولوب فوّاره‌لردن ایکیشر اوچر ادم بویی صولرک فورانی سیر اولنور وباغچه‌لر دخی انواع صنایعله مصنوع ولیمون وترنج اغاجلری موضوع وطرحی دلنشین ومطبوع بر حالت فزا ایدیکه تماشاسندن دیدهٔ نظّارکان سیر اولمازایدی وباغچه‌یه کچمک ایچون صو اوزرینه ایکی تحتانی جسر یاپمشلر انلردن کچوب اخشامه‌دک باغچه‌یی کزوب اول عجایب حوضلری وفوّاره‌لری سیر وتماشا ایلدک اخشام سرایه کلوب وقت عشاده طعام چقدی ضیافت عالی ایدی وقتی وافر سازنده‌لر جمع ایلمشلر بر ایکی ساعت اکلنوب بعده اوطه‌مزه کیدوب استراحت ایلدک صباح اولدقده اویله طعامنی مقدّمجه ایدوب صیدکاهه کیده‌لم دیدیلر واقعًا وقت ضحی‌ده طعام ینوب بزم ایچون دورت بارکیرلو بر هنطو حاضر ایتمشلر اکا سوار اولدق وکندو اخورنده صیده کیتمک ایچون یوز آللی آت بسلر ایمش کویا کندو

اغواتندن واعواتندن دفترلو وافر کمسنه‌لر وارکه بللو باشلو ادملر وبکزاده‌لر
مخصوص لباسلری وارکه صیده چقدقده اول لباسی کیرلر وهرکیم کورسه بو
فلانک آوجیلریدر دیرلر جمله کبار دولتک برر مخصوص رنک لباسی وار
بونک کی قایسی رنکنده ایدی جمله اعوانی کینوب برر اسب سبکرفتاره
سوار اولوب یکرمیدن متجاوز حلقه کبی یاپلمش برر ترنپته بوغازلرینه
کچوردیلر بربن دخی موسیولدوق کندو بوغازینه کچوروب عزیمت ایلدک
کندونک یدکلری وبزم هنطولرک دخی اوچ دوردر قات بارکیر یدکلری
وار ایدی بر اورمانه کیروب بر ساعت قدر کتدک ایکی طرفمزده اولان
اغاجلر هموار غرس اولنمش وایکی طرفی مزراق بویی برک سبز ایله
پوشیده اولوب مقراصدن کچمه جمله قرقلمشدی واثنای راهده یمین ویسارده
بویله قرقلمش هموار صوقاقلر واریدیکه کوز ایریمی یره‌دک مدی بصره حائل
اولور برکج شجر بولنمزدی هله بر محلّه واردقکه طقوز یول اغزی تا
وسطنده طوران طقوز طرفی الی نهایة البصر تماشا ایدر آوجی باشی اول
محلّده استقبال ایدوب اشته شو اورمان ایچنده چتال بوینوزلو
بر بیوک صغن یتاقلندردق دیو خبر ویردی موسیولدوق دخی
سزلر بوراده نکران اولک بزلر اورمانه کیروب صغنی
چقاریرز وتا صید ایدنجه بز دخی اردندن ایرلمازز اورماندن چقوب نه
طرفه توجّه ایدرسه سز دخی اردنجه شتاب ایلک دیو اعوان انصارین
الوب اورمانی صوقاقدن صوقاغه قوشاندیلر وبونلرک تازیلری اولمیوب
یوزدن متجاوز صامسون هیئتنده کبیر معلّم کلبلری وار وزغرلر ایله کلابی
اول اورمانه صالوب عوعو کلاب ایله اول محلّ مالامال اولدی وترنپته‌لر

چالنمغه باشلدی انی کوردک چتال بوینوزلی بر کیک تنا قارشومزدن چقوب صاغ طرفه میل ایلدی اردنجه خلق وکلاب شتاب ایله کیدوب بز دخی قوسقونه قوت قامچی‌یه برکت دیوب طولو دیزکن اردینه دوشدک مگر بو ترنپته‌لر اورمان ایچنده آوجیلر بربرینی غیب ایتمیوب وشکارنه طرفه کندوکندن اگاه اولوب جمله اول جانبه عزیمت ایتمک ایچون ایمش بز دخی ترنپته صداسنه قولاق اوره‌رق شونده در بونده در دیو ایکی ساعت قدر قوشدق عاقبت بر صو کنارینه کلدک کیک کندویی صویه اوروب خلاص اولمش بونی صیدایده‌مدک برین دخی استرمیسز دیدیلر سز بیلورسز دیدم هله اورمانلره یایلوب برین دخی بولدیلرانی دخی بر ساعت قدر قوغوب عاقبت اول دخی صویه اوروب قارشو یقایه کچوب کوپری‌یه یقین محلده ایدک کوپریدن کچه‌لم زیرا یورلمشدر نیز صید اولنور دیدیلر کوپریدن کچوب کلاب دخی صویه اوروب قارشو یقه‌یه واردق اول اورمانلری رسم سابق اوزره طرح ایتمشلر شونده‌در بونده‌در دیه‌رک عاقبت ینه صویه اوروب کلدوکی یره کیتدی دیدیلر ینه عودت ایدوب کوپرویی کچوب بر ساعت قدر دخی صوقاق بصوقاق بیهوده کرد اولدق بالاخره غیب ایتدک دیدیلر برین دخی استرسکز ارایه‌لم دیدیلر ارتق اوصان کلمش ایدی وخلقک اتلری غرق عرق اولمشیدی وبزم هنطو اوچ کره یدک دکشمش ایدی استیفای حظ ایلدک شمدن صکره سرایه کیده‌لم دیو رجعت ایلدک نتیجه بش التی ساعت اول اورمان ایچنده طولو دیزکن کشت وکذار ایلدک نهایتنه ایره‌میوب جمله هموار قرقلمش صوقاقلردن کذار ایدرک طوغریسی بر بیاباندە بو مرتبه

تنقید واهتمام ایدوب بو قدر مصارف اختیار ایتدکلرینه تعجب ایلدم زیرا
هر سنه قرقلمغه محتاج ایمش کونده لک ایله اجیرلر طوتوب اشلدرلر
ایمش واغاجلق ارالرنده سه پالو نردبانلر طورردی وبعض یرلرده ادملر
مقراصله هموار ایدرلردی سرایه قریب کلدکده دخی زیاده تنقید ایتمشلر
عجایب وغرایب صنعتلر اجرا ایتمشلر فرحفزا یرلر کوردک که تعبیر اولنماز
هله سرایه کلدک وحوش وطیور جمعیتی واردر سیر ایدرسکز کیده لم
دیدیلر ینه تحتانی کوپریدن عبور ایدوب قارشو یقه ده عظیم بنالر کورینور
ایدی اورایه واردق مگر وحوش وقوش خانه ایمش ابتدا بر محله واردق
که کارکیر کوچک اوطه لر کبی یاپیلوب محکم دمر پرماقلقلر ایتمشلر برنده
اوچ کبیر ارسلانلر وار ایدی وبرنده دخی ایکی کبیر قپلان وار ایدی
وسائر حجرات دخی آیولر وقوردلر ودلکیلر وقره قولاقلر ومیمون وشبکلر وسایر
نیچه کورمدیکمز غریب الشکل وعجایب الهیئة حیوانات ایله مالامال
ایدی ویکی دنیادن کلمش بر نیچه حیوان کوردک که طرنقلری کیک
کبی وکوده لری صغر قدر وار ونویلری قیون تویینه مشابه وکردنلری آت
کردنی کبی بلند وقولاقلری دخی آت قولاغی کبی لکن باشی
واغزی وبورنی وکوزلری کیک کبی ایدی وجیرانلر وسود کبی
بیاض صغنلر کوردک اندن بر دائره یه دخی واردق انده دخی بر کونه
حجرات ایدوب طیور قومشلر طاوسلرک انواعی وار سود کبی بیاض
طاوسلر کوردک وبر حجره ده ایکی ببغا کوردک که هیچ مثللری کورلمشدر
جثه ده طاوق قدر وار اغزلری انسان اغزی قدر وقویرقلری ایکی قارشدن
زیاده دراز وبتون نار چیچکی رنکنده ال اولوب سینه سنده صاری

نقطه‌لری وار بزی کورنجه فرنکی الفاظله فریاد وفغانه باشلدیلر ونیجه
کورمدوکمز طیور کوردك که حیران اولدق خرده طیور خود بی
حساب جمع اولنمش هر بری بر کونه صدا ایله نغمه سازلق ایتمکده
بیت مرغان چمن بهر صباحی، خوانند ترا باصطلاحی، وبر حوض
ایچنده‌ده ایکی دانه قوندز کوردك حتی یاوری حاصل ایتمشلر کاه صوده
وکاه صودن چقوب کنار حوضده کزرلردی وبو طیورك هر نوعی ایچون
باشقه محل اولوب هر محلك باشقه حوضی وار واول حوضه جریان ایدر
باشقه فسقیه‌لری وار ایدیکه هر کروه کندو حوضندن سیراب اولورلردی
هله بر جمعیت عظمی تماشا اولنمشدر که ملوك انجق مالك اولور وجبه
خانه‌یی سیره دعوت ایتدیلر اخشام قریب اولمغله سرایه کلدك وقت
عشاده ینه طعام چقوب سازنده‌لر سروده باشلدیلر بعد الطعام بیورك
حوضه ناظر پنجره‌لردن باغچه‌یی سیر ایده‌لم دیدیلر نه غرایب کیجه
ایله سیر اولورمی دیه‌رك جای مقصوده کلدك قچن باغچه‌یه باقدق اون
بیکدن زیاده قنادیل ایله تزیین ایتمشلر بر وجهله که روز روشنه دونمش
وحوض کبیرك ایکی طرفنه دخی قندیللر دیزوب بررده عکسی صویه
اورمش بر حالت فزا که تعبیر ایده‌مم وسرایك قپوسی اوکنده‌کی
جسرك باشنه یکرمی پاره شاهی طوپلری قومشلر آنلری اتوب بعده هوایی
فشکلر اتلمغه باشلدی بو اثناده آنی کوردك که بر بیاض شعله‌دن بر سه‌پا
ظاهر اوزرنده بر شکل هلال هویدا وظاهر وانك اوستنده بر تاج شاهی
پیدا اولدی بونلر هر ملکه بر کونه علامت اشارت ایدرلر ایمش بزم
پادشاهمزك علامتی قمر ایمش بزه ارائت ایچون اول شکلی ساخته ایتمشلر

ویمین ویسارنده سروی فشکلری ظهور ایدوب اوچی بر طرفده واوچی
دخی بر طرفده قبنامغه باشلدی وهاون فشکلری وشادروان فشکلری وزرین
قدحلر ودکرمنلر ودولاب وکنش فشکلری اتلمغه باشلیوب ایکی ساعت قدر
سیر وتماشا اولمشدر که بو مرتبه تکلّفه تحسین ایلدک سزی اکلنسونلر
صقلمسونلر دیو بونلری حاضر ایتمشیدم بکنه‌سزدیو بولسم دخی زیاده
ایدردم دیو عذرخواهلق ایلدی واقعًا بزه زیاده رعایت واکرام ایتمشلر
ایدی بو موسیولدوق قرالک اقرب اقرباسندن واکبر کبراسندن
وکتخداسی اولوب میان ناسده دخی دولت وحشمتله معروف ایدی
واقعًا دیدکلرندن زیاده بولدم علی الصّباح که پنجشنبه کونی ایدی وداع
ایدوب پاربسه عزیمت ایدوب بین الصّلوتین منزلمزه نزول ایتدک جمله
یوکلریمزی باغلانمش حاضر وآماده بولدق واخشام ترجمان کلوب خبر
کتوروب یارین قرالدن سزه هدیّه کله‌جکدر دیو خبر ویردی صباح ایکی
دانه انتوره‌دوقتور اوکنه دوشوب قرالمزک سزه هدیّه‌سیدر دیو اوکمزه قودیلر
بونلرده عادت قرال کندو صورتنی یاپدوروب الماس ایله اطرافن تزیین
ایتدوروب ایلچیلره ویررلر ایمش مسلمانلرده صورت جائز دکلدر دیو اندن
بدل خرده طاشلر ایله ایکی یافته‌لی بر الماس قوشاق وایکی دانه پاریسده
طوقنمش قالیچه وبر کبیر آیینه وبر تفنک وطبنجه‌لر وبرده یالدزلو پرنج
بندلو بر صندوق وبرده یالدزلی پرنجدن بر پشتخته ساعتی وایکیده
یالدزلی پرنج قولبلی بوز قویاجق قالین فغفوری وبر شکردان کتوروب
تسلیم ایلدیلر هله سبت کونی اولدی کتمکه مباشرت ایلدک کوردک که
یوکلریمز هنوز حولیده طورر بونک اصلی ندر نیچون بونلر بزدن مقدّم

کتهدی دیدک بگزاده بز کیده‌لم انلری اردیمزجه کتوررلر دیدی اما
رمضان شریفده دخی اغر یوکلریکزی حاضر ایلک بزدن بر هفته مقدّم
ارسال ایده‌لم دیو ثقللنلر ایدوب یوکلریمزی باغلدوب حولی‌یه ایندرمشلر
ایدی حاجتی اولمیوب صکره کلوٌر دیو جواب ویرمشیدی بن اشیایی
بونده براغوب کیده‌مم مقدّم ارسال ایده‌رم دیمشیدک نیچون اهمال
ایلدک ما دامکه بو یوکلر یوکلنوب کوزم اوکنده یوله روانه اولمدقچه بنم
کتمک احتمالم یوقدر دیدم اول کون دخی تاخیره سبب اولدی
و بوبگزاده دخی منستری قدر یلان سویلردی هله بالضّروره اول کون
اخشامه‌دک تدارک ایدوب یوکلریمزی قالدردیلر ایرته‌سی احد کونیکه
شوّال معظّمک طقوزنجی کونی ایدی جانب وطنه نهضت قلندی یدی
میلده اصون نام قریه‌یه نزول ایلدک بونلر ساعت اعتبار ایتمیوب میل
دیرلر و یول دفترنده دخی میل یازمشلر ایدی و میللری دخی بر برینه
او یمیوب کوچک میل بیوک میل دیرلر بعضی یرلرده بر میل بر ساعت
و بعضی یرلرده زیاده و بعضی یرلرده ناقص اولوبدر هله اندن دخی قالقوب
یدی میلده فونتنه‌بلو نام قصبه‌یه نزول ایدوب برکون اتوراق ایلدک انده
مخصوص قرالک بر سرایی وارکه واجب السّیر عظیم باغچه‌سی و بر مدوّر
حوضی وار قدرغه ایله ایچنده کزمک ممکندر وسط حوضده بر رعنا قصر بنا
اولنمش زورق ایله واریلور و باغچه‌نک بر طرفنده دخی بر حوض وارکه
عرضی قلیل لکن طولی بیک ذراعدن متجاوز اولمق کرکدر بنای سرای
ایسه غایت رعنا زر اندر زر تکلّفلر اولنمش اصلی قدیم بنا اولمغله کلان
قراللر بنا الحاق ایده‌رک بر عظیم شی اولمشدر و بر اوطه کوستردیلر که

بنا اولالی اوچیوز ییل اولمش التونلری اویله رنکیبن طوررکه یکی بنا اولنانلره ترجیح اولنور اول کون آنی سیر وتماشا ایدوب دخی ایرتهسی چهار شنبه کونی قالقوب التی میلده ویلنوف نام قریهیه قوندق اندن کوچوب ینه التی میلده سنز نام قصبهیه قوندق اندن دخی یدی میلده ژوانی نام قصبهیه اندن دخی التی میلده اوسر نام قصبهیه واندن یدی میلده توکر نام قریهیه واندن التی میلده مونتبار نام صغیر قصبهیه واندن یدی میلده شانصو نام قصبهیه واندن یدی میلده دیژون نام شهره نزول ایدوب برکون اوتوراق ایلدک بو شهر بورغونیا ایالتنک کرسی مملکتیدر غایت رعنا شهر در زیاده ایله وسیع دکل لکن خوش طرحیدر وهر قوناغه نزولمزده اعیان ولایت میوه وشکرلمه مقولهسی دست آویزیله کلوب بولشورلردی جمعه کونی قالقوب یدی میلده بون نام قصبهیه قوندق اندن التی میلده شالون نام قصبهیه قوندق واندن بش میلده تورنوس نام قریهیه واندن بش میلده مقون نام قصبهیه قوندق بورغونیا ایالتی بونده تمام اولور واندن قالقوب التی میلده ویل فرانش نام قریهیه واندن بش میلده لیون نام شهر عظیمه کلوب نزول ایلدک بو شهر رعنا برکوه دامننده واقع اولوب وسط شهرده صون دیدکلری نهر کبیر کذار ایدوب اوچ کوپری ایله طرفی اخره امد شد ایدرلر وکنار شهردن دخی رون دیدکلری نهر کبیر کذار ایدوب منتهای شهرده ملاقی اولوب برعظیم نهر پیدا اولور وبو شهر کوردوکمز شهرلرک جملهسندن معمور و وسعتلی و بنالری مکلف وبازرکان یتاغی وفرنکی دیبالر وخطاییلر وکمخا وقطیفهلر بونده طوقنوب اطرافه بوندن منتشر وپاریسه دخی

بوندن كيدر ايمش ودستكاهلرينى كوروب ديبا طوقندقلرينى سير وتماشا ايلدك وبالجمله پاريس ثانى عدّ اولنمغه لايق برشهر در وبو شهرده بزه زياده اكرام وتعظيم ايلديلر لالا مرشال دوبلروا بو ايالتك واليسى اولوب كندو قرال تربيه‌سيله مشغول اولدوغندن بونده وكيلى وار ايدى هركون يانمزه كلوب كندو هنطو ايله بزى سيره كتوروب بر هفته مكثمزده خدمتمزدن قطعًا منفك اولمدى ولالانك اوغلى بونده ارشبوق اولوب جمله‌دن معتبر وشهرده حكومتى جارى ايدى ايكى دفعه زيارتمزه كلوب وبزى خانه‌سنه دعوت ايدوب عظيم ضيافت ايلدى وخانه‌سى نهر اوزرينه اولمغله زورقلر ايله كندولره مخصوص نيچه لعبلر وزوربازلقلر ايتديرب كيجه اولدقده بتون شهرى مومار ايله طونادوب وكنار نهرى قناديل ايله تزيين ايدوب ووسط نهرده صال اوزره بر قلعه ياپمشلر عظيم فشك شنلكلرى ايتديلركه تعبير اولنماز وانتاندانتى دخى ايكى كرّة زيارتمزه كلوب اول دخى بزى دعوت ايدوب زياده عالى ضيافت ايلدى حسناى شهر جمله حاضر اولمشلر ايدى بر صحبت اولنمشدركه پاريسده دخى مثلى سبقت ايتمشدى وكيجه ايله تكرار عظيم فشكلر وانيك شنلكلرى ايتديلر اوچ كون اوتوروب كتمك مراد ايلدك اغرلغى ارسال ايتسه‌كز وكندوكز قايقله كيتسه‌كز قره‌دن التى كونده واريلان يره نهر ايله ايكى كونده واريلور ديديلر واقعًا اوچ كونده استيفاى حظ ممكن اولميوب كتخدامزى توابعمز واغرلق ايله بازار كونى ارسال ايليوب بش اون ادم ايله بزقالدق وذى القعده‌نك دوردنجى پنجشنبه كونى زورقه سوار اولوب نهرايله عزيمت ايلدك اخشام طورنون نام صغير قصبه‌يه كلوب انده زورقدن

چقمیوب یاندق وایرندسی قالقوب پونت سان اسپری نام پانقدیه کلوب
زورقدن چقوب بر خانه‌یه قوندق هنوز ادملریمز کلممشلر ایدی انلر
لیوندن چقوب التی میلده وییین نام قصبه‌یه واندن بش میلده روسلیونه
واندن یدی میلده تین نام قصبه‌یه واندن طورنونه زورقلر واغرلق ایله دور
ایتمشلر اندن التی میلده لاولطه نام محلّه واندن یدی میلده ویویر نام
موضعه واندن التی میلده پونت سان اسپریه کلوب بزه ملاقی اولدیلر
اندن بالجمله قالقوب بش میلده روسل نام کبیر قریه‌یه واندن التی
میلده نیم نام شهره کلدک وانک بناسی ایکی بیک سنه‌دن متجاوز
مدوّر قلعه کبی یونمه طاشدن یاپلمش بر بنا سیر ایلدک بونک اصلی
بو ایمش که حضرت عیسی ع م کلمزدن مقدّم پت پرستلک شیوع
بولوب موسوی اولانلر بونلره دخل ایدوب خالق الاشیا وار ایکن کندو
الگز ایله یاپدوغکز پتلره نیچون طپارسز دیرلرسه بونملری اخذ ایدوب
عریان اول مدوّر بنانک ایچنه قویوب بنانک دیوارلری غایت بلند
ودائرًا ما دار بربرندن متفاوت نردبان قدمه‌لری کبی نشیمنلر ایتمشلر
خلق جمع اولوب اول نشیمنلردن درون بنایه ناظر اولورلر ایمش وبر
ارسلانی قویوویروب پت پرستلره دخل ایدنک حالی بودر دیو اول
عریانی هلاک ایتدیررلر ایمش العهدة علی الرّاوی ، اول بنایه واروب
سیر ایلدک واقعًا عظیم بنا ایمش جمله اوصافی دیدکلری کبی لکن مقدّما
میدانی خالی ایمش شمدی اولر یاپمشلر وبو نیم غایت حسناسی چوق
یر ایمش زیرا چوق کوزللر کوردک هله اندن دخی قالقوب سکز میلده
مونپلیر نام شهر مشهوره کلدک نزول ایتدک بزی کورمکه تعیین اولنان

ایکی قالیون بزدن اون بش کون مقدّم کلوب ست قلعه‌سی اوکنك لنکر
انداز اولوب بزه منتظر ایمشلر مقدما سفینه‌دن تولونه چقمش ایدك وانك
ترسانه‌لری اولوب وافر قالیونلری وار ایدی بزدن صکره انك دخی
خسته‌لیك ظهور ایتمش دفترلی اوتوز سکز بیك نفوسی وار ایمش التی
بیك قالمش بو سببیله انك دخی یولی قپاندی مارسلیا خود
دخی مقدّم قپانمش ایدی فرانسه‌نك بحرمحیط ساحلنك دخی ایکی
لیمانی وترسانه‌لری اولوب قالیونلری وار ایمش برینه برست وبرینه
روشفور دیرلر برست لیماننده بری التمش دورت پاره طوب وبری اللی
ایکی پاره طوب چکر ایکی قالیون تعیین اولنوب ست قلعه‌سنك بزه
منتظر اولمق اوزره بز دخی پاریسدن حرکت ایتمه‌دن اون بش یکرمی
کون مقدّم انلر عزیمت ایدوب کلمشلر کتخدامزی ایرته‌سی کون
ترجمان ایله مقدّم کلان اشیا واغرلغی برکون اوّل کشتی‌یه نقل ایچون
ست قلعه‌سنه ارسال ایلدك وبز دخی ایکی کون مکث ایدوب اوچنجی
کون ست قلعه‌سنه عزیمت ایلدك والتی ساعتك کلوب واصل اولدق
اشیامزك اکثری نقل اولنمش قصورینی وبانمزده اولنلری دخی ایکی
کونك تمام نقل وتحمیل ایلیوب ذی القعده‌نك اون دوردنجی احدکونی
حسبنا الله ونعم الوکیل وعلی الله توکّلنا دیوب قلیونه سوار اولدق وبزم
یانمزه مأمور اولان بکزاده ست قلعه‌سنه وصولمز ساعتنك بزی ترك
ایدوب عودت ایلدی احمالی نقل ایچون ست قلعه‌سنك اوچ کون مکث
اولنمش ایدی لایق اولان بز قالیونه سوار اولنجه بزدن منفك اولمامق
ایدی ، اثنین کیجه‌سی الله ولیّ التّوفیق وهو نعم المولی ونعم الرّفیق دیوب

جانب وطنه بادبان کشای عزیمت اولدق یدی کون کیدوب سکزنجی
کون تونسه واصل وسید ابو سعید اوغلی لنکر انداز اولدق تونس بکی
طرفندن عظیم پیش کش وهدایا ایله اوجاق خلقی کلوب قالیونده بزه
بولشدیلر قوندوغمز محلدن حلق الواد یدی سکز میل اولوب واندن
تونس ایکی ساعت مسافه اولمغله تکلف اولمسون دیو قالیوندن چقمدق
اوغلمز وکتخدامز چقوب بکك ایله وطایی ایله کورشمشلر وایکی
کیجه طایی نك خانه سنده مسافر اولمشلر جمله سی قتی زیاده تعظیم
واکرام ایتمشلر وبزم روز مره تعییناتمز قالیون قپودانی طرفندن ویریلور
ایدی بکك طرفندن اول قدر ذخیرهٔ وافره کلدیکه تعییناتدن استغنا
رتبه سی حاصل اولدی بزدخی کلان ذخایری مصروفه صرف ایله دیو
قپودانه تسلیم ایلدك بر قاچ کون مکثدن صکره ینه احد کونی هوا بزم
اولوب علی السحر متوکلا علی الله الکریم دمر الوب صوب مقصوده روان اولدق
هوا مساعد اولمغله بش کونده موره اطه سی ومتون اوکلری سچیلوب بحمد
الله ایشمز اسان اولدی دیر ایکن پویراز اسمکه باشلیوب کتدکجه
ترقی قوپارق بزی متونه قریب اولمش ایکن تبعید ایدوب کرید اطه سی
برابرلرینه دك اچغه چقدق واورسه الابانده ایتدك شدت روزکار بر
مرتبه یه واردیکه رفیقمز اولان قالیون ایله بینمز بر میلدن قلیل ایکن
تلاطم ایدن امواج بینمزه حیلولت ایدوب بربریمزی کورمز اولدق بو حال
اوزره تمام اوچ کون وایکی کیجه مرور ایدوب بعده تناقصه باشلدی
ایکی کون دخی لیمان ایدوب هله هزار زحمتله منکشه بورننه طولاشوب
دکرمنلك اطه سنی ارزو ایلدك ایکینجی کون کلوب لدوس جانبنه لنکر

انداز اولدق مزبور اطه‌ده فرانسه‌دن بکلنک قلیونلر کلدکجه قولاغوزلق
ایتمک ایچون موظف ایکی کیمسه وار ایمش قالیونلره الدیلر اوچ
کون دخی مساعدهٔ هوایه منتظر اولدق دوردنجی کون برابنجه
لدوس ظهور ایدوب بادبان کشای اولدق الحمد لله تعالی
عون وعنایت باری ایله کتدکجه هوا مساعد اولغله
اوچنجی کون که ذی الحجة الشریفه‌نک اون
التنجی چهار شنبه کونی ایدی دار
السلطنة العلیّه لیمانـنه وصول ودخول
ایله نائل مامول اولدق، الحمد لله
المعین والصلوة والسلام علی
سیدنا محمد وآله
اجمعین
آمین

ORI
Ar329.561
Rel/Rel

RELATION

DE L'AMBASSADE

DE MOHAMMED EFFENDI

(TEXTE TURK)

A L'USAGE DES ÉLÈVES

DE L'ÉCOLE ROYALE ET SPÉCIALE DES LANGUES

ORIENTALES VIVANTES.

PARIS,

TYPOGRAPHIE DE FIRMIN DIDOT FRÈRES,

IMPRIMEURS DE L'INSTITUT DE FRANCE,

RUE JACOB, 56.

1841.

Px. m. 20

16 NOV. 1934

VI

[EXTRAIT DU *BULLETIN DE L'INSTITUT D'ÉGYPTE*, T. XV. — SESSION 1932-1933.]

كتاب الأزمنة

LE LIVRE DES TEMPS

D'IBN MASSAWAÏH, MÉDECIN CHRÉTIEN CÉLÈBRE

DÉCÉDÉ EN 857

OF THE BOMBAY BRANCH ... ASIATIC

Ouvrage annoté et publié pour la première fois

PAR

LE R. P. PAUL SBATH

LE CAIRE

IMPRIMERIE DE L'INSTITUT FRANÇAIS

D'ARCHÉOLOGIE ORIENTALE

1933

كتاب الأزمنة

LE LIVRE DES TEMPS

D'IBN MASSAWAÏH, MÉDECIN CHRÉTIEN CÉLÈBRE

DÉCÉDÉ EN 857

Ouvrage annoté et publié pour la première fois

PAR

LE R. P. PAUL SBATH

LE CAIRE

IMPRIMERIE DE L'INSTITUT FRANÇAIS

D'ARCHÉOLOGIE ORIENTALE

1933

Dédié à mon cousin

NAOUM THAMAZ

URI
Fo 486.1
Shall.

[Extrait du *Bulletin de l'Institut d'Égypte*, t. XV. — Session 1932-1933.]

كتاب الأزمنة

LE LIVRE DES TEMPS

D'IBN MASSAWAÏH, MÉDECIN CHRÉTIEN CÉLÈBRE

DÉCÉDÉ EN 857 (1)

PAR

LE R. P. PAUL SBATH.

Je viens d'acquérir un manuscrit de ce livre dont je possèdais déjà deux copies et qui me paraît intéressant aux points de vue de l'auteur et du sujet.

L'auteur est le célèbre chrétien Yohanna ben Massawaïh يوحنا بن ماسويه décédé à Samarra en 857 de notre ère. Il était le dernier grand médecin de l'ancienne école persane de médecine à Gondechapour, d'où il fut appelé à la Cour du Kalife Al-Mâmoûn (813-833). Le recit d'après lequel Ibn Massawaïh aurait servi sous le règne de Haroun Ar-Rachid, qui l'aurait chargé de traduire les ouvrages grecs en arabe, paraît être légendaire. Il est toutefois certain qu'Ibn Massawaïh a été professeur de médecine à Bagdad et chef de l'Académie Bibliothèque بيت الحكمة fondée par le Kalife Al-Mâmoûn vers l'an 830 de l'ère chrétienne. Son élève le plus connu est le chrétien Honaïn ben Ishak حنين بن اسحق grand médecin et le plus fécond de tous les traducteurs des ouvrages scientifiques grecs en syriaque et en arabe.

---

(1) Communication présentée à l'Institut d'Égypte dans sa séance du 3 avril 1933.

Quant à la production scientifique d'Ibn Massawaïh nous en possédons une liste élaborée par Ibn Abi Ossaibia ابن أبي أصيبعة le célèbre auteur de l'*Histoire des médecins* كتاب عيون الأنباء في طبقات الأطباء. Cette liste fait mention de quarante-quatre ouvrages (الجزء الأول ص ١٨٣ المطبعة الوهبية سنة ١٨٨٢). Malheureusement il ne reste de tous ces ouvrages qu'un nombres très restreint, dont Brockelmann énumère six qui sont conservés dans le Bibliothèques d'Europe.

Ces six ouvrages sont :

1° *Les Axiomes de la Médecine* نوادر الطب dont existent trois manuscrits : l'un à Leide, n° 1302, le 2e à l'Escurial, n° 888, et le 3e à Gottingen, n° 99.

2° Le *Livre complet de la Médecine* الكامل في الطب dont existent deux manuscrits à Paris, nos 379 et 408.

3° *Les Essences des aromes* جواهر الطيب conservé à Leipzig, n° 62 Ref.

4° Le *Livre sur l'eau d'orge* كتاب ماء الشعير conservé à Alger, n° 1746.

5° *Les Remèdes purgatifs* الأدوية المسهلة dont existent deux manuscrits l'un à Oxford, n° 410, et l'autre à Strasbourg, n° 765.

6° Le *Traité sur les fièvres* كتاب في الحميات qui a été truduit en latin et imprimé. L'original arabe de cet ouvrage est perdu (*Geschichte der Arabischen Litteratur,* 1898; I; 232).

Un septième ouvrage intitulé l'*Altération de l'œil* كتاب دغل العين, le plus ancien traité d'ophtalmologie qui nous est parvenu, se trouve dans la bibliothèque du regretté Ahmad Taymour Pacha أحمد تيمور باشا dont les héritiers ont fait dernièrement une gracieuse donation à la nation égyptienne, comme vous le savez. Un extrait de ce traité a été publié en 1916 par C. Prufer et M. Meyerhof dans la Revue *Der Islam,* p. 217 et suivants.

Assémani mentionne un fragment d'un Traité sur le poul كتاب في النبض conservé au Vatican, n° 368, dont l'auteur serait, d'après lui, Ibn Massawaïh.

Je possède en outre, dans ma bibliothèque, un manuscrit de ce même auteur intitulé Traité sur le flegme رسالة في البلغم mentionné dans mon catalogue sous le n° 110 (*Bibliothèque de Manuscrits Paul Sbath*, t. I, n° 110 : 2; Cairo, 1928).

Quant au sujet du Livre des Temps faisant l'objet de la présente communication, c'est un recueil astronomique, astrologique et médical des douze mois de l'année, dont les noms sont donnés en langue syriaque.

Comme aucun ouvrage d'Ibn Massawaïh n'a été publié jusqu'à présent, il me paraît intéressant de vous entretenir du susdit traité qui est mentionné par Ibn Abi Ossaibia à la page 183, t. I de son *Histoire des médecins.*

Je possède, depuis quelques années, deux manuscrits de ce traité (*Bibliothèque de Manuscrits Paul Sbath*, n° 74 : 2 et 799). Un heureux hasard m'a permis d'en acquérir un troisième beaucoup plus ancien et qui m'a facilité la reconstitution du texte original.

L'authenticité de cet ouvrage ne peut être prouvée d'une manière absolue. Toutefois les idées exprimées par l'auteur correspondent à celles qui prédominaient à l'époque d'Ibn Massawaïh, époque où les chrétiens du proche Orient étaient en contact littéraire, scientifique et religieux avec les musulmans de Bagdad avides de s'approprier les sciences grecques.

En outre on remarque dans ce traité des termes techniques médicaux qui ne peuvent être employés que par un savant connaissant à fond la médecine, tels que الكشيء . الملية . دهن الخيرى . السلجم . النورة.

De plus nous rencontrons dans notre ouvrage la mention de plusieurs légendes populaires de l'époque. Tout cela nous permet d'admettre l'authenticité de ce traité.

Notre manuscrit comprend trente-cinq pages dont chacune est de douze lignes. Il a été transcrit en 843 H. (1439). Le copiste est le clerc Issa ben Chamoûn du monastère Mar Behnam à Ghazira الشماس عيسى ابن شمعون من الجزيرة من دير مار بهنام. Son format est de 16 × 11 centimètres.

Avant de terminer permettez-moi de vous donner à titre de curiosité la traduction verbale d'un procédé pour prouver la vitalité des plantes et leur resistance au changement de l'atmosphère. Ce procédé peut, selon l'avis de l'auteur, servir au cultivateur pour le choix de ses semences :

« Le 19 du mois (juin) paraît le Chien de Yemen (constellation bien

connue) et l'on connaît, Dieu permettant, le jour de son apparition ce qui est bon et ce qui n'est pas bon comme semence dans l'année; et à cet effet on se sert, sept nuits avant l'apparition de la comète, d'une planche sur laquelle on sème des grains de diverses espèces. Cette planche est ensuite transportée la nuit de l'apparition de la comète sur la terrasse ouverte sous le ciel d'une maison et placée sur un lieu élevé. Le grain qui devient verdâtre est bon et le grain qui devient jaunâtre n'est pas bon (pour l'ensemencement)».

Paul Sbath,
prêtre syrien.

Le Caire, le 3 avril 1933.

(1) على رجاء[١] الله تعالى نبتدىء أن[٢] نكتب كتاب الأزمنة
ليوحنا بن ماسويه المتطبب المعلم الفلكى

قال ابن ماسويه : ذكر[٣] أهل العلم والفلسفة وأطباء فارس والهند والروم أن[٤] السنة مقسومة إلى أربعة[٥] أجزاء : ربيع وصيف وخريف وشتاء ، وجعلوا لكل من هذه[٦] الأجزاء من البروج ثلاثة[٧] ومن الأنواء سبعة ، ثم بينوا ما يصلح أن[٨] يُعمل فى كل جزء منها .

الربيع

واحد وتسعون يوماً ، وله من البروج الحمل والثور (2) والجوزاء[٩] ، ومن[١٠]

(١) فى الأصل : رجى
(٢) فى الأصل : نبتدىء ونكتب
(٣) فى الأصل : ذكروا
(٤) سقط فى الأصل : ان
(٥) فى الأصل : أربع
(٦) سقط فى الأصل : من هذه
(٧) فى الأصل : الثلاثة
(٨) سقط فى الأصل : أن
(٩) فى الأصل : والجوز
(١٠) سقط فى الأصل : ومن

الأنواء الصَرفة[١] والعَواء[٢] والسماك[٣] والغَفْر والزُبانى[٤] والاكليل والقلب ، وهو من ثمانية أيام تبقى من آذار ونيسان وأيار واثنين وعشرين يوماً تمضى من حزيران ، وهو زمان حار رطب[٥] ، يهيج فيه الدم ، وهو أطيب الأزمنة رائحة[٦] وأهنأه وأمرأه[٧] ، والدم حار رطب وطعمـه الحلاوة ولونه الحمرة ومجسته اللين وريحه[٨] منتنة وبيته الكبد وسلطانه الدماغ ، وهو مشاكل للهواء لأنه حار رطب .

وفى هذا الفصل يصلح الفصد وشرب[٩] الأدوية والاطلاء[١٠] بالنورة[١١] ، ولا يُفصد[١٢] من كانت سنه دون الاثنتى عشرة[١٣] سنة ومن جاوز[١٤] الخمسين والستين (3) سنة إذ كان لهم[١٥] فى الحجامة كفاية وكان الفصد يضرّ بهم أكثر مما ينفعهم[١٦] وكان من بقاء الدم فى أبدانهم صلاح[١٧] لهم تامّ .

الصيف

اثنان وتسعون يوماً ، وله من البروج السرطان والأسد والسُنبلة ، ومن الأنواء الشولة والنعائم والبلدة وسعد الذابح[١٨] وسعد بُلَع[١٩] وسعد السعود وسعد الأخبية[٢٠] ، وهو من ثمانيـة أيام تبقى من حزيران وتموز وآب واثنين وعشرين يوماً تمضى من

---

(١) فى الأصل : العدفة

(٢) فى الأصل : واللعوى

(٣) فى الأصل : والسمك

(٤) فى الأصل : والدبانة

(٥) فى الأصل : طيب

(٦) فى الأصل : رائحته

(٧) فى الأصل : واهنه وامره

(٨) أى رائحته

(٩) فى الأصل : وتشرب

(١٠) فى الأصل : والاطلى

(١١) هى أخلاط تضاف الى الكلس من زرنيخ وغيره وتستعمل لازالة الشعر

(١٢) فى الأصل : ولا يجب يفصد

(١٣) فى الأصل : الاثنتى عشر

(١٤) فى الأصل : ومن كان جاوء

(١٥) فى الأصل : اذا كانوا هم

(١٦) فى الأصل : وكان الفصد يضره أكثر ما ينقيه

(١٧) فى الأصل : صلاحا

(١٨) فى الأصل : وسعد الذبائح

(١٩) فى الأصل : وسعد بولع

(٢٠) فى الأصل : وسعد الخبايا

أيلول ، وهو زمان حار يابس ، تهيج فيه المرّة الصفراء[١] ، وهى حارة يابسة وطعمها المرارة ولها لون الدم والنار[٢] ومجسّتها الخشونة وريحها حديدة[٣] وبيتها المرارة وسلطانها المعدة ، وهى مشاكلة للنار لأنها حارة يابسة .

(4) الخريف

اثنان وتسعون يوماً ، وله من البروج الميزان والعقرب والقوس ، ومن الأنواء الفَرْغ المقدم والفرغ[٤] المؤخر وبطن الحوت والشَرَطان[٥] والبُطَين[٦] والثريّا والدبَران ، وهو من[٧] ثمانية أيام تبقى من أيلول وتشرين الأول وتشرين الثانى وثلاثة وعشرين يوماً تمضى من كانون الأول ، وهو زمان بارد يابس ، تهيج فيه المرّة السوداء[٨] ، وهى باردة يابسة وطعمها الحموضة ولونها الخضرة[٩] ومجستها الخشونة وريحها طيبة وبيتها الطحال وسلطانها الكليتان[١٠] ، وهى مشاكلة للأرض لأنها باردة يابسة .

الشتاء

تسعون يوماً ، وله من البروج الجدى والدلو (5) والحوت ، ومن الانواء الهقعة[١١] والهنعة والذراع والنثرة والطرْفة[١٢] والجبهة والزُبرة[١٣] ، وهو من ثمانية أيام تبقى من كانون الأول وكانون الثانى وشباط وثلاثة وعشرين يوماً تمضى من آذار ، وهو زمان بارد

---

(١) فى الأصل : الصفرة
(٢) فى الأصل : دم النار
(٣) أى حادّة
(٤) فى الأصل : الفرع
(٥) فى الأصل : والشرطين
(٦) فى الأصل : والبطن
(٧) سقط فى الأصل : من
(٨) فى الأصل : السودة
(٩) فى الأصل : الخضرى
(١٠) فى الأصل : الكليين
(١١) فى الأصل : الأفعة
(١٢) فى الأصل : والطرفاء
(١٣) فى الأصل : والبنرة

رطب ، يهيج فيه البلغم ، وطعمه الملوحة ولونه البياض ومجسته اللزوجة[1] وريحه سهكة[2] وبيته الرئة وسلطانه بين الوركين ، وهو مشاكل للماء لأنه بارد رطب . وفى هذا الفصل يهيج السعال والبرسام[3] .

ذلك أيام سنة كاملة ثلاثمائة وخمسة وستون يوماً ، ثم يزاد[4] فى كل أربع[5] سنين يوم بسيط هو أربعة[6] الأرباع المتبقية من شباط وتسمى تلك السنة كبيسة .

(6) أسماء الشهور الرومية وبروجها وعدد أيامها وسقوط أنوائها وطلوع منازلها وما[7] يجب أن[8] يُعمل به فى كل شهر منها ، ولكل نجم من هذه النجوم ثلاثة عشر يوماً الّا العواء[9] فله[10] أربعة عشر يوماً لثقل[11] سيره .

تشرين الأول

واحد وثلاثون يوماً برجه الميزان وسلطانه المرّة السوداء ، فى أول يوم منه تهيج الصبا وينزل الناس من السطوح[12] ، واليوم السابع منه تذكار مارى سركيس ومارى[13] باخوس ، واليوم العاشر منه هو اليوم الذى أخرج ابراهيم الخليل ابنه اسحاق ليذبحه ،

---

(1) فى الأصل : اللزجة

(2) فى الأصل : سهلة . والريح السهكة هى الكريهة

(3) لفظة فارسية مركبة معناها التهاب الصدر

(4) فى الأصل : زاد

(5) فى الأصل : أربعة

(6) فى الأصل : أربع

(7) سقط فى الأصل : وما

(8) سقط فى الأصل : أن

(9) فى الأصل : العوى

(10) سقط فى الأصل : فله

(11) فى الأصل : لقل

(12) فى الأصل : من على السطوح

(13) مار لفظة سريانية معناها سيد وقد تستعمل بمعنى قديس وقوله مارى فهى مار مضافة الى ياء المتكلم أى سيدى

ولثلاثة عشر يوماً منه يطلع الفجر بالغفر ويسقط الشرطان وتقوم سوق أذرعات[١] وتغور[٢] المياه ، واليوم (7) الخامس عشر منه عيد مارى أسيا الحكيم ومارى إشعياء الحلبى وفى ذلك اليوم يبرد الزمان وتكثر الرياح ويُصرم النخل ويدخل أهل الجبال فى قطاف العنب ويقطع[٣] القصب الفارسى وما قُطع فيه من الخشب والأشجار لم تعمل فيه[٤] الأرضة ولا السوس ، ولاحد وعشرين يوماً منه يزرع أهل[٥] نيل مصر ، ولأربعة وعشرين منه يدخل الناس البيوت ويذهب[٦] زمان شرب الأدوية والفصد ، ولخمسة وعشرين يوماً منه يكون النهار إحدى عشرة[٧] ساعة والليل ثلاث عشرة[٨] ساعة ، ولستة وعشرين منه يطلع الفجر بالزبانى[٩] ويسقط البطين[١٠].

(8) وفى هذا الشهر ينفع من[١١] الطعام اللحم السمين والرمّان المزّ والجزر والقرط[١٢] الرومى والجرجير وأصناف الفاكهة بعد الطعام والسمن والعسل والحلاوى[١٣]، ويُستحب أن يُشرب فى أوائل النهار جرعة من الماء الحار[١٤] على الريق ويستنشق[١٥] الطيب ، ويجتنب[١٦] الجماع لأنه يُعقب الأوجاع ويجتنب الحمام ويجتنب فيه أكل البطيخ والقثاء[١٧] والخيار والسلق[١٨] ولحم البقر واللبن الحامض والحبوب غير الرزّ ولا[١٩] يشرب فيه الماء البارد لأنه يزيد فى المرة[٢٠] والله أعلم .

---

(١) بلد بالشام ينسب اليه الخمر
(٢) فى الأصل : وتغير
(٣) فى الأصل : وقطع
(٤) فى الأصل : فيها
(٥) سقط فى الأصل : أهل
(٦) فى الأصل : وذهب
(٧) فى الأصل : احدى عشر
(٨) فى الأصل : ثلاثة عشر
(٩) فى الأصل : بالدبانة
(١٠) فى الأصل : البطن
(١١) سقط فى الأصل : من
(١٢) هو نوع من الكراث يعرف بكرات المائدة
(١٣) فى الأصل : والحلاوة
(١٤) فى الأصل : من ماء الحار
(١٥) فى الأصل : واستنشاق
(١٦) فى الأصل : وتجنب
(١٧) فى الأصل : والقتة
(١٨) فى الأصل : والسليق
(١٩) سقط فى الأصل : ولا
(٢٠) فى الأصل : المرض

تشرين الثانى

ثلاثون يوماً برجه العقرب وسلطانه المرة السوداء ، فى أول يوم منه تهبّ الجنوب ، ولسبعة أيام (9) منه يبدأ[1] أهل الشام بالزراعة ويُلقط الزيتون ويعصر ويذهب زمان المنّ والسلوى وتدخل النمل ذوات الأجنحة بالشام وفى كل أرض باردة بطن الأرض وتكثر الغيوم والأمطار وينصرف أهل السواحل من الأرباض[2] ويقلق البحر ويشتدّ موجه فلا يجرى فيه جارية[3] ، ولتسعة أيام منه يطلع الفجر بالاكليل وتسقط الثريا ، ولثلاثة عشر يوماً منه تنزل الشمس فى برج القوس ، ولاحد وعشرين يوماً[4] منه يطلع النسر الواقع ومعه النسر الطائر[5] ، ولاثنتين وعشرين ليلة منه يطلع الفجر بالقلب ويسقط الدبران وتقوم سوق غوطة[6] ، (10) ولخمس وعشرين[7] ليلة منه يكون النهار عشر ساعات والليل أربع عشرة[8] ساعة ويشتد البرد وتهلك كل دابة من الهوامّ مثل الجراد والدود والذباب وغير ذلك ويخرج الحدأة[9] والرخَم[10] فى كل أرض باردة ويسقط الذبل[11] وهو الورق الذى ينبت فى الخريف ، ويكون فيه المهرجان[12] .

---

(1) فى الأصل : يبادر

(2) فى الأصل : الرباض . والأرُباض جمع ربض وهو ما حول المدينة من بيوت ومساكن

(3) أى سفينة

(4) فى الأصل : والاحد وعشرون

(5) فى الأصل : نسر الواقع ومعه نسر الطائر . وهما كوكبان

(6) فى الأصل : موتة . والغوطة موضع بالشام كثير الماء والشجر وهو غوطة دمشق

(7) فى الأصل : ولخمسة وعشرين

(8) فى الأصل : أربعة عشر

(9) فى الأصل : الهداة . والحدأة طائر يصيد الجرذان ويعرف عند عوامنا بالشوحة

(10) فى الأصل : الرخس . والرخم طائر أبقع يشبه النسر فى الخلقة وهو المعروف أيضاً عند العامة بالشوح

(11) فى الأصل : الابل

(12) هو عيد الفرس

وفى هذا الشهر ينفع أكل لحم الطير مطبوخاً بالحمض والقلايا[١] والثريد[٢] بالثوم وسليقة[٣] الجزر والسَلجم[٤] ويُشرب الماء الجارى والماء الحار ، ويشم المسك والأفاويه كلها ، ويشرب ماء[٥] الجزر ، وهو أن يؤخذ الجزر[٦] فيقطع ويطبخ ثم يجعل فى مائه العسل وعروق الزنجبيــل (11) ومثقال انيسون[٧] وعشر حبات فلفل ويشرب فى أول النهار وآخره فانه ينفع من عرق النسا[٨] ووجع الوركين والصلب وهو موافق فى هذا الشهر وسائر أشهر[٩] الشتاء ، ويُدخل الحمام فى أول النهار ويدهن فيه بدهن الخِيرىّ[١٠] أو دهن النرجس فانه نافع ، ويجتنب فيه شرب الماء فى الليل لأنه يُتخوف منه حدوث الماء[١١] الأصفر فى العين ويُتجنب فيه أكل السمك الطرىّ والمملوح وصيد الماء وكل شىء مالح ويقلل من الجماع ويجتنب السمن[١٢] والعسل والبقول والله أعلم .

كانون الأول

احد[١٣] وثلاثون يوماً برجه القوس وسلطانه البلغم ، لخمسة أيام منه يطلع الفجر بالشولة وتسقط الهقعة ، ولاثنى عشر يوماً (12) منه يُرى أول طلع النخل ويثمر الحنظل[١٤]

---

(١) جمع قلية وهى ما قلى فجعل مع الطبيخ ليطيبه

(٢) هو كسرة الخبز المبلولة بماء اللحم

(٣) فى الأصل : وسليق

(٤) فى الأصل : والثلم . والسلجم نبت يعرف باللفت

(٥) فى الأصل : الماء

(٦) سقط فى الأصل : وهو أن يؤخذ الجزر

(٧) فى الأصل : يانسون

(٨) فى الأصل : الانسا . وعرق النسا وجع من أوجاع المفاصل يبتدىء من مفصل الورك وينزل الى خلف على الفخذ ويمتد الى الركبة وربما بلغ الكعب

(٩) فى الأصل : شهور

(١٠) الخيرى هو المنثور الأصفر

(١١) فى الأصل : ماء الأصفر

(١٢) فى الأصل : ويتجنب من السمن

(١٣) يكون أحد مرادفاً لواحد فى موضعين سماعاً الأول وصف اسم البارىء تعالى فيقال هو الواحد وهو الأحد ولا ينعت به غيره والثانى أسماء العدد للغلبة وكثرة الاستعمال فيقال أحد وثلاثون وواحد وثلاثون

(١٤) فى الأصل : الحنطة . والحنظل نبت يمتد على الأرض كالبطيخ واسم ثمره الهبيد

وأشباهه وتنزل الشمس فى برج الجدى ، ولثلاثة وعشرين يوماً[1] منه يكون النهار تسع ساعات والليل خمس عشرة[2] ساعة وهو أطول ليل فى السنة ، وليلة الخامس والعشرين[3] منه تكون ليلة الميـلاد الشريف وتقوم سوق توما بدمشق ، ولثمانية وعشرين يوماً منه يطلع الفجر بالنعائم[4] وتسقط الهنعة ، وفى آخر يوم منه يطلع الفجر بالبلدة ويسقط الذراع .

وفى هذا الشهر يكثر الندى ويكثر الظعن[5] ويُكره[6] القعود فى المكان الواحد ، وتنقى البساتين من[7] الدغل والحشيش ويسقط ورق الشجر كله ، ويجامع الرجل حلاله لالتماس الولد لأن طبائع[8] النساء تلين فى هذا الشهر دون الشهور (13) ، وينفع فيه أكل كل حار وحرّيف ويشرب على الريق جرع ماء حار ويكثر أكل القطائف[9] ، ويُكثر من دخول الحمام والمشى والتعب وينعم الجسم بالدهن ، ويجتنب أكل لحوم البقر والباذنجان[10] والترنج ويكره شرب الماء بعد النوم خوفاً من حدوث الماء الأصفر والاطلاء بالنورة لأنه يُخشى البرسام وتكره الحجامة الا[11] من دم شديد والله أعلم .

كانون الثانى

احد وثلاثون يوماً برجه الجدى وسلطانه البلغم ، فى أول يوم منه يُرجى المطر ، وفى اليوم السادس منه يكون الميلاد الأكبر الذى هو عيد الغطاس ، ولاثنى عشر

وهو كتمر البطيخ غير أنه صغير جداً يضرب بمرارته المثل

[1] فى الأصل : ولثلاث وعشرين

[2] فى الأصل : خمسة عشر

[3] فى الأصل : خمسة وعشرون

[4] فى الأصل : بالقايم

[5] فى الأصل : الضأن

[6] فى الأصل : بكثرة

[7] سقط فى الأصل : من

[8] فى الأصل : الطبائع

[9] القطائف طعـام معروف يسوى من الدقيق المرق بالماء شبهت بخمل القطائف التى تفترش

[10] فى الأصل : والباتنجان

[11] سقط فى الأصل : الا

يوماً منه يطلع الفجر بسعد الذابح[1] وتسقط النثرة[2] ونؤها (14) سبع ليال[3] ويستلذ السير وهو أجود الأزمنة ويزرع فيه النخل والشجر، ولأربعة عشر يوماً منه يكون النهار عشر[4] ساعات والليل أربع عشرة[5] ساعة ويُزوَّج الطير ويبـدو[6] عشب الأرض ويجمد الماء ويشتد البرد، ولعشرين يوماً منه تنقضى المربعينية[7] ، ولخمسة وعشرين منه يطلع الفجر بسعد بلع وتسقط الطرفة وهى الجمرة الأولى فى الأرض والثانية فى الماء والثالثة فى الشجر.

وفى هـذا الشهر يُزرع القطن والبطيخ ويبدأ[8] الروم بغرس الأشجار وتكسح الكروم فى أرض مصر ويغتلم فيه فحل الابل، والاغتسال فيه بالليل أفضل منه بالنهار[9] ويُحذر من السفر البعيد ويقلّ من الجماع، وينفع فيه أكل كل (15) طعام حار وحرّيف والسمن والعسل والحلاوى[10] كلها ولحم الضأن والثريد بالثوم وسليقة[11] الجزر والكرّاث، ويستنشق الطيب ويشرب الماء الحار على الريق ويشرب ماء الجزر[12] بعد الطعام فهو نافع ويدهن فيه بالزيت أو بدهن الزنبق ولا[13] يقرب إلى الرأس شىء[14] منه، ويجتنب فيه أكل لحم البقر ولحم الماعز والسمك وكل شىء يخرج من الماء والبقل والفجل والبصل والاطلاء بالنورة والحجامة الاّ عن حاجة شديدة، ويتوقّ فيه أكل المسهل الطرىّ والمالح وكل شىء بارد رطب، ولا يكثر من البقول مثل السلق والقُنّبيط[15] والاسبانخ[16] والله أعلم.

---

(1) فى الأصل : النابح

(2) فى الأصل : النطرة

(3) فى الأصل : سبعة ليالي

(4) فى الأصل : عشرة

(5) فى الأصل : أربعة عشر

(6) فى الأصل : ويبدأ

(7) المربعينية أو الأربعينية كلمة عامية تطلق على الأربعين يوما من أيام قلب الشتاء

(8) فى الأصل : ويبدوا

(9) فى الأصل : من النهار

(10) فى الأصل : والحلاوات

(11) فى الأصل : وسليق

(12) فى الأصل : الماء الجزر

(13) سقط فى الأصل : ولا

(14) فى الأصل : بشىء

(15) فى الأصل : القرنبيط . وهى عامية

(16) فى الأصل : والسبانخ

شبـاط

ثمانية وعشرون يوماً وربع يوم برجه الدلو[١] وسلطانه البلغم وهو بارد رطب ، (16) لستة أيام منه تكثر هوام الأرض ويظهر الدبيب وينكسر البرد وتغرس الكروم والأشجار ، ولسبعة أيام منه يطلع الفجر بسعد السعود وتسقط الجبهة وهى الجمرة الأولى[٢] ويظهر الحدأة والرخم ، ولتسعة أيام منه تنزل الشمس فى برج الحوت وبرج الدلو وهذا آخر الشتاء وتسخن بطن الأرض وتخرج النمل ذوات الأجنحة ، ولخمسة عشر يوماً منه تنقّ[٣] الضفادع ويجرى الماء فى الغوط[٤] ويسقى الزرع وتزرع بقول الصيف من القثاء[٥] والخيار والبطيخ والعصفر وتلد الوحوش والماعز وتصوّت الطير وتُزوّج ويجىء الخُطّاف[٦] ويغرس الورد والياسمـين والنرجس والسوسن[٧] وبعض الرياحين وتورق الكروم ويكثر الكلأ والعشب ، (17) ولعشرين يوماً منه يطلع الفجر بسعد الأخبية وتسقط الزبرة وهى الجمرة الثانية[٨] ويخرج الدبيب وتتحرك البراغيث[٩] ، ولخمسة وعشرين يوماً[١٠] منه أول أيام[١١] العجوز[١٢] ويكون النهار فيه إحدى عشرة[١٣] ساعة والليل ثلاث عشرة[١٤] ويظهر فيه الدفأ وتسخن بطن الأرض وتهيج الرياح اللواقح[١٥] وتكسح الكروم ويكون فيه صوم النصارى .

---

(١) سقط فى الأصل : برجه الدلو

(٢) فى الأصل : الثانية

(٣) فى الأصل : تزعق . ونق الضفدع صاح

(٤) الغوط هو المطمئن الواسع من الأرض

(٥) فى الأصل : القتة

(٦) طائر أسود تدعوه العامة عصفور الجنة

(٧) فى الأصل : والسوس

(٨) فى الأصل : الثالثة

(٩) فى الأصل : البراغيد

(١٠) فى الأصل : والخمس وعشرون يوم

(١١) فى الأصل : يوم

(١٢) أيام العجوز سبعة تأتى فى عجز الشتاء ويشتد فيها البرد أربعة من آخر شباط وثلاثة من أول آذار وهى المعروفة عنـد العـامة بالمستقرضات

(١٣) فى الأصل : أحد عشر

(١٤) فى الأصل : ثلاثة عشر

(١٥) الرياح اللواقح هى التى تحمل الندى ثم تمجه فى السحاب فاذا اجتمع فى السحاب صار مطراً

وفى هذا الشهر يُستحب الركوب وينفع أكل الحلاوى والطير والصيد كله والكمأة والثوم والفاكهة اليابسة والأُترج والرمان[١] وقصب السكر ، ويدهن فى الحمام بدهن السوسن أو دهن النرجس أو دهن النسرين ، ويُكثر من دخول الحمام وأكل الحمص المطبوخ والرز والجوز واللوز والصنوبر (18) ويشرب العسل وكل شىء حلو يؤكل فيه هو نافع والتمر والتين ، ويجنب فيه أكل الجبن العتيق والسمك الطرىّ والمملوح واللبن والعدس والبصل والكرّاث والسلق[٢] والخلّ وكل شىء مالح وحرّيف ، ويتوقى أكل[٣] لحم[٤] البقر والماعز لأنه يضرّ فى هذا الشهر ويجنب الاطلاء بالنورة فى هذا الشهر خاصة والله أعلم .

آذار

احد وثلاثون يوماً برجه الحوت وسلطانه الدم ، لثلاثة أيام منه يطلع الفجر بالفرغ المقدم وتسقط الصرفة وهى الجمرة الثالثة ونوؤها ثلاث ليال[٥] ويظهر الجراد وتخرج كل[٦] دبيبة ليس لها عظم وهو أوان[٧] حار رطب وهوأول الربيع[٨] ويتساوى فيه الليل والنهار ، ولستة عشر يوماً منه يطلع الفجر (19) بالفرغ المؤخر وتسقط العواء ، ولسبعة عشر منه تجرى السفن فى البحر ويصلح ركوبه ويطيب ، ولثلاثة[٩] وعشرين يوماً منه يتساوى الليل والنهار[١٠] فيصير كل واحد منهما اثنتى عشرة[١١] ساعة وتهب[١٢] الرياح اللواقح وتسنبل الحنطة ويسقى الشجر ويكثر العشب وتدرك البقلة

---

(١) فى الأصل : واترج الرمان
(٢) فى الأصل : والسليق
(٣) فى الأصل : من أكل
(٤) فى الأصل : اللحم البقر
(٥) فى الأصل : ثلاثة ليالى
(٦) فى الأصل : وتخرج وكل
(٧) فى الأصل : وهو ان
(٨) فى الأصل : أول ربيع
(٩) فى الأصل : والثلاثة وعشرون يوم
(١٠) سقط فى الأصل : والنهار
(١١) فى الأصل : اثنى عشر
(١٢) فى الأصل : فى الرياح

ويختن الصبيان ويخرج الهوام من الأرض ويخاف الناس بمصر من التمساح ويخرج الذبّان الأزرق وتفتح الحيات عيونها[١] لأنها تغمضها[٢] فى الشتاء ، وفى اليوم الخامس والعشرين[٣] منه تسقط الشِعرى[٤] وهو يوم بشارة العذراء بالحبل العجيب وهو عيد النصارى .

وفى هذا الشهر يختلف السحاب ويرتفع ويعقد اللوز والتفاح (20) والمشمش ويورق الشجر وتغرس الكروم ، وينفع أكل الحلاوى[٥] والعسل والفاكهة اليابسة والرز والبيض المشوىّ وشرب ماء الحلبة ، ويُتمرّخ فى الحمام بدهن النرجس أو دهن الزئبق أو النرجيل أو دهن النسرين[٦] وأدهان[٧] الحمام ، ويشرب النبيذ بماء حار[٨] فى أول النهار وفى آخره بماء بارد ، وينفع الفصاد والحجامة ويؤكل الترياق[٩] فانه يحرق البلغم وينشف المرّة ويذهب الرياح ويطرد المليلة[١٠] ، ويطلى بالنورة فى الشهر ثلاث مرات فى كل ثلث[١١] منه مرة وتكون المرة الأولى حادة كثيرة الزرنيخ[١٢] والمرة الثانية متوسطة والثالثة قليلة الزرنيخ ليطول مكثها[١٣] على البدن فان ذلك يقوم مقام الفصادة والحجامة والدواء فى سائر السنة ، ويجتنب (21) فيه أكل السمك الطرىّ والمملوح والقديد والبصل والثوم وكل شىء مالح وحامض وحرّيف والله أعلم .

---

(١) فى الأصل : عينيها
(٢) فى الأصل : لأنهم تغمضهم
(٣) فى الأصل : الخمسة وعشرين
(٤) فى الأصل : الشعـرة . والشعـرى كوكب
(٥) فى الأصل : الحلاوة
(٦) فى الأصل : الدهن النسرين
(٧) فى الأصل : وادمان
(٨) فى الأصل : بماء الحار
(٩) هو دواء مركب يدفع السموم
(١٠) المليلة الحر الكامن فى العظم وشدة العطش
(١١) فى الأصل : ثلاث
(١٢) الزرنخ حجر له ألوان كثيرة اذا جمع مع الكلس حلق الشعر
(١٣) فى الأصل : مكثه

نيسان

ثلاثون يوماً برجه الحمــل وسلطانه الدم ، فى أول يوم منه يطلع الفجر ببطن الحوت ويسقط السماك ويُرجى فيــه المطر ، وفى اليوم السادس منه تبين الثريّا ولا تزول[١] أربعين يوماً وفيه خُلق آدم عليه السلام ، ولسبعة أيام منه يطلع الحوت ويسقط السماك ويقل فيه المطر ويخصب الشعير ويقلع القصيل[٢] ويشرب الدواء ، ولعشرة أيام منه يطلع الشرطان[٣] ونوْهما[٤] ليلة ، ولأربعة عشر يوماً منه يطلع الفجر بالشرطين ويسقط الغفر ، ولعشرين (22) منه تهيج الرياح الشرقية ويفرّخ الطير ويطيب السفر ، ولثلاثة وعشرين منه تقوم سوق فلسطين ، ولأربعة وعشرين[٥] منه يكون النهار ثلاث عشرة[٦] ساعة والليل إحدى عشرة[٧] ساعة وتخرج الشمس من برج الحمل إلى[٨] برج الثور ، ولسبعة وعشرين منه يطلع الفجر بالبطين[٩] وتسقط الزبانى ، ولثمانية وعشرين منه تهبّ الجنوب وتسقط الصبا .

وفى هذا الشهر تزيّن الأرض وتمدّ[١٠] الأودية ويهيج الدم ويصلح الفصد وتشرب الأدوية المسهلة وتهيج الرياح والعيون الشرقية ويسمن الشعير والكرثاة[١١] ، وينفع فيه كل بارد رطب ويشرب (23) فيه الأسوقة والربّ ، ويكثر من دخول الحمام ويدهن بدهن المرزنجوش[١٢] أو الزنبق ، ويشرب كل يوم على الريق جرع ماء حار ولا تتعب

---

(١) فى الأصل : ولا تزال

(٢) هو الشعير الذى يجز أخضر لعلف الدواب سمى بالقصيل لسرعة اقتصاله من رخاصته

(٣) فى الأصل : الشرطين

(٤) فى الأصل : ونوْه

(٥) فى الأصل : والأربع وعشرين

(٦) فى الأصل : ثلاثة عشر

(٧) فى الأصل : احدى عشر

(٨) سقط فى الأصل : برج الحمل الى

(٩) فى الأصل : بالبطن

(١٠) يقال : هذا الوادى يمد فى وادى كذا أى يزيد فيه

(١١) الكرثاة النبت المجتمع الملتف

(١٢) المرزنجوش هو المعروف بالسمسق

النفس[١] فى الركوب والمشى ، ويشم الطيب والورد والريحان والياسمين ، وتؤكل لحوم الصيد والخردل والخلّ والزيت والبصل والبقل والقرع وكل شىء رطب فان المرّة فيه متحركة ، ويجتنب أكل الفجل وكل حلو ومالح ويجتنب فى هذا الشهر خاصة أكل الدجاج ويقلّ من الجماع ، وفى هذا الشهر تعقد الثمار ويدرك اللوز والله أعلم .

أيار

احد وثلاثون[٢] يوماً برجه الثور وسلطانه الدم ، فى أول يوم عيد الشهودىّ[٣] وتشرب فيه الأدوية إلى نصفه ، ولعشرة أيام منه (24) عيد السليق[٤] ، ولستة عشر[٥] منه تطلع الثريا ونؤها أربع ليال[٦] ويسقط الاكليل وتهيج الصبا وتنقطع الكمأة وهو أول يوم الصيف وأول نيروز[٧] فارس يطيب فيه ركوب البحر وتبدو أوائل السمائم[٨] وفى سبع ليالٍ منه يطلع العيّوق[٩] ويزيد نيل مصر ويكثر الرمد ويمتد النيل ويكثر النداء[١٠] لأن عادة مصر أن[١١] ينادى على النيل وتغور المياه ويطيب ركوب بحار الهند ويدخل زمان المرّة الصفراء[١٢] وسلطانها اثنان وخمسون يوماً ، ولثلاثة وعشرين منه يطلع الفجر بالدبران ويسقط القلب ، ولأربعة وعشرين منه يكون النهار أربع عشرة ساعة والليل عشر[١٣] ساعات ويزرع الورد (25) والنرجس فى اليمن وأرض النوبة ويبذر الذرة والسمسم والدخن باليمن وتهامة وأرض النوبة ويتلون النخل فى المدينة بالحمرة

---

(١) فى الأصل : نفسه
(٢) فى الأصل : أحد وثلاثين
(٣) كذا
(٤) كذا
(٥) فى الأصل : الستة عشرة
(٦) فى الأصل : أربعة ليالى
(٧) هى كلمة فارسية ومعناها يوم جديد ويوم فرح وتنزه
(٨) جمع سموم وهى الريح الحارة
(٩) هو نجم أحمر مضىء فى طرف المجرة الأيمن يتلو الثريا
(١٠) فى الأصل : الندى
(١١) سقط فى الأصل : أن
(١٢) فى الأصل : الصفرة
(١٣) فى الأصل : عشرة

والصفرة ويتبين صلاحه ويحل بيعه ، ولسبعة وعشرين يوماً منه يرتفع الطاعون باذن الله تعالى فان لم ينقطع فهو ثابت حتى تطلع الذراع وتحصد فيه الزروع ويكون السير بالجمار وتبدو السمائم وتهب الشمال ويسود العنب وتبين زيادة نيل مصر .

وفى هذا الشهر تهبّ الدبور[١] ، وينفع أكل كل بارد رطب ، ويُكثر من دخول الحمام ويدهن بدهن البنفسج أو دهن الزنبق والاطلاء بالنورة والتمرغ فى الزيت الطرىّ ، ويؤكل اللحم والشوىّ والسمك الطرى والبيض والهليون[٢] والبصل (26) والفاكهة اليابسة والحلاوى[٣] ، وتشم الزهور والطيب ، ويجتنب فيه أكل كل[٤] حار يابس والسمك المملح والرؤوس والأكارع[٥] لأنه يُخاف من ذلك اليرقان الشديد ويجتنب لحم الأرانب وأفراخ الحمام ولحم البقر ولحم الماعز والوحوش والله أعلم .

حزيران

ثلاثون يوماً برجه الجوزاء[٦] وسلطانه المرّة الصفراء[٧] حار يابس ، لستة أيام منه يطلع الفجر بالهقعة وتسقط الشولة ، ولسبعة عشر يوماً منه يطلع الفجر بالهنعة وتسقط النعائم ، ولاثنين وعشرين منه يكون النهار خمس عشرة ساعة والليل تسع ساعات[٨] وهو أطول أيام السنة وفيه يوضع المنجل فى الزرع اعنى الحصاد وتدرك الفاكهة والبطيخ (27) والتين والبسر والعنب وينفد الهليون ، ولأربعة وعشرين يوماً[٩] منه تنزل الشمس فى

---

(١) الريح الغربية

(٢) الهليون بكسر الهاء وفتح الياء نبات له قضبان رخصة فيها لبن وورق كالكبر وزهر الى البياض قد يخلف بزرا دون القرطم صلباً

(٣) فى الأصل : والحلاوة

(٤) سقط فى الأصل : كل

(٥) فى الأصل : مقادم ، وهى عامية

(٦) فى الأصل : الجوزة

(٧) فى الأصل : الصفرة

(٨) سقط فى الأصل : والليل تسع ساعات

(٩) فى الأصل : فى أربعة وعشرون يوم

برج السرطان وتبدأ بالرجوع ويشتد الحر ولا تبقى سنبلة إلا حصدت وفيه يبلغ النيل وتهيج السموم إلى اليوم التاسع عشر من آب ثم تنقطع .

وفى هذا الشهر ينفع أكل كل بارد رطب ولحم البقر ولحم الماعز والطير والصيد والسمك الطرىّ واللبن والكوامخ[١] والخلل والقرع والبقول والخيار والفاكهة الرطبة ، ويُجرع كل يوم ثلاث مرات الماء[٢] البارد على الريق ويبكرّ إلى[٣] الفلا والنزهة ، ويشرب ماء الورد بالعسل والسوس[٤] ويؤكل فيه الخردل ويُكثر من شرب اللبن الحليب وتستعمل ألوان الأشربة العسلية والأسوقة[٥] (28) ، ويُدخل الحمام أول النهار وإذا دخل الحمام فى الليل أفضل وأحسن ويتمرخ بدهن البنفسج أو دهن اللوز وتستنشق الرائحة الطيبة ، ويجتنب فيه أكل كل حار يابس وشم المسك والعنبر واللبان[٦] ويجتنب فيه اللوز والفاكهة اليابسة والعسل وحده والأنبذة[٧] الحارة وأكل[٨] العدس خاصة أكثر من كل الحبوب ويجتنب الجماع خاصة جماع المرضع والله أعلم .

تموز

احد وثلاثون يوماً برجه السرطان وسلطانه المرة الصفراء حار يابس ، ليومين منه يطلع الفجر بالذراع وتسقط البلدة وهو أشد الصيف وفيه تنطبخ[٩] الفاكهة ، ولأربعة عشر يوماً منه تقوم سوق بصرى[١٠] (29) ويشتد حر الصيف ويرتفع الطاعون ويكثر

---

(١) جمع كامخ وهو خبز بخل
(٢) فى الأصل : فى الماء
(٣) سقط فى الأصل : الى
(٤) معطوفة على «الورد»
(٥) جمع سويق وهو الخمر
(٦) فى الأصل : اللبن . واللبان هو الكندر
(٧) جمع نبيذ
(٨) فى الأصل : كل
(٩) انطبخ مطاوع طبخ وطبخ الحر الثمر أنضجه
(١٠) هى بصرى حوران بالشام حيث كانت صومعة الراهب سرجيوس بحيرا الذى كان يتردد اليه نبى المسلمين

الرمد ويزرع البطيخ الشتوىّ والجزر والريحان فى أرض اليمن ، ولخمسة عشر يوماً منه يطلع الفجر بالنثرة ويسقط سعد الذابح ويكون النهار أربع عشرة[١] ساعة والليل عشر ساعات ويحمرّ[٢] فيه البسر ويقطف العنب ويقطع القصب النبطىّ وتغور المياه ، ولتسعة عشر يوماً منه تطلع الشعرى اليمانية[٣] ، ويُعلم باذن الله يوم طلوعها ما يصلح فى تلك السنة من الزرع[٤] وما يفسد وذلك أن يؤخذ لوح قبل طلوعها بسبع ليال[٥] ويُزرع عليه من كل صنف جزء[٦] فاذا كانت الليلة التى تطلع فيها[٧] الشعرى وُضع ذلك اللوح (30) فوق بيت فى مكان مرتفع لا يحول بينه وبين السماء شىء فما أصبح مخضرًّا فهو ممّا يصلح وما أصبح مصفرًّا فهو ممّا يفسد ، وكذلك كان الفرس يفعلون .

وفى هذا الشهر يُجتنب الفصادة والحجامة وشرب الدواء ، ويستعمل كل بارد رطب ، ويجتنب كل حار يابس ، وتؤكل الفواكه والبقول وطعام الحصرم والكشىء[٨] ، وينفع شرب الماء البارد على الريق ويشرب الماء قبل دخول الحمام وما شُرب فيه من الشراب[٩] يكون كثير المزج بالماء البارد ويدهن فى الحمام بالادهان المبردة كدهن الورد ودهن الياسمين ، ويجتنب كل ما يجتنب[١٠] فى حزيران ويُكره ويُقلّ من الجماع والطيب لأنهما مضرّان بالرجل والله أعلم .

(31) آب

واحد وثلاثون[١١] يوماً برجه الأسد وسلطانه المرّة الصفراء[١٢] حار يابس ، لثمانية

---

(١) فى الأصل : أربعة عشر
(٢) فى الأصل : ويحمد
(٣) هى الكوكب الذى يطلع فى الجوزاء وطلوعه فى شدة الحر
(٤) سقط فى الأصل : من الزرع
(٥) فى الأصل : بسبعة ليالى
(٦) فى الأصل : جزءا
(٧) فى الأصل : فيه
(٨) هو الشواء المنضج
(٩) سقط فى الأصل : من الشراب
(١٠) سقط فى الأصل : كل ما يتجنب
(١١) فى الأصل : أحد وثلاثين
(١٢) فى الأصل : الصفرة

أيام منه يطيب الليل والنهار وتنهى الحكماء عن[١] كثرة الجماع ثم تطلع الطرفة[٢] فى المشرق غدوة ويسقط رقيبها[٣] سعد بلع وتثور المرّة والبلغم ويهيج الزكام والنزلة ويكثر الرمد ويصلح فيه شرب الدواء ، وفى عاشر ليلة منه تكون الشمس فى الأسد ثم تطلع فى المشرق غدوة الجبهة ويسقط رقيبها سعد السعود فى المغرب وتقوم سوق عمّان[٤] ، ولأربعة عشر يوماً منه تكون الشمس فى أواخر برج الأسد ثم تطلع الزبرة فى المشرق غدوة ويسقط رقيبها سعد الأخبية فى المغرب ، (32) وفى اليوم الخامس عشر منه يكون عيد انتقال السيدة وتنزل الشمس فى برج السنبلة ، ولاثنين وعشرين يوماً منه يكون النهار ثلاث عشرة[٥] ساعة والليل إحدى عشرة[٦] ساعة ، ولسبعة وعشرين يوماً منه تكون الشمس فى أوائل برج السنبلة ، ولثمانية وعشرين منه يطلع سُهيل[٧] فى الجنوب ، وإذا طلع سهيل طاب الماء وبرد وطاب الليل وطال وخيف من السيل والمرّ والجور والويل وهو آخر الصيف وأول الخريف .

وفى هذا الشهر تهيج الرياح البوارح[٨] وترتاح الريح وتشتد السمائم ، ويكثر الرمان ويصفر الأترجّ ويكره أكل الفاكهة ويكثر فيه الرطب والكلأ والعشب (33) ويسقط الطل والمنّ والسلوى فى الشام ، ولا[٩] ينفع أكل اللبن والبصل وينبغى أن[١٠] يُقَلّ من الشرب وما شُرب فيه من شراب يكثر مزجه بالماء البارد ، ويجنب فيه أكل الفاكهة والجماع ويجنب فيه ما[١١] يجنب فى حزيران ويمتنع عن[١٢] كل شىء مالح وعن الماء الحار ، وفيه يزرع أوائل الخيرىّ والله أعلم .

---

(١) سقط فى الأصل : عن
(٢) فى الأصل : الطرفاء
(٣) فى الأصل : رقيبه
(٤) عمان بالفتح والتشديد بلد بالشام
(٥) فى الأصل : ثلاثة عشر
(٦) فى الأصل : أحد عشر
(٧) سهيل نجم قيل عند طلوعه تنضج الفواكه وينقضى القيظ
(٨) ريح بارح أى شديدة
(٩) فى الأصل : وما
(١٠) سقط فى الأصل : أن
(١١) فى الأصل : وما
(١٢) سقط فى الأصل : عن

أيلول

ثلاثون يوماً برجه السنبلة وسلطانه المرة السوداء بارد يابس ، لخمسة أيام منه يطلع الفجر بالصرفة من المشرق ويسقط الفرغ[١] المقدم وينكسر الحرّ وإذا مضت منه عشر ليال[٢] تكون الشمس فى أواخر برج السنبلة ويكون النهار اثنتى عشرة ساعة وثلث[٣] ساعة ، (34) ولاحد عشر يوماً منه عيد الصليب الكريم ويصلح الفصد بالعروق وشرب الدواء المسهل ، ولثلاثة عشر يوماً منه تنتهى زيادة نيل مصر ، ولأربعة عشر منه عيد كنيسة القيامة ببيت المقدس ، ولخمسة عشر منه تنزل الشمس فى برج الميزان وتختلف الأرياح ويبرد الليل ويكون النهار حاراً وتكره الحكماء فيه الحجامة ، ولاثنين وعشرين منه يستوى الليل والنهار ، ولخمسة وعشرين منه تقوم سوق عالية العمد[٤] بدمشق ، ولثمانية وعشرين[٥] منه يطلع الفجر بالعواء ويسقط الفرغ المؤخر .

وفى هذا الشهر يصلح الفصد وشرب الدواء وينفع أكل كل حار ليّن ، ويؤكل السمن والعسل وأصناف اللحوم والحلاوى ، (35) ويجتنب أكل كل بارد رطب ويابس والبقل حتى يصيبه المطر والبطيخ والخيار ولحم البقر وتكره فيه الحجامة لئلاّ تقوى المرة السوداء ويكره كثرة دخول الحمام والله أعلم .

كمل كتاب الأزمنة لابن ماسويه فى سنة[٦] ثمانمئة وثلاث[٧] وأربعين من سنى[٨] الهجرة على يد الشماس[٩] عيسى بن شمعون من الجزيرة من دير مار بهنام .

---

(١) فى الأصل : فرع
(٢) فى الأصل : عشرة ليالى
(٣) فى الأصل : وثلاث
(٤) فى الأصل : عالية عمد
(٥) فى الأصل : لثمانى وعشرين
(٦) سقط فى الأصل : سنة
(٧) فى الأصل : وثلاثة
(٨) فى الأصل : سنين
(٩) فى الأصل : شماس

TABLE DES FÊTES.

I

	Page.
عيد مارى سركيس ومارى باخوس	241
يوم إخراج ابراهيم الخليل ابنه اسحاق ليذبحه	241
عيد مارى أسيا الحكيم ومارى إشعيا الحلبي	242
ليلة الميلاد الشريف	245
الميلاد الأكبر أى عيد الغطاس	245
صوم النصارى	247
يوم بشارة العذراء بالجبل العجيب	249
يوم خلق آدم	250
عيد الشهودى	251
عيد السليق	251
عيد انتقال السيدة	255
عيد الصليب الكريم	256
عيد كنيسة القيامة	256

II

	Page.
قيام سوق أذرعات	242
— غوطة	243
المهرجان	243
قيام سوق توما بدمشق	245
— فلسطين	250
أول نيروز فارس	251
النداء على نيل مصر	251
قيام سوق بصرى	253
— عمّان	255
— عالية العمد بدمشق	256

PUBLICATIONS DU R. P. PAUL SBATH.

المشرع

L'ABREUVOIR. — Discours prononcés en Égypte, Syrie et Palestine, en vue de rapprocher les Musulmans des Chrétiens. Ouvrage classique. 210 pages, in-8°; 1924.

BIBLIOTHÈQUE DE MANUSCRITS PAUL SBATH.

Catalogue en deux tomes in-8° contenant la description de 1125 volumes manuscrits. T. I, 204 pages; t. II, 252 pages; 1928.

الروضة الطبية

LE JARDIN MÉDICAL. Par Ubaïd-Allah Ben Gibraïl Ben Bakhtichoû, Chrétien décédé en 1058. Ouvrage annoté et publié par le **P. SBATH.** 73 pages, in-8°; 1927.

مختصر فى علم النفس الانسانية

TRAITÉ SUR L'AME. Par Bar-Hebraeus mort en 1286. Annoté et publié par le **P. SBATH.** 65 pages, in-8°; 1928.

مباحث فلسفية دينية لبعض القدماء من علماء النصرانية

VINGT TRAITÉS PHILOSOPHIQUES ET APOLOGÉTIQUES D'AUTEURS ARABES CHRÉTIENS DU IXe AU XIVe SIÈCLE. Annotés et publiés par le **P. SBATH.** 216 pages, in-8°; 1929.

1500 MANUSCRITS SCIENTIFIQUES ET LITTÉRAIRES, TRÈS ANCIENS, EN ARABE ET EN SYRIAQUE, découverts par le **P. SBATH.**

Communication à l'Institut d'Égypte le 7 décembre 1925. [Extrait du *Bulletin de l'Institut d'Égypte*, t. VIII], 23 pages.

L'OUVRAGE GÉOPONIQUE D'ANATOLIUS DE BERYTOS (IVe SIÈCLE). Manuscrit arabe découvert par le **P. SBATH.**

Communication à l'Institut d'Égypte le 23 février 1931. [Extrait du *Bulletin de l'Institut d'Égypte*, t. XIII], 8 pages.

MANUSCRIT ARABE SUR LA PHARMACOPÉE HIPPIATRIQUE, découvert par le **P. SBATH.**

Communication à l'Institut d'Égypte le 7 décembre 1931. [Extrait du *Bulletin de l'Institut d'Égypte*, t. XIV], 3 pages et 3 planches.

بلوغ الأرب فى علم الأدب

L'ARRIVÉE AU BUT DANS L'ART DE LA LITTÉRATURE. — Ouvrage sur la Rhétorique par Germanos Farhat, Archevêque maronite d'Alep.

Communication à l'Institut d'Égypte le 9 mai 1932 à l'occasion du deuxième centenaire de la mort de Farhat. [Extrait du *Bulletin de l'Institut d'Égypte*, t. XIV], 5 pages et 3 planches.

الدستور البيمارستانى

LE FORMULAIRE DES HOPITAUX d'Ibn Abil Bayan, médecin du Bimaristan Annacery au Caire au XIIIe siècle. Ouvrage annoté et publié par le **P. SBATH.**

Communication à l'Institut d'Égypte le 14 novembre 1932. [Extrait du *Bulletin de l'Institut d'Égypte*, t. XV], 66 pages.

كتاب الأزمنة

LE LIVRE DES TEMPS d'Ibn Massawaïh, médecin chrétien célèbre décédé en 857. Ouvrage annoté et publié par le **P. SBATH.**

Communication à l'Institut d'Égypte le 3 avril 1933. [Extrait du *Bulletin de l'Institut d'Égypte*, t. XV], 23 pages.

[Extrait du *Bulletin de l'Institut d'Égypte*, t. XV. — Session 1932-1933.]

الدستور البيمارستانى

LE FORMULAIRE
DES HÔPITAUX D'IBN ABIL BAYAN
MÉDECIN DU BIMARISTAN ANNACERY AU CAIRE
AU XIIIe SIÈCLE

Ouvrage annoté et publié pour la première fois

PAR

LE R. P. PAUL SBATH

LE CAIRE

IMPRIMERIE DE L'INSTITUT FRANÇAIS
D'ARCHÉOLOGIE ORIENTALE

1933

Sadid ibn Abi'l Bayan

الدستور البيمارستانى

LE FORMULAIRE
DES HÔPITAUX D'IBN ABIL BAYAN

MÉDECIN DU BIMARISTAN ANNACERY AU CAIRE
AU XIIIe SIÈCLE

Ouvrage annoté et publié pour la première fois

PAR

LE R. P. PAUL SBATH

LE CAIRE
IMPRIMERIE DE L'INSTITUT FRANÇAIS
D'ARCHÉOLOGIE ORIENTALE

1933

615.19
Sad/F

A la mémoire de ma sœur

WADÏÂ

née à Alep le 4 décembre 1892 et décédée le 8 août 1907

[EXTRAIT DU *BULLETIN DE L'INSTITUT D'ÉGYPTE*, T. XV. — SESSION 1932-1933.]

الدستور البيمارستانى

LE FORMULAIRE
DES HÔPITAUX D'IBN ABIL BAYAN
MÉDECIN DU BIMARISTAN ANNACERY AU CAIRE
AU XIIIE SIÈCLE

PAR

LE R. P. PAUL SBATH.

Les traités arabes sur les remèdes simples et composés sont nombreux.

Le traité le plus connu est le livre des Remèdes Simples d'Ibn Al-Baïtâr ابن البيطار; ce traité, composé en Égypte au XIIIe siècle, a été édité aussi en Égypte en 1291 H. (1874) «كتاب الجامع فى الأدوية المفردة بولاق ١٢٩١ أجزاء ٤» et traduit en français par L. Leclerc sous le titre «Traité des Simples par Ibn Al-Baïtâr, en trois volumes. Paris 1877 à 1883».

Un autre petit traité sur les Remèdes Composés, dû à un médecin juif du Caire au XIIIe siècle Aboul Mouna ben Abi Nasr ben Hafez appelé Cohen le Droguiste, a été édité plusieurs fois en Égypte «منهاج الدكان ودستور الأعيان لأبى المنى بن أبى نصر بن حافظ الاسرائيلى المعروف بكوهين العطار . مطبعة مصر ١٢٨٧ وشرف ١٣٠٥ والحسينية ١٣٣٣» .

Ce traité, qui est apprécié jusqu'à nos jours par les droguistes des bazars, fait mention d'un livre appelé الدستور البيمارستانى *le Formulaire des Hôpitaux* et dont quelques manuscrits existent dans les Bibliothèques de l'Europe et de l'Orient.

Ce Formulaire est l'œuvre d'un praticien juif distingué du Caire nommé Ach-Chaïkh As-Sadid ben Abil Bayan الشيخ السديد بن أبي البيان. Il était l'ami et probablement le professeur d'Ibn Abi Ossaïbia ابن أبي أصيبعة, qui dans sa célèbre histoire des médecins عيون الأنباء فى طبقات الأطباء a fait la biographie de son ami dans les termes suivants :

«Ach-Chaïkh As-Sadid ben Abil Bayan. Sadid Addine Aboul Fadl Daoud ben Abil Bayan Solaïman ben Abil Farag Israïl ben Abil Tayyeb Solaïman ben Moubarak juif caraïte naquit au Caire en 556 H. (1161), se distingua, par sa haute science et par son expérience, dans les remèdes simples et composés et devint un des plus éminents médecins de son siècle. Il était considéré comme l'homme qui a connu le mieux la composition des médicaments, leurs doses et leurs propriétés. «Je fus, dit-il, chargé, en même temps que lui, d'un service à l'hôpital Annacery. J'ai eu l'occasion d'apprécier son exactitude à suivre les préceptes de Galien, la sûreté de son diagnostic et l'habileté de son traitement. Il eut pour maitres le juif Hibat-Allah ben Gamî et Aboul Fadâel ben Annaqed et fut médecin du Sultan Malek Al-Adel Abou Bakr ben Ayyoub. Il vécut plus de quatre vingts ans et sa vue s'affaiblit à la fin de sa vie. Il laissa un Formulaire en douze chapitres où il traita des remèdes composés employés alors dans les hôpitaux et dans les officines en Égypte, en Syrie, et dans l'Irak. «Je lisais, ce formulaire devant lui et il m'indiquait les corrections à faire. Il laissa aussi des Notes sur le livre des Causes et des Symptômes de Galien. Ibn Abi Ossaïbia, qui a fait le plus grand éloge de notre traité, le place parmi les ouvrages de haute valeur». — «عيون الأنباء فى طبقات الأطباء جزء ٢ ص ١١٨ . ١١٩ المطبعة الوهبية ١٨٨٢»

Les Orientalistes L. Leclerc et Moritz Steinschneider ont cité cette biographie : le premier dans son histoire de la Médecine Arabe «Paris 1876. t. II, pp. 218-219» et le second dans son livre sur la littérature arabe des juifs «*Die Arabische Literatur Der Juden*, Francfort 1902 pp. 195-196.»

J'ai eu l'occasion de trouver à Alep au mois de juillet dernier et d'acquérir pour ma bibliothèque un manuscrit bien conservé du livre *Addostour Al-Bimaristani*, et comme les savants ne se sont pas occupés jusqu'à nos jours de ce livre, je me propose d'en faire une édition.

Notre manuscrit date de l'an 874 de l'hégire ou 1469 de l'ère chrétienne, c'est-à-dire, un peu plus de deux siècles après la mort de l'auteur. Il est composé de 46 pages dont chacune est de 20 lignes transcrites avec une écriture ordinaire; son format est de 24 × 18.

Le livre est un traité méthodique de toutes les formes de médicaments composés, en usage à l'époque des Sultans Ayyoubites.

En voici les chapitres :

1° Les Confections et les Trypitéras.
2° Les Electuaires.
3° Les Pilules, les Hiéras et les Décoctions.
4° Les Pastilles et les Poudres.
5° Les Sirops, les Conserves, les Lôocks et les Robs.
6° Les Gargarismes et les Médicaments à priser.
7° Les Collyres en poudre et les Collyres en pâte.
8° Les Lavements, les Suppositoires et les Pessaires.
9° Les Cataplasmes et les Epithèmes.
10° Les Huiles et les Lotions.
11° Les Médicaments de bouche et les Dentifrices.
12° Les Pommades et les Médicaments des fistules et des abcès.

Il est intéressant de remarquer que la plupart de ces remèdes sont conformes à la description faite par les anciens médecins grecs, c'est-à-dire, dix ou quinze siècles avant l'époque de l'auteur. Tandis que les autres qui sont décrits dans notre ouvrage, appartiennent à une époque plus récente, et d'une origine persane ou indienne; ils étaient par conséquent inconnus aux anciens médecins grecs.

On constatera avec surprise le nombre considérable des différentes espèces de rémèdes connus à cette époque lointaine. Plusieurs de ces compositions conservent jusqu'à nos jours leurs noms arabes : sirops أشربة, robs ربوبات, lôocks لعوقات, etc.

Avant de terminer je me permets de dire que cet ouvrage doit être considéré, à juste titre, comme une des contributions les plus appréciables que la médecine orientale a prêtée à la médecine de l'Occident; et nous

pensons que son étude est intéressante tant au point de vue de l'histoire de la médecine qu'à celui des sciences en Orient en général.

Paul Sbath
prêtre syrien.

Le Caire, le 14 novembre 1932.

توطئة

للشيخ السديد بن أبى البيان الاسرائيلى المولود بالقاهرة فى سنة ١١٦١ شهرة بعيدة فى الطب وعلم واسع فى تشخيص العلة ووصف العلاج . وله فى الأدوية المركبة كتاب اسمه الدستور ، جمعه مما اتضح نفعه بالاستعمال فى البيمارستان الناصرى بالقاهرة ، وغيره من دور التداوى فى مصر والشام والعراق وحوانيت الصيادلة ، وبالغ فى شرح فوائد تلك الأدوية والحرص على ضبط أقدارها وأوزانها ، ضناً بها أن تذهب ضياعاً على مرور الزمان

وقد وفقت فى شهر تموز (يوليو) من السنة الحاضرة لاقتناء هذا الكتاب ، فأقبلت عليه أتصفحه وأمعن فى تقصى منافعه ، حتى وثقت منه بالصحة والجداء ، بما تحققت فى جوبى البلاد من تشبث الناس باستعمال المجرب من تلك الأدوية وإيثاره على حدس الأطباء ورجمهم

وفى الجملة ان ابن أبى البيان كان علماً من أعلام صناعته ، نبه ذكره وعظم قدره حتى قال بعضهم فيه :

إذا أشكل الداء فى باطن أتى ابن بيان له بالبيان
فان كنت ترغب فى صحة فخذ لسقامك منه الأمان[١]

[١] عيون الأنباء فى طبقات الأطباء . جزء ٢ ص ١١٩

فهزنى الكلف باحياء ذكر السلف إلى طبعه منقحاً إياه مما نزل به من دواهى النسخ ، غير آسف على نفقة أو كلفة ، ولا مبتغ عوضاً ، فانما هدفى رضى الله تعالى فى خدمة العلم ونفع الراغبين فيه ، وكفى بذلك أجراً جزيلا وذكراً جميلا

القس بولس سباط

مصر فى ١٤ تشرين الثانى (نوفمبر) سنة ١٩٣٢

(١) بسم الله الرحمن الرحيم

وبعد فهذا دستور[١] يشتمل على بيان الأدوية المركبة المستعملة فى أكثر الأمراض المقتصر[٢] عليها فى البيمارستان[٣] ، وهى التى أكثر الأطباء استعمالها[٤] ، فعرف نفعها ، واشتهر ذكرها ، مما عنى بجمعه داود بن أبى البيان المتطبب[٥] ، وهو اثنا عشر باباً :

الباب الأول فى المعاجين والاطريفلات

الباب الثانى فى الجوارشنات

الباب الثالث فى الحبوب والأيارجات والمطبوخات[٦]

الباب الرابع فى الأقراص والسفوفات

الباب الخامس فى الأشربة والمربيات[٧] واللعوقات والربوبات[٧]

---

(١) فى خزانة كتبى نسخة واحدة من هذا الكتاب خطت فى سنة ٨٧٤ للهجرة أى ١٤٦٩ للميلاد

(٢) فى الأصل : المفتقر عليها

(٣) يريد : البيمارستان الناصرى بالقاهرة

(٤) فى الأصل : لمستعملها

(٥) أطلب ترجمته فى كتاب عيون الأنباء فى طبقات الأطباء لابن أبى أصيبعة . جزء ٢ ص ١١٨ و ١١٩ المطبعة الوهبية سنة ١٨٨٢

(٦) سقط فى الأصل : والمطبوخات

(٧) سقط فى الأصل : والمربيات والربوبات

الباب السادس فى الغراغر والسعوطات
الباب السابع فى الأكحال والشيافات
الباب الثامن فى الحقن والفتائل والفرزجات
الباب التاسع فى الأطلية والضمادات
الباب العاشر فى الأدهان والنطولات
الباب الحادى عشر فى أدوية[١] الفم والسنونات[٢]
الباب الثانى عشر فى المراهم وأدوية النواسير والخراجات

وقد اقتصرت على ذكر ما تعرف بسائطه وتوجد فى أكثر[٣] المواضع ، فان ذكر غير[٤] ذلك لا[٥] ينتفع به إلا من أغرق نفسه فى صناعة الطب وكان متبتلاً لاستقصاء أعمالها ، وهذا المختصر ينتفع به أكثر من يقع إليه[٦] وقد أُرشد[٧] لليسير من صناعة الطب ، وبالله أعتضد وهو حسبى ونعم المعتمد

(2) الباب الأول
فى المعاجين والاطريفلات

الاطريفلات — لفظة إطريفل تدل على المعجون المتخذ من الثلاثة الاهليلجات[٨] الكابلى والأملج والبليلج ، وقد زاد المتأخرون فى هذا الدواء أدوية أخرى كثيرة من أنواع الأهليلج[٩] وغيره وتفننوا فيه لما رأوا من[١٠] حسن موقعه وجلالة قدره وكثرة

(١) فى الأصل : الأدوية
(٢) فى الأصل : والسفوفات
(٣) فى الأصل : فانه فى أكثر
(٤) سقط فى الأصل : غير
(٥) سقط فى الأصل : لا
(٦) فى الأصل : عليه
(٧) فى الأصل : ولو شد
(٨) فى الأصل : الثلاثة اهليلجات
(٩) فى الأصل : أهليلج
(١٠) سقط فى الأصل : من

منافعه ، فازدادت[١] بها[٢] منافعه كيفية بحسب الأدوية التى زادوها فيه والأغراض التى اتخذوها لأجلها ، وبالله التوفيق :

صفة الأطريفل الصغير ، ينفع من استرخاء المعدة ورطوبتها[٣] ويقوى الهضم ويقصر الرطوبات المجتمعة فى آلات الغذاء ويدفعها ويمنع الأبخرة التى تصعد من المعدة الى الدماغ بتقويته[٤] لفمها فيقوّى الحواس لذلك ولما[٥] فيه من خصوصية الفعل ويصفى الذهن ويزيد فى الذكاء وحدّة الفهم وينفع من النسيان والبلادة ويقوى الأعصاب وينفع من الأمراض الدماغية الباردة والرطبة بأسرها لما فيه من تقوية آلاته[٦] وتخفيف رطوباته ويمنع سرعة الشيب ، وهو اهليلج كابلى وأملج[٧] وبليلج منزوعة النوى من كل واحد جزء ، يُدَق ولا يُنعّم سحقاً ويلتّ بما يكسر غبارها من سمن بقر طرى أو دهن لوز حلو ويعجن بثلاثة أمثال وزنها عسلاً منزوع الرغوة وترفع ، والشربة منه من ثلاثة مثاقيل إلى خمسة ، وبعض الناس يضيف إليه الاهليلج الأصفر والهندى

صفة الأطريفل الكبير ، ينفع مثل منافع الأول[٨] ويزيد عليه لما أضيف إليه من الأدوية أنه[٩] يزيد فى الباه ويعين عليه معونة كبيرة وينبغى أن لا يستعمله المحرور المزاج ولا من يغلب عليه اليبس ، وهو أهليلج كابلى وأسود وبليلج[١٠] وشيراملج[١١] منزوعة وفلفل ودار فلفل من كل واحد ستة دراهم زنجبيل وشقاقل[١٢] وتودرى[١٣] أحمر وأبيض ولسان العصافير وحب القلقل[١٤] وسمسم مقشور وسكر طبرزد وخشخاش أبيض وبهمن[١٥]

(١) فى الأصل : فتزايدت
(٢) فى الأصل : به
(٣) فى الأصل : ورطوبته
(٤) فى الأصل : يقويه
(٥) فى الأصل : وما
(٦) الهاء عائدة الى الدماغ
(٧) فى الأصل : وابلج
(٨) يعنى : الاطريفل الصغير
(٩) سقط فى الأصل : أنه
(١٠) فى الأصل : ومليلج
(١١) فى الأصل : وشبر ابلج
(١٢) فى الأصل : وشقابل
(١٣) فى الأصل : وبودرى
(١٤) فى الأصل : وحب الفلفل
(١٥) فى الأصل : وبهمى

أبيض وأحمر من كل واحد درهمان ، يدقّ الجميع ويخل ويلت بسمن البقر ويعجن بثلاثة أمثاله عسلاً منزوع الرغوة ، والشربة منه من درهمين إلى أربعة دراهم ، وينبغى أن لا يستعمل حتى يمضى عليه ثلاثة أشهر

(3) صفة إطريفل آخر كثير المنافع ، ينقى المعدة ونواحيها والرأس من البلغم والسوداء ويسهل اسهالاً لطيفاً وينفع من الصرع والماليخوليا والسوداء والجذام[١] والوسواس السوداوى وسائر الأمراض التى[٢] من غلبـة البلغم والسوداء ، يؤخذ كابلى منزوع النوى وهندى وأصفر[٣] وبليلج وأملج منزوعة من كل واحـد عشرون درهماً تربد[٤] أبيض مصمغ الطرفين مكحول الظاهر عشرة دراهم أنيسون درهمان أفتيمون[٥] حديث خمسة دراهم ، يدق الجميع ويخل ويلت بأربعين درهماً دهن لوز حلو ويعجن بثلاثة أمثاله سكراً جوريًا مطبوخاً[٦] بيسير من ماء ورد وماء لسان ثور مناصفة منزوع الرغوة مقوّماً حتى يعود إلى قوام العسل ، الشربة منه خمسة دراهم بعد أربعة أشهر

المعاجين — معجون الزبيب ، ينفع من غلبة الاخلاط السوداوية والبلغمية والجرب العتيق والجذام والبرص[٧] وجميع الأدواء[٨] السوداوية والبلغمية ، وهو اهليلج كابلى وأصفر منزوع وهندى وبليلج وأملج وشيراملج[٩] منزوعة النوى وافتيمون وبسفايج[١٠] وسنامكى[١١] وبزر شاهترج واسطوخودس من كل واحد خمسة عشر درهماً حجر لازورد وارمنى مصوّلين وأغاريقون وحاشا[١٢] من كل واحد خمسة دراهم ملح نفطى درهمان زرورد وانيسون ومصطكى من كل واحد مثقال ، يُدق الجميع ويخل ويلت بأربعين درهماً دهن لوز حلو ويعجن بثلاثمائة درهم زبيب منزوع العجم مدقوق دقاً ناعماً

---

(١) فى الأصل : والجام

(٢) سقط فى الأصل : التى

(٣) فى الأصل : وهندى أصفر

(٤) فى الأصل : تربل

(٥) فى الأصل : افيتمون . وقد تكرر

(٦) فى الأصل : سكر جورى مطبوخ

(٧) فى الأصل : والحرص

(٨) فى الأصل : الأدوية

(٩) فى الأصل : وشيرابلح

(١٠) فى الأصل : وبسبايج

(١١) فى الأصل : وسنايكى

(١٢) فى الاصل : وماشا

وجُلاب منزوع الرغوة مقوم نصفين بالسوية ، الشربة منه من خمسة[1] مثاقيل إلى عشرة مثاقيل

معجون النجاح ، لاصحاب الصرع والماليخوليا وغلبة[2] الاخلاط البلغمية والسوداوية ، كابلى منزوع وأملج وبليلج وهندى من كل واحد عشرة دراهم بسفايج وافتيمون وتربد واسطوخودس[3] من كل واحد خمسة دراهم ، يدق الجميع وينخل ويلت بدهن لوز حلو ويعجن بثلاثة[4] أمثاله عسلاً منزوع الرغوة ويُرفع ، الشربة منه من ثلاثة مثاقيل إلى خمسة مثاقيل

(4) معجون مفرح ، ينفع من الخفقان[5] وأوجاع القلب والمعدة إذا كانت عن أسباب باردة ، يؤخذ قرفة وقرنفل ودار صينى وسنبل الطيب من كل واحد خمسة دراهم أشنة ولسان ثور شامى ونار مشك[6] وفرنجمشك[7] من كل واحد عشرة دراهم زعفران ومصطكى من كل واحد ثلاثة دراهم ، يدق الجميع وينخل ويعجن بثلاثة أمثاله من عسل الأملج[8] المقوّم ويرفع ، الشربة من مثقالين إلى ثلاثة مثاقيل

معجون آخر مفرح ، زراوند ستة دراهم سعد[9] كوفى وقرنفل ومصطكى وأسارون من كل واحد ثلاثة دراهم قرفة وزعفران من كل واحد درهمان[10] جوز بوا و بسباسة[11] وورق الافرنجمشك من كل واحد ثلاثة دراهم لسان ثور عشرة دراهم ، يدق الجميع وينخل ويعجن بعسل الكابلى المربّى ويرفع ، الشربة من مثقال إلى مثقالين

معجون آخر مفرح ، ينفع من الخفقان وأوجاع القلب والمعدة والكبد الكائنة عن مواد محترقة أو حادّة ، وهو دواء ملوكى جليل القدر كثير المنافع ، يؤخذ بهمن أبيض[12]

---

(1) فى الأصل : خمس
(2) سقط فى الأصل : وغلبة
(3) فى الأصل : واسطوخس
(4) فى الأصل : بثلاث
(5) فى الأصل : الخنقان
(6) فى الأصل : وبار مسك
(7) فى الأصل : وفر تخشك
(8) فى الأصل : الابلج
(9) فى الأصل : سيد
(10) فى الأصل : درهمين
(11) فى الأصل : دباسة
(12) فى الأصل : بهمى أبيض

وأحمر من كل واحد خمسة دراهم اهليلج كابلى منزوع ثلاثة دراهم بزر شاهترج ولسان ثور شامى وبزر ريحان وبادر نجبوية [1] من كل واحد عشرة دراهم ابريسم [2] وخام [3] محرق وصندل مقاصيرى وقشر الفستق الخارج من كل واحد درهمان بسد [4] ولؤلؤ غير مثقوب وكهرباء من كل واحد درهمان عود هندى وخام مثقال ، تدق الأدوية وتنخل وتخلط ، ويؤخذ من ماء التفاح والسفرجل المزّ وماء حُمّاض الأترجّ وماء الرمان المز [5] وماء الأمير باريس وماء الورد ومن الشراب الريحانى أو الجمهورى [6] من كل واحد ثلاثون درهماً ، تجمع المياه ويسبك فيها ثلاثمائة درهم سكراً نقياً وتكشط [7] رغوته ويؤخذ له قوام العسل وتضاف إليه الأدوية المسحوقة المنخولة وتساط ويرفع ، الشربة منه من ثلاثة دراهم إلى خمسة دراهم

(5) معجون البلادر ، يزيد فى الحفظ ويذهب النسيان وينفع من الفالج والرعشة والسكتة وسرعة الشيب وجميع الامراض الباردة ، يؤخذ اهليلج وبليلج وأملج من كل واحد عشرة دراهم كندر وذوقوا [8] وفلفل وزنجبيل ووَجّ [9] وسعد [10] وسنبل وعسل البلادر من كل واحد خمسة دراهم ، يدق الجميع ويخل ويعجن بثلاثة أمثاله عسلاً منزوع الرغوة بعد أن يلتّ بدهن اللوز والجوز الطرى ، ويستعمل

معجون الحلتيت ، لأصحاب حمّى الربع المتطاولة الكائنة عن احتراق البلغم والسوداء ، يؤخذ حلتيت وفلفل وورق السذاب [11] أجزاء متساوية ، تدق وتنخل وتعجن بعسل منزوع الرغوة ، الشربة من درهم إلى مثقال

ترياق الأربع ، للدغ العقارب والهوام والحيات البحرية ، حب الغار وزراوند

---

(1) فى الأصل : ونادر نجعوية
(2) فى الأصل : ابريم
(3) فى الأصل : وخان
(4) فى الأصل : سد
(5) فى الأصل : الماز
(6) فى الأصل : الجمهور
(7) فى الأصل : وتشاط
(8) كذا
(9) فى الأصل : ودرج
(10) فى الأصل : وسيد
(11) فى الأصل : وورق الذاب

طويل وقسط مرّ وجنطيانا[١] من كل واحد جزء ، يدق الجميع ويعجن بثلاثة أمثاله عسلاً منزوع الرغوة ، ويستعمل

ذبيل الورد ، يفتح سُدد[٢] الكبد وينفع من الاستسقاء وسوء القنية وغلبة البرد على الكبد والمعدة والنفخ ، وهو سنبل واسارون ومصطكى وسليخة وزعفران ولكّ[٣] وصندل وطباشير وقسط مر ودار صينى وراوند[٤] صينى من كل واحد درهم ورد منزوع الأقماع وزن الجميع ، يدق الجميع ويعجن بثلاثة أمثاله عسل نحل منزوع الرغوة أو شراب ورد مقوّمًا ، الشربة من مثقال إلى ثلاثة دراهم بسكنجبين[٥] بزورى ، ويستعمل

الباب الثانى
فى الجوارشنات

معنى الجوارشن فى اللغة الفارسية هاضم الطعام ، وأكثر ما يقع هذا الاسم على المعجونات التى تقع فيها الافاويه[٦] والفلافل الثلاثة والزنجبيل ، وقد[٧] أضاف قوم من الأطباء إلى مثل هذه أدوية مسهلة وغيرها واستعملوها فى أمراض مختلفة بحسب ما أضافوا إليها

جوارشن السفرجل الممسك ، يهضم الطعام ويدفع فضلات الغذاء من المعدة ويقويها ويقوى الكبد ويفتح سُددها وينبّه[٨] الشهوة ويقوى القلب ويفرحه لما يقع فيه من الأفاويه ، يؤخذ سفرجل مقشور منقى من أغشيته وحبه رطل واحد يقطع ويطبخ

---

(١) فى الأصل : وحنطيانا
(٢) فى الأصل : يشد
(٣) فى الأصل : ودلك
(٤) فى الأصل : وزراوند
(٥) فى الأصل : بسكنجين
(٦) فى الأصل : الأقلويه
(٧) سقط فى الأصل : وقد
(٨) فى الأصل : وبه

فى غمره[1] خمر ريحانى أو خل خمر ممزوج بالماء بقدر ما يقدر الانسان أن يشربه إلى أن ينضج[2] ويُنزل ويدق فى هاون حجر إلى أن ينعم ويؤخذ رطل عسل منزوع الرغوة ويرفع على النار ويضاف إليه[3] فلفل أبيض وأسود ودار فلفل وزنجبيل من كل واحد خمسة دراهم هال وقاقُلّة[4] وقرنفل وسنبل الطيب ودار صينى وزعفران من كل واحد درهمان يجمع ذلك مسحوقاً منخولاً ويذرّ عليه ويُساط حتى يختلط ويبسط على رخامة بدهن ورد عطر ، ويقطع شوابير كل شابورة منه خمسة دراهم ويلف بورق الأترج ويرفع فى إناء زجاج أو مزجج[5] ، ومن الأطباء من يضيف إليه شيئاً من المسك الجيد الخالص فيكون أقوى فى تفريح القلب وانعاش الحرارة الغريزية[6]

جوارشن السفرجل المسهل ، وافعاله قريبة من أفعال الدواء الأول إلا أنه يسهل لما فيه من السقمونيا والتربد[7] وإسهاله بغير أذى ولا غائلة لما قد انكسرت فيه قوة السقمونيا وانصلحت بالسفرجل الكثير واسهاله مع ذلك اسهال صالح لكثرة ما يقع فيه من التربد[7] ولمعاونة الافاويه[8] لفعل المسهلات فينفع من أنواع القولنج البلغمى والتفلى[9] والريحى واحتباس التفل لضعف القوة الدافعة ويسهل من الصفراء والبلغم مقداراً صالحاً[10] ، يؤخذ سفرجل منقى من حبه وقشره رطل واحد فيطبخ فى خل خمر ممزوج بالماء أو خمر إلى أن ينضج ويدق حتى ينعم وينزل من منخل ويؤخذ من العسل الجيد رطلان ينزع رغوته ويضاف إليه السفرجل المدقوق ويطبخ حتى تذهب مائيته[11] ويلقى عليه عندما يرفع عن النار زنجبيل ودار فلفل وفلفل أبيض ودار صينى من كل واحد

(1) فى الأصل : جمرة
(2) فى الأصل : يصبح
(3) فى الأصل : ويضاف عليه
(4) فى الأصل : وقالة . وقد تكررت هذه الغلطة
(5) فى كتب اللغة : زجج الموضع سواه وأصلحه
(6) فى الأصل : الغريزة
(7) فى الأصل : والتربل . وقد تكرر هذا الخطأ
(8) فى الأصل : الأقلوية
(9) فى الأصل : والنفلى
(10) فى الأصل : صلحا
(11) فى الأصل : ما به

مثقالان هال وقاقلة وزعفران من كل واحد درهمان مصطكى خمسة دراهم سقمونيا عشرة دراهم تربد عراقى أبيض مكحول مصمغ الأطراف سالم[١] من السوس ثلاثون درهماً يجمع الجميع مسحوقاً منخولاً[٢] ويخلط ناعماً ويرفع ، والشربة منه من خمسة دراهم إلى سبعة دراهم

(7) جوارشن الكمّون ، يحلل الرياح الغليظة فى البطن ويجود الهضم ويحلل أوجاع القولنج الكائن عن الريح والبلغم ويسهل اسهالاً خفيفاً لما فيه من البورق[٣] ويحدر الغذاء عن المعدة وينفع من الجشأ[٤] الحامض والأبردة ويدفع مضرة[٥] الأغذية الغليظة الباردة ، يؤخذ كمون كرمانى منقوع يوماً وليلة فى خل خمر مجفف مائة درهم زنجبيل وفلفل وورق السذاب المجفف من كل واحد ثلاثون درهماً بورق أرمنى عشرة دراهم ، تدق الأدوية وتنخل وتعجن بثلاثة أمثالها عسل نحل منزوع الرغوة ويرفع ، والشربة من أربعة دراهم إلى سبعة دراهم ، وهو يستعمل قبل الطعام

جوارشن التمر ، ينفع من القولنج الريحى والبلغمى والثفلى نفعاً بالغاً ويسكن الألم عن المكان لما[٦] يفعله من الاسهال وتبديل[٧] المزاج ، تمر عراقى منزوع النوى خمسون درهماً ينقع فى خل خمر يوماً وليلة ويدق فى هاون حتى ينعم ويضاف إليه محمودة زرقاء وسذاب مجفف من كل واحد عشرة دراهم لوز مقشور ثلاثون حبة عدداً فلفل أبيض وأسود من كل واحد مائة حبة عدداً بورق أرمنى عشرة دراهم زنجبيل خمسة دراهم ، تدق الأدوية وتخل وتعجن بثلاثة أمثالها عسلاً منزوع الرغوة وتخلط ناعماً وترفع ، الشربة منه من أربعة دراهم إلى سبعة دراهم

جوارشن الأسقف ، ينفع من القولنج ويسكن الألم لوقته ويطرد الرياح ويسهل

---

(١) فى الأصل : مالم
(٢) فى الأصل : مسحوقة منخولة
(٣) فى الأصل : الورق
(٤) فى الأصل : المشا
(٥) فى الأصل : ويدفع لمضره
(٦) سقط فى الأصل : لما
(٧) فى الأصل : وتبدل

البطن وينفع من أوجاع الظهر والخاصرة ، وهو تربد أبيض وسقمونيا من كل واحد خمسة[١] مثاقيل فلفل أبيض وقاقلة[٢] من كل واحد ثلاثة مثاقيل زنجبيل ودار صينى وأملج[٣] وبسباسة[٤] وقرنفل وجوزبوا من كل واحد مثقال سكر نصف رطل ، يدق الجميع وينخل ويعجن بمثله عسلاً منزوع الرغوة ، ويستعمل عند الحاجة والشربة منه أربعة مثاقيل

جوارشن المسك[٥]، ينفع من الخفقان والغشى[٦] وبرد الكبد والمعدة والأحشاء وينعش الحرارة الغريزية ويقوى أفعالها[٧]، يؤخذ دار صينى وجوزبوا وقرفة وقاقلة صغيرة وقرنفل وخولنجان[٨] ودار فلفل وعود هندى من كل واحد خمسة دراهم زعفران (8) درهمان سكر طبرزد نصف درهم مسك تنبق نصف مثقال ، يسحق الجميع وينخل ويعجن بثلاثة أمثاله عسلاً منزوع الرغوة ويبسط على رخامة مدهونة بدهن الورد ويقطع شوابير ويرفع ، والشربة منه من نصف مثقال إلى مثقال

جوارشن الخبث[٩]، يقوى المعدة والكبد الباردتين وينفع من خروج دم البواسير ويجود الهضم ويقوى القلب ، وهو ورد منزوع الأقماع وصندل مقاصيرى وسنبل الطيب ولحم[١٠] حب الأمير باريس واهليلج كابلى وأصفر وبليلج وأملج وهندى وطين أرمنى وكسبرة وطباشير ولسان ثور ودار صينى وكبابة[١١] وقاقلة ومصطكى وفوفل وسعد[١٢] وقشر الفستق الخارج وعود صينى ونعنع يابس وآس وقشر الأترج مجفف من كل واحد عشرة دراهم خبث الحديد البصرى ثلاثون درهماً ، يدق الخبث وينقع

(١) فى الأصل : خمس
(٢) فى الأصل : وقابله
(٣) فى الأصل : وابلج
(٤) فى الأصل : وسياسة
(٥) فى الأصل : المما
(٦) فى الأصل : والغشاوى
(٧) فى الأصل : أفعاله
(٨) فى الأصل : وبولنجان
(٩) فى الأصل : الخبق
(١٠) فى الأصل : ولم
(١١) فى الأصل : وكماية
(١٢) فى الأصل : وسيد

فى الخل[1] أربعين يوماً ويقلى على طابق حديد ويسحق وينقع فى الخل ثانية ويجفف ويقلى ثانية وينقع فى الخل ثالثة ويقلى وتدق بقية الأدوية ويخلط الجميع ويعجن بثلاثة أمثاله عسلاً منزوع الرغوة وجلاباً معقوداً من سكر طبرز محلول فى ماء الورد ويرفع ، والشربة من مثقال إلى مثقالين

جوارشن العود ، يقوى المعدة والكبد الباردتين وينفع من ضعف القلب والخفقان وسوء المزاج البارد الغالب على جملة البدن ويهضم الطعام وينشف بلة[2] المعدة ورطوبتها وينفع من الاسهال المتقادم الكائن عن رطوبة فضلية وهو جيد للمشايخ ينعش قواهم ويقوى حواسهم ، يؤخذ سنبل هندى واقليطى وبزر كرفس وانيسون ومصطكى من كل واحد ثلاثة دراهم عود هندى جيد خمسة دراهم قرنفل وبسباسة[3] وقرفة وسك[4] المسك من كل واحد درهمان ونصف اهليلج كابلى منقع فى[5] شراب مجفف ثلاثة دراهم ورد عراقى منزوع الأقماع وقصب الذريرة[6] من كل واحد مثقال ، يسحق الجميع وينخل ويعجن بثلاثة أمثاله سكراً محلولاً مقوماً[7] منزوع الرغوة ويرفع ، والشربة منه من مثقال إلى مثقالين

(9) جوارشن الجزر ، يهضم الطعام ويزيد فى الباه زيادة قوية ويقوّى عليه ويقوى المعدة والكبد والقلب ، يؤخذ جزر حلو ينقى من قلبه ويجرد ظاهره رطل واحد يغلى فى خمر أو يسير عسل وماء إلى أن ينضج[8] ويدق فى هاون حجر وينزل من غربال ويضاف إليه رطلان عسلاً ويطبخ الجميع حتى تذهب المائية ويضاف إليه عند رفعه عن النار زنجبيل ومصطكى ودار صينى وجوزة طيب[9] ودار فلفل وقرنفل ولسان

---

[1] سقط فى الأصل : فى الخل
[2] فى الأصل : بلية
[3] فى الأصل : ولسباسة
[4] فى الأصل : وتبل المسك
[5] سقط فى الأصل : فى
[6] فى الأصل : الدرين
[7] فى الأصل : سكر محلول مقوم
[8] فى الأصل : ينضح
[9] سقط فى الأصل : طيب

العصفور وزعفران وسنبل وخولنجان من كل واحد ثلاثة دراهم شقاقل[١] خمسة دراهم يخلط الجميع ويذرّ عليه[٢] ويساط إلى أن يختلط ويرفع ، والشربة منه من أربعة دراهم إلى سبعة دراهم

جوارشن قشر الأترج ، يقوى القلب والكبد والمعدة ويهضم الطعام ويفرّح القلب ، يؤخذ من قشر الأُترج الخارج رطل واحد فينقع فى الماء والملح يومين أو ثلاثة ويغسل بعد ذلك إلى أن يذهب طعم الملح ويسلق[٣] إلى أن ينضج بعض النضج ويجفف على ثوب كتّان ويؤخذ رطلان عسلاً فيطبخ على النار وتنزع رغوته ويضاف إليه قشر الأترج ويطبخ إلى أن تذهب المائية ويضاف إليه عند ما يرفع[٤] عن النار زنجبيل ودار فلفل ودار صينى ومصطكى من كل واحد ثلاثة دراهم بسباسة وورق التنبل[٥] وقرنفل وجوزة طيب وسنبل وعود هندى من كل واحد مثقال زعفران درهمان يسحق الجميع وينخل ويخلط به

جوارشن عود آخر ، يقوى القلب والكبد والمعدة ويهضم الطعام ويطيب النكهة[٦] وهو لطيف كثير المنافع ، وهو عود هندى وقشر الأترج الخارج المجفف من كل واحد ثلاثة دراهم دار صينى وانيسون من كل واحد ثلاثة دراهم زعفران نصف درهم سكر عشرون درهماً ، يسحق الجميع وينخل ويعجن بمثله عسل الكابلى المربى

(١) فى الأصل : سقايل
(٢) فى الأصل : ويدور عليه
(٣) فى الأصل : ويصلق
(٤) فى الأصل : ويضاف اليه عنـد ذلك عند ما يرفع
(٥) فى الأصل : التبل
(٦) فى الأصل : الفاكهة

(١٠) الباب الثالث
فى الحبوب والأيارجات والمطبوخات

الحبوب — حب الأيارج يسهل الاخلاط البلغمية والصفراوية وينقى الدماغ والمعدة وينفع من الصداع والشقيقة[١] والدُّوّار[٢] والأمراض البلغمية والصفراوية كالفالج واللقوة[٣] والسبات وأوجاع العين المتقادمة كالسبَل[٤] والجرب وما يجرى مجرى ذلك ، يؤخذ أيارج فيقرا[٥] وتربد أبيض وغاريقون من كل واحد عشرة دراهم اهليلج كابلى وأصفر وانيسون من كل واحد ثلاثة دراهم ملح هندى درهمان سقمونيا مشوى[٦] فى سفرجلة درهمان ونصف ، يدق الجميع وينخل ويعجن بماء الكرفس البستانى ، الشربة من ذلك ثلاثة دراهم معجونة بجلاب

أيارج الفيقرا ، وتفسيره الدواء الالهى ، ينقى المعدة والدماغ ويصفى الحواس ويزيل كدورتها وينفع من الخيالات السوداء التى ترى أمام البصر من[٧] قبل الأبخرة الصاعدة من المعدة ، وهو مصطكى وزعفران وسنبل الطيب وحب البلسان وعود البلسان وأسارون وسليخة[٨] ودار صينى وأذخر[٩] من كل واحد درهم صبر سقطرى عشرون درهماً ، تدق الأدوية وتخل بحريرة[١٠] وترفع ، فاذا احتيج إليه عجن بماء الرازيانج والكرفس البستانى أو الجلاب على قدر الحاجة ، ويحبب[١١] ويبتلع أو يخلط مع أدوية أخرى ، والشربة منه مفرداً من درهمين إلى مثقالين ومخلوطاً مع الأدوية من درهم إلى مثقال

---

[١] فى الأصل : والشفة
[٢] فى الأصل : والداور
[٣] فى الأصل : والقوة
[٤] فى الأصل : كالسنبل
[٥] يأتى وصفه فى ما يلى
[٦] فى الأصل : مستوى
[٧] سقط فى الأصل : من
[٨] فى الأصل : وسليمة
[٩] فى الأصل : وازهر
[١٠] فى الأصل : بحرية
[١١] يريد : يجعل حباً . وقد تكرر هذا فى كتابه كله

حب الصبر ، يسهل الأخلاط البلغمية والصفراوية وينقى المعدة والدماغ تنقية جيدة وهو بالغ فى[1] اخراج الأخلاط المحترقة والمرارية وينفع من أوجاع العين المتقادمة ، صبر سقطرى عشرة دراهم اهليلج كابلى وأصفر منزوعين وهندى من كل واحد خمسة دراهم زر ورد ومصطكى من كل واحد درهمان ونصف سقمونيا مشوى[2] فى تفاحة أو سفرجلة ثلاثة دراهم زعفران نصف درهم ، يسحق الجميع وينخل ويخلط ، والشربة من مجموعه ثلاثة دراهم معجوناً بماء الكرفس ويحبب ويبتلع بجلاب

حب القوقايا[3] ، يسهل البلغم والصفراء وينقى المعدة والدماغ ويخرج اخلاطاً مجتمعة مختلفة وهو كثير المنافع يخلص من الأمراض المتقادمة الكائنة عن البلغم وأوجاع العين المتقادمة ويقوم (11) مقام الأيارجات الكبار ، صبر سقطرى ومصطكى وعصارة الأفسنتين أو ورقه وسقمونيا وشحم[4] الحنظل أجزاء سواء ، يجمع الجميع بماء الكرفس ، الشربة منه من درهم ونصف إلى درهمين

حب الشبيار ، ومعنى شبيار[5] بالفارسية رفيق الليل أى يستعمل فى الليل وينام عليه فيفعل فعله ولا يؤذى[6] ، وهو ينقى المعدة والدماغ ويسهل اسهالاً خفيفاً ، يؤخذ صبر سقطرى درهمان ومصطكى نصف درهم ، يسحق الجميع ويعجن بماء الرازيانج[7] ويحبب ويبتلع ، وهو شربة واحدة

حب السورنجان ، ينفع من أوجاع المفاصل والنقرس[8] ويسهل البلغم ويجذبه من أطراف البدن ، صبر سقطرى وسورنجان وغاريقون منخول وتربد[9] عراق واهليلج كابلى وأصفر من كل واحد جزء سقمونيا انطاكى سدس جزء ، يسحق الجميع ويعجن

(1) سقط فى الأصل : فى
(2) فى الأصل : مستوى
(3) فى الأصل : القوقا
(4) فى الأصل : وشم
(5) فى الأصل : سنبار . مكررة
(6) فى الأصل : ولا يؤدى
(7) فى الأصل : الزارنج
(8) فى لأصل : والتقرى
(9) فى الأصل : وتربل

بماء الرازيانج ويحبب ، الشربة من درهمين إلى ثلاثة دراهم بحسب القوة والوقت[1] الحاضر

حب المنتن ، يسهل الأخلاط البلغمية وينفع من الفالج واللقوة[2] وأمراض العصب الكائنة عن البلغم الغليظ ، يؤخذ شحم حنظل وكثيراء[3] بيضاء من كل واحد درهم سورنجان وقنطوريون[4] دقيق وأفربيون وجندبا دستر[5] وزنجبيل وحلتيت وسكبينج[6] وجاوشير وشيطرج[7] هندى من كل واحد ثلثا[8] درهم ايارج فيقرا[9] اربعة دراهم ، تحل الصموغ فى ماء السذاب وتعجن به بقية الأدوية ويحبب ، والشربة منه من درهمين إلى درهمين ونصف

حب الجر ، ينقى المعدة من العفن ويقويها ويطيب النكهة ، يؤخذ عود هندى وقرنفل ومصطكى من كل واحد جزء قشر الاترج الخارج جزءان كبابة[10] ودار صينى من كل واحد جزء ، يسحق الجميع ويعجن بشراب ريحانى وجلاب معقود ، ويجعل حباً ويوضع تحت اللسان

حب يوضع تحت اللسان ، ينفع من السعال[11] ويسهل النفث ويلين الصدر ، يؤخذ رب السوس ونشا وكثيراء ولوز حلو وصمغ عربى من كل واحد ثلاثة دراهم سكر طبرزد خمسة دراهم ، يدق الجميع ويعجن بلعاب حب السفرجل ، ويحبب ويوضع تحت اللسان

بنادق البزور ، لحرقة البول وقرحة المثانة يدر البول ويسكن الحرقان[12] والألم ، بزر بطيخ عشرة دراهم بزر خيار خمسة دراهم بزر قرع خمسة دراهم بزر بقلة درهمان بزر

---

(1) فى الأصل : قوة الوقت
(2) فى الأصل : والقوة
(3) فى الأصل : وكبرا
(4) فى الأصل : وقطربون
(5) فى الأصل : وجندستر
(6) فى الأصل : وسكنبج
(7) فى الأصل : وشطرنج
(8) فى الأصل : ثلثى
(9) ذكر فى ص 29
(10) فى الأصل : كماية
(11) فى الأصل : السهال
(12) فى الأصل : اليرقان

خطمى وبزر بنج[١] ولوز مقشور وكثيراء ونشا ورب السوس وخشخاش أبيض وطين أرمنى وبزر الرازيانج[٢] وبزر كرفس من كل واحد درهمان ، يدق الجميع وينخل ويعجن بلعاب بزر قطونا وحب السفرجل ، ويحبب ويستعمل وقتاً بعد وقت

الايارجات — أيارج لوغاديا ، وهو دواء كثير المنافع جليل القدر لا غائلة له يسهل فيخرج الأخلاط الغليظة من أقاصى البدن بغير عنف[٣] وينفع من أمراض الرأس كالصداع والشقيقة[٤] والبياض[٥] والدوار والوسواس والصرع والصمم والفالج والاسترخاء والسكتة وأوجاع العين والأذن المتقادمة ويفتح سدد الكبد ويقوى المعدة ويدر الطمث ويزيل عسر النفس وينفع من الربو وسائر الأمراض البلغمية والسوداوية كالربع[٦] وأوجاع المفاصل والنقرس وعرق النسا وداء الثعلب والحية والبرص والبهق والقُوَب[٧] والجزام والأورام الباردة والسرطان ، يؤخذ شحم حنظل خمسة دراهم بصل العنصل مشوى وغاريقون وسقمونيا وخربق[٨] أسود وأشق[٩] واسقودوس وهو الثوم البرى من كل واحد أربعة دراهم ونصف افتيمون أقريطى درهم وكمادريوس ومَقْل[١٠] وصبر سقطرى من كل واحد ثلاثة دراهم حاشا[١١] وهيوفاريقون وسنبل هندى وفراسيون وجعدة[١٢] وسليخة وفلفل أسود وأبيض ودار فلفل وزعفران ودار صينى وجاوشير وسكبينج وجندبادستر ومر وفطر أساليون[١٣] وزراوند طويل وعصارة الأفسنتين وأفربيون ومنتجوشة أى سنبل (12) رومى وحماما وزنجبيل من كل واحد درهمان

---

(١) فى الأصل : مع
(٢) فى الأصل : الزربانج
(٣) فى الأصل : حف
(٤) فى الأصل : والشقة
(٥) فى الأصل : والبيضة
(٦) فى الأصل : كالربع
(٧) فى الأصل : والقوابى
(٨) فى الأصل : وحريق
(٩) فى الأصل : واثق
(١٠) فى الأصل : وبقل
(١١) فى الأصل : ماشا
(١٢) فى الأصل : وجيده
(١٣) فى الأصل : وقطر اليون

وجنطيانا[١] واسطوخودس[٢] من كل واحد درهم ونصف ، يدق الجميع وينخل ويعجن بثلاثة أمثاله عسلاً منزوع الرغوة ، الشربة منه أربعة مثاقيل بعد ستة أشهر

أيارج روفس[٣] ، وهو أول أيارج عرف واشتهر تركيبه ، وأفعاله قريبة من أفعال المتقدم ذكره وهو يسهل البلغم والسوداء وينفع من الأمراض المذكورة فى ما تقدم ، يؤخذ شحم حنظل عشرون درهماً أو مثقالان كمادريوس عشرة مثاقيل وسكبينج وجاوشير من كل واحد ثمانية مثاقيل بزر كرفس جبلى[٤] خمسة مثاقيل زراوند[٥] مدحرج مثله فلفل أبيض وأسود من كل واحد خمسة مثاقيل دار صينى أربعة مثاقيل سليخة أربعة مثاقيل أو ثمانية اسطوخودس[٦] وزعفران وجعدة من كل واحد أربعة مثاقيل ، تنقع الصموغ فى شراب وتعجن به بقية الأدوية بثلاثة أمثالها عسلاً منزوع الرغوة ، الشربة أربعة مثاقيل بماء حار بعد ستة أشهر

أيارج جالينوس[٧] ، يجرى مجرى المتقدم وهو الطف عملاً ينفع من الأمراض المذكورة فى أيارج لوغاديا[٨] وهو أقوى فى إخراج البلغم الغليظ والنفع من أمراضه كالفالج واللقوة وما يجرى مجراهما ، يؤخذ شحم حنظل وغاريقون وبصل الفار مشوى وأشق[٩] وسقمونيا وخربق أسود[١٠] وهيوفاريقون وأفربيون من كل واحد ستة عشر درهماً بسفايج[١١] وافتيمون ومقل أزرق وكمادريوس وفراسيون وسليخة من كل واحد سبعة دراهم سكبينج وزراوند[١٢] طويل وفلفل أبيض وأسود ودار فلفل ودار

(١) فى الأصل : وحنطيانا . وقد كرر الناسخ هذا الخطأ فى الكتاب كله

(٢) فى الأصل : واسطوخس

(٣) أنظر ما روى عن هذا الطبيب فى كتاب « عيون الأنباء فى طبقات الأطباء » جزء ١ ص ٣٣ و ٣٤

(٤) فى الأصل : جلى

(٥) فى الأصل : زرورد

(٦) فى الأصل : اسطوخيس

(٧) أطلب ترجمته فى كتاب « عيون الأنباء » المذكور آنفا جزء ١ ص ٧١ الى ١٠٣

(٨) ذكر فى ص 32

(٩) فى الأصل : واسق

(١٠) فى الأصل : وأسود

(١١) فى الأصل : بسفانج

(١٢) فى الأصل : وزرورد

صينى وجاوشير وجندبادستر وفطر اساليون من كل واحد أربعة دراهم ، ومن الناس من يضيف إليه أربعة دراهم زعفران ، تجمع الأدوية بعد دق ما يدق منها وتنقع الصموغ فى خل أو شراب ريحانى وتعجن بثلاثة أمثالها عسلاً منزوع الرغوة ويرفع ، والشربة من أربعة مثاقيل بعد ستة أشهر

(13) المطبوخات — مطبوخ الافتيمون ، ينفع أصحاب الجذام والجرب والبهق[١] وتقشير الجلد ويخرج الأخلاط المحترقة البلغمية والسوداوية والمرارية وينقى البدن ويصفى اللون وينفع من الكلف والبثور والبهق[١] والبرص ، يؤخذ اهليلج كابلى منزوع وهندى من كل واحد عشرة دراهم وبسفايج وسنامكى[٢] وافتيمون اقريطي واسطوخودس ولسان ثور شامى من كل واحد خمسة دراهم زبيب أحمر منزوع العجم إثنا عشر درهماً بزر هندباء وبزر شاهترج[٣] مرضوض وعرق سوس مجرود من كل واحد ثلاثة دراهم بزر كشوت درهم ورد منزوع الأقماع مثقال بزر رازيانج[٤] درهم ، يطبخ الجميع فى أربعمائة درهم ماء عذب إلى أن يبقى الربع ويصفي ويمرس[٥] فيه سبعة دراهم فلوس خيار شنبر وسبعة دراهم ترنجبين ويصفى ثانية ويلقى فيه درهم أغاريقون منخول وربع درهم ملح وملعقة دهن لوز وعشرة دراهم سكر ويتناول

طبيخ الزوفا ، ينفع أصحاب الربو عن حرارة وضيق النفس والسعال المزمن عن نوازل وأوجاع الجنب والحجاب ، يؤخذ زبيب منزوع العجم خمسة عشر[٦] درهماً عناب وسبستان من كل واحد خمس عشرة[٧] حبة شعير مقشور عشرة دراهم خشخاش أبيض أربعة دراهم زهر بنفسج ونيلوفر[٨] وبزر خيار وبزر بقلة وكزبرة البير وأصل السوس وفراسيون وزوفا يابس من كل واحد ثلاثة دراهم تين لحيم خمس حبات

---

(١) فى الأصل : والبهو
(٢) فى الأصل : وسنابكى
(٣) فى الأصل : سانرج
(٤) فى الأصل : زربانج
(٥) فى الأصل : ويمرى
(٦) فى الأصل : خمس عشر
(٧) فى الأصل : خمسة عشر
(٨) فى الأصل : وليلوفر

عدداً ، يطبخ الجميع فى خمسمائة درهم ماء عذباً إلى أن يعود إلى الربع ويصفى على عشرة دراهم سكر طبرزد مسحوق وملعقة دهن لوز حلو

طبيخ الأصول ، يفتح سدد الكبد والطحال ويلطف الأخلاط الغليظة ويدر البول وينفع من الاستسقاء واليرقان ويقوى المعدة والكبد ، يؤخذ قشور أصل الرازيانج والهندباء والكبر[١] وأصل الأذخر وبزر كرفس وأنيسون وسنبل الطيب وبزر كشوت من كل واحد ثلاثة دراهم فوة[٢] الصباغين ومصطكى من كل واحد مثقالان زبيب منزوع العجم خمسة عشر درهماً ، يطبخ الجميع فى أربعمائة درهم ماء عذباً إلى أن يعود إلى الربع ، ويسقى منه (14) خمسون درهماً مع سكر ودهن لوز ، وإن سقى لتفتيت الحصا أضيف إليه حجر يهودى قدر نصف درهم مسحوقاً

ماء الجبن ، يشرب فيعدل المزاج ويكسر عادية الأخلاط الفاسدة الرديئة المحترقة ويهيء البدن لقبول أثر الأدوية المسهلة ويصلح المزاج الردىء ويرطب ويسمن من قد غلب عليه القَصَف[٣] بسبب حرارة ويبس ، وصفته لبن معز يحتلب من شاة فتية السن قد مضى على[٤] ولادتها عشرة أيام وأعلفت الشعير والهندباء قدر رطلين بالرطل المصرى يطبخ فى قِدر بِرام أو فخار جديدة على نار هادئة ويحرك بقضيب من قضبان التين طرياً رطباً إلى أن يرتفع دخانه ويبتدىء أن يغلى فينضح عليه أربعة دراهم خل خمر حاذق[٥] أبيض ويترك هنيهة إلى أن يتميز خبيثه ويصفى منه قدر مائة درهم على عشرين درهماً من سكنجبين[٦] سكرى ساذج أو غيره من الأشربة التى يحتاج إلى مثلها ، وهو دواء مأمون الغائلة كثير المنفعة

صفة مطبوخ يعرف بمصر بالميبختج وبالشام وبالعراق بمطبوخ الفاكهة ، يستعمله أكثر الناس فى فصلى الربيع والخريف يسهل أخلاطاً مختلفة من بلغم وصفراء وسوداء

---

(١) فى الأصل : والكثير
(٢) فى الأصل : قود
(٣) فى الأصل : العصب
(٤) سقط فى الأصل : على
(٥) فى الأصل : حادق
(٦) فى الأصل : سكنجين

محترقة وينقص الفضول[1] الرديئة وهو كثير المنافع لاغائلة له ، يؤخذ زبيب منزوع العجم خمسة عشر درهماً اهليلج كابلى وأصفر منزوعين وهندى ولسان ثور شامى وعرق سوس وكزبرة بير وعود خطمى وبزر شاهترج مرضوض وأمير باريس من كل واحد ثلاثة دراهم سنامكى[2] وبسفايج[3] وافتيمون اقريطى مصرور فى خرقة كتّان يلقى فى آخر الغليان من كل واحد أربعة دراهم أجّاص لحيم مشقق خمس عشرة[4] حبة زهر بنفسج عراقى ثلاثة دراهم نيلوفر وورد طرى من كل واحد سبع[5] زهرات بزر كشوت مثقال بزر رازيانج نصف درهم ، يرض ما يجب رضه من الأدوية وينقع الجميع فى أربعمائة درهم ماء قراح يوماً وليلة ويغلى إلى أن يبقى على الربع ويصفى ويمرس[6] فيه إثنا عشر درهماً فلوس خيار شنبر وعشرة دراهم ترنجبين ويصفى ثانية على اثنى عشر درهم جلاب ويذر[7] عليه نصف درهم غاريقون منخول وتربد[8] نصف درهم وراوند مسحوق منخول نصف درهم ودانق محمودة مفروكة وملعقة دهن لوز ويتناول ، وقد يضاف إلى هذه التقوية مثقال أيارج فيقرا[9] ويعجن الجميع بماء هندباء أو بماء رازيانج ، ويبتلع قبل تناول هذا المطبوخ بأربع ساعات وذلك لتنقية الدماغ والأعصاب وأمراض العين المتقادمة

(15) الباب الرابع
فى الأقراص والسفوفات

الأقراص — قرص الورد ، ينفع من الحميات البلغمية وشطر الغب[10] والمتطاولة وضعف الهضم وفساد المزاج ويقوى المعدة والكبد ويمنع الاسهال بسبب ضعفهما ويسكن

(1) فى الأصل : الفصول
(2) فى الأصل : سنابكى
(3) فى الأصل : وبسفائج
(4) فى الأصل : خمسة عشر
(5) فى الأصل : سبعة
(6) فى الأصل : ويمرى
(7) فى الأصل : ويدور عليه
(8) فى الأصل : وتربل
(9) تقدم ذكره فى ص 29
(10) فى الأصل : وشر الغيب

العطش ويقوى الأعضاء الباطنية ، يؤخذ زر ورد منزوع الأقماع وزن عشرة دراهم عرق سوس مجرود وزن ستة دراهم سنبل هندى وزن ثلاثة دراهم مصطكى وطباشير من كل واحد درهم ، يسحق الجميع وينخل ويعجن بماء الورد ويقرص كل قرص درهمان ويجفف ، فاذا أريد استعماله سحق ثانية وأذيب ببعض الأشربة الموافقة ولعق

قرص الأمير باريس الراوندى ، ينفع من ضعف الكبد والمعدة والحميات المتطاولة والبلغمية وشطر الغب[1] والربع والخمس ويفتح السدد ويقاوم العفونة الكائنة فى العروق وينفع من إبتداء الاستسقاء الكائن[2] عن حرارة الكبد وسوء القنية ويقوى الأعضاء الباطنة ، ورد عراقى منزوع الأقماع سبعة دراهم عرق سوس مجرود وترنجبين وعصارة الأمير باريس من كل واحد أربعة دراهم سنبل هندى ومصطكى وحشيشة الغافت[3] وطباشير من كل واحد درهمان بزر قثاء[4] مقشور ثلاثة دراهم لكّ بسر[5] وراوند صينى وزعفران من كل واحد درهم ، يمرس الترنجبين وعصارة الأمير باريس فى ماء الهندباء بعد نزع رغوته وتعجن به بقية الأدوية بعد أن تدق وتنخل وتحرر[6] أوزانها ويقرص ويجفف فى الظل ويجعل كل قرص مثقالاً

قرص آخر من الأمير باريس، يفعل مثل أفعال الأول إلا انه أقوى حرارة وأكثر تفتيحاً للسدد الغليظة واليرقان الأصفر[7] والأسود وسدد الكبد والطحال والحميات المعفنة المتطاولة والعفونة فى العروق ويدر البول إدراراً صالحاً والطمث وينقى مجاريهما ، يؤخذ لحم الأمير باريس الحديث ورب سوس وورد منزوع الأقماع وبزر قثاء وبزر بطيخ مقشورين من كل واحد ثلاثة دراهم مصطكى وسنبل الطيب وعصارة الغافت[8] وفوة[9] الصباغين ولك بسر وافسنتين رومى وأسارون وفقاح[10] الأذخر وبزر الشاهترج

---

(١) فى الأصل : وشر الغيب
(٢) فى الأصل : الكائنة
(٣) فى الأصل : الخافت
(٤) فى الأصل : قتى
(٥) فى الأصل : بسد
(٦) فى الأصل : وتحذر
(٧) فى الأصل : والأصفر
(٨) فى الأصل : الخافت
(٩) فى الأصل : وقود
(١٠) فى الأصل : وتفاح

وبزر هندباء وبزر كشوث وراوند صينى وزعفران وطباشير من كل واحد درهمان ترنجبين ستة دراهم ، يمرس الترنجبين فى ماء الهندباء وتعجن به بقية الأدوية بعد أن[1] تدق وتنخل وتقرص كل قرص مثقال وتجفف فى الظل ، ويرفع ويستعمل

(16) قرص العود ، يؤخذ ورد منزوع الأقماع وجلنار[2] من كل واحد أربعة دراهم أقاقيا[3] ثلاثة دراهم صمغ عربى وكثيراء بيضاء وقشور كندر وعود هندى من كل واحد درهمان سك[4] مسك وزعفران من كل واحد نصف درهم ، يسحق الجميع وينخل ويعجن بماء ملح ويقرص ويستعمل

قرص الغافت ، ينفع من حميات الربع المتطاولة وغلظ[5] الطحال وسدده ، يؤخذ ورد ولك بسر وعصارة الغافت من كل واحد وزن درهم بزر البقلة درهمان طباشير نصف درهم رب سوس ربع درهم ، يسحق الجميع وينخل ويعجن بماء الهندباء ويرفع ويستعمل

قرص الطباشير الكافورى ، ينفع من الحميات الحارة والصفراوية ويبرد ويطفىء الحرارة الكائنة عن العفونة ويصلحها لما فيه[6] من الأدوية[7] العطرة وينفع من حميات الدق والسعال الكائن عن سوء مزاج حار فى آلات النفس ، ورد منزوع الأقماع وعصارة السوس من كل واحد ستة دراهم بزر قثاء وخيار وقرع مقشور وبزر بقلة من كل واحد أربعة دراهم طباشير وصمغ عربى وكثيراء بيضاء ونشا من كل واحد درهمان كافور قيصورى[8] درهم وزعفران نصف درهم ، يدق الجميع وينخل ما انخل منه ويعجن بلعاب بزر قطونا ويقرص كل قرص درهمان ويجفف فى الظل ويرفع ويستعمل عند الحاجة إليه

قرص طباشير حُماض[9] ، ينفع من الاسهال الصفراوى والحميات الحارة وضعف الكبد

---

(1) سقط فى الأصل : ان
(2) فى الأصل : وجنار
(3) فى الأصل : أقاميا
(4) فى الأصل : شك
(5) فى الأصل : وخلط
(6) فى الأصل : فيها
(7) فى الأصل : أدوية
(8) فى الأصل : قنصورى
(9) فى الأصل : يماض

ويقطع العطش ويقوى الأعضاء الباطنية ، يؤخذ ورد منزوع الأقماع عشرة دراهم صمغ عربي ونشا وبزر حماض[1] وحب آس وحب أمير باريس وطباشير من كل واحد ثلاثة دراهم زعفران نصف درهم ، يسحق الجميع ويعجن بماء الورد ويقرص ويجفف ويستعمل

قرص الكبَرَ[2] ، ينفع من صلابة الطحال وغلظه وسدده[3] وحميات الربع الكائنة بسبب الطحال واليرقان الأسود من غير حمى ، قشر أصل الكبر أربعة دراهم بزر الفنجنكشت[4] وفلفل أسود وأساورن وزراوند[5] طويل من كل واحد درهمان زعفران نصف درهم ، يعجن الجميع بميبختج[6] ويقرص ويلعق مع سكنجبين بزورى[7]

(17) قرص الجلنار ، ينفع من سحج الأمعاء وقيام الدم وقيئه[8] والزحير ، يؤخذ ورد منزوع الأقماع واقاقيا[9] وجلنار من كل واحد أربعة دراهم طين أرمنى وصمغ عربي محمص[10] فى دهن ورد وكثيراء بيضاء من كل واحد درهمان ، يسحق الجميع ويعجن بعصارة لسان[11] الحمل ويقرص كل قرص درهمان ويجفف ويستعمل عند الحاجة

أقراص الكاربا[12] ، لنفث الدم وسيلانه والزحير وانفتاح أفواه العروق ، يؤخذ كاربا وبسد[13] وهو عرق المرجان وبزر البقلة الحمقاء من كل واحد أربعة دراهم قرن ايل محرق وصمغ عربي من كل واحد ثلاثة دراهم كزبرة محمصة وخشخاش أبيض وكثيراء بيضاء من كل واحد ستة دراهم ودع محروق وبزر بنج وشادنة مصولة وطين مختوم من كل واحد ثلاثة دراهم ، يدق الجميع وينخل ويعجن بعصارة لسان الحمل وماء الورد ويقرص كل قرص مثقال ويرفع ويستعمل

---

(1) فى الأصل : بماض
(2) فى الأصل : الكبير
(3) فى الأصل : وغلظها وسددها
(4) فى الأصل : الفيجشك
(5) فى الأصل : وزر ورد
(6) تقدم ذكر هذا المطبوخ فى ص 35
(7) يأتى وصفه فى ص 45
(8) فى الأصل : وبقية
(9) فى الأصل : وأقاميا
(10) فى الأصل : محمض
(11) فى الأصل : بلسان
(12) أى الكهرباء
(13) فى الأصل : وبسر

قرص الكاكنج ، ينفع من قروح المثانة وأوجاعها المتقادمة وبول الدم والمِدّة[١] وعسر خروجهما ، يؤخذ بزر كرفس وبزر رازيانج من كل واحد سبعة دراهم بزر بنج أبيض وبزر بطيخ وبزر قثاء وبزر حماض وانيسون وقلب اللوز الحلو والصنوبر من كل واحد ثلاثة دراهم خشخاش أبيض عشرة دراهم كندر وكثيراء بيضاء من كل واحد درهمان حب الكاكنج خمسون حبة عدداً ، يدق الجميع وينخل ويعجن بميبختج[٢] ويقرص كل قرص درهم ويستعمل بعد ستة أشهر

قرص الافسنتين ، ينفع من الاستسقاء وسوء القنية وسدد الكبد وضعف المعدة ، يؤخذ أنيسون ولوز مر وبزر كرفس وأسارون وافسنتين رومى من كل واحد جزء ، يدق الجميع وينخل ويعجن بالماء ويقرص كل قرص مثقال ، الشربة قرص واحد بسكنجبين ساذج[٣]

قرص اللكّ ، ينفع من الاستسقاء اللحمى وضعف الكبد وسددها وغلبة البلغم وسوء المزاج البارد الغالب[٤] على سائر البدن ، يؤخذ لك بسر وراوند صينى ومصطكى من كل واحد (18) ثلاثة دراهم سنبل وبزر كرفس ونانخواه وابهل[٥] واذخر ولوز مر وقسط وفوة الصباغين وعصارة غافت وأسارون وزراوند[٦] مدحرج وجنطيانا[٧] من كل واحد درهم ونصف ، يسحق الجميع وينخل وتحرر أوزانه ويعجن بماء الأصول ويقرص كل قرص مثقال ويجفف ويستعمل بالسكنجبين البزورى

قرص عود آخر ، يقوى القلب والكبد والمعدة ويجوّد الهضم وينفع من الجُشاء[٨] الحامض وفساد الاستمراء ويفتح السدد ويقاوم العفونة الكائنة فى المعدة وينفع من البَخَر[٩]

---

(١) فى الأصل : والمادة
(٢) مربك وصفه فى ص 35
(٣) يأتى وصفه فى ص 45
(٤) سقط فى الأصل : الغالب
(٥) فى الأصل : وامهل
(٦) فى الأصل : وزر ورد
(٧) فى الأصل : وحنطيانا
(٨) فى الأصل : الحساء
(٩) فى الأصل : البحار

الكائن بسبب عفونة جلد الفم وفساد المعـدة ، يؤخذ سنبل وقرنفل وسك مسك وكبابة[١] وعود قاقلّى[٢] وسعد كوفى وقاقلة وكندر ومصطكى من كل واحد درهمان ورد منزوع الاقماع وزن خمسة دراهم ، يسحق الجميع وينخل ويعجن بميبختج ويقرص ويستعمل

قرص البنفسج ، يسهل الأخلاط البلغمية والصفراوية ويُنتفع به فى الأرماد الحادة والمتطاولة وينقى المعدة ويسهل بغير عنف ولا أذى ، يؤخذ زهر بنفسج عراقى ثلاثة دراهم رب سوس وتربد عراقى من كل واحد ثلاثة دراهم محمودة[٣] انطاكية مشوية فى تفاحة أو سفرجلة دانق[٤] انيسون وكثيراء بيضاء من كل واحد ثمانية دراهم ، يدق الجميع ويعجن بالماء ويقرص ويتناول بجلاب[٥]

قرص الخشخاش ، ينفع من السعال المزمن وقروح الرئة والسل وحميات الدق والحرارة المفرطة فى آلات النفس والكبد والمعدة ، يؤخذ ورد منزوع الأقماع وصمغ عربى من كل واحد أربعة دراهم نشا وكثيراء[٦] وبزر بقلة وحب خشخاش أبيض من كل واحد ثلاثة دراهم طباشير مثقال رب سوس درهمان زعفران نصف درهم ، يسحق الجميع وينخل ويعجن بلعاب بزر قطونا ويقرص كل قرص مثقال ويجفف فى الظل ويستعمل

(19) السفوفات — سفوف الطين ، ينفع من الزحير[٧] وقرحة الأمعاء والمغص وخروج الدم ، يؤخذ بزر حُمّاض وبزر ريحان وبزر قطونا وبزر حُرْف[٨] وبزر رجلة محمصة من كل واحد عشرة دراهم صمغ عربى مقلو بدهن ورد وطين رومى من كل واحد سبعة دراهم نشا محمص خمسة دراهم دم الأُخوين[٩] ثلاثة دراهم ، تسحق

---

(١) فى الأصل : وكماية
(٢) فى الأصل : قاقلة
(٣) فى الأصل : جودة
(٤) فى الأصل : وافق
(٥) يأتى ذكر هذا الشراب فى ص 45
(٦) فى الأصل : وكثيرة
(٧) فى الأصل : الزخير
(٨) فى الأصل : خزف
(٩) فى الأصل : الاخرين

الادوية ما خلا بزر القطونا وبزر الريحان ولا ينعم سحق الطين ويخلط ، والشربة من مجموعه ثلاثة دراهم برب الآس والسفرجل

سفوف البلح ، يقوى المعدة والكبد وينفع من الاسهال المعدى والمعائى الكائنين عن ضعف القوة الماسكة ، يؤخذ عصارة البلح مجففة وتنّوب[١] ومقل[٢] وكزبرة يابسة وخرنوب نبطى وعصارة السفرجل مجففة وعصارة حب الآس مجففة وحب رمان شامى وطراثيت[٣] من كل واحد جزء ، يدق الجميع جريشاً بعد أن يحمص تحميصاً خفيفاً ويخلط ويستعمل عند الحاجة

سفوف حب الرمان ، يسكن العطش ويقوى المعدة والكبد وينفع من الاسهال الصفراوى ، يؤخذ قرص يمانى وطراثيت[٤] وحب الزبيب من كل واحد عشرة دراهم وحب رمان مقلوّ خمسون درهماً سُمّاق ثلاثون درهماً بلوط منقع فى خل خمر مقلو وحب آس من كل واحد عشرة دراهم خرنوب نبطى عشرون درهماً طباشير وبزر كزبرة محمصة[٥] من كل واحد عشرة دراهم ، يسحق الجميع ويخلط ، الشربة منه مثقالان برب الآس

سفوف المقلياثا[٦]، ينفع من الاسهالات المزمنة وزلق الامعاء وكثرة الرطوبة ويقوى عضل المعدة ويشدها ، يؤخذ حب رشاد مقلو أوقية ونصف كمون كرمانى منقع فى خل خمر مجفف مقلو وبزر كراث نبطى من كل واحد خمسة دراهم اهليلج كابلى منزوع وهنـدى مقلوين[٧] بسمن بقرى طرى ومقل[٨] أزرق من كل واحد ثلاثة دراهم ، يدق الجميع ولا ينعم سحقه ويخلط ، والشربة منه من درهمين إلى ثلاثة دراهم

---

(١) فى الأصل : وينبوت
(٢) فى الأصل : وبقل
(٣) فى الأصل : وطرايبث
(٤) فى الأصل : وطرايبت
(٥) فى الأصل : محمضة
(٦) فى الأصل : المقليانا
(٧) فى الأصل : وقلون
(٨) فى الأصل : وبقل

(20) سفوف اللؤلؤ ، ينفع من التوحش وضعف القلب والخفقان وسوء المزاج الحار الغالب على القلب ويقوى المعدة والكبد ويقوى الأعضاء الباطنية ، يؤخذ كابلى منزوع وهندى من كل واحد عشرة دراهم بهمن[1] أبيض وأحمر من كل واحد خمسة دراهم حجر لا زورد وأرمنى مصولين من كل واحد ثلاثة دراهم عقيق[2] أحمر محرق ولؤلؤ غير مثقوب وابريسم محرق[3] وكزبرة واسطوخودس وعود هندى من كل واحد ثلاثة دراهم برادة[4] الفضة والذهب منخولين من كل واحد مثقال درونج[5] وبزر ريحان وبزر بادرنجبوية من كل واحد خمسة دراهم مصطكى وزر ورد[6] عراقى منزوع الأقماع من كل واحد ثلاثة دراهم لسان ثور شامى عشرة دراهم نبات الجلاب وزن الجميع ، يدق الجميع ويخل ويخلط ويشرب من مجموعه عند الحاجة مثقال بماء لسان الثور ويضرب بشراب الحماض ويلعق

سفوف ، يمسك البول ويقوى عضل المثانة ويجفف رطوبة المعدة ، يؤخذ سعد كوفى وسنبل هندى واسطوخودس وكندر وبلوط مشوى من كل واحد خمسة دراهم سكر عشرة دراهم ، يدق الجميع ويخل ويستفّ من مجموعه أربعة دراهم

سفوف ، مسهل يستعمل مع ماء الجبن[7] فيخرج أخلاطاً رديئة محترقة وسوداوية وينفع من الجرب والحكة والكلف[8] والنمش والجذام وغلبة المرة السوداء ، يؤخذ اهليلج كابلى منزوع وهندى ولسان ثور شامى وورق البادرنجبوية من كل واحد خمسة دراهم افتيمون اقريطى وبسفايج[9] وبزر شاهترج من كل واحد ثلاثة دراهم حجر لازورد وأرمنى مصولين من كل واحد درهم ، يدق الجميع ويخل ويضاف إليه وزنه

---

(1) فى الأصل : بهمى
(2) فى الأصل : عتيق
(3) فى الأصل : مخرق
(4) فى الأصل : مرارة
(5) فى الأصل : مردونج
(6) فى الأصل : وزراوند
(7) تقدم وصف هذا المطبوخ فى ص 35
(8) فى الأصل : والكف
(9) فى الأصل : وبسفاتج

سكر ويستف من مجموعه سبعة دراهم بماء[1] الجبن ، وإن أضيف إلى الشربة الواحدة منه دانق[2] محمودة كان[3] أقوى لاسهاله

(21) الباب الخامس
فى الأشربة والمربيات واللعوقات والربوبات

قانون فى عمل الأشربة : أما المتخذة من الأزهار كالورد والنيلوفر والبنفسج وما يجرى مجرى ذلك فهو أن يؤخذ أربع[4] أواق من الزهر منزوعة من أقماعها فتغمر بماء يغطيها من الماء الحلو الحار الشديد الحرارة ويغطى إلى أن تخرج قوته ويصفى ، ويضاف إلى كل أربع أواق من الزهر رطل واحد من السكر يحل وتنزع رغوته ويرفع قوامه ويضاف إليه ماء الزهر المصفى ويطبخ على نار لينة هادئة إلى أن يرتفع قوامه ويرفع ويستعمل — وأما المتخذة من مياه الفواكه كالتفاح والسفرجل والرمان وما يجرى مجرى ذلك فهو[5] أن تدق الفاكهة فى جر رخام أو حجر أسود ويعتصر ماؤها وتغلى على النار وتنزع رغوتها وتنزل عن النار وتصفى وتروّق ، ويؤخذ لكل أربع أواق من العصارة رطل واحد من السكر المحلول المنزوع الرغوة المقوم ويضاف إليه ويطبخ على نار هادئة إلى أن يأخذ قوام العسل — وأما الفواكه التى لا يمكن أن يستخرج ماءوها إلا[6] بالطبخ كالأجاص والقراصيا[7] والعنّاب وما يجرى مجرى ذلك فهو أن تطبخ فى الماء إلى أن تتهرّأ وتمرس[8] وتنزل من غربال ويضاف إليها وزنها سكر محلول منزوع الرغوة ويطبخ على نار هادئة إلى أن يأخذ قواماً[9] ويرفع .

---

(1) فى الأصل : ماء
(2) فى الأصل : وافق
(3) فى الأصل : فكان
(4) فى الأصل : أربعة
(5) فى الأصل : هو
(6) سقط فى الأصل : الا
(7) فى الأصل : والبراصيا
(8) فى الأصل : وتغرس
(9) فى الأصل : قوام

صفة شراب الجلاب ، هذه لفظة فارسية وهى لفظتان : جل أب ، ومعناها شراب ماء الورد لأن جل الفارسية الورد واب شراب وأهل هذا العصر يوقعونه[١] على حل السكر لا غير من غير أن يضاف إليه ماء الورد ، يؤخذ من السكر النقى الصافى رطل واحد فيحل على النار وتنزع رغوته ويرفع قوامه ويضاف إليه من ماء الورد الجورى العطر أربع[٢] أواق ويطبخ على نار هادئة إلى أن يرتفع قوامه ويرفع

(٢٢) شراب السكنجبين الساذج ، يحل السكر على النار وتنزع رغوته ويضاف إليه لكل رطل واحد من السكر من الخل من أوقيتين إلى أربع أواق على قدر حموضة الخل والتذاذ الشارب له فانه ينبغى أن لا يكون ضعيف الحموضة ولا يشرق[٣] به متناوله[٤]

سكنجبين أصولى ، ينفع من بقايا الحميات البلغمية والربعية ويفتح سدد الكبد وينقى العروق ، قشر أصل الرازيانج والكرفس والهندباء من كل واحد خمسة دراهم ، يرض وينقع فى مائه درهم خل حاذق وعشرون درهماً ماء قراحاً يوماً وليلة ويغلى إلى أن يذهب مقدار الماء ويصفى ويؤخذ ثلاثة أرطال سكر بالرطل المصرى أو البغدادى تحل على النار وتنزع رغوتها وتقوّم ويضاف إليها الخل ويكمل طبخها ويرفع ويستعمل

سكنجبين بزورى ، ينفع من سدد الكبد والطحال وينفع من ضعف المعدة والحميات البلغمية والدائرة[٥] والربع وبرد المزاج وأوجاع المفاصل عن البلغم واخلاطه ، يؤخذ بزر كشوث وبزر الرازيانج[٦] وبزر كرفس وأنيسون من كل واحد خمسة دراهم بزر هندباء عشرة دراهم ، ينقع الجميع فى رطل ونصف خل خمر حاذق[٧] وأوقيتين ماء قراحاً يوماً وليلة ويطبخ إلى أن ينقص مقدار الماء ويصفى ويروق ويؤخذ خمسة[٨] أرطال سكر

---

(١) كذا ويريد : يطلقونه
(٢) فى الأصل : اربعة
(٣) فى الأصل : ولا يسرف
(٤) فى الأصل : تناوله
(٥) فى الأصل : والدابرة
(٦) فى الأصل : الزريانج
(٧) فى الأصل : حادق
(٨) فى الأصل : خمس

تحل وتنزع رغوتها ويضاف إليها الخل المروق ويعقد ويرفع ويستعمل عند الحاجة

شراب سكنجبين سفرجلى وهو شراب الميبة[1] الساذجة ، يقوى المعدة والكبد ويفتح سددها ويهضم الطعام ويسكن بقايا الحرارة الكائنة عقب الحميات ، يؤخذ ماء سفرجل وخل خمر من كل واحد رطل ونصف سكر منزوع الرغوة مقوم ثلاثة أرطال ، يطبخ الجميع على نار هادئة إلى أن يأخذ قواماً ويرفع ويستعمل

(23) شراب الميبة[1] ، يقوى المعدة والكبد ويجوّد الهضم للطعام ويفتح سدد الكبد وينفع من سوء القنية وفساد المزاج عقيب الحميات ويفرح القلب وينعش المشايخ ومن غلب عليه المزاج البارد ، يضاف إلى[2] السفرجل والخل والسكر المطبوخ عند رفعها عن النار ما هذه صفته : يؤخذ فلفل ودار فلفل وزنجبيل ودار صينى من كل واحد ثلاثة دراهم عود هندى وقاقلة وبسباسة[3] وسنبل الطيب وزعفران وهال وجوزة الطيب من كل واحد درهم ومن المسك الجيد الخالص دانق[4] جميع ذلك مسحوقاً منخولاً ويضرب جيداً ويرفع ، الشربة منه من خمسة دراهم إلى سبعة دراهم

شراب سكنجبين عنصلى ، ينفع من الفالج واللقوة وأوجاع المفاصل وسوء القنية وغلظ الطحال ويفتح سدد الكبد ، يؤخذ من بصل العنصل المعتدل القدر فى أيام الحصاد مقدار رطل واحد ونصف فيقطع بسكين خشب على قدر الفلكة ويجعل فى خيط كتّان ويعلق فى ظرف[5] مملوء خل خمر حاذق ويكون بينه وبين الخل مقدار أصبعين ويسد فم الظرف ويوضع فى شمس حارة مدة شهرين وينزل من الشمس ويجعل على كل رطل من السكر أو[6] العسل الجيد الصافى أربع أواق من الخل العنصلى ويطبخ كالسكنجبين الساذج[7] ويرفع ويستعمل

---

(1) فى الأصل : المنية
(2) سقط فى الأصل : الى
(3) فى الأصل : وسياسة
(4) فى الأصل : وافق
(5) فى الأصل : ضرف
(6) فى الأصل : والعسل
(7) تقدم وصفه فى ص 45

صفة الشراب الدينارى وهو مما تلطف فى استخراجه المتأخرون من الأطباء، ينقى العروق من بقايا العفونة وينفع من الحميات المتطاولة ومن حرارة الكبد والمعدة ويسكن العطش ويقوى الكبد، يؤخذ بزر هندباء عشرة دراهم حب أمير باريس سبعة دراهم صندل مقاصيرى ولك بسر من كل واحد مثقال عرق سوس مجرود أربعة دراهم بزر كشوث ثلاثة دراهم ورد منزوع الأقماع ثلاثة دراهم، يرض الجميع وينقع فى ماء الهندباء ويغلى إلى أن تخرج قوة الأدوية فى ماء الهندباء ويصفى ويرفع على نار ثانية ويضاف إليه بوزنه سكر ويطبخ على نار هادئة إلى أن يأخذ قواماً ويرفع، والشربة منه من عشرة دراهم إلى عشرين درهماً، وبعض الناس يزيد فيه مثقالاً واحداً روانداً صينياً مسحوقاً، ويستعمل

(24) شراب الشاهترج، يلين البطن ويخرج أخلاطاً بلغمية وسوداوية محترقة وينفع من الجرب والحكة والجذام وتشيط[1] الأخلاط وغلبة المرار، يؤخذ اهليلج أصفر منزوع وكابلى وهندى ولسان ثور شامى وسنامكى[2] وبسفايج[3] فستقىّ المكسر وعرق سوس وكزبرة بير من كل واحد عشرة دراهم أجاص مشقق[4] ثلاثون حبة عناب وسبستان من كل واحد خمسون حبة بزر كشوث ثلاثة دراهم تمر هندى منزوع من نواه ثلاثون ردهماً زر ورد عراقى منزوع الأقماع وحب الأمير باريس من كل واحد خمسة دراهم زهر بنفسج عراقى سبعة دراهم نيلوفر ثلاثون زهرة يرض ما يجب رضه من الأدوية وينقع الجميع فى سبعة أرطال ماء الشاهترج بالرطل البغدادى يوماً وليلة ويغلى إلى أن يذهب الثلث ويصفى ويرفع على النار ثانية ويضاف إليه وزنه سكر ويعقد على نار لينة إلى أن يأخذ قواماً[5] ويرفع، والشربة منه سبعة دراهم إلى عشرين درهماً على قدر قوة الآخذ له، ويلقى عليه من ماء الشاهترج أربعة أرطال بالبغدادى وقد

---

(1) فى الأصل : وتسيط
(2) فى الأصل : وسنابكى
(3) فى الأصل : وبسفانج
(4) فى الأصل : مثقف
(5) فى الأصل : قوام

يستعمل بماء الجبن[1] وقد يضاف إليه عسل خيار شنبر ومحمودة بحسب الضرورة[2] المستعمل لأجلها

شراب الكدر للحرورين[3] والمحصبين وغلبة الدم والصفراء والشرى[4] والحمرة[5] والنملة[6] والنار الفارسى ، يؤخذ من خشب الكادى[7] فيدق جريشاً وتمر هندى منزوع النوى من كل واحد نصف رطل ورد منزوع الأقماع ربع رطل سنبل هندى ولك بسر من كل واحد أربعة دراهم بزر الرازيانج وقشور أصله من كل واحد ثلاثة دراهم ، ينقع الجميع فى أربعة أرطال ماء بالرطل البغدادى يوماً وليلة ويغلى إلى أن ينقص الربع ويصفى بخرقة كتّان ويضاف إليه ماء رمان حامض وحلو وخل حاذق من كل واحد نصف رطل ومن[8] الجلاب الجيد المقوم خمسة أرطال ويطبخ على نار هادئة إلى أن يأخذ قوام الأشربة ويرفع ويستعمل عند الحاجة

شراب الصندلين ، ينفع من الدوسنطاريا الكبدية وغلبة سوء المزاج الحار المفسد على الكبد والمعدة ويسكن العطش وينفع من الحميات العفنة ، يؤخذ صندل مقاصيرى عطر وصندل أحمر من كل واحد مائة درهم يدق جريشاً وينقع فى غمره (25) ماء ورد عطر يوماً وليلة ويغلى إلى أن ينقص السدس ويصفى ويضاف إليه ماء ورد آخر غمره ويغلى إلى أن يتغير لونه ويصفى ويجمع الماءان[9] ويضاف إليهما وزنهما جلاب منزوع الرغوة مقوم ويطبخ على نار هادئة إلى أن يأخذ قوام الأشربة ويرفع ، ومن الناس من يضيف إليه طباشير مسحوقاً عندما يرفعه عن النار

قانون عمل المربيات : أما المتخذة من الأزهار وما يجرى مجراها فينزع ما ينزع

---

(1) سبق وصفه فى ص 35

(2) فى الأصل : ضرورة

(3) فى الأصل : للمجذورين

(4) فى الأصل : والشراء

(5) فى الأصل : والجلة

(6) فى الأصل : والنيلة

(7) فى الأصل : الكاوى

(8) فى الأصل : من

(9) فى الأصل : الماءين

من أقماعه وعيدانه وينظف ويؤخذ لكل رطل واحد من الزهر رطلان ونصف من السكر الجيد العتيق فيدق ويعرك به الزهر فى أجانة[1] حتى يذبل الزهر ويخلط ناعماً ويوعى فى برنية[2] مزججة ويوضع[3] فى الشمس ويحرك كل ثلاثة أيام دفعة وينق وينزل من الشمس بعد عشرين يوماً — وأما الثمار الطرية كالسفرجل والتفاح وما يجرى مجراهما[4] فينبغى أن تنظف من قشورها وأغشيتها والحب الذى فى جوفها وتسلق وتبسط على ثوب كتّان إلى أن تنشف ويحل فى الماء الذى سُلقت فيه سكر ويرفع قوامه ويخلط به عسل إن أراد مريد ذلك ويضاف إليه ويطبخ إلى أن تذهب المائية ويؤمن عليه من الحمض وينزل إن أراد مريد[5] استعمالها ساذجة وإن أراد أضاف[6] إليها من الأفاويه ما تدعو الحاجة إليه — وأما الثمار اليابسة كالزنجبيل والأهليلج الكابلى وما يجرى مجراهما فانها تنقع فى ماء قليـل وتجعل فى مكان رطب أو تدفن فى رمل ندىّ مدة إلى أن تلين وترطب ويطبخ العسل على ما وصفتُ فى غيره ويضاف إليه ، واكثر ما تستعمل هذه الأدوية المذكورة بغير أفاويه وهى نافعة من رطوبة المعدة وغلبة البلغم عليها وتقوى فمها[7] ولا سيما الكابلى المربى وتمنع البخار الصاعد إلى الدماغ وتقوى البصر وآلات الحس وتنفعها نفعاً بليغاً — وأما الأصول كالراسن والجزر والشقاقل فالجزر منها يعمل[8] على كيفية عمل معجون الأترج وغيره وقد ذكر[9] والشقاقل والراسن ينقعان ويسلقان إلى أن يلينا وينضجا فيضاف إليهما العسل المنزوع الرغوة ويطبخ إلى أن تذهب المائيـة ويضاف إليه من الأفاويه ما تحتاج إليه ضرورة من يحتاج إليه

(26) أما اللعوقات فأكثر استعمالها[10] فى أوجاع الصدر والسعال وأمراض الحلق

---

(1) فى الأصل : أبانة
(2) فى الأصل : برية
(3) فى الاصل : فيضع
(4) فى الأصل : مجراها
(5) فى الأصل : مزيد
(6) فى الأصل : فأضاف
(7) فى الأصل : فيها
(8) فى الأصل : فيعمل
(9) فى ص 28
(10) فى الأصل : استعملها

واللهاة[١] فمن ذلك — لعوق اللوز ، ينفع من السعال وخشونة الحلق ، يؤخذ صمغ عربى وكثيراء ونشا ورب سوس وفانيد من كل واحد عشرة دراهم لب حب السفرجل وحب القرع الحلو ولوز حلو مقشر من كل واحد خمسة دراهم ، يدق الجميع ويخل ويضاف إلى جلاب منزوع الرغوة مقوم ويطبخ إلى أن يعود شيئاً واحداً[٢] ويرفع ويستعمل

لعوق الخشخاش ، يصلح للمسلولين وأوجاع الصدر والرئة والسعال المزمن الكائن عن مواد حارة تحط[٣] من الدماغ إلى الصدر ، يؤخذ خشخاش أبيض مرضوض عشرة دراهم بزر قطونا ثلاثة دراهم بزر خطمى وبزر خُبّازى من كل واحد ثلاثة دراهم سبستان[٤] خمسون حبة عدًّا أصل السوس عشرة دراهم ، يرض الجميع وينقع فى خمسة أرطال ماء ويغلى إلى أن ينقص النصف ويصفى ويضاف إليه وزنه سكر وفانيد[٥] خزائنى نصفين بالسوية ويطبخ على نار هادئة إلى أن يرتفع قوامه ويضاف إليه صمغ عربى وكثيراء بيضاء مسحوقين من كل واحد خمسة دراهم ويرفع فى إناء مزجج[٦] ويستعمل عند الحاجة

لعوق الزوفا ، ينفع من السعال المتقادم والربو وامتلاء قصبة الرئة من مواد بلغمية تحط إليها فينضجها[٧] ويعين على نفثها وتقطيعها ، يؤخذ زوفا يابس وانيسون وبزر رازيانج من كل واحد ثلاثة دراهم بر شاوشان[٨] وأصل السوس من كل واحد عشرة دراهم صمغ البطم ولبان وحلبة من كل واحد درهمان زبيب منزوع العجم خمسة عشر درهماً تين أصفر لحيم خمس حبات عدداً ، يطبخ الجميع خلا صمغ[٩] البطم فى ثلاثة أرطال ماء إلى أن ينقص النصف ويصفى ويضاف إليه بوزنه عسل منزوع الرغوة ويطبخ

---

(١) فى الأصل : واللهات
(٢) فى الأصل : شىء واحد
(٣) فى الأصل : عن مواد حارة التى تنحط
(٤) فى الأصل : سبستيان
(٥) فى الأصل : سكر فانيد
(٦) راجع ح ٥ من ص 24
(٧) فى الأصل : ينضجها
(٨) فى الأصل : بزر شوشان
(٩) فى الأصل : الصمغ البطم

الجميع إلى أن يأخذ قوام اللعوقات ويرفع ويسحق الصمغ ويضرب فيه[1] ويستعمل عند الحاجة

(27) لعوق الرمان ، ينفع من السعال مع حرارة ويجلو الصدر وينقى قصبة الرئة ، يؤخذ رطل من ماء الرمان الحلو ويطبخ إلى أن يأخذ قواماً ويضاف إليه وزنه من رب عنب جيد وفانيد خزائنى ويقوم وينزل عن النار ويضاف إليه صمغ عربى وكثيراء بيضاء مسحوقين ورب السوس من كل واحد خمسة دراهم

وأما الربوبات فأكثر ما يتخذ منها من الفواكه القابضة كالسفرجل والتفاح والرساس[2] والحصرم والتوت والجوز والرمان والخشخاش والآس ، وأكثر ما يقصد بها منفعة المعدة والاسهالات وأوجاع الحلق واللهاة[3] وأورامها ، يؤخذ من الفواكه المذكورة فتدق ويعصر ماؤها ويرفع ويطبخ على النار وتكون ناراً[4] هادئة إلى أن يأخذ قواماً[5] ويضاف إليها مثل وزن ربعها من السكر أو العسل ويرفع ويستعمل عند الحاجة

الباب السادس
فى الغراغر والسعوطات

السعوط أكثر ما يقصد به تنقية الدماغ وإخراج فضلاته بطريق الاستنشاق[6] من الخياشيم[7] أو إسخانه وتعديل مزاجه فى مثل الأمراض الحادة كالسرسام والحميات المحرقة وسوء المزاج الحار من ذلك : صفة سعوط ، ينفع من الفالج واللقوة والصداع الكائن عن

(1) سقط فى الأصل : فيه
(2) كذا
(3) فى الأصل : واللهات
(4) فى الأصل : نار
(5) فى الأصل : قوام
(6) فى الأصل : الاستنشاء
(7) فى الأصل : الخياشم

برد والشقيقة[1] المزمنة ، يؤخذ فودنج جبلى وكندس عراق وقنطوريون دقيق ومرزنجوش[2] يابس وأصل السوسن الاسمانجونى من كل واحد جزء ، يسحق الجميع وينخل ويعجن بماء النمّام ويحبب ويجفف وعند الحاجة يحل منه قدر الحمصة بماء المرزنجوش ويخلط بلبن ويسعط به

سعوط مثل ذلك ، يؤخذ صبر وشونيز وفربيون وجاوشير من كل واحد ثلاثة دراهم خربق[3] أبيض وأسود وبورق أرمنى وكندس عراق من كل واحد درهمان جندباد ستر وزعفران من كل واحد نصف درهم ، يسحق الجميع ويعجن بماء المرزنجوش ويحبب ويسعط منه بقدر الحمصة بلبن النساء ودهن لوز وماء السلق

(28) صفة سعوط ، نافع من ريح السبل وغلظ الأجفان ورطوبتها ومن جميع العلل ، يؤخذ كندس درهم مر وزعفران من كل واحد نصف درهم صبر سقطرى وحُضض[4] من كل واحد دانقان[5] ، يدق الجميع وينخل ويعجن بماء المرزنجوش ويحبب ويجفف ، وعند الحاجة يحل منه قدر نصف درهم فى لبن جارية ودهن بنفسج ويستعمل

صفة سعوط ، يستعمل فى الحميات الحادة والبرسام والماليخوليا ، يؤخذ لبن النساء ودهن البنفسج والنيلوفر والقرع أيها[6] اتفق ودهن اللوز ، يخلط الجميع ويسعط به

غرغرة تنقى الدماغ وتنفع من الفالج والسكتة واللقوة والأوجاع الباردة ، يؤخذ أيارج فيقرا[7] ووجّ[8] وميويزج[9] وخردل وعاقر قرحا وزنجبيل وشونيز وفودنج[10] وصعتر وأصل السوسن الاسمانجونى وقشر أصل الكرفس من كل واحد خمسة دراهم ، يدق الجميع وينخل[11] بحريرة ويخلط منه بسكنجبين عسلى ويتغرغر به

---

(1) فى الأصل : والشقة
(2) فى الأصل : وموزجوش
(3) فى الأصل : خربو
(4) فى الأصل : وحصص
(5) فى الأصل : مانقان
(6) فى الأصل : ايهم
(7) مر بك وصفه فى ص 29
(8) فى الأصل : ورج
(9) فى الأصل : ومتوبرح
(10) فى الأصل : وقوتج
(11) سقط فى الأصل : وينخل

ومن الغراغر الجيدة لأوجاع الحلق والخوانيق وأورام اللهاة ، ماء النقوع الحلو الممروس[1] فيه خيار شنبر ودهن لوز

ومن الغراغر الجيدة أيضاً للخوانيق وأورام الحلق ، اللبن الحليب ساعة يحلب مع سكر وفانيد فانه من أبلغ ما يكون

الباب السابع
فى الأكحال والشيافات

الأكحال — صفة كحل الروشنايا ومعناه جالب النور ، نافع من ضعف البصر والغشاوة والجرب والسبل والظفر والبياض العتيق ، يؤخذ شادانج مغسول ونحاس محرق واقليمياء[2] الفضة وملح هندى وبورق أرمنى وزنجار عراقى من كل واحد أربعة دراهم ونصف زنجبيل واملج من كل واحد درهمان زعفران ونشادر من كل واحد درهم ، يدق الجميع وينخل ويخلط ويعاد[3] إلى السحق إلى أن يعود فى حد الغبار ويكتحل به

(29) صفة برود الحصرم ، نافع من السلاق والجرب وبقايا الأرماد وغلظ الأجفان والسبل الرقيق الحامى المادة ، يؤخذ توتيا مرازينى وعروق[4] الصباغين وهى الكركم[5] من كل واحد عشرة دراهم زنجبيل واهليلج أصفر من كل واحد خمسة دراهم دار فلفل وماميران[6] من كل واحد درهمان وثلثان[7] ملح هندى درهم ، يسحق الجميع وينخل ويربب بماء الحصرم المروق دفعات ويعاد سحقه ويكتحل به

كحل الباسليقون ومعناه الملوكى ، وهو دواء نافع من الجرب والسبل والبياض

---

(1) فى الأصل : المغروس
(2) فى الأصل : واقليا
(3) فى الأصل : ويعود
(4) فى الأصل : ومروق
(5) فى الأصل : الكروم
(6) فى الأصل : ومامیزان . وقد تكرر هذا الغلط
(7) فى الأصل : درهمين وثلثى

والظُفرة[1] وغلظ الأُجفان ، يؤخذ اقليمياء الفضة وزبد البحر من كل واحد عشرة دراهم نحاس محرق واسفيداج الرصاص وملح دارانى ونشادر وجَعدة[2] وفلفل أسود ودار فلفل من كل واحد درهمان ونصف قرنفل واشنة[3] من كل واحد درهم ، يدق الجميع وينخل ويخلط ويعاد[4] سحقه إلى أن يعود كالغبار ويكتحل به

صفة الكحل الأغبر ، ينفع من الجرب والدمعة والسبل والقروح العتيقة ويملأُ الحفر[5] ويقوى العين إذا[6] استعمل عقيب الأكحال الحادة ، يؤخذ شنج مسقلة محرق وتوتيا كرمانى مصولة من كل واحد عشرة دراهم سكر طبرزد خمسة دراهم ، ينعم سحق[7] الجميع ويخلط ويكتحل به

صفة الكحل الرمادى ، يجفف الدمعة ويقوى البصر وينفع من الجرب والسبل ويقوى العين ، كحل اصفهانى وتوتيا كرمانى وتوبال النحاس وشنج محرق من كل واحد عشرة دراهم ماميران ثلاثة دراهم ، يسحق الجميع وينخل بخرقة حرير وينعم سحقه ويكتحل به

كحل جلامبرد[8] ، يقوى الحدقة وينفع من ضعف البصر ، يؤخذ أثمد محرق واقليمياء الفضة واسفيداج الرصاص ونشا من كل واحد خمسة دراهم توتياء هندى ثلاثة دراهم ماميران درهم ونصف ، يسحق الجميع وينخل ويعاد سحقه ويكتحل به

(30) صفة الكحل العزيزى ، يجلو البياض وينفع من ظلمة البصر والدمعة ويقوى العين ويحفظ صحتها ، يؤخذ اقليمياء الذهب وتوبال النحاس وتوتيا هندى وسرطان صينى وكحل اصفهانى وفافل أبيض وأسود ودار فلفل من كل واحد ثلاثة دراهم سنبل هندى وقرنفل وزعفران وصبر سقطرى وورق الافرنجمشك من كل واحد مثقال ملح هندى

---

(1) فى الأصل : والضفرة
(2) فى الأصل : وجيدة
(3) فى الأصل : واسنة
(4) فى الأصل : ويعود
(5) فى الأصل : الجفن
(6) سقط فى الأصل : اذا
(7) فى الأصل : يسحق
(8) كذا . ولعله اسم علم

وزبد البحر ونشادر من كل واحد نصف درهم مسك دانق[١] ، يسحق الجميع ويخلط ويعاد سحقه إلى أن يعود فى حد الغبار ويرفع ويكتحل به

كحل الرمانين وهو كحل النقاشين ، ينفع من الغشاوة والظلمة ويحد البصر جداً ، يؤخذ اهليلج كابلى فينزع من نواه ويرض وينقع فى ماء الرمانين الحامض والحلو المعصورين المروقين بقدر ما يغمره[٢] ويترك فيه ثلاثة أيام ويخرج ويجفف فى موضع لا يلحقه فيه غبار ويسحق ويؤخذ منه عشرة دراهم ويضاف إليه كحل اصفهانى مصول وتوتيا هندى مصولة وتوبال النحاس من كل واحد ثلاثة دراهم نوى الاهليلج الكابلى المحرق مثقال حضض[٣] هندى وصبر سقطرى وماميران من كل واحد درهمان ، يسحق الجميع ناعماً ويخلط وتعاد تربيته[٤] بماء الرمانين ويجفف ويسحق ثانيـة ويستعمل وقت الحاجة إليه

كحل الملكايا وهو دواء منسوب إلى الملائكة لسرعة أثره وظهور نجحه ، ينفع من الرمد ويبرئه فى يومه إذا استعمل بعد ظهور النضج وينفع من الوردينج[٥] ، يؤخذ انزروت مربى بلبن الأُتُن عشرة دراهم نشا وسكر طبرزد من كل واحد ثلاثة دراهم كشميزج[٦] وهو الحبة السوداء مثقال ، يسحق الجميع وينخل ويتخذ ذروراً[٧] ويكحل به الأطفال

صفة الذرور الأصفر الكبير ، ينفع من الرمد وأوجاع العين والوردينج ، يؤخذ انزروت (31) مربى خمسة دراهم ، ماميثا[٨] درهمان صبر سقطرى وبزر الورد وزعفران من كل واحد نصف درهم أفيون دانقان ، يدق الجميع وينخل ويتخذ ذروراً[٩] ويستعمل

---

(١) فى الأصل : ودانق
(٢) فى الأصل : غمرة
(٣) فى الأصل : حصص
(٤) فى الأصل : ويعاد ترتيبه
(٥) فى الأصل : الوديج
(٦) فى الأصل : كشميرج . وقد تكرر
(٧) فى الأصل : دروراً . وقد تكرر
(٨) فى الأصل : مائتا
(٩) فى الأصل : درور

صفة الذرور الأصفر الصغير ، ينفع من الرمد وأوجاع العين والوردينج ، يؤخذ انزروت مربى عشرة دراهم صبر وماميثا من كل واحد درهمان ، يسحق الجميع وينخل ويخلط ويستعمل ذروراً

ذرور آخر يستعمله[1] الأطباء بمصر فى ارماد الصبيان والوردينج فيظهر أثر نفعه لوقته وهو جيد بالغ النفع عجيب التأثير ، وصفته انزروت مربى عشرة دراهم كشميزج ثلاثة دراهم ، يدق ويخلط ويرفع ويستعمل

صفة الذرور المنصف يستعمله أكثر الأطباء بالعراق والموصل ، يخلط جزء من الملكايا وجزء آخر من الذرور الأصفر الصغير[2]

صفة برود الآس ، ينفع من الدمعة وغلظ الأجفان ورطوبة العين ، يؤخذ توتيا مرازيى عشرة دراهم اقليمياء الذهب وأقاقيا وماميران من كل واحد درهمان شب يمانى ثلاثة دراهم اهليلج أصفر ستة دراهم شادانج مغسول خمسة دراهم ، يدق الجميع وينخل ويربى بماء الآس وماء السماق نصفين[3] بالسوية ويجعل فى الشمس سبعة أيام ويرفع فى إناء ويستعمل وقت الحاجة إليه

الشيافات — صفة شياف أبيض ، ينفع من الرمد الحار والألم الصعب واللذع من المواد الحادة ، يؤخذ اسفيداج الرصاص ثمانية دراهم صمغ عربى وكثيراء بيضاء ونشا من كل واحد أربعة دراهم انزروت درهمان أفيون درهم ، يسحق الجميع ويعجن بزيبق[4] البيض الرقيق ويحبب ويستعمل

شياف الآثار ، ينفع من قروح العين ويسكن حرارتها وينفع من الموسرج والدبيل ، يؤخذ رصاص محرق واثمد مغسول ونحاس محرق وصمغ عربى وكثيراء بيضاء ونشا واسفيداج الرصاص من كل واحد ستة دراهم مر وأفيون من كل واحد درهم ، يسحق

---

(١) فى الأصل : يستعملوه

(٢) مر بك ذكرهما آنفا

(٣) فى الأصل : نصفان

(٤) فى الأصل : بزنبق

الجميع ويخل ويعجن بماء المطر ويحبب ويجفف ، وقد يضاف إليه مثقال من الكندر[1] الجيد الأبيض فيكون أقوى فى املاء الحفر[2] فى الطبقة القرنية[3] وإلحام قروحها

(32) شياف الورد ، يستعمل من خارج فينفع من الأرماد الحادة والحمرة ويفش الورم ويحلل ما حصل فى العضو ويمنع أن يقبل ما يصل إليه لتقويته[4] له ويسكن الألم وينفع من السُلاق والحكة والوردينج ويعرف بعشرة ابن رضوان[5] ، يؤخذ صندل مقاصيرى وأحمر من كل واحد خمسة دراهم ورد منزوع الأقماع وزن اثنى عشر درهماً صمغ عربى وكثيراء بيضاء وخولان[6] هندى وصبر سقطرى وماميثا من كل واحد ثلاثة دراهم زعفران وأفيون من كل واحد درهم ، يسحق الجميع ويخل ويعجن بماء الورد ويحبب ويجفف

شياف السنبل ، يحكّ ويكتحل به من داخل العين ويطلى به من الخارج فينفع من بقايا الأرماد ويحلل غلظ الأجفان وينفع من الجرب الخفيف والحرقة والحكة ويشد الأجفان ويقويها ويحد البصر ، يؤخذ اقاقيا[7] وصمغ عربى وراسخت وتوبال النحاس من كل واحد عشرة دراهم سنبل هندى ثلاثة دراهم زعفران درهم واحد ونصف أفيون درهم ، يسحق الجميع ويخل ويعجن بماء المطر ويحبب ويجفف ويستعمل عند الحاجة إليه

شياف القاقياس ، يكتحل به من داخل العين فيجلو الآثار وينفع من الجرب والسبل ويقوى جرمها[8] ويحلل ما احتبس فى طبقات العين من المواد الغليظة من بقايا الأرماد المتطاولة ويحد البصر ، وصفته اقليمياء الذهب وتوبال النحاس وصمغ عربى

---

(1) فى الأصل : الكدر
(2) فى الأصل : الجفن
(3) فى الأصل : القريبة
(4) فى الأصل : كتقويته
(5) أنظر ما أثر عن ابن رضوان فى كتاب «عيون الأنباء فى طبقات الأطباء» جزء ١ ص ٢٤١ ، ٢٤٢ ، ٢٤٣
(6) فى الأصل : وجولان
(7) فى الأصل : أقاميا
(8) فى الأصل : جربها

وزعفران من كل واحد اثنا عشر مثقالاً أفيون ومر وشادنج وسنبل هندى وزر ورد منزوع الأقماع من كل واحد أربعة مثاقيل فلفل أبيض أربع وعشرون[١] حبة عدداً ، يسحق الجميع وينخل ويعجن بخمر عتيق أو بماء الرازيانج ويحبب ويجفف فى الظل ويستعمل

صفة الشياف الخولانى ، ينفع من السبل والجرب وغلظ الأجفان والحكة وبقايا الأرماد (33) ويجفف[٢] الرطوبة ويمنع الدمعة والتأكل[٣] ، يؤخذ خولان هندى وتوتياء خضراء مصولة من كل واحد سبعة دراهم ماميران وارغيس قش وانزروت من كل واحد درهمان نشا وصمغ عربى وزنجار من كل واحد مثقال ، يسحق الجميع وينخل ويعجن بالماء ويحبب ويستعمل

نسخة أخرى من الشياف الخولانى المعروف بشياف المزين ، يؤخذ خولان هندى سبعة دراهم توتيا خضراء ومرازينى من كل واحد خمسة دراهم أرغيس وانزروت من كل واحد مثقال اسفيداج ونشا وزنجار من كل واحد مثقال ، يسحق الجميع ويعجن ويجفف فى الظل ويرفع ويستعمل وقت الحاجة

شياف أحمر حاد ، ينفع من الجرب العتيق والسبل الغليظ وغلظ الأجفان والدمعة والظُفر[٤] والسلاق والحكة واسترخاء الأجفان[٥] ، يؤخذ شادنج اثنا عشر درهماً صمغ عربى عشرة دراهم زنجار وجلد طار محرق من كل واحد خمسة دراهم أفيون مصرى وصبر سقطرى ودم الأخوين من كل واحد درهمان مر وزعفران من كل واحد درهم ، يسحق الجميع وينخل ويعجن[٦] بخمر عتيق ويحبب ويجفف ويستعمل عند الحاجة

شياف أحمر لين ، يستعمل فى أواخر الأرماد فيحلل بقاياها[٧] وينفع من غلظ

---

(١) فى الأصل : أربعة وعشرين
(٢) فى الأصل : ويخفف
(٣) فى الأصل : والمأكل
(٤) فى الأصل : والضفر
(٥) فى الأصل : الجفان
(٦) سقط فى الأصل : ويعجن
(٧) فى الأصل : بقاياه

الأجفان والجرب الخفيف الحامى[1] ، يوخذ صمغ عربى ونشا وكثيراء بيضاء واسفيداج الرصاص ونحاس محرق وشادنج مغسول وسنبل هنـدى من كل واحد ثلاثة دراهم زعفران نصف درهم لؤلؤ غير مثقوب وبسد المرجان من كل واحد درهم ، يسحق الجميع وينخل ويعجن بخمر عتيق أو بماء الرازيانج ويحبب ويجفف ويستعمل عند الحاجة

(34) شياف أخضر ، ينفع من السبل العتيق والجرب الغليظ والدمعة والظُفرة[2] ، يؤخذ اسفيداج الرصاص وصمغ عربى وأشق ونشا وزنجار من كل واحد ثلاثة دراهم ، يحل الأُشق فى ماء السذاب الرطب ويعجن به بقية الأدوية ويحبب ويجفف ويستعمل وقت الحاجة إليه

صفة الشياف السبعينى ، ينفع من القروح العتيقة والبثور والموسرج وينقى طبقات العين ويحلل بقايا الأرماد ويقويها ويملأ حفور القرنية[3] المزمنة ، يؤخذ ورد طرى منزوع الأقماع إثنان وسبعون[4] مثقالاً اقليمياء الذهب وكحل اصفهانى وتوبال النحاس ونحاس محرق وشادانج واسفيداج الرصاص من كل واحد ستة مثاقيل صمغ عربى أربعة وعشرون مثقالاً مر وزنجار من كل واحد مثقالان زعفران مثقال ، يسحق الجميع ويدق الورد دقاً ناعماً إلى أن يعود كالمرهم ويعجن به بقية الأُدوية ويحبب ويجفف ويستعمل عند الحاجة إليه

شياف المرائر ، ينفع من ابتداء الماء والغشاوة وظلمة البصر ، يؤخذ مرارة البقر ومرارة الشبّوط[5] ومرارة الكُركىّ والبازى والعُقاب والحجل مجففة من كل واحد ثلاثة دراهم افربيون وشحم حنظل وسكبينج من كل واحد درهم ، يسحق الجميع وينخل ما ينتخل منه ويحل السكبينج بماء الرازيانج الرطب ويعجن به بقية الأُدوية ويحبب ويجفف ويستعمل عند الحاجة محكوكاً[6] بماء الرازيانج ويضاف إليه دهن بلسان نصف درهم

---

(1) فى الأصل : الخافى
(2) فى الأصل : والضفرة
(3) فى الأصل : حفرن القريبة
(4) فى الأصل : اثنين وسبعين
(5) فى الأصل : السيوط
(6) فى الأصل : محكوك

(35) الباب الثامن
فى الحقن والفتائل والفزرجات

الحقن — صفة حقنة ملينة ، تستعمل فى الأمراض الحارة والحميات ، يؤخذ شعير مقشور مرضوض كف بنفسج يابس ونيلوفر وخطمى ونخالة من كل واحد خمسة دراهم ، يطبخ الجميع فى ثلاثة أرطال ماء إلى أن يعود إلى الثلث ويصفى ويضاف إليه أوقية ونصف دهن بنفسج أو دهن لوز وأوقية ونصف سكر أحمر ودرهمان ملح العجين مسحوقاً[١] ويخلط ويستعمل

حقنة أقوى من الأولى ، تصلح[٢] للحميات والقولنج الورمى وغير الورمى وهى جيدة معتدلة فى قوتها بالغة فى[٣] فعلها ، يؤخذ سلق باقة تين أصفر عشرون حبة بنفسج ونيلوفر وشعير مرضوض من كل واحد قبضة خطمى أخضر ونخالة من كل واحد خمسة دراهم بابونج سبعة دراهم ، يطبخ الجميع بأربعة أرطال ماء إلى أن يعود إلى الثلث ويؤخذ منه ثلث رطل يمرس فيه اثنا عشر درهماً فلوس خيار شنبر ويصفى ويطرح عليه عشرة دراهم سكر أحمر وأوقيتان من دهن حل[٤] وخمسة دراهم مرىء ومثقال ملح العجين مسحوقاً[٥] ويستعمل فاتراً

حقنة لوجع القولنج ، تفش الرياح وتسهل الأخلاط اللزجة[٦] ، يؤخذ سذاب وشبتّ رطب من كل واحد قبضـة قنطوريون رقيق خمسة دراهم حنظل مرضوض ثلاثة دراهم سلق باقة تين لحيم[٧] خمس حبات عدداً بزر خطمى كف سبستان كف

---

(١) فى الأصل : مسحوق
(٢) فى الأصل : تصح
(٣) سقط فى الأصل : فى
(٤) فى الأصل : خل
(٥) فى الأصل : مسحوق
(٦) فى الأصل : الزجة
(٧) فى الأصل : تبن لحم

نخالة الحوارى كف ، يغلى الجميع فى أربعة أرطال ماء إلى أن يعود إلى الثلث ويصفى ويؤخذ منه نصف رطل يلقى عليه أوقيتان من دهن حل ودرهمان ملح العجين ويحقن به

حقنة لوجع الظهر والوركين وابتداء عرق النسا ووجع الأرحام واليبس من كثرة الجماع ، يؤخذ بابونج واكليل الملك وبنفسج ونيلوفر من كل واحد خمسة دراهم شعير غير مقشور كف سبستان ثلاثون حبة ، يطبخ الجميع بثلاثة أرطال ماء حتى يبقى الثلث ويصفى ويؤخذ منه عشرون درهماً يخلط به أوقية دهن بنفسج ودهن دجاج وشحم كلى[1] ماعز ودهن شمع وزبد من كل واحد خمسة دراهم ويستعمل

حقنة لوجع المفاصل والفالج ، يؤخذ جاوشير[2] وسكبينج وجندبادستر وأشق وحنظل ولسان عصافير من كل واحد خمسة دراهم عناب أوقيتان بزر كتان وبابونج وشبت وحسك[3] وأصل حنظل من كل واحد ثلاثة دراهم ، يرض الجميع ويغلى بعشرة أرطال ماء حتى يبقى منه رطلان ويؤخذ رطل يطرح فيه ملح وبورق من كل واحد درهم عسل نحل صاف ودهن ياسمين من كل واحد أوقية يخلط ويحتقن به

(36) حقنة نافعة لقروح الأمعاء ، ماء الأرزّ وسويق الشعير المطبوخ مع شحم كلى[4] ماعز من غير ملح من كل واحد عشرة دراهم يضاف إلى هذه الأدوية أوقية واحدة دهن ورد ومن القرطاس المحرق وصمغ عربى وأقاقيا[5] ودم الأخوين من كل واحد درهم وثلث ويلت بصفار بيضة مسلوقة بخل خمر ويخلط الجميع ويحتقن به

الفتائل — صفة فتيلة محركة للطبع ، سكر أحمر وملح العجين من كل واحد جزء ، يعقد السكر على النار ويضاف إليه الملح ويذر عليه يسير محمودة ويجعل قدر نوى التمر ويستعمل

---

(1) فى الأصل : كل
(2) فى الأصل : جانشير
(3) فى الأصل : وجك
(4) فى الأصل : كل
(5) فى الأصل : واقاميا

فتيلة قوية تسهل الطبع وتنفع من القولنج الثفلى[١] والبلغمى ، يؤخذ بورق أرمنى وشحم حنظل من كل واحد درهم دقيق الخطمى الأبيض ثلاثة دراهم ، تجمع بسكر معقود وتستعمل

فتائل الزحير وهى المعروفة بفتائل الخيط ، تنفع من قرحة الأمعاء وتقطع الدم السائل من المقعدة ، يؤخذ اقاقيا وأفيون وكندر وزعفران أجزاء سواء ، تعجن بماء الكزبرة الرطبة وتفتل على رأس خيط كتان على قدر نواة التمر ، وتحتمل وإذا أحتيج إلى إخراجها أخرجت[٢] بأن يجذب الخيط

فتائل تحتمل فتقطع دم البواسير وأفواه العروق ، يؤخذ كاربا وجلنار ومقل[٣] أزرق ودم الأخوين ومصطكى واقاقيا وزراوند وصمغ عربى وانزروت من كل واحد جزء ، يدق الجميع ويعجن بماء الكراث ويعمل على خيط ويستعمل

الفزرجات — فزرجة تعين على الحمل إذا كان المانع سوء مزاج بارد رطب فى آلات النساء ، يؤخذ زعفران واكليل الملك وحماما[٤] من كل واحد مثقال سنبل الطيب وقردمانى[٥] من كل واحد خمسة دراهم شحم الأوز عشرة دراهم دهن الناردين أوقية صفرة بيضتين مسلوقتين ، يذاب الشحم ويخلط الجميع بعد سحق الأدوية ونخلها[٦] ، وتحتمل بعد الغسل فى صوفة اسمانجونية

(37) فزرجة تخرج الأجنة الموتى والمشيمة[٧] إخراجاً قوياً ، يؤخذ عصارة قثاء الحمار وزراوند[٨] مدحرج وورق السذاب وبخور مريم وحب المازريون[٩] وشحم حنظل وأشق من كل واحـد جزء ، يسحق الجميع خلا الاشق فانه يحل ويخلط به الأدوية ويحتمل بمرارة ثور

(١) فى الأصل : البغلى
(٢) فى الأصل : فأخرجت
(٣) فى الأصل : وبقل
(٤) فى الأصل : وحمايا
(٥) فى الأصل : وقرمان
(٦) فى الأصل : وحلها
(٧) فى الأصل : والبشيمة
(٨) فى الأصل : وزر ورد
(٩) فى الأصل : الماريون

فزرجة تحبس النزف المفرط ، يؤخذ عفص أخضر وجلنار ونشا وأفيون وشب وورد وحب الآس الاخضر وسماق وعصارة لحية التيس وقشور الكندر وطين مختوم من كل واحد جزء ، يسحق الجميع ويحتمل منه فى صوفة مشربة بماء الآس وزن درهمين وتمسك الليل كله

فزرجة تدر الطمث ، يؤخذ مر وفودنج[1] وسذاب وابهل من كل واحد جزء ، يسحق الجميع ويعجن بزبيب منزوع العجم مدقوق ومرارة ثور ويستعمل

فزرجة تستعمل فى الأورام الصلبة فى الرحم فتنفع فيها نفعاً بليغاً ، يؤخذ شحم الأوزّ وشحم الدجاج من كل واحد أوقية دهن حل أوقية شمع ثلاثة دراهم مقل[2] أزرق أربعة دراهم دقيق الخطمى والبابونج وبزر الكتان وزهر البنفسج من كل واحد ثلاثة دراهم ، يذاب الشمع والشحم والدهن على النار ويضاف إليه البقية ويشرب به خرقة كتان ويحتمل منه

الباب التاسع
فى الأطلية والضمادات

صفة طلاء على الجرب الرطب ، يؤخذ كندس ومرداسنج واقليمياء الفضة وبورق أرمنى وملح وشب وشونيز وكركم وقلى[3] وزيبق مقتول وكبريت من كل واحد جزء وورق الدفلى أربعة أجزاء ، يسحق الجميع ويربى بالشيرج ويستعمل فى الحمام ويصبر عليه[4] حتى ينصب العرق ثم يغسل ويدلك بعده بدقيق الشعير ولحم البطيخ وبزره مدقوقين

---

(1) فى الأصل : وقوتج
(2) فى الأصل : بقل
(3) فى الأصل : وملى
(4) سقط فى الأصل : عليه

طلاء للجرب ، مرداسنج وقنبيل[١] وعروق الكركم وورق الدفلى أجزاء سواء تربب بخل وزيت وتستعمل

(38) طلاء للسعفة[٢] الرطبة ، يؤخذ اسفيداج وقنبيل[٣] وقرظ وطباشير وجلنار من كل واحد أوقية خزف التنور أوقيتان ، يسحق الجميع ويعجن بخل خمر ودهن ورد ويطلى به

طلاء للبهق الأسود ، بزر الجرجير وشيطرج[٤] وبزر الفجل وكندس وخردل وبزر بطيخ أجزاء سواء ، يدق الجميع وينخل ويعجن بخل خمر وعسل ويستعمل فى الحمام

طلاء للبرص ، شيطرج[٤] وفوّة وقشور أصل الكبر وخربق أسود ، يسحق الجميع ويعجن بخل ثقيف ويطلى به

طلاء للأورام الحارة ، عجيب النفع كان الحكيم أمين الدين[٥] أبو زكريا يحيى البياسى[٦] رحمه الله يستعمله ويشكره ويضن به فلا يعلمه لأحد ويعرف بالبَرَد[٧] ، يؤخذ صندل أحمر وطين قيموليا من كل واحد خمسة دراهم صندل مقاصيرى وماميثا من كل واحد ثلاثة دراهم طين أرمنى عشرة دراهم فوفل واقاقيا وحضض[٨] من كل واحد درهمان اسفيداج الرصاص ومرداسنج من كل واحد درهم ، يسحق الجميع ناعماً ويعجن بماء الهندباء ويعمل كالبرد ويحل عند الحاجة بماء الورد ويطلى به على الحمرة والشرى والنملة وأورام العين وكل ورم حار فى ظاهر البدن

صفة ضماد الفتوق ، جوز السرو[٩] ومصطكى وقشور الكندر من كل واحد أربعة

---

(١) فى الأصل : وقبيل

(٢) فى الأصل : للشقعة

(٣) فى الأصل : وقبيل

(٤) فى الأصل : وسيطرح

(٥) أطلب ترجمته فى كتاب «عيون الأنباء فى طبقات الأطباء» جزء ٢ ص ١٦٣

(٦) فى الأصل : السياسى

(٧) فى الأصل : بالمبرد

(٨) فى الأصل : وحصص

(٩) فى الأصل : السرور

دراهم مر وصبر وانزروت وغراء[١] السمك من كل واحد ثلاثة دراهم أقاقيا أربعة دراهم ، يسحق الجميع سوى الغراء فانه يحل بخل خمر وماء فاتر ويعجن به بقية الأدوية ويقرص ويجفف ويسحق عند الحاجة ويذاب بماء[٢] الآس ويضمد به

ضماد الحفر ، وهو أقاقيا ومُغاث[٣] وصبر وطين أرمنى ودقيق الخطمى وأشراس[٤] من كل واحد جزء ، يسحق الجميع ويعجن ببياض البيض ويستعمل

ضماد لحرارة المعدة والتلهب والقىء المفرط عن مواد صفراوية تنحط إلى المعدة ، وهو ماء السفرجل وماء الورد وماء الآس وماء التفاح من كل واحد جزء وأقاقيا ربع جزء ، يسحق الدواء ويخلط بالمياه ويضاف إليها يسير من السنبل والزعفران مسحوقين

(39) ضماد ينضج الدماميل ويفرجها ، وهو خمير الخطمية ثلاثة أجزاء بورق أرمنى وحُرّة[٥] وحاشا وخروء[٦] الحمام من كل واحد جزء ، يسحق الجميع ويعجن بقيروطى[٧] من شمع ودهن حل ويضمد به

ضماد التين ، يطلى به الطحال ، وهو دقيق الباقلاء والترمس واكليل الملك والحلبة وبزر الكتان وبابونج وسنبل الطيب من كل واحد خمسة دراهم مقل أزرق وأشق من كل واحد أوقية تين أصفر لحيم رطل واحد ، يطبخ التين فى الخل حتى ينضج ويدق إلى أن يعود كالمرهم وتدق الأدوية وتنخل ويحل الأشق والمقل فى الخل ويجمع الجميع ويخلط بدهن البلسان أو دهن السوسن ويضمد به

ضماد للثآليل ، ثمر الطرفاء يسحق ويذاب بخل ويضمد به

طلاء للكلف ، نشارة العاج وبزر التين ولوبيا حمراء ولوز وماش[٨] ، يسحق الجميع ويذاب فى ماء الشعير ويطلى به

---

(١) فى الأصل : ومرى

(٢) سقط فى الأصل : بماء

(٣) فى الأصل : ويفات

(٤) فى الأصل : واشاس

(٥) فى الأصل : وصرة

(٦) فى الأصل : وجزء

(٧) فى الأصل : بقرطى

(٨) فى الأصل : وماس

طلاء للكلف والنمش ، زبل الحمام مضافاً إليه مقداره من البورق يدق ويعجن بماء الشعير ويطلى به

طلاء للوضح[1] والبرص والبهق ، ذراريح وشيطرج[2] وزرنيخ ، يسحق الجميع ويذاب بخل ويطلى به

طلاء يذهب آثار الجدرى ، وهو مرداسنج وأصول القصب اليابس ودقيق الباقلاء ودقيق الأرزّ وبزر البطيخ وحب البان[3] وقشور الرمان الحلو من كل واحد جزء ، يدق الجميع ويذاب بخل ويطلى به

الباب العاشر

فى الأدهان والنطولات

أما القانون فى إيجاد الأدهان من الأزهار الحارة كالبابونج والسوسن والنرجس فهو أن يضاف إلى رطل واحد من الزيت أربع أواق من الزهر ويجعل فى قنينة زجاج وتوضع فى الشمس أربعين يوماً — وأما الأزهار البـاردة كالنيلوفر والبنفسج والورد فيجعل على كل أربع أواق من (٤٥) الزهر رطل واحد[4] من الشيرج أو دهن اللوز الحلو ويوضع فى الشمس عشرين يوماً ، وقد يتخذ دهن الورد بالزيت الأنفاق إذا أريد به تقوية الأعضاء — وأما الأدهان المتخذة من الأصول والبزور والأشجار على ما هى عليه فهى أن[5] تنقع فى الماء إلى أن تلين ويضاف إليها الزيت ويطبخ إلى أن تذهب المائية ويبقى[6] الزيت فيرفع ويستعمل

دهن القسط ، ينفع من الفالج واللقوة وضعف الأعصاب ويسقى فينفع من ضعف

---

(١) فى الأصل : للرضخ
(٢) فى الأصل : وسيطرح
(٣) فى الأصل : القان
(٤) فى الأصل : رطلاً واحداً
(٥) سقط فى الأصل : أن
(٦) فى الأصل : وينق

الأعضاء الباطنة وينفع من النافض والكُزاز[1] والتشنج ، وهو قسط مر ثلاثون درهماً سليخة وورق المر من كل واحد خمسة عشر[2] درهماً ، يدق الجميع جريشاً وينقع فى خل عتيق بقدر ما يغمره يومين وليلتين ويلقى عليه رطل زيت أنفاق ويطبخ إلى أن يذهب الخل ويبقى الزيت فيصفى ويضاف إليه سنبل هندى وقرنفل وجوز بوا من كل واحد مثقال جندبادستر نصف درهم مسحوقة منخولة ويخلط ويستعمل

دهن يسود الشعر ويقويه ، وهو أملج منزوع النوى ثلاث أواق يطبخ بثلاثة أرطال ماء إلى أن يبقى النصف وإن كان خمراً فهو أجود ويصفى ويضاف إليه من ماء الآس الرطب رطل واحد ويطبخ إلى أن يبقى النصف ويلقى عليه دهن بنفسج رطل واحد ويطبخ إلى أن تذهب المائية ويبقى الدهن ويضاف إليه عند نزوله عن النار خمسة دراهم لاذَن[3] ويرفع

دهن البيض ، ينبت الشعر ، يؤخذ البيض فيسلق جيداً ويرمى بياضه وتؤخذ صفرته ويطرح فى مقلى حديد ويلقى عليه يسير من زيت انفاق ويوقد تحته بنار فحم إلى أن يحترق ويرفع دهنه أولاً فأولاً

دهن القرع ، يسكن حرارة الدماغ وينفع من الحميات الحادة والبرسام ، وهو ماء القرع الرطب رطلان يضاف إليه رطل واحد من دهن الحل ويطبخ على نار جمر إلى أن يذهب الماء ويرفع

(41) صفة عمل دهن الضبع والثعلب ، ينفع من أوجاع المفاصل والنقرس والتشنج والكزاز[4] وتعقّد العصب يجلس فيه ، لذلك يملأ قدر من نحاس بزيت[5] عتيق ويوقد الضبع أو الثعلب - قيل لى - ويطرح فيها كما هو حى أو بعد أن يذبح ويلقى من غير أن يتصفى دمه ويكون الزيت بحيث يغمره ويطبخ إلى أن يترأ[6] وترفع عظامه ويستعمل ،

(1) فى الأصل : والكزار
(2) فى الأصل : خمس عشرة
(3) فى الأصل : لاون
(4) فى الأصل : والكزار
(5) فى الأصل : زيت
(6) فى الأصل : يتهرى

وقد يضاف إلى الزيت ماء وملح وشبت ويطبخ فى ذلك إلى أن يتهرأ[1] وتلقى عظامه ويرفع الزيت بعد أن ينضب[2] عنه الماء ويستعمل

النطولات — نطول ينطل به فى أوجاع المفاصل الحارة فيسكن[3] ألمها ويبردها ، وهو أصل الخطمى وحشيش السمسم وزهر النيلوفر وبنفسج وخشخاش من كل واحد قبضة ، يطبخ الجميع بالماء ويستعمل

نطول آخر يحلل تحليلاً لطيفاً ويسكن الألم ، وهو بابونج واكليل الملك وبزر الكتّان وأصل الخطمى وزهر بنفسج ونخالة من كل واحد قبضة ، يغلى الجميع فى خمسة أرطال ماء إلى أن يعود إلى النصف ويصفى وينطل به

نطول آخر يحلل بقايا أوجاع المفاصل وينفع من تعقد العصب ، وهو بابونج واكليل الملك وبزر الكتّان وأصل السوسن الاسمانجونى وبزر المر وبزر الحلبة من كل واحد أوقيتان ، يطبخ الجميع فى خمسة أرطال ماء إلى أن يبقى الثلث ويصفى وينطل به

الباب الحادى عشر

فى أدوية الفم والسنونات[4]

صفة قرص الزرنيخ ، ينفع من الحفر وعفونة اللثة وغلبة الفساد عليها ، يؤخذ نورة[5] مطفأة بخل خمر سبعة دراهم قشر أصل الكبر خمسة دراهم زرنيخ أحمر وأصفر من كل واحد أربعة دراهم شب درهمان عفص وثمر الطرفاء[6] من كل واحد ثلاثة دراهم ، يسحق الجميع ويعجن بزئبق البيض الرقيق ويقرص أقراصاً رقاقاً ويعمل على خرقة

(1) فى الأصل : يتهرى

(2) فى الأصل : ينصب

(3) فى الأصل : يسكن

(4) فى الأصل : والسفوفات

(5) فى الأصل : ثورة

(6) فى الأصل : الظرفاء

ويجفف ويستعمل فى التنور بعد هدوّ ناره إلى أن يحترق ويخرج ويسحق ويُستاك به ويتمضمض بعده بخل وماء ورد وماء الآس

(42) دواء يضمد اللثة ، وهو شب وأقاقيا وجلنار وعفص وسماق وقشور الرمان وملح أجزاء سواء ، يسحق الجميع ويضمد به ويتمضمض بعده بماء السماق والورد

برود تكمد به اللثة التى يجرى منها دم فيقويها ويمنع خروج الدم منها ، وهو ورد كزمازج[1] وكزبرة يابسة وبزر بقلة وطباشير وطين رومى وجلنار من كل واحد جزء ، يسحق الجميع ويكمد به ويتمضمض بعده بخل[2] وماء الورد

صفة سنون[3] يجلو الأسنان ويشد اللثة ويطيب النكهة ، يؤخذ دقيق شعير معجون بخل خمر مجفف[4] محرق وملح دارانى وزبد البحر من كل واحد عشرة دراهم عاقر قرحا وكبابة وثمر الطرفاء من كل واحد خمسة دراهم شب يمانى درهمان سماق أربعة دراهم قرنفل ومصطكى وسنبل من كل واحد مثقال عقيق محرق وخزف[5] صينى من كل واحد ثلاثة دراهم ، يدق الجميع ولا ينعم سحقه ويخلط ويستاك به

سنون آخر ، سعد وملح دارانى وزبد البحر من كل واحد خمسة دراهم قلشور وهو الحقاق الذى يحك به الرجل سبعة[6] دراهم فحم حطب الكرم عشرة دراهم عاقر قرحا ثلاثة دراهم ، يدق الجميع ولا ينعم سحقه ويستاك به

سنون آخر لوجع الأسنان عن برد ، فلفل وعاقر قرحا وزنجبيل من كل واحد أربعة دراهم بورق أرمنى ثلاثة دراهم ، يسحق الجميع وتكبس[7] به الأسنان

---

(1) فى الأصل : كرفارح
(2) فى الأصل : بخل ماء الورد
(3) فى الأصل : سفوف . وقد تكرر
(4) فى الأصل : مخفف
(5) فى الأصل : وخرق
(6) فى الأصل : سبع
(7) فى الأصل : وتكنس

الباب الثانى عشر
فى المراهم وأدوية النواسير والخراجات

المرهم النخلى ، يدمل الجراحات الطرية بدمها ويلحم القروح ويذهب الأورام ويسكن أوجاع النقرس والمفاصل والورم الرخو ويحلل الخراجات ويصلح لحرق النار ولقروح اليدين والرجلين الحادثة من الثلج وينفع من كسر العظام[١] وفسخ[٢] اللحم والعضل ويسكن ألم القطع والشق وينفع من أورام المقعدة ومن[٣] الضرب ويسكن الآلام ، وهو شحم الخنزير غير المملح يذاب بعد تنقيته من أغشيته رطل واحد ونصف زيت عتيق ثلاثة أرطال مرتك ثلاثة أرطال قلقطار[٤] أربع أواق ، يسحق المرتك والقلقطار[٤] إلى أن (43) يعودا فى حد الغبار ويجعل الجميع فى طنجير[٥] ويحرك بأصول سعف النخل وكلما جف موضع منها قطع وحرك ببقيتها إلى أن تذهب مائيتها[٦] فترمى وتؤخذ أخرى ولا يزال يحرك كذلك إلى أن ينعقد حسناً ، وإن ألقى فيه من عصارة سعف النخل كان أقوى فى تقوية العضو ومنع المواد المنجلبة إليه

مرهم الاسفيداج ، ينفع من حرق النار والحمرة[٧] والحرارة والبثور الملتهبة ، وهو دهن البنفسج رطل واحد شمع ثلاث أواق ، يحل الشمع فى الدهن على النار ويضاف إليه اسفيداج مغسول ومرتك مسحوق مربى من كل واحد أوقية كافور درهم يضرب الجميع ناعماً ويرفع ويستعمل

مرهم جالينوس وهو مرهم الخل ويعرف بالمرهم الأزرق ، يدمل الجراحات والقروح العتيقة ويلصق الكهوف والنواسير ، وهو مرتك رطل واحد يسحق ناعماً ويبالغ فى[٨]

---

(١) فى الأصل : العضام
(٢) فى الأصل : ونسخ
(٣) فى الأصل : من
(٤) فى الأصل : فلفطار
(٥) فى الأصل : طنجهير
(٦) فى الأصل : مائيته
(٧) فى الأصل : والجرة
(٨) سقط فى الأصل : فى

سحقه ويضرب برطلين زيتاً عتيقاً وثلاثة أرطال خل خمر حاذق ضرباً ناعماً إلى أن يختلط ويلقى فى طنجير ويطبخ بنار هادئة ويدام تحريكه لئلاّ يرسخ المرتك فيحترق قبل أن يحل ولا يبلغ الغرض ولا يزال يطبخ إلى أن يسود وينعقد ويرفع ويستعمل

مرهم الزنجار ، يدمل الجراحات العفنة والقروح الخبيثة ويقطع اللحم الزائد ويجفف رطوبات القروح الرهلة[1] ، وهو شمع ثلاث أواق علك[2] الصنوبر ثلاث أواق أشق أوقية زيت عتيق رطل وزنجار صاف أوقيتان ، يحل الأشق بماء السذاب ويحل الشمع والعلك[2] فى الزيت على النار ويضاف إليه الزنجار بعد أن يسحق ويضرب الجميع إلى أن يختلط ويرفع ويستعمل

مرهم الزفت وهو المعروف بمرهم الباسليقون ، ينبت اللحم فى القروح الغائرة ويلحم الجراحات الطرية بدمها ، وهو شمع جزءان زفت وراتينج[3] من كل واحد جزء يحل الجميع بثلاثة أمثاله زيتاً عتيقاً[4] إلى أن يختلط ، وقد يضاف إليه مثل الشمع شحم خنزير عتيق فيكون أقوى فى التحليل وتعديل المزاج

مرهم النورة ويعرف بمرهم السيلقون ، ينفع من حرق النار ويدمل الجراحات ويجفف رطوبتها ، وهو نورة محرقة تغسل[5] سبع دفعات بماء عذب ثلاثون درهماً سيلقون عشرون درهماً شمع (44) أبيض أوقيتان زيت أنفاق نصف رطل ، يحل الشمع فى الزيت على النار ويضاف إليه بقية الأدوية ويضرب حسناً ويرفع

مرهم الدياخلون ، ينفع من الخراجات ويحلل الخنازير والصلابات[6] والسَلْع[7] وتعقد العصب ، وهو لعاب بزر كتّان وبزر مر وبزر خطمى ولعاب الحلبة من كل واحد نصف رطل مرداسنج رطل ، يسحق المرداسنج ناعماً ويطبخ فى رطل زيت

---

(1) فى الأصل : الوحلة
(2) فى الأصل : ملك
(3) فى الأصل : ورايخ
(4) فى الأصل : زيت عتيق
(5) فى الأصل : يغسل
(6) فى الأصل : والجلابات
(7) فى الأصل : واللسع

عتيق ونصف رطل إلى أن يحل ويضاف إليه الألعبة[١] بعد أن يغلى ويعقد على نار لينة إلى أن يأخذ قواماً ويرفع

مرهم الجاذب ، ينضج الجراحات والدماميل ويملأ باللحم[٢] الحفر والقروح الغائرة ويجذب السلى[٣] ، وهو شمع وعلك[٤] البطم من كل واحد ثلث رطل راتينج ربع رطل زيت عتيق رطل واحد ، يذاب الجميع على نار لينة ويضاف إليه أوقيتان بورقاً أرمنياً مسحوقاً ويرفع ويستعمل

مرهم الشادنة ، ينفع من قروح الأمعاء والذكر والمقعدة والشقوق العارضة فيها[٥] ويجفف تجفيفاً بليغاً من غير أذى ، وهو دهن بنفسج ودهن ورد من كل واحد أوقية شمع أبيض خمسة دراهم ، يذاب الشمع فى الدهن على النار ويضاف إليه اسفيداج الرصاص وشادنج مغسول وطين أرمنى من كل واحد ثلاثة دراهم عصارة لحية التيس درهمان أفيون نصف درهم مسحوقة منخولة ويضرب ناعماً ويرفع

مرهم الرسل وهو مرهم الحواريين ، يدمل الجراحات العتيقة والقروح الخبيثة والمزمنة المتطاولة ويشفى النواسير ويحلل بقايا الخنازير وينفع إذا وضع على عضة الكلب الكلب ، وهو شمع أبيض وراتينج[٦] وزراوند طويل وكندر ذكر من كل واحد ستة دراهم مرداسنج تسعة دراهم جاوشير وزنجار من كل واحد أربعة دراهم أشق أربعة عشر درهماً سكبينج وقنّة[٧] من كل واحد ثلاثة دراهم ، تحل الصموغ فى خل خمر وتسحق بقية الحوائج ويطبخ المرتك فى رطل زيت إلى أن يذوب ويضاف إليه بقية الأدوية ويدعك ناعماً ويرفع ويستعمل

(45) مرهم الملح ، يجفف القروح الرطبة الرهلة[٨] وينفع من القروح العتيقة ،

---

(١) أراد بها جمع «لعاب» ولم ترد فى كتب اللغة

(٢) فى الأصل : اللحم

(٣) فى الأصل : السلاء

(٤) فى الأصل : وملك

(٥) سقط فى الأصل : فيها

(٦) فى الأصل : وراتج

(٧) فى الأصل : وقبة

(٨) فى الأصل : الوحلة

وهو مرتك أوقية شمع أوقيتان ، يسحق المرتك ناعماً ويطبخ فى نصف رطل زيت إلى أن يخل ويضاف إليه الشمع ويذر عليه[١] ملح هندى عشرة دراهم شونيز وميويزج[٢] وبورق وزنجبيل وكبريت أصفر ومر من كل واحد ثلاثة دراهم مسحوقة أشق وسكبينج وجاوشير مدقوقة بخل خمر من كل واحد أربعة دراهم ويخلط ناعماً ويرفع ويستعمل

ذرور قاطع للدم ، وهو صبر سقطرى ودم الأخوين وقلقطار وانزروت ودقاق الكندر من كل واحد جزء ، يسحق الجميع ويخلط ويستعمل

ذرور آخر ، انزروت وصبر وكندر من كل واحد جزء يسحق ويستعمل

ضماد تضمد به الشريانات ، وهو انزروت ودم الأخوين وقشر الكندر وصبر سقطرى من كل واحد جزء ، يسحق الجميع ويعجن ببياض البيض ويجعل[٣] على فوقة العرق ويجعل عليه رفادة[٤] من وبر الأرنب ويعصب ولا يحل حتى تلتحم

فتائل تخرج النواسير ، يؤخذ علك وزاج وزنجار وشب وتوبال النحاس من كل واحد جزء ، يسحق الجميع ويعجن بعسل معقود ويجعل فتائل ويستعمل

ضماد يجعل على لسعة العقرب فيسكن[٥] الوجع من ساعته ، وهو قلى الصباغين يسحق بخل ويضمد به

دواء يجعل على عضة الكلب الكلب ، يؤخذ ثوم وبصل من كل واحد عشرة دراهم يدقان إلى أن يعودا كالمرهم ويضاف إليهما جاوشير وحليتت وزراوند مدحرج من كل واحد ثلاثة دراهم ، تحل الصموغ فى الخل ويدق الزراوند وينخل ويؤخذ نصف رطل من الزيت العتيق يذاب فيه أوقيتان من الزفت وأوقيتان من الشمع ويضاف إليه بقية الأدوية ويخلط ويضمد به ، وهو بالغ لا شىء أبلغ منه

---

(١) فى الأصل : ويدور عليه
(٢) فى الأصل : ومتوترح
(٣) فى الأصل : فيجعل
(٤) فى الأصل : وفادة
(٥) فى الأصل : يسكن

(46) صفة الديك برديك ، الذى يستعمل فى تنقية السَلع[1] والنواسير وقطع اللحم الزائد ، وهو زرنيخ أصفر وقلى ونورة[2] لم يمسها الماء وزنجار من كل واحد نصف رطل زئبق ونشادر من كل واحد ربع رطل ، يسحق الجميع بماء القلى والنورة ثلاثة أيام متوالية ويوضع فى الآلة التى تسمى الأثال وهى قدر على قدر ويطين بطين الحكمة ويوقد تحته حتى يصعد ويؤخذ ما صعد منه ويستعمل كما ذكرنا والله الشافى . تم الدستور البيمارستانى بحمد الله وعونه وحسن توفيقه

---

[1] فى الأصل : اللسع — [2] فى الأصل : وبورة

TABLE DES MATIÈRES.

الباب الأول

فى المعاجين والاطريفلات

صفحة

معنى لفظة اطريفل 18
الاطريفل الصغير 19
الاطريفل الكبير 19
اطريفل آخر 20
المعاجين . معجون الزبيب 20
معجون النجاح 21
معجون مفرح 21
معجون آخر مفرح 21
معجون آخر مفرح 21
معجون البلادر 22
معجون الحلتيت 22
ترياق الأربع 22
ذبيل الورد 23

الباب الثانى

فى الجوارشنات

معنى الجوارشن 23
جوارشن السفرجل الممسك 23
جوارشن السفرجل المسهل 24
جوارشن الكمون 25
جوارشن التمر 25
جوارشن الأسقف 25
جوارشن المسك 26
جوارشن الخبث 26

صفحة

جوارشن العود 27
جوارشن الجزر 27
جوارشن قشر الأترج 28
جوارشن عود آخر 28

الباب الثالث

فى الحبوب والأيارجات والمطبوخات

الحبوب . حب الأيارج 29
أيارج الفيقرا 29
حب الصبر 30
حب القوقايا 30
حب الشبيار 30
حب السورنجان 30
حب المنتن 31
حب البخر 31
حب يوضع تحت اللسان 31
بنادق البذور 31
الأيارجات . أيارج لوغاديا 32
أيارج روفس 33
أيارج جالينوس 33
المطبوخات . مطبوخ الأفتيمون 34
طبيخ الزوفا 34
طبيخ الأصول 35
ماء الجبن 35
مطبوخ يعرف بمصر بالميبختج وبالشام
والعراق بمطبوخ الفاكهة 35

الباب الرابع

فى الأقراص والسفوفات

	صفحة
الأقراص . قرص الورد	36
قرص الأمير باريس الراوندى	37
قرص آخر من الأمير باريس	37
قرص العود	38
قرص الغافت	38
قرص الطباشير الكافورى	38
قرص طباشير حماض	38
قرص الكبر	39
قرص الجلنار	39
أقراص الكاربا	39
قرص الكاكنج	40
قرص الافسنتين	40
قرص اللك	40
قرص عود آخر	40
قرص البنفسج	41
قرص الخشخاش	41
السفوفات . سفوف الطين	41
سفوف البلح	42
سفوف حب الرمان	42
سفوف المقلياثا	42
سفوف اللؤلؤ	43
سفوف يمسك البول ويقوى عضل المثانة	43
سفوف مسهل يستعمل مع ماء الجبن	43

الباب الخامس

فى الأشربة والمربيات واللعوقات والربوبات

	صفحة
قانون فى عمل الأشربة	44
شراب الجلاب	45
شراب السكنجبين الساذج	45
سكنجبين أصولى	45
سكنجبين بزورى	45
شراب سكنجبين سفرجلى وهو شراب الميبة الساذجة	46
شراب الميبة	46
شراب سكنجبين عنصلى	46
صفة الشراب الدينارى	47
شراب الشاهترج	47
شراب الكدر	48
شراب الصندلين	48
قانون عمل المربيات	48
اللعوقات . لعوق اللوز	49
لعوق الخشخاش	50
لعوق الزوفا	50
لعوق الرمان	51
الربوبات	51

الباب السادس

فى الغراغر والسعوطات

	صفحة
ما يقصد بالسعوط . صفة سعوط ينفع من الفالج واللقوة والصداع والشقيقة	51
سعوط آخر مثل ذلك	52
صفة سعوط نافع من ريح السبل وغلظ الأجفان ورطوبتها ومن جميع العلل	52
سعوط للحميات والبرسام والماليخوليا	52
غرغرة تنق الدماغ وتنفع من الفالج والسكتة واللقوة والأوجاع الباردة	52
غرغرة جيدة لأوجاع الحلق والخوانيق وأورام اللهاة	53
غرغرة أخرى	53

الباب السابع

فى الأكحال والشيافات

	صفحة
الأكحال . صفة كحل الروشنايا	53
صفة برود الحصرم	53
كحل الباسليقون	53
صفة الكحل الأغبر	54
صفة الكحل الرمادى	54
كحل جلا مبرد	54
صفة الكحل العزيزى	54
كحل الرمانين وهو كحل النقاشين . . .	55
كحل الملكايا	55
صفة الذرور الأصفر الكبير	55
صفة الذرور الأصفر الصغير	56
ذرور آخر يستعمله الأطباء بمصر فى أرماد الصبيان والوردنج	56
صفة الذرور المنصف يستعمله أكثر الأطباء بالعراق والموصل	56
صفة برود الآس	56
الشيافات . صفة شياف أبيض	56
شياف الآثار	56
شياف الورد	57
شياف السنبل	57
شياف القاقياس	57
صفة الشياف الخولانى	58
نسخة أخرى من الشياف الخولانى المعروف بشياف المزين	58
شياف أحمر حاد	58
شياف أحمر لين	58
شياف أخضر	59
صفة الشياف السبعينى	59
شياف المرائر	59

الباب الثامن

فى الحقن والفتائل والفزرجات

	صفحة
الحقن . صفة حقنة ملينة	60
حقنة أقوى من الأولى	60
حقنة لوجع القولنج	60
حقنة لوجع الظهر والوركين وابتداء عرق النسأ ووجع الأرحام واليبس من كثرة الجماع	61
حقنة لوجع المفاصل والفالج	61
حقنة نافعة لقروح الأمعاء	61
الفتائل . صفة فتيلة محركة للطبع . . .	61
فتيلة قوية تسهل الطبع وتنفع من القولنج التفلى والبلغمى	62
فتائل الزحير وهى المعروفة بفتائل الخيط	62
فتائل تحتمل فتقطع دم البواسير وأفواه العروق	62
الفزرجات . فزرجة تعين على الحمل . .	62
فزرجة تخرج الأجنة الموتى والمشيمة . .	62
فزرجة تحبس النزف المفرط	63
فزرجة تدر الطمث	63
فزرجة تستعمل فى الأورام الصلبة فى الرحم	63

الباب التاسع

فى الأطلية والضمادات

صفة طلاء على الجرب الرطب	63
طلاء للجرب	64
طلاء للسعفة الرطبة	64
طلاء للبهق الأسود	64
طلاء للبرص	64
طلاء للأورام الحارة	64

صفحة
صفة ضماد الفتوق 64
ضماد الحفر 65
ضماد لحرارة المعدة والتلهب والقىء المفرط
عن مواد صفراوية تنحط الى المعدة 65
ضماد ينضج الدماميل ويفرجها 65
ضماد التين 65
ضماد للثآليل 65
طلاء للكلف 65
طلاء للكلف والنمش 66
طلاء للوضح والبرص والبهق 66
طلاء يذهب آثار الجدرى 66

الباب العاشر

فى الأدهان والنطولات

قانون فى عمل الأدهان 66
دهن القسط 66
دهن يسود الشعر ويقويه 67
دهن البيض 67
دهن القرع 67
صفة عمل دهن الضبع والثعلب 67
النطولات . نطول ينطل به فى أوجاع
المفاصل الحارة 68
نطول آخر 68
نطول آخر 68

الباب الحادى عشر

فى أدوية الفم والسنونات

صفة قرص الزرنيخ 68
دواء يضمد اللثة 69
صفحة
برود تكمد به اللثة 69
صفة سنون يجلو الأسنان ويشد اللثة
ويطيب النكهة 69
سنون آخر 69
سنون آخر لوجع الأسنان عن برد . . 69

الباب الثانى عشر

فى المراهم وأدوية النواسير والخراجات

المرهم النخلى 70
مرهم الاسفيداج 70
مرهم جالينوس وهو مرهم الخل ويعرف
بالمرهم الأزرق 70
مرهم الزنجار 71
مرهم الزفت وهو المعروف بمرهم
الباسليقون 71
مرهم النورة ويعرف بمرهم السيلقون . 71
مرهم الدياخلون 71
مرهم الجاذب 72
مرهم الشادنة 72
مرهم الوسل وهو مرهم الحواريين . . 72
مرهم الملح 72
ذرور قاطع للدم 73
ذرور آخر 73
ضماد تضمد به الشريانات 73
فتائل تخرج النواسير 73
ضماد يجعل على لسعة العقرب 73
دواء يجعل على عضة الكلب الكلب . . 73
صفة الديك برديك 74

PUBLICATIONS DU R. P. PAUL SBATH.

المشرع

L'ABREUVOIR. — Discours prononcés en Égypte, Syrie et Palestine, en vue de rapprocher les Musulmans des Chrétiens. Ouvrage classique. 210 pages, in-8°; 1924.

BIBLIOTHÈQUE DE MANUSCRITS PAUL SBATH.

Catalogue en deux tomes in-8° contenant la description de 1125 volumes manuscrits. T. I, 204 pages; t. II, 252 pages; 1928.

الروضة الطبية

LE JARDIN MÉDICAL. Par Ubaïd-Allah Ben Gibraïl Ben Bakhtichoû, Chrétien décédé en 1058. Ouvrage annoté et publié par le **P. SBATH.** 73 pages, in-8°; 1927.

مختصر فى علم النفس الانسانية

TRAITÉ SUR L'AME. Par Bar-Hebraeus mort en 1286. Annoté et publié par le **P. SBATH.** 65 pages, in-8°; 1928.

مباحث فلسفية دينية لبعض القدماء من علماء النصرانية

VINGT TRAITÉS PHILOSOPHIQUES ET APOLOGÉTIQUES D'AUTEURS ARABES CHRÉTIENS DU IXe AU XIVe SIÈCLE. Annotés et publiés par le **P. SBATH.** 216 pages, in-8°; 1929.

1500 MANUSCRITS SCIENTIFIQUES ET LITTÉRAIRES, TRÈS ANCIENS, EN ARABE ET EN SYRIAQUE, découverts par le **P. SBATH.**

Communication à l'Institut d'Égypte le 7 décembre 1925. [Extrait du *Bulletin de l'Institut d'Égypte,* t. VIII], 23 pages.

L'OUVRAGE GÉOPONIQUE D'ANATOLIUS DE BERYTOS (IVe SIÈCLE). Manuscrit arabe découvert par le **P. SBATH.**

Communication à l'Institut d'Égypte le 23 février 1931. [Extrait du *Bulletin de l'Institut d'Égypte,* t. XIII], 8 pages.

MANUSCRIT ARABE SUR LA PHARMACOPÉE HIPPIATRIQUE, découvert par le **P. SBATH.**

Communication à l'Institut d'Égypte le 7 décembre 1931. [Extrait du *Bulletin de l'Institut d'Égypte*, t. XIV], 3 pages et 3 planches.

بلوغ الأرب فى علم الأدب

L'ARRIVÉE AU BUT DANS L'ART DE LA LITTÉRATURE. — Ouvrage sur la Rhétorique par Germanos Farhat, Archevêque maronite d'Alep.

Communication à l'Institut d'Égypte le 9 mai 1932 à l'occasion du deuxième centenaire de la mort de Farhat. [Extrait du *Bulletin de l'Institut d'Égypte*, t. XIV], 5 pages et 3 planches.

الدستور البيمارستانى

LE FORMULAIRE DES HOPITAUX d'Ibn Abil Bayan, médecin du Bimaristan Annacery au Caire au XIIIe siècle. Ouvrage annoté et publié par le **P. SBATH.**

Communication à l'Institut d'Égypte le 14 novembre 1932. [Extrait du *Bulletin de l'Institut d'Égypte*, t. XV], 66 pages.

LIBRARY ... ASIATIC SOCIETY

LE CAIRE. — IMPRIMERIE DE L'INSTITUT FRANÇAIS D'ARCHÉOLOGIE ORIENTALE.

PX [illegible]

00057507

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 17 February, 2016